

रयत शिक्षण संस्थेचे,

महात्मा फुले महाविद्यालय

पिंपरी, पुणे - ४११ ०१७.

नॅक तृतीय मूल्यांकन 'A' ग्रेड (CGPA : 3.16)

महिला
विशेषांक

शाल्मली
२०२२-२३

महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे पुण्यतिथी

रयत शिक्षण संस्थेचे,

महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी, पुणे - ४११ ०१७.

संपादक मंडळ

अध्यक्ष

मा. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

प्रमुख संपादक

प्रा. डॉ. वैशाली खेडकर

सहसंपादक

प्रा. शहाजी मोरे

विभागीय संपादक

प्रो. डॉ. कामायनी सुर्वे (हिंदी)

प्रो. डॉ. पांडुरंग भोसले (मराठी)

प्रा. डॉ. मृणालिनी शेखर (इंग्रजी)

सदस्य

प्रा. स्वप्ना हजारे

डॉ. तृप्ती अंब्रे

प्रा. प्रीती नेवसे

प्रा. संग्राम गोसावी

डॉ. सोनल बावकर

प्रा. दत्तात्रय बीडबाग

कार्यालयीन सचिव

सौ. रत्नप्रभा नाईक

मुखपृष्ठ संकल्पना

प्रा. शहाजी मोरे

मुखपृष्ठाविषयी ...

२०२२ वर्ष म्हणजे भारतीय स्वातंत्र्याचा अमृतमहोत्सव ! गेल्या ७५ वर्षात भारताने अनेक क्षेत्रात नेत्रदीपक प्रगती केली असली तरी या प्रगतीची फळे गोरगरीबांपर्यंत पोहोचली नाहीत. भारतीय स्वातंत्र्यासाठी अनेकांनी आपल्या संसाराची होळी केली व स्वतःचे बलिदान दिले. स्वातंत्र्याच्या वेदीवर बलिदान देण्यामध्ये महिला काही मागे नव्हत्या. अनेक महिलांनी भारताच्या जडणघडणीत अगदी स्वातंत्र्यापूर्वी व स्वातंत्र्यानंतरही अमूल्य योगदान दिले आहे. या महिलांपर्यंत कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी लेख मागविण्यात आले होते. त्यानिमित्ताने विद्यार्थी अशा कर्तृत्ववान महिलांच्या कार्यकर्तृत्वाचा, चरित्रांचा अभ्यास करतील, चिंतन करतील असा उद्देश होता. यासंदर्भात अनेक लेख आले. त्यातील मा. राष्ट्रपती द्रोपदी मुर्मू, माजी राष्ट्रपती मा.प्रतिभाताई पाटील, माजी पंतप्रधान मा. इंदिरा गांधी, सावित्रीबाई फुले, सिंधुताई सपकाळ, सरोजिनी नायडू, सुधा मूर्ती, पी.टी. उषा या कर्तृत्ववान महिलांना मुखपृष्ठावर स्थान देण्यात आले आहे. या सर्वांनी भारतीय स्वातंत्र्याची फळे सर्व-सामान्यांपर्यंत नेण्याचा प्रयत्न केला. राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर दैदीप्यमान कामगिरी करून अनेक क्षेत्रांमध्ये भारताचे नाव उंचावले. अनेक पारंपरिक जोखडातून बाहेर पडून विलक्षण कर्तव्य बजावणाऱ्या या महिलांना 'शाल्मली' तर्फे विनम्र अभिवादन !

सावित्रीबाई फुले जयंती

डॉ. प्रमोद बोत्रे, (प्राचार्य, गुरुवर्य सदानंद महाराज आर्टस् अँड कॉमर्स कॉलेज, कोंढवा बु., पुणे)

सौ. लक्ष्मीबाई भारुवा पाटील पुण्यतिथी

प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

डॉ. मृणालिनी शेखर

महात्मा जोतिबा फुले पुण्यतिथी

प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

डॉ. सागर देशपांडे
(संपादक, जडण-घडण नियतकालिक)

डॉ. वैशाली खेडकर

महात्मा जोतिबा फुले जयंती

प्रो.डॉ. पांडुरंग भोसले (मराठी विभागप्रमुख)

पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील
संस्थापक, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

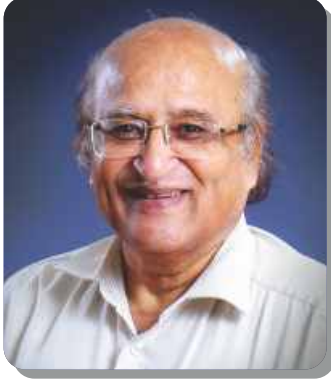
रयत माऊली
सौ. लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील

मा. यशवंतराव चव्हाण
भारताचे माजी उपपंतप्रधान
रयत शिक्षण संस्थेचे माजी अध्यक्ष

मा. ना. पद्मविभूषण शरद पवार
अध्यक्ष, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा. डॉ. अनिल पाटील
चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा. अॅड. भगीरथ शिंदे
व्हाईस चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा. प्रिं. डॉ. विठ्ठल शिवणकर
सचिव, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा. प्रिं. डॉ. शिवलिंग मेनकुदळे
ऑडिटर, सहसचिव, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

‘आमचे दिशादर्शक कुशल नेतृत्व’

शाळमती
२०२२-२३

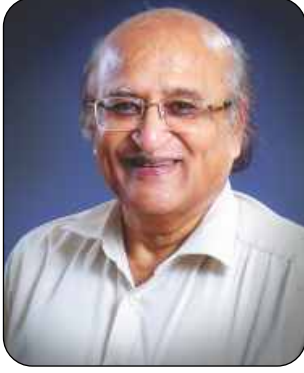
मा. श्री. संजोग वाघेरे-पाटील
(सामाजिक क्षेत्रातील प्रतिनिधी)

मा. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे
(कार्यकाळ - दि. १९.०८.२०२२ ते दि. ३१.०५.२०२३)

मा. प्र. प्राचार्य प्रो. डॉ. माधव सरोदे
(कार्यकाळ - दि. ०१.०६.२०२२ ते दि. १८.०८.२०२२)

मा. डॉ. अनिल पाटील
(चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा)

मा. श्री. संजोग वाधरे-पाटील
(सामाजिक क्षेत्रातील प्रतिनिधी)

मा.प्रिं. डॉ. विठ्ठल शिवणकर
(सचिव, रयत शिक्षण संस्था, सातारा)

प्रा. शहाजी मोरे
(प्राध्यापक प्रतिनिधी)

प्रा. डॉ. भारती यादव
(प्राध्यापक प्रतिनिधी)

प्रा. अनिकेत खत्री
(प्राध्यापक प्रतिनिधी)

मा. शांताराम गराडे
(लोकल प्रतिनिधी)

श्री. विशाल मासुळकर
(लोकल प्रतिनिधी)

डॉ. हंसराज थोरात
(लोकल प्रतिनिधी)

श्री. हनुमंत वाधरे
(लोकल प्रतिनिधी)

प्रा. डॉ. नीलकंठ डहाळे
(समन्वयक, आय.क्यू.ए.सी.)

सौ. रत्नप्रभा नाईक
(शिक्षकेतर प्रतिनिधी)

डॉ. मिलिंद भंडारे
(सदस्य)

कु. प्रतीक्षा चावक
(सदस्य)

प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

वार्षिक पारितोषिक वितरण

‘रयत दर्पण’ या वृत्तपत्राचे उद्घाटन करताना टी.वाय.बी.व्होक. चे विद्यार्थी

प्राचार्य प्रो.डॉ. माधव सरोदे यांची सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, फिजिक्स विषयाच्या अभ्यास मंडळावर सदस्य पदी निवड

डॉ. वैशाली खेडकर यांची सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ हिंदी विषयाच्या अभ्यास मंडळावर कुलगुरु नियुक्त सदस्य पदी निवड

डॉ. मृणालिनी शेखर यांचे Marital Discord in Anita Desai's Novels हे पुस्तक प्रकाशित

डॉ. सोनल बावकर यांचे Income Tax हे पुस्तक प्रकाशित

डॉ. संगीता अहिवळे यांची कर्नाटक विद्यापीठ, धारवाड येथे आयोजित आंतरराष्ट्रीय परिषदेमध्ये Resource Person

डॉ. नीलकंठ डहाळे यांना सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ इंग्रजी विषयाचा पीएच.डी. मार्गदर्शक म्हणून मान्यता

डॉ. प्रज्ञा भरड यांची सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ रसायनशास्त्र विषयाच्या पीएच.डी. मार्गदर्शक पदी निवड

मा. शरद पवारसाहेब यांच्या वाढदिवसानिमित्त आयोजित कार्यक्रमात प्रा.डॉ दिगंबर दुर्गाडे (चेअरमन, पी.डी.सी.सी. बँक)

मा. शरद पवारसाहेब यांच्या वाढदिवसानिमित्त वृक्षारोपण

मा. प्राचार्य डॉ. मंजुश्री बोबडे

मा. प्राचार्य डॉ. के. जी. कानडे यांचे स्वागत करताना प्राचार्य प्रो.डॉ. माधव सरोदे

माजी विद्यार्थी स्नेहमेळावा

तेजस धाईजे
एफ.वाय.बी.एस्सी.

अविराज देशमुख
एस.वाय.बी.एस्सी.

अमेना वालीकर
टी.वाय.बी.एस्सी.

ऋषिकेश साकळे
एम.एस्सी. (भाग १)

कौस्तुभ कुर्पे
एम.एस्सी. (भाग २)

शिवकन्या सुर्यवंशी
एफ.वाय.बी.ए.

मधु विश्वकर्मा
एस.वाय.बी.ए.

रेवती गलबे
टी.वाय.बी.ए.

उषा निकम
एम.ए. (भाग १) मराठी

आनंद लवळे
एम.ए. (भाग १) अर्थशास्त्र

चंदा कुशवाह
एम.ए. (भाग २) हिंदी

मीराबाई बोडके
एम.ए. (भाग २) इतिहास

लता औताडे
एम.ए. (भाग २) मराठी

मानसी थोरात
एम.ए. (भाग २) भूगोल

पलक छाब्लानी
एम.ए. (भाग २) अर्थशास्त्र

माही मुलाणी
एफ.वाय.बी.कॉम.

सूरज गायकवाड
एस.वाय.बी.कॉम.

युसुफ शेख
टी.वाय.बी.कॉम.

मो. मुजाम्मील सिद्दीकी
एम.कॉम. (भाग १)

अनंत पंडित
एम.कॉम. (भाग २)

रोशनी वाघमारे
एफ.वाय.बी.बी.ए. (सी.ए.) एस.वाय.बी.बी.ए. (सी.ए.) टी.वाय.बी.बी.ए. (सी.ए.)

शिल्पा गुर्ने

ऐश्वर्या मंडलिक

संजना बंडी
एस.वाय.बी.व्होक.

शुभम गमरे
टी.वाय.बी.व्होक.

अथर्व भाकरे
आंतरविद्यापीठ जलतरण
स्पर्धेमध्ये पदक विजेता

ओमकार आंग्रे
सायकलिंग,
विद्यापीठ खेळाडू

सिद्धेश पाटील
सायकलिंग,
विद्यापीठ खेळाडू

चेतन चव्हाण
अथलेटिक्स,
विद्यापीठ खेळाडू

किरण जगताप
भार तोलन,
विद्यापीठ खेळाडू

चौधरी सिद्धेश
अथलेटिक्स,
विद्यापीठ खेळाडू

चव्हाण भूषण
सायकलिंग,
आंतर विभागीय

स्वाती जाधव
हॉकी,
विद्यापीठ खेळाडू

ओंकार सिद्धरूक
अथलेटिक्स, महाराष्ट्र
मिनी ऑलिंपिक स्पर्धेत पदक

शिंदे समर्थ
अथलेटिक्स, क्रीडा महोत्सव
स्पर्धेत पदक विजेता

साईनाथ पाटील
सायकलिंग,
आंतर विभागीय

पाटोळे रोहित
सायकलिंग,
आंतर विभागीय

रोहित बारी
शूटिंग,
आंतर विभागीय

अभिषेक माने
हॉकी, महाराष्ट्र मिनी
ऑलिंपिक स्पर्धेत पदक

शिंदे वैभव
योग,
आंतर विभागीय

अमृता काळे
बॉक्सिंग,
आंतर विभागीय

प्रीती साळुंखे
टेबल टेनिस,
आंतर विभागीय

सूरज मुनशे
अथलेटिक्स,
आंतर विभागीय

अथर्व भाकरे, अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ जलतरण स्पर्धेमध्ये रजत पदक

सिद्धूक ओंमकार, महाराष्ट्र राज्य ऑलिंपिक क्रीडा स्पर्धांमध्ये तिहेरी उडीमध्ये सुवर्ण पदक

किरण जगताप, महाराष्ट्र राज्य ऑलिंपिक क्रीडा स्पर्धेमध्ये भारतालेण स्पर्धेमध्ये सुवर्ण पदक

युवराज शेतसंधी, महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे व उपप्राचार्य प्रो.(डॉ.) माधव सरोदे खेळाडू युवराज शेतसंधी याने राष्ट्रीय कराटे स्पर्धेमध्ये सुवर्ण पदक मिळाल्याबद्दल प्रमाणपत्र देताना

सिद्धार्थ चौधरी, आंतर विभागीय मैदानी स्पर्धेमध्ये ४०० मी. हर्डल क्रीडा प्रकारामध्ये सुवर्ण पदक

महाविद्यालयाने आयोजित केलेल्या आंतरमहाविद्यालयीन हॉकी मुले स्पर्धांमध्ये सहभागी झालेले खेळाडू व इतर मान्यवर

महाविद्यालयाने आयोजित केलेल्या आंतरमहाविद्यालयीन हॉकी स्पर्धेच्या प्रसंगी उपस्थित प्रमुख पाहुण्या मा.डॉ. शोभा शिंदे व इतर मान्यवर

महाविद्यालयाने आयोजित केलेल्या आंतरमहाविद्यालयीन सायकलिंग मुले व मुली स्पर्धेच्या प्रसंगी मा.प्राचार्य प्रो.(डॉ.) माधव सरोदे यांना स्पर्धा आयोजनाबद्दल प्रमाणपत्र देताना सहसचिव प्रा. ऋषिकेश कुंभार

सायकलिंग मुले व मुली स्पर्धेदरम्यान प्रमुख पाहुण्या सायकलिंगच्या मार्गदर्शिका मा. दीपाली पाटील, प्राचार्य प्रो.(डॉ.) माधव सरोदे, उपप्राचार्य प्रा. शहाजी मोरे, सहसचिव ऋषिकेश कुंभार

सायकलिंग स्पर्धेच्या उद्घाटनप्रसंगी प्रमुख पाहुण्या मा. दीपाली पाटील, प्राचार्य प्रो.(डॉ.) माधव सरोदे व इतर मान्यवर आणि सायकलिंगचे खेळाडू

शारीरिक शिक्षण व क्रीडा विभागाने आयोजित केलेल्या मिनी मॅरॅथॉन स्पर्धेमध्ये विजेता पदक खेळाडू गणेश आठवले याचा सत्कार करताना प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे, उपप्राचार्य प्रो.(डॉ.) माधव सरोदे, उपप्राचार्य शहाजी मोरे

आंतरमहाविद्यालयीन कबड्डी स्पर्धेत सहभागी झालेला महाविद्यालयाचा मुलींचा संघ व सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाचे क्रीडा मंडळाचे संचालक मा. डॉ. दीपक माने व इतर मान्यवर

राष्ट्रीय क्रीडा दिना निमित्त वॉकेथॉन आयोजित करण्यात आले त्या दरम्यान मेजर ध्यानचंद यांच्या प्रतिमेचे पूजन करताना महाविद्यालयातील प्राध्यापक व विद्यार्थी

आंतरमहाविद्यालयीन सायकलिंग स्पर्धेमध्ये सहभागी झालेला महाविद्यालयाचा मुलांचा संघ

'आजादी का अमृत महोत्सव' साजरा करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य प्रो.(डॉ.) माधव सरोदे, प्राध्यापक वर्ग व विद्यार्थी

वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभादरम्यान उपस्थित सर्व विजेते खेळाडू

'राष्ट्रीय सेवा योजना दिन' कार्यक्रम अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना प्राचार्य डॉ. पंडित शेळके, अण्णासाहेब मगर महाविद्यालय, हडपसर

'राष्ट्रीय सेवा योजना दिन' कार्यक्रम अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

जागतिक क्षयरोग दिनानिमित्त आयोजित व्याख्यान

जागतिक क्षयरोग दिनानिमित्त आयोजित व्याख्यान

वृक्षारोपण कार्यक्रम

संविधान दिन : पोस्टर व रांगोळी स्पर्धा

संविधान गौरव रॅली

संविधान उद्देशिका वाचन

राष्ट्रीय सेवा योजना

रक्तदान शिबीर

रक्तदान शिबीर

मतदान जनजागृती रॅली

स्वच्छ वारी, हरित वारी विद्यापीठ सहभाग

निर्माल्य संकलन

निर्माल्य संकलन

निर्माल्य संकलन

निर्माल्य संकलन

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर उद्घाटन

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर उद्घाटनप्रसंगी अण्णासाहेब मगर महाविद्यालयाचे प्राचार्य

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर डॉ. उद्धव घोडके यांचे व्याख्यान

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर डॉ. मिलिंद भंडारे पाहुण्यांचा परिचय करून देताना

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर प्रो.डॉ. पांडुरंग भोसले व्याख्यान देताना

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर, शिवापूर महिला व हळदी-कुंकू कार्यक्रम प्रमुख व्याख्याते प्रा. जगदाळे मॅडम

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर उद्घाटन प्रसंगी

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर विद्यार्थी मनोगत देताना

बौद्धिक सत्रात स्वयंसेवक व्याख्यान ऐकताना

खेड-शिवापूरचे सरपंच मा.श्री. संजय बापू दिघे सोबत शिबिरार्थी

महिला मेळावा हळदी-कुंकू कार्यक्रम

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर शिवापूर मेळावा व हळदी कुंकू कार्यक्रम उपस्थित ग्रामस्थ

महिला मेळावा हळदी-कुंकू कार्यक्रम

महिला मेळावा हळदी-कुंकू कार्यक्रम

महिला मेळावा हळदी-कुंकू कार्यक्रम

राष्ट्रीय सेवा योजना - विशेष श्रमसंस्कार शिबीर

ग्रामस्वच्छता करताना राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाचे स्वयंसेवक

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर विद्यार्थ्यांची पंगत समूह भोजन

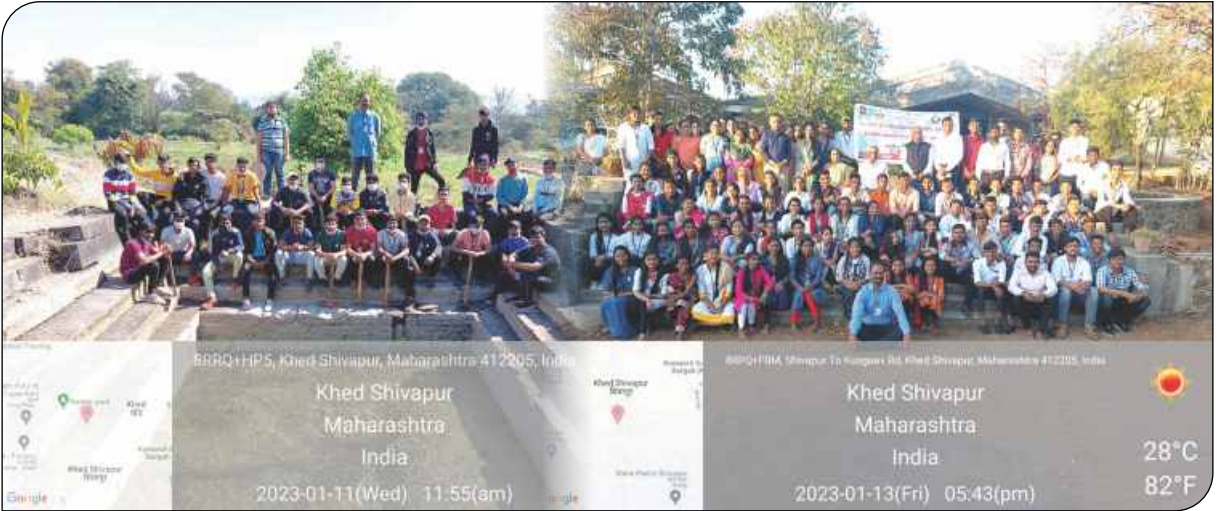
विशेष श्रमसंस्कार शिबीर, शिवापूर 'स्वच्छता रॅली'

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर, शिवापूर सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर करताना शिबिरार्थी

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर, शिवापूर 'स्वच्छता रॅली'

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर, शिवापूर शिवकालीन बारव स्वच्छता

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर, शिवापूर समारोप समारंभ

बी.व्होक Induction Program चीफ गेस्ट मा. रमेश होलबोले व प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

मा. रमेश होलबोले (फिल्ममेकर)

गंगाप्पा पुचाटी (टी.वाय.बी.व्होक विद्यार्थी)

केमिस्ट्री

मा.डॉ. तुकाराम उरमोडे (प्रमुख आर अॅण्ड डी फूजी फिल्म, पुणे)

अर्थशास्त्र विभाग माजी विद्यार्थी मेळावा

मा. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

मा. प्रा. सुनिल सालके,
अण्णासाहेब आवटे कॉलेज, मंचर

मयूर काळे
(माजी विद्यार्थी)

निर्भय कन्या अभियान प्रात्यक्षिक

Mock Interview Activity

Reading Competition Activity

Know The Author Activity

Book Review Activity

Class Seminar Activity

स्पर्धा परीक्षा उद्घाटन समारंभ

मा. प्रेरणा कट्टे (डी.वाय.एस.पी., पुणे ग्रामीण)

प्राचार्यांचे मनोगत

सप्रेम नमस्कार,

महाविद्यालयाच्या सन २०२२-२३ या शैक्षणिक वर्षातील शाल्मली या वार्षिक अंकाचे मनोगत लिहिताना आठवण येत आहे, ती १९ ऑगस्ट २०२२ या दिवसाची. पुसेगाव या ग्रामीण भागातील महाविद्यालयातून पिंपरी चिंचवड सारख्या शहरी भागात माझी प्राचार्य म्हणून बदली झाली. लोणंद, उंब्रज, पुसेगाव यासारख्या ग्रामीण भागातील महाविद्यालयातून प्रथमतःच पिंपरी सारख्या शहरी भागातील या नावाजलेल्या महाविद्यालयात काम करण्याची संधी यानिमित्ताने मला प्राप्त झाली त्याबद्दल प्रथमतः मी रयत शिक्षण संस्थेचे मनापासून आभार व्यक्त करतो. पिंपरी मधील महात्मा फुले या महाविद्यालयात मी रुजू झालो तेच एक आव्हान स्वीकारून. महात्मा फुले महाविद्यालयाची यू.जी.सी नॅक कडून सन २०१७ मध्ये केल्या गेलेल्या तिसऱ्या मूल्यमापन प्रक्रियेची मुदत ऑक्टोबर २०२२ मध्ये संपत होती, त्वरीत नॅकच्या चौथ्या मूल्यमापन प्रक्रियेला सामोरे जाण्यासाठीची तयारी युद्धपातळीवर सुरु करणे गरजेचे होते. तसे उंब्रज, लोणंद, पुसेगाव या महाविद्यालयातील नॅक मूल्यमापन प्रक्रियेचा बराचसा सकारात्मक अभ्यास पाठीशी होताच परंतु पिंपरी च्या महात्मा फुले महाविद्यालयाची नॅकच्या दृष्टीने तयारी करणे हे खरे तर एक शिवधनुष्य पेलण्याची जबाबदारी होती. याला कारण माझ्या अनुभवातील महाविद्यालये ही एकतर ग्रामीण भागातील महाविद्यालये होती, आणि पिंपरी महाविद्यालयाच्या तुलनेत ही अतिशय छोटी महाविद्यालये होती. या कारणाने महात्मा फुले महाविद्यालयाची नॅकच्या चौथ्या मूल्यांकनाच्या दृष्टीने पूर्वतयारी करणे ही खरेतर एक कसोटीच होती आणि त्यात भर म्हणजे कोरोना या जागतिक महामारीमुळे एक

प्रकारची मरगळ अजूनही काही प्रमाणात विद्यार्थी, प्रशासन, अध्यापन, परीक्षा इ. विविध बाबींवर जाणवत होती. या सगळ्याच प्रश्नांना सामोरे जात लवकरात लवकर नॅक कमिटीसमोर चौथ्या मूल्यांकना बाबतचा SSR सादर करणे हे एक आव्हान होते.

मला या ठिकाणी आपणा सर्वांना हे सांगताना विशेष आनंद आणि अभिमान वाटतो की, महाविद्यालयातील IQAC विभागाचे प्रमुख डॉ. नीलकंठ डहाळे, उपप्राचार्य प्रो.डॉ. माधव सरोदे, कला विभाग प्रमुख डॉ. मृणालिनी शेखर, वाणिज्य विभाग प्रमुख प्रा. अनिकेत खत्री, विज्ञान विभाग प्रमुख प्रा. शहाजी मोरे, कार्यालय प्रमुख सौ. रत्नप्रभा नाईक या सर्वांनी अगदी मनापासून स्वतःला कामात झोकून देत दिनांक १३ एप्रिल २०२३ ला म्हणजे अगदी ६ महिन्यांच्या कालावधीत SSR यशस्वीरित्या पूर्ण करून तो UGC नॅक कार्यालयाकडे सादर केला.

एका बाजूला नॅकची तयारी चालू असताना आमचा प्राध्यापक वर्ग अध्यापनात आणि स्वतःच्या वैयक्तिक, बौद्धिक गुणवत्तेचा दर्जा पुढे नेण्यात अजिबात मागे पडला नाही. यावर्षी महाविद्यालयाच्या शिरपेचात अनेक प्राध्यापकांनी आपल्या विशेष कामगिरीद्वारे मानाचे तुरे रोवले याचा मला विशेष आनंद होत आहे. महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य प्रो.डॉ. माधव सरोदे यांची भौतिकशास्त्र आणि डॉ. वैशाली खेडकर यांची हिंदी विषयाच्या सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या अभ्यास मंडळावर निवड झाली. त्याचप्रमाणे महाविद्यालयातील डॉ. भारती यादव, डॉ. पांडुरंग भोसले, डॉ. कामायनी सुर्वे, डॉ. संगीता अहिवळे यांची CAS द्वारे हे सर्व सहकारी प्रोफेसरपदी व डॉ. पांडुरंग लोहोटे यांची असोसिएट प्रोफेसर पदी पदोन्नती झाली आहे.

डॉ. नीलकंठ डहाळे (इंग्रजी) आणि डॉ. प्रज्ञा भरड (केमिस्ट्री) यांना सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठा कडून पीएच. डी. ची मार्गदर्शक म्हणून मान्यता मिळाली.

डॉ. मृणालिनी शेखर यांचे 'Marital Discord in Anita Desai's Novel' हे पुस्तक, डॉ. सोनल बावकर यांचे 'Income Tax' व डॉ. पांडुरंग भोसले यांचे 'महानगरीय साहित्य स्वरूप व विशेष' हे पुस्तक प्रकाशित झाले.

प्रा. प्रसाद बाठे यांनी नागपूर येथील कामटी येथे N.C.C. चे प्रशिक्षण पूर्ण करून लेफ्टनंट ही श्रेणी प्राप्त केली.

वर उल्लेख केलेल्या माझ्या सर्वच सहकाऱ्यांनी आपल्या उत्तम कामगिरीमुळे स्वतःच्या प्रगतीचा आलेख तर उंचावला आहेच परंतु त्याचबरोबर महाविद्यालय आणि संस्थेच्याही गौरवात नक्कीच वाढ केली आहे. त्याबद्दल या सर्व सहकाऱ्यांचे मी महाविद्यालयाच्या विकास समितीच्या वतीने विशेष अभिनंदन करतो.

नेहमीप्रमाणेच या वर्षीही महाविद्यालयाच्या शारीरिक शिक्षण विभागाने आपली घोडदौड यशस्वीपणे सुरूच ठेवली आहे. यावर्षीही महाविद्यालयातील अनेक विद्यार्थ्यांनी सांघिक आणि वैयक्तिक क्रीडा स्पर्धांमध्ये राष्ट्रीय, राज्य, विभागीय आणि विद्यापीठीय पातळीवर विविध क्रीडाप्रकारांमध्ये भरघोस यश संपादन केले आहे.

महाविद्यालयाचा स्वयंरोजगार व उद्योजकता विकास विभाग, विद्यार्थी विकास मंडळ, 'कमवा आणि शिका' योजना या विभागांनी वर्षभर विविध उपक्रम आयोजित करून महाविद्यालयाचा विद्यार्थी हा केवळ ज्ञानार्थी न राहता स्वतःच्या पायावर उभा राहून आर्थिकदृष्ट्या स्वावलंबी कसा होईल या दृष्टीने विविध उपक्रम, कार्यशाळा आयोजित केल्या.

श्रमाशी बांधिलकी, स्वयंशिस्तीची भावना, राष्ट्र आणि समाजाप्रती असलेले उत्तरदायित्व यांची जोपासना करणारे कृतिकार्यक्रम म्हणजे राष्ट्रीय सेवा योजना (NSS) आणि राष्ट्रीय छात्र सेना (NCC) या दोन्ही उपक्रमात याही वर्षी विद्यार्थ्यांनी भरभरून आपला प्रतिसाद नोंदविला.

या महाविद्यालयाच्या विविध जमेच्या बाजूपैकी एक सर्वात मोठी आणि महत्वाची जमेची बाजू म्हणजे या महाविद्यालयाची क्रियाशील माजी विद्यार्थी संघटना.

महाविद्यालयाच्या विकासाच्या बाबतीत माजी विद्यार्थी संघटना सतत आपले विविध प्रकारचे पाठबळ महाविद्यालयाच्या प्रशासनाला पुरवत असते. यावर्षी १ मे रोजी झालेल्या माजी विद्यार्थी मेळाव्यात महाविद्यालयाच्या नॅक च्या दृष्टीने या विद्यार्थ्यांशी चर्चा झाली आणि नॅकच्या दृष्टीने सर्वोत्तमरी सहकार्याची भावना उत्स्फूर्तपणाने या विद्यार्थ्यांनी व्यक्त केली. याबद्दल मी महाविद्यालयाच्या वतीने आणि महाविद्यालय विकास समितीच्या वतीने माजी विद्यार्थी संघटनेचे अध्यक्ष श्री. विशाल मासूळकर, श्री. बाळासाहेब वाघेरे तसेच इतर सर्व सन्माननीय सदस्यांचे मनस्वी आभार मानतो.

या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालय नॅकच्या चौथ्या मूल्यांकनाला सामोरे जात असताना रयत शिक्षण संस्थेचे चेअरमन मा. डॉ. अनिल पाटीलसाहेब, मा. सचिव प्राचार्य डॉ. विठ्ठल शिवणकर साहेब, मा. सहसचिव आणि संस्थेचे ऑडिटर मा. प्राचार्य डॉ. शिवलिंग मेनकुदळेसाहेब, महाविद्यालय विकास समितीचे चेअरमन प्रतिनिधी मा. संजोगजी वाघेरे-पाटील, सर्व महाविद्यालयीन विकास समिती सदस्य, मा. विशाल मासूळकर, सर्व प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी, महाविद्यालयाची माजी विद्यार्थी संघटना, तसेच पिंपरी गावातील सर्व सन्माननीय नागरिक या सर्वांचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले. या सर्वांप्रती ऋणनिर्देश करणे अगत्याचे आहे.

'शाल्मली' या वार्षिक अंकाचे स्वरूप हे महिला विशेषांक आहे. या निमित्ताने या अंकात भारतातील विविध क्षेत्रातील कर्तृत्ववान स्त्रियांच्या कामगिरीचा आढावा घेण्याचा प्रयत्न केला आहे. या दृष्टीने या अंकाच्या निर्मितीसाठी सर्वतोपरी उत्कृष्ट प्रयत्न करणारे संपादक व संपादक मंडळातील सर्व सदस्य, भावी जीवनात होऊ घातलेले लेखक व कवी म्हणजेच माझे विद्यार्थी यांचे मी मनस्वी अभिनंदन करतो व त्यांना पुढील वाटचालीस, उज्वल भविष्यासाठी मनःपूर्वक शुभेच्छा देतो.

धन्यवाद !

जय कर्मवीर !!

- प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

प्राचार्यांचे मनोगत

सस्नेह नमस्कार!!

महाविद्यालयाचे प्राचार्य मा.डॉ. पांडुरंग गायकवाड यांच्या सेवापूर्तीनंतर रयत शिक्षण संस्थेच्या आदेशानुसार १ जून २०२२ पासून महाविद्यालयाच्या प्रभारी प्राचार्यपदी काम करण्याची संधी मिळाली त्याबद्दल रयत शिक्षण संस्थेचे मनःपूर्वक आभार.

२०२२-२३ या शैक्षणिक वर्षातील 'शाल्मली' या वार्षिक अंकाचे मनोगत लिहितांना या वार्षिक अंकाची प्रदीर्घ परंपरा नजरेसमोरून तरळून जाते. महाविद्यालयाच्या शाल्मली या वार्षिक अंकास सुरुवातीपासूनच उत्तम संपादक आणि संपादक मंडळाची परंपरा लाभलेली आहे, त्याचाच परिपाक म्हणून सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाचा उत्कृष्ट वार्षिक अंक पुरस्कार शाल्मलीस दोन वेळा मिळाला आहे, महाविद्यालयाच्या आणि संस्थेच्या दृष्टीने निश्चितच ही गौरवाची आणि विशेष अभिमानाची बाब आहे. १ जून, २०२२ रोजी महाविद्यालयाच्या प्रभारी प्राचार्य पदाची सूत्रे हातात घेतल्यानंतर समोर सर्वात मोठे आव्हान होते ते येऊ घातलेल्या नॅकच्या चौथ्या मूल्यांकनाचे. त्या दृष्टिकोनातून महाविद्यालयातील सहकाऱ्यांच्या 'नॅक' च्या विविध क्रायटेरियाच्या संदर्भातील शंकांचे निरसन व्हावे, त्यांना योग्य ते मार्गदर्शन मिळावे तसेच नॅकच्या कामाला अधिक गती यावी यादृष्टीने सात दिवसांचे चर्चासत्राचे आयोजन करण्यात आले. या चर्चासत्रात अनेक तज्ज्ञांची व्याख्याने आयोजित करण्यात आली. या चर्चासत्रास महाविद्यालयातील सर्व घटकांचा उत्तम प्रतिसाद मिळाला आणि त्यामुळे नॅकचे कामकाज अधिक गतीने पुढे जाण्यास नक्कीच मदत झाली असे मला वाटते. नॅकच्या दृष्टिकोनातून महाविद्यालयातील आजी विद्यार्थी, माजी विद्यार्थी, प्राध्यापक, कार्यालयीन कर्मचारी, सर्व सेवक वर्ग या सर्वांचेच इथे मला विशेष अभिनंदन करावेसे वाटते कारण हे सर्व घटक अतिशय एकोप्याने आणि सामंजस्याने नॅकची ही प्रक्रिया पुढे नेण्यासाठी अगदी मनापासून प्रयत्न करत आहेत. खरे तर अजून बरेचसे काम पूर्णत्वाकडे न्यायचे आहे. परंतु नॅकचा हा जगन्नाथाचा रथ मी आणि माझे सर्व सहकारी यशस्वीरित्या पुढे नेऊ यात मला तिळमात्र शंका वाटत नाही.

शाल्मली या वार्षिकांकाने नेहमीच आपले वेगळेपण जपण्याचा प्रयत्न प्रत्येक वर्षी केला आहे. हेही वर्ष याला

अपवाद नाही. स्वातंत्र्याच्या अमृतमहोत्सवी वर्षानिमित्त देशाच्या जडणघडणीतील स्त्रियांच्या योगदानाला आपल्याला दुर्लक्षित करून चालणार नाही. पुरुषांच्या बरोबरीनेच स्त्रियांचादेखील मोठा हातभार या देशाच्या उभारणीसाठी लागलेला आहे. स्त्रियांच्या या योगदानाला त्यांच्या कर्तृत्वाला सलाम म्हणून यावर्षीचा शाल्मली अंक हा महिला विशेषांक म्हणून प्रकाशित करण्याचे ठरले आहे. या दृष्टीने सदर अंकात भारतातील विविध क्षेत्रातील स्त्रियांच्या कार्याचा आढावा विविध लेखाद्वारे घेण्याचा स्तुत्य प्रयत्न केला गेला आहे. यावर्षीचा शाल्मली हा महिला विशेषांक आपले वेगळेपण निश्चितच अधोरेखित करेल याची मला खात्री वाटते. शाल्मली वार्षिक अंकाचे संपादक व संपादक मंडळ तसेच या अंकात लेखन करणारे आमचे नवोदित विद्यार्थी लेखक या सर्वांचे मी अभिनंदन करतो.

महाविद्यालयाच्या नॅकच्या चौथ्या मूल्यांकनाच्या दृष्टीने महाविद्यालयास वेळोवेळी सर्वप्रकारचे मार्गदर्शन करणारे संस्थेचे चेअरमन मा. अनिल पाटीलसाहेब, सचिव मा. प्राचार्य डॉ. विठ्ठल शिवणकरसाहेब, सहसचिव आणि ऑडिटर मा. प्राचार्य डॉ. शिवलिंग मेनकुदळेसाहेब तसेच महाविद्यालयाच्या स्थानिक विकास समितीचे चेअरमन मा. संजोगभाऊ वाघेरे-पाटील तसेच सर्व सन्माननीय सदस्य, महाविद्यालयाच्या माजी विद्यार्थी संघटनेचे अध्यक्ष मा. विशालजी मासूळकर तसेच इतर सर्व मान्यवर सदस्य या सर्वांचे मी विशेष ऋण व्यक्त करतो, कारण या सर्वांच्या मार्गदर्शनाशिवाय महाविद्यालयाच्या प्रगतीचा हा आलेख उंचावणे अशक्यच होते.

महाविद्यालयाच्या दैनंदिन कामकाजात मला वेळोवेळी मदत करणारे कला विभागप्रमुख डॉ. मृणालिनी शेखर, वाणिज्य विभागप्रमुख प्रा. अनिकेत खत्री, विज्ञान विभागप्रमुख प्रा. शहाजी मोरे, IQAC चे प्रमुख डॉ. नीलकंठ डहाळे, कनिष्ठ महाविद्यालयाचे पर्यवेक्षक प्रा. रुपाली जाधव, कार्यालय प्रमुख सौ. रत्नाप्रभा नाईक या सर्वांचे देखील मी आभार व्यक्त करतो. आपणा सर्वांना मनापासून धन्यवाद !

जय कर्मवीर..

- प्र. प्राचार्य, प्रो.डॉ. माधव सरोदे

**आर्त विनवणी माझी तुम्हा
फुलण्याआधी मला खुडू नका
दिव्यासमान पणतीही प्रकाशते
जगण्याआधी मला मारू नका.....**

या काव्यओळी मला नेहमीच स्त्री-संघर्षाची जाणीव करून देतात. स्त्रीच्या जन्मापासून ते अंतापर्यंत चालणाऱ्या संघर्षाला बघून असे वाटते की मनुष्याने खुप प्रगती केली लाखो किलोमीटर दूरच्या निरनिराळ्या ग्रहांवर विजयी पताका फडकविली पण त्यांच्याजवळ असणाऱ्या स्त्री हृदयापर्यंत तो पोहचू शकला नाही. ते अगम्यच राहिलंय. स्त्री निरनिराळ्या माध्यमातून आतापर्यंत जेवढी अभिव्यक्त झालीय तेवढीच किंबहुना त्याहून अधिक ती अव्यक्तच आहे अजून.

प्राचीन काळातील स्त्री शिक्षणापासून वंचित होती तिला अक्षरओळख नव्हती. मात्र समाजमान्यते विरोधात तिच्या मनामध्ये हळूहळू विरोध आकार घेत होता, मनाची घालमेल आणि गुंतागुंत वाढत होती. त्यावेळी ती अभिव्यक्त व्हायला लागली जात्यावरच्या ओवीतून, लोकगीतांतून, अंगणातल्या रांगोळीतून, चित्रकलेतून, विभिन्न कलाकौशल्याच्या माध्यमातून तिच्या मनातील विचार व स्वप्न आकार घ्यायला लागले. जशी जशी तिला अक्षर ओळख झाली तशी ती अधिकच तीव्रतेने अभिव्यक्त होऊ लागली, अज्ञानामुळे स्त्री अधिक काळ लादलेल्या दुर्दैवी आयुष्याला नियती समजून जगत होती पण महात्मा फुले, सावित्रीबाई फुले, राजा राममोहन राय, पंडित ईश्वरचंद्र विद्यासागर, महादेव गोविंद रानडे, महर्षी कर्वे, महात्मा गांधी, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर अशा अनेक समाजसुधारकांनी अन्यायी रूढी-परंपरेतून स्त्री ची सुटका केली. तिला तिच्या अस्तित्वाची, तिच्या ठायी असणाऱ्या अपार कार्यक्षमतेची जाणीव करून दिली, शिक्षित करून तिच्यात आत्मविश्वास निर्माण केला.

आज सर्वच क्षेत्रात स्त्रियांनी आपल्या कर्तृत्वाचा ठसा उमटविला आहे आई, मुलगी, बहीण, पत्नी इ. सर्व पारिवारिक भूमिका निभावून नोकरीच्या ठिकाणीही मोठ-मोठ्या पदांवरील जबाबदाऱ्या ती व्यवस्थितपणे पार पाडत आहे. बालपणापासूनच आपल्या मुलाच्या अंतरंगात स्वराज्याचे स्फुल्लिंग चेतवणाऱ्या राजमाता जिजाऊ, देशाच्या संविधानाच्या निर्मितीमध्ये सिंहाचा

संपादकाचे मनोगत

वाटा असणाऱ्या नवऱ्याच्या मागे धिरोदातपणे उभ्या राहणाऱ्या रमाबाई, स्त्रियांच्या शिक्षणाचा श्रीगणेशा करणाऱ्या सावित्रीबाई, अनाथांची माय होणाऱ्या सिंधुताई, उद्योजकतेचे विश्व उभारणाऱ्या सुधा मूर्ती, परदेशात जाऊन डॉक्टरकीचे शिक्षण घेऊन परत मायदेशातील जनतेची सेवा करण्यासाठी आलेल्या आनंदीबाई जोशी, भारताच्या स्वातंत्र्यलढ्यात भाग घेणाऱ्या सरोजिनी नायडू, देशाच्या पहिल्या महिला पंतप्रधानपदी विराजमान झालेल्या इंदिराजी, देशाच्या सर्वोच्च अशा राष्ट्रपतीपदी विराजमान झालेल्या प्रतिभाताई, शिक्षणाचा गंध नसतानाही जीवनाचे तत्त्वज्ञान आपल्या काव्यातून शिकविणाऱ्या बहिणाबाई, क्रीडाक्षेत्रात देशाचे नाव जागतिक पटलावर नेणाऱ्या पी. टी. उषा, सानिया मिर्झा, गानकोकिळा लतादीदी, प्रथम महिला IPS किरण बेदी अशी ही नावांची यादी न संपणारी आहे. या कर्तृत्ववान महिलांच्या माध्यमातून स्त्रीच्या कर्तृत्वाचा जागर आणि स्त्री-संघर्षाची आठवण करण्यासाठी या वर्षीचा शाल्मली अंक महिलांना समर्पित करण्यात आला आहे.

शाल्मली अंकाचे काम उत्कृष्ट होण्यासाठी महाविद्यालयाचे मा. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळेसाहेब आणि प्रभारी प्राचार्य मा.प्रो.डॉ. माधव सरोदेसाहेब यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले. तसेच उपप्राचार्य डॉ. मृणालिनी शेखर व उपप्राचार्य शहाजी मोरे सर यांनीही शाल्मली अंक सर्वाथाने दर्जेदार व्हावा यासाठी विशेष सहकार्य केले. यांचे मनापासून आभार.

विभागीय संपादक डॉ. मृणालिनी शेखर (इंग्रजी), प्रो.डॉ. कामायनी सुर्वे (हिंदी) आणि प्रो.डॉ. पांडुरंग भोसले (मराठी) यांनी आपापल्या विभागांची जबाबदारी उत्तम रीतीने पार पाडली. प्रा. प्रीती नेवसे, डॉ. सोनल बावकर, प्रा. स्वप्ना हजारे, प्रा. संग्राम गोसावी, प्रा. दत्तात्रय बिडबाग, डॉ. तृप्ती अंब्रे, सौ. रत्नप्रभा नाईक, श्री. नवनाथ शेवाळे आणि महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक व शिक्षकेतर सहकारी आपणा सर्वांच्या नवनवीन कल्पना आणि बहुमोल सहकार्यामुळेच शाल्मली अंक अधिक नीटनेटका आणि सुरेख बनला त्याबद्दल सर्वांचे मनःपूर्वक आभार.

शाल्मली अंकाचा गाभा घटक म्हणजे शाल्मली अंकातून आपले अनुभवविश्व वाचकांसमोर मांडणारा लेखक-विद्यार्थी व प्राध्यापक. आपल्या सृजनशीलतेमुळे शाल्मली अंक अधिक वजनदार बनला. त्याबद्दल आपले मनःपूर्वक धन्यवाद आणि आपल्या सृजनात्मक कार्याला अनेकानेक शुभेच्छा. अंक सुंदर, सुबक व आकर्षक होण्यासाठी परिश्रम घेतलेले स्वाती ग्राफिक्सचे श्री. संतोष तोरणमल यांचेही मनापासून आभार.

- डॉ. वैशाली खेडकर

कणा

‘औळखलंत का सर मठा ?’ पावसात आला कौणी
कपडे होतै कर्दमलैलै, कैसावरती पाणी.

क्षणभर बसला, नंतर हसला, बौठला वरती पाहून;
‘मंमामाई’ पाहुणी आली. मेली घरट्यात राहून.
माहेरवाशीण पौरीसारखी चार भिंतीत नाचली
मोकळ्या हाती जाईल कशी ? बायको मात्र वाचली.
भित्त खचली, चूळ विझली, होतै नव्हतै नैलै,
प्रसाद म्हणून पापण्यांमध्यै पाणी थोडे ठेवले.
कारभारणीला घेऊन संमै सर, आता लढतौ आहे,
पडकी भित्त बांधतौ आहे, चिरवळमाळ काढतौ आहे.

निवशाकडे हात जाताच हसत हसत ऊठला.
‘पैसे नको सर, जरा एकटेपणा वाटला,
मौडून पडला संसार तरी, मौडला नाही कणा,
पाठीवरती हात ठेवून नुसतै लढ म्हणा’.

- कुसुमाग्रज

विभागीय संपादक
प्रा. डॉ. पांडुरंग भोसले

अनुक्रमणिका

- पंडिता रमाबाईमीरा चिंचोले, एम. ए. भाग-१ (मराठी)०७
- ज्ञानजोत - सावित्रीबाई फुलेराजेश कांबळे.....०९
- सावित्रीबाई फुले यांचे सामाजिक कार्यअश्विनी पवार, एम. ए. भाग-२ (मराठी)१०
- भारताच्या प्रथम महिला राष्ट्रपती :
प्रतिभा देवीसिंग पाटीलनागेश पाखरे, एम.ए. भाग-१ (मराठी).....१२
- त्यागमूर्ती महामाता रमाई आंबेडकरसंतोष शिंदे, एम.ए. भाग-१ (मराठी)१४
- राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मूसोनल बांगर, एम.ए., भाग-१ (मराठी)१६
- घर म्हणतयजाधव मिती इंद्रजीत, एफ.वाय.बी.कॉम.१८
- बहिणाबाई चौधरी :
काव्यप्रांतातील मोहरांचा हंडाममता माने, टी.वाय.बी.ए.१९
- स्त्री-कर्तृत्वाचा महामेरु : सुधा मूर्तीमेघा भाले, टी.वाय.बी.ए.....२१
- नारीशक्ती बीजमाता राहीबाई पोपेरेविद्या कालेकर, एस.वाय.बी.एस्सी.२३
- सुधा मूर्तीसायली कांबळे, एस.वाय.बी.ए.२५
- जय जिजाऊऐश्वर्या करके, एफ.वाय.बी.ए.२६
- भारतातील पहिल्या महिला शिक्षिका
- सावित्रीबाई फुलेपूजा जाधव, एफ.वाय.बी.कॉम.२७
- भारतीय संविधान आणि महिला सक्षमीकरण ...करिश्मा राऊत, एफ.वाय.बी.कॉम.२९
- भारतीय संविधान आणि महिला सबलीकरण ...रोहिणी विरणक, एस.वाय.बी.कॉम.३१
- अनाथांची आईसाक्षी ओव्हाळ, एफ.वाय.बी.कॉम.....३३
- रयतमाऊली सौ. लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील ...प्रा. संग्राम गोसावी, महात्मा फुले महाविद्यालय ३५

पंडिता रमाबाई

मीरा चिंचोले, एम. ए. भाग-१ (मराठी)

भारतभूमीला थोर, क्रांतिकारक, वीर जवान, समाजप्रबोधक, विचारवंत, समाजसुधारक लाभले आहेत. त्यातीलच एक म्हणजे पंडिता रमाबाई होय. पंडिता रमाबाई यांनी त्यांचं आयुष्य महिलांना त्यांचा हक्क मिळवून देण्यासाठी अर्पण केलं. त्यांचा जन्म २३ एप्रिल १८५८ ला झाला. त्याचे जन्मस्थान कर्नाटक येथील गंगामूळ. वडिलांचे नाव अनंतशास्त्री डोंगरे व आईचे नाव लक्ष्मीबाई डोंगरे पंडिता रमाबाई यांचं मूळ नाव रमाबाई सरस्वती असं होतं. पंडिता रमाबाई यांच्या वर लहानपणापासून त्यांच्या आईवडिलांनी अतिशय चांगले संस्कार केले. पंडिता रमाबाई यांचे वडील अनंतशास्त्री हे पुरोगामी विचारांचे होते. त्यांच्या मते एका स्त्रीचे शिक्षण होणे हे अतिशय गरजेचे आहे. तसेच त्यांचा बालविवाहाला देखील विरोध होता. त्यामुळे आनंद शास्त्री यांनी पंडिता रमाबाई यांना संस्कृत भाषेचे शिक्षण दिले. त्यावेळी मुलींना घराबाहेर पडण्यास सक्त मनाई होती. त्या काळात समाजात मुली फक्त चूल आणि मूल इतक्याच गोष्टीसाठी मयादित असत असा

विचार होता. परंतु रमाबाई यांच्या वडिलांनी रमाबाई आणि त्यांच्या आईना शिक्षण दिले. तसेच त्यांनी रमाबाई यांच्यावर बालविवाह करण्यास जबरदस्ती देखील केली नाही. पंडिता रमाबाई यांना शिक्षणासाठी प्रोत्साहित केले. त्यांना वेदशास्त्राचे शिक्षण दिले. रमाबाईचे वय नऊ वर्षे होऊन गेल असून सुद्धा त्यांनी

रमाबाईंचं लग्न लावून दिलं नाही आणि याच कारणामुळे काही समाजातील लोकांनी त्यांच्या कुंटुबियांना नेहमीच स्थलांतर करावं लागायचं. रमाबाई लहानपणापासूनच त्यांच्या वडिलांसारख्या हुशार होत्या. त्यांना त्यांच्या आई आणि वडिलांपासून साहित्यलेखनाचा ज्ञान मिळालं होतं. त्या संस्कृत भाषेमध्ये पारंगत होत्या. त्याशिवाय त्या मराठी, कन्नड, गुजराती, बंगाली, हिंदी, इंग्लिश, हिब्रू या भाषादेखील त्यांना ज्ञात होत्या.

रमाबाई सतरा-अठरा वर्षांच्या होत्या तेव्हा त्यांच्या आई-वडिलांचे निधन झाले. त्यावेळी पुढे जाऊन रमाबाई यांच्या मोठ्या भावासोबत

कोलकत्याला पोहोचल्या आणि तिकडे त्यांनी बिपिन बिहारीदास मेधावी वकिलांशी सन १९८० मध्ये विवाह केला. त्यानंतर त्यांना एक अपत्यदेखील झाले. पंडिता रमाबाई यांच्या मुलीचे नाव मनोरमा असे होते. लग्न झाल्यानंतर दोन वर्षांतच त्यांच्या पतीचे निधन झाले. आधी आई-वडील आणि नंतर पतीचे निधन तरीही पंडिता रमाबाई या खचल्या नाहीत, तर त्यांनी कंबर कसली आणि आपल्या एकुलत्या एका मुलीला घेऊन त्यांनी पुणे येथे स्थलांतर केले. पुण्यामध्ये पंडिता रमाबाई यांनी आर्य महिला समाजाची स्थापना केली. पंडिता रमाबाई या स्वतः एक विधवा होत्या. त्यामुळे त्यांना विधवा महिलेची व्यथा चांगलीच ठाऊक होती. त्या काळामध्ये महिलांना अपेक्षित अशी वागणूक मिळत नव्हती. त्यामुळे पंडिता रमाबाई यांनी महिलांसाठी महिलांच्या हक्कासाठी लढा देण्याचं ठरवलं. त्यांनी महिलांना शिक्षण देणे गरजेचे आहे, तसेच बालविवाह ही प्रथा मोडीत काढली, नंतर पुनर्विवाहासाठी बंदी असणाऱ्या अशा सगळ्या बुरसटलेल्या रूढी-परंपरा त्यांनी मोडून काढल्या. समाजात स्त्रीलादेखील चांगली वागणूक मिळाली पाहिजे असे त्यांचे मत होते. १८८२ मध्ये पुणे येथे आर्य महिला समाजाची स्थापना केली. त्यानंतर पुढे जाऊन त्यांनी अहमदनगर, सोलापूर, ठाणे, मुंबई अशा शहरांमध्ये आर्य महिला समाजाची स्थापना केली. इसवी सन १८८३ मध्ये त्यांनी इंग्लंड गाठले. त्या वैद्यकीय शिक्षण घेण्यासाठी गेल्या होत्या. तिकडे जाऊन त्यांनी चेल्टन हॉम लेडीज कॉलेज या महिला विद्यालयामध्ये संस्कृत भाषेचे प्रशिक्षण घेतले. इतकच नव्हे तर त्या इसवी सन १८८६ मध्ये अमेरिकेत जाऊन पोहोचल्या. तिकडे त्या आपल्या स्त्री शिक्षण या योजनेसाठी कोणाकडून काही मदत मिळते का या आशेवर गेल्या होत्या. तिकडे जाऊन त्यांनी हिंदू बाल विधवा महिलांना मिळणारी वागणूक यांच्यावर एक पुस्तक नाव लिहिले त्या पुस्तकाचे नाव “द हिंदू हायकास्ट वुमन” असे होते. अमेरिकेमध्ये राहून त्यांनी

हिंदू बालविधवा महिलांना मिळणारी वागणूक याच्यावर अनेक भाषणे दिली. भारतामध्ये महिलांना शिक्षणास परवानगी नाही. तसेच बालविवाहाची परंपरा तसेच बालविधवा यांना मिळणारी वागणूक हे सर्व महिला संबंधीत प्रश्न त्यांनी अमेरिकेसमोर मांडले. रमाबाईची ही चळवळ यशस्वी ठरली. अमेरिकेसमोर संबंधीत प्रश्न मांडल्या मुळे रमाबाईची ही चळवळ यशस्वी ठरली. अमेरिकेतील काही लोकांनी बालविधवा या समस्यांमध्ये रमाबाई यांना मदत करण्यासाठी एक असोसिएशन स्थापन करण्यात आले. या असोसिएशनचे नाव ‘रमाबाई असोसिएशन’ असे ठेवण्यात आले. इंग्लंडमध्ये वॉटिंग गावच्या सेंट मेरी मठामध्ये राहत होत्या. तिथे येशू ख्रिस्तांच्याद्वारे दिली जाणारी शिकवण पाहून त्यांनी ख्रिश्चन धर्म स्वीकारला. मुंबईमध्ये पंडिता रमाबाई यांनी विधवा महिलांसाठी ११ मार्च १८८९ मध्ये ‘शारदा सदन’ या नावाने एक संस्था स्थापन केली. ही संस्था स्थापन करण्याचे उद्दीष्ट म्हणजे त्यांना विधवा महिलांवर लावण्यात येणारे अनावश्यक नियम चालीरिती मोडून काढायच्या होत्या. ही संस्था त्यांनी पुढे पुण्यामध्ये स्थापन केली.

स्त्री शिक्षण आणि स्त्रीचे महत्त्व समाजाला पटवून देण्याचा त्यांचा प्रवास पुढे चालूच राहिला. सन १८९८ मध्ये पंडिता रमाबाई यांनी ‘मुक्तीसदन’ नावाची एक संस्था स्थापन केली. या संस्थेचा आश्रम केडगाव येथे आहे. या संस्थेमध्ये गुजरात मध्ये आणि मध्यप्रदेशमध्ये सन १९०० मध्ये पडलेल्या दुष्काळामध्ये अनेक स्त्रिया निरामीत झाल्या त्यामुळे केडगाव येथील आश्रमात त्यांची सोय करण्यात आली.

महाराष्ट्रातील सुधारकांच्या विनंतीवरून रमाबाई आपल्या तान्ह्या मुलीला घेऊन पुण्यात आल्या. त्यांचे पहिले व्याख्यान न्यायमूर्ती रानडे त्यांच्या घरी झाले. तिथेच प्रत्येक आठवड्यात एकेका घरी त्यांचे व्याख्यान व्हावे असे ठरले. ‘बाईमाणूस बोलते तरी कशी’ हे पाहण्यासाठी उत्कंठा प्रत्येक पुरुषाला लागली

होती. व्याख्यानाला येणाऱ्याने आपल्यासोबत घरातल्या एका स्त्रीला आपल्याबरोबर आणल्याशिवाय प्रवेश मिळणार नाही अशी पंडिता रमाबाईंच्या व्याख्यानांच्या निमंत्रण पत्रिकेत एकच अट घातलेली असे. अशी आठवण आपल्या सासऱ्याबरोबर सभेला गेलेल्या काशीबाई कानिटकरांनी लिहून ठेवली आहे.

‘मला भारतातील सर्व स्त्रिया सारख्याच आहेत. जेथपर्यंत माझ्या शरीरात रक्ताचा एक बिंदुमात्र आहे, तेथपर्यंत आपल्या स्त्री-जातीचे कल्याण व सुधारणा करण्याच्या कामापासून मी पराडमुख होणार नाही. स्त्री-जातीची सुधारणा करण्याचे व्रत मी धारण केले आहे. रमाबाईंच्या या उद्गारावरून त्यांना एकूणच स्त्री जातीविषयी किती अपार प्रेम होते आणि त्यांचे दुःख दूर करण्याविषयी किती तळमळ होती हे दिसून येते. रमाबाईंचे आयुष्य म्हणजे संघर्षाची आणि संकटाची एक दीर्घ साखळी होती. पण त्या खचल्या नाहीत. स्त्रीचा एक व्यक्ती म्हणून विचार आणि विकास करू पाहणाऱ्या पंडिता रमाबाई ह्या सहस्रकालीन एकमेव कर्मयोगिनी व सतशील साध्वी होत्या. त्या अशा सूर्यकन्या होत्या ज्यांच्या नशिबी स्वतःच्या तेजामुळे आयुष्यात होरपळणे आले. पण त्यांनी अनेक वाळवंटी आयुष्यांचे नंदनवन करत कित्येक काळोखी आयुष्ये उजळून टाकली.

पंडिता रमाबाई यांचे सामाजिक कार्य बघून ब्रिटीश राजवटीत ब्रिटीश राज्य व्यवस्थेतील सर्वात श्रेष्ठ मानला जाणारा पुरस्कार म्हणजेच ‘कैसर-ए-हिंद’ हा पुरस्कार त्यांना देण्यात आला.

संदर्भ :-

- भागवत, विद्युत, स्त्री प्रश्नाची वाटचाल, पुणे, २००४
- साठे ताराबाई, अपराजिता रमा, पुणे, १९७५.

ज्ञानजोत - सावित्रीबाई फुले

- राजेश कांबळे

हे नाव आहे त्या ज्ञानाईचे
संपूर्ण जग जिचे उपकारी,
दिला मुलींना हक्क मिळवुनी
त्रास दुराचारांना सहन करुनी
शिकल्या मुली खूप आणि
गेल्या मोठ्या पदांवरी
पण नका विसरु त्या ज्ञानाईचे उपकार
जन्म जरी दिला आई वडिलांनी
तरी तिनेच दिला मुलींना
'शिक्षणाचा अधिकार'
मुलींनीच नव्हे तर सगळ्यांनी
कोरा त्या ज्ञानाईची मूर्ती
आपल्या हृदयात आणि
चढवा तिला ज्ञानादानाचा हार
जरी नाही फेडता येणार केलेले
त्या देवीने येवढे सर्वांसाठी
तरी करु प्रयत्न, लागू प्रगतीला
ठेवून ध्यानात त्या ज्ञानाईचे उपकार

सावित्रीबाई फुले यांचे सामाजिक कार्य

अश्विनी पवार, एम. ए. भाग-२ (मराठी)

सावित्रीबाई फुले यांचा जन्म ३ जानेवारी १८३१ रोजी नायगाव, जि. सातारा, महाराष्ट्र या ठिकाणी झाला. सावित्रीबाई यांच्या आईचे नाव लक्ष्मीबाई व वडिलांचे नाव खंडोजी नेवसे असे होते.

सावित्रीबाई यांचा विवाह जोतिराव फुले यांच्या सोबत झाला. त्या वेळी त्यांचे वय नऊ वर्षे एवढे होते. त्यानंतर महात्मा फुले यांनी सावित्रीबाई यांना व त्यांची सगुणाबाई क्षीरसागर या चुलत बहिणीला त्यांच्या घरी शेतात करण्याबरोबर शिक्षण दिले. त्यानंतर सावित्रीबाई यांनी शिक्षक ट्रेनिंग हे अहमदनगर मधील अमेरिकन मिशनरी सिंथिया फरार यांनी चालवलेल्या संस्थेत घेतले. त्यानंतर दुसरा अभ्यासक्रम पुण्यातील नॉर्मल स्कूलमध्ये पूर्ण केला.

सावित्रीबाई व जोतिराव यांनी सन १८४८ मध्ये पुणे या ठिकाणी भिडे वाड्यात मुर्लींच्या शाळेची स्थापना केली. हे कार्य सुरु ठेवताना त्यांना अनंत

अडचणींना सामोरे जावे लागले, सर्वप्रथम महात्मा जोतिबा यांना त्यांच्या घरच्यांकडूनच विरोध झाला. त्यामुळे महात्मा जोतिबा व सावित्रीबाई यांना घरातून बाहेर काढले गेले. रस्त्यावरून चालताना सावित्रीबाईंवर शेणाचा मारा केला जाई. शिव्या शाप दिला जात असे, तरीही अशा प्रतिकूल परिस्थितीला सामोरे जात त्यांनी मुर्लींना शिक्षण देणे सुरु ठेवले. त्यात त्यांना महात्मा फुले यांचा खंबीर पाठिंबा होता. त्याचबरोबर पुढे त्यांना 'फातिमा शेख' यांनी मोलाचे सहकार्य केले. त्या सावित्रीबाईंनंतर दुसऱ्या महिला शिक्षिका होत्या.

सावित्रीबाई फुले या फक्त मुर्लींनाच शिक्षण देणाऱ्या शाळेत शिक्षिका होत्या असे अजिबात नाही तर त्यांनी दलित मुलांनासुद्धा शिकवले, त्यांना घडवले. त्यांना जो समाज अल्पसंख्याक आहे त्यांच्या शिक्षणाबाबतसुद्धा काळजी होती. अल्पसंख्याकांना शिक्षणाच्या मुख्य प्रवाहात जोडण्यासाठी आपल्या

शाळेतील विद्यार्थिनी फातिमा शेख यांना पहिली मुस्लिम महिला शिक्षिका होण्याचा मान दिला. पुढे त्या देशातील नामंकित सामाजिक कार्यकर्त्या झाल्या.

बालहत्या प्रतिबंधक गृह

त्यावेळी समाजात मोठ्या प्रमाणात बाल विवाह होत असून यातून जेव्हा ती स्त्री विधवा होत असे तिला परत लग्न करणाची परवानगी नसे. यात अनेक वेळा अशा विधवा स्त्रियांवर हिंसाचार छळ, बलात्कारही मोठ्या प्रमाणात होत असत. यातून त्या स्त्रिया जर गर्भवती राहिल्या तर त्यांना आत्महत्या करावी लागत असे. यातून अनेक स्त्रिया आत्महत्या करत होत्या. त्या रोखण्यासाठी त्यांनी 'बालहत्या प्रतिबंधक गृह' स्थापन केले. यात अशा स्त्रीला संपूर्ण संरक्षण व बालकाचे संगोपण केले जात असे. यामुळे महात्मा जोतिबा फुले व सावित्रीबाई फुले यांचा मानवतावाद दिसून येतो. हे कार्य म्हणजे फक्त बोलण्यापुरते नव्हे तर कृतीतून करून दाखविले. संत तुकाराम यांच्या अभंगा प्रमाणे -

“बोले तैसा चाले,
त्यांची वंदावी पाऊले,
तोच साधू जाणावा,
तेथेच देव मानावा”

नाभिकांचा संप

महात्मा जोतिराव फुले व सावित्रीबाई यांनी पुण्यात नव्हे तर देशात पहिल्यांदा नाभिकांचा संप घडवून आणला. संप करण्याचे कारण म्हणजे ज्या स्त्रिया विधवा झाल्या आहेत त्यांचे हिंदू प्रथेप्रमाणे केशवपन केले जात असे. यातून स्त्रीत्वाचा अपमान होत असे, त्यांचा स्वाभिमान दुखावला जात असे त्यांना अशा प्रथामुळे समाजबहिष्कृत केले जात असे यावर कोठे तरी

वचक बसावा म्हणून नाभिकांचा संप घडवून आणला. स्त्रियांना सन्मानाने जगण्याचा मार्ग तयार केला.

स्त्रियांना आर्थिक उन्नत करण्यासाठी 'महिला सेवा मंडळ' स्थापन केले. ज्यामध्ये महिलांना स्वावलंबी बनवण्यासाठी कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण देण्याचे कार्य सुरु केले व त्यांना स्वतःच्या पायावर उभे राहण्यास प्रेरित केले.

भाऊरावांच्या कर्मांचे मर्म सामाजिक एकौपा व सामाजिक समता स्थापन करण्याच्या उद्देशाने सामावलेले आहे. त्यांचे कार्य सामाजिक क्रांती घडवीत आहे. समता व एकात्मता असली म्हणजे समाज प्रबळ व वैभवाशी होती. महाराष्ट्रीय समाजाचे पाऊल या दृष्टीने निश्चित पुढे पडत आहे. भाऊरावांची भूमिका पौषक कार्य करीत आहे. मरीब देशात झेपेठ अशी शिक्षण पद्धती दाखवून त्यांनी राष्ट्रीय संवर्धनाचा पक्का पाया घातला आहे.

- प्रा. धनंजयराव माडगीळ

भारताच्या प्रथम महिला राष्ट्रपती : प्रतिभा देवीसिंग पाटील

नागेश पाखरे, एम.ए. भाग-१ (मराठी)

प्रतिभा देवीसिंग पाटील यांचा जन्म १९ डिसेंबर १९३४ रोजी नांदगाव, जि. जळगाव, महाराष्ट्र या ठिकाणी झाला. त्यांचे वडील नारायणराव पाटील हे जळगाव जिल्ह्यामधील एक नामवंत राजकारणी होते. प्रतिभाताईंवर त्यांच्या वडिलाचा खूप मोठा प्रभाव होता. त्यांच्यामुळेच प्रतिभाताई राजकारणात आल्या.

प्रतिभाताईंचे प्राथमिक शिक्षण, जळगावच्या आर. आर. शाळेत झाले. त्यानंतर मूलजी जेण महाविद्यालयातून त्यांनी पदवीपर्यंत शिक्षण पूर्ण केले. पुढील शिक्षणासाठी त्या मुंबईमध्ये आल्या. मुंबईमधील शासकीय विधी महाविद्यालयातून त्यांनी वकिलीचे शिक्षण पूर्ण केले. त्याच बरोबर त्यांनी एम.ए. अर्थशास्त्र व राज्यशास्त्र या विषयांचे पदव्युत्तर पातळीवरील शिक्षण पूर्ण केले.

शिक्षणासोबत क्रीडा क्षेत्रातही त्यांना रस होता. त्या उत्कृष्ट टेबल-टेनिस प्लेयर म्हणून त्यांनी कित्येकदा आपल्या महाविद्यालयाचे आणि विद्यापीठाचे प्रतिनिधित्व केले व विजयीसुद्धा झाल्या सन १९६२

मध्ये एम. जे. महाविद्यालयात त्यांनी कॉलेजची 'ब्यूटी क्रीन' हा किताबदेखील पटक्यावला होता.

प्रतिभाताई पाटील यांचा विवाह १९६५ मध्ये देवीसिंग रणसिंह शेखावत यांच्यासमवेत झाला. विवाहानंतर त्यांना एक मुलगा आणि कन्यारत्न झाले. मुलाचे नाव राजेंद्रसिंह आणि मुलीचे नाव ज्योती राठोड असे आहे.

राजकीय प्रवास :

- प्रतिभा देवीसिंग पाटील या राजकारणात येण्यापूर्वी प्रथम समाजकारणात आल्या. त्यांनी सामाजिक कार्यास जळगाव या ठिकाणी सुरुवात केली. त्यांनी महिला व सामाजिक घटक यांच्या कार्याकडे लक्ष दिले. सन १९६२ साली त्यांना काँग्रेसकडून विधानसभेसाठी, टिकीट मिळाले व त्या १९६२ ते १९६७ पर्यंत महाराष्ट्र विधानसभेच्या सदस्या राहिल्या.
- १९६७ पासून १९७२ पर्यंत प्रतिभा पाटील यांनी महाराष्ट्राचे राज्यमंत्री म्हणून काम पाहिले यात त्यांना

आरोग्य, संसदीय कार्य, आवास, पर्यटनसारखी महत्त्वपूर्ण खाती त्यांनी संभाळली.

- सन १९७२ साली प्रतिभाताई पुन्हा महाराष्ट्र विधानसभा सदस्या झाल्या आणि त्यांनी महाराष्ट्र शासनात कॅबिनेट मंत्री म्हणून महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली यात त्यांना समाजकल्याण, पर्यटन, आणि आवास या विभागाचा महत्त्वाचा कारभार त्यांना देण्यात आला.
- सन १९७४ ते १९७५ या काळात त्यांना महाराष्ट्र सरकारमध्ये पुन्हा कॅबिनेट मंत्री म्हणून पदभार मिळाला यात त्यांना जनआरोग्य मंत्रालय व समाज कल्याण मंत्रालय यांचा कारभार त्यांनी पाहिला.
- सन १९७५ पासून १९७६ पर्यंत ताईनी कॅबिनेट मंत्री म्हणून पुनर्वसन आणि सांस्कृतिक विभागाची जबाबदारी सांभाळली.
- १९७९ ते १९८० महाराष्ट्र विधानसभेत विरोधी नेता म्हणूनदेखील त्यांनी कार्य केले.
- सन १९८० साली त्या सलग पाचव्यांदा महाराष्ट्र विधानसभेवर निवडून आल्या.
- १९८२ ते १९८५ पर्यंत प्रतिभाताई यांनी महाराष्ट्र सरकारमध्ये कॅबिनेट मंत्री म्हणून समाज कल्याण, ग्रामीण विकास, नागरी पुरवठा व आवास मंत्रालयाचा कार्यभार सांभाळला.
- १९८६ ते १९८८ या काळात त्या राज्यसभेवर निवडून गेल्या. या काळात त्या राज्यसभेच्या उपसभापतीदेखील होत्या. त्या १९८५ ते १९९० दरम्यान राज्यसभा सदस्या होत्या.
- १९९१ ते १९९६ या दरम्यान त्या लोकसभा सदस्या म्हणून अमरावतीमधून निवडून आल्या.
- २००४ साली त्यांना राजस्थानचे १४ वे राज्यपाल म्हणून राष्ट्रपतींनी नियुक्त केले. राजस्थानचे राज्यपाल म्हणून त्यांनी २००४ ते २००७ पर्यंत काम केले.

- २५ जुलै २००७ ते २४ जुलै २०१२ या कार्यकाळात त्यांनी भारताच्या राष्ट्रपती म्हणून कामकाज केले

वैशिष्ट्यपूर्ण कारकीर्द

देशाच्या पहिल्या राष्ट्रपती प्रतिभाताई पाटील यांनी महिलांसाठी होमगार्डची स्थापना केली.

श्रमसाधना ट्रस्टच्या कार्यकारी ट्रस्टी म्हणून देखील ताईनी महत्त्वपूर्ण काम केली. त्यांनी अमरावती येथे दृष्टीहीनांकरिता 'औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था' सुरु केली. त्याच बरोबर जळगाव मध्ये अनुसूचित जनजातील युवकांसाठी इंजिनियरिंग कॉलेज सुरु केले. 'महिला विकास मंडळ' स्थापन करून विविध प्रश्न महिलांचे सोडविले. त्यांनी जळगावमध्ये महिला को. ऑपरेटिव्ह बँकेची स्थापना केली. मुंबई, पुणे व दिल्ली या ठिकाणी महिलांसाठी 'वर्किंग वुमंस' वसतिगृह उभारले. जळगाव साखर कारखाना अध्यक्ष म्हणून त्यांनी विशेष कार्य केले.

राष्ट्रपती पदाची सुत्रे हाती घेतल्यानंतर ताई या भारतीय लष्कराच्या पहिल्या महिला सरसेनापती बनल्या. आपल्या कार्यकाळात महिला सरसेनापती म्हणून त्यांनी अनेक दुर्गम छावण्यांना भेटी दिल्या. त्यांनी सैनिकांना नेहमी प्रोत्साहन दिले. त्यांचे प्रश्न समजवून घेतले. जवानांचे मनोधैर्य वाढावे म्हणून त्यांनी वयाच्या ७४ व्या वर्षी सुखोई-३० या फायटर विमानातून प्रवास केला. अशी भारी घेणाऱ्या त्या जगातील पहिल्या व एकमेव महिला ठरल्या आहेत.

भारताच्या राष्ट्रपती म्हणून प्रतिभाताई पाटील यांची कारकीर्द ही उल्लेखनिय अशा स्वरूपाची राहिली आहे. ही कारकीर्द नेहमीच प्रेरणादायक अशी आहे. यातून आपण भारतीय स्त्री कोठेपर्यंत पोहचू शकते हे आपल्या लक्षात येते.

त्यागमूर्ती महामाता रमाई आंबेडकर

संतोष शिंदे, एम.ए. भाग-१ (मराठी)

महामाता रमाबाई आंबेडकर यांचा जन्म ०७ फेब्रुवारी १८९७ रोजी वणंदगाव या गावी झाला. माता रमाबाई लहानपणापासूनच फार कष्टाळु होत्या. संसाराचं ओझे डोक्यावर घेऊन आईच्या पाठीमागे जाणाऱ्या बालवयातील रमाईनी बालवयातच संसाराच सुत्र आत्मसात केले. रमाईच्या आयुष्यात लहानपणापासून दुःखाचे खूप प्रसंग आले. रमाई लहान असतानाच त्यांच्या डोक्यावरून आई- वडिलांचे छत्र हरवले. पुढे रमाईचे वलंगकर काका व गोविंदपूरकर मामा रमाई व त्यांच्या भावंडांना घेऊन मुंबईला भायखळ्याच्या मार्केट चाळीत रहायला गेले.

वयाच्या ९ व्या वर्षी माता रमाईचा १४ वर्षाच्या भिमराव आंबेडकर यांच्यासोबत १९०६ रोजी विवाह झाला. माता रमाईने बाबासाहेब आंबेडकर यांच्याशी विवाह केल्यापासून बाबासाहेब यांना नेहमी साथ दिली. त्यांच्याकडे कोणत्याही गोष्टीचा हट्ट धरला नाही. रमाईने बाबासाहेबांच्या शिक्षणासाठी सदैव साथ दिली.

इ.स १९२३ मध्ये बाबासाहेब आंबेडकर शिक्षणासाठी लंडनला गेले. त्यावेळी रमाईची खूप

वाताहात होती. ती दुष्काळाच्या आगीत होरपळत होती. बाबासाहेबांच्या कार्यकर्त्यांना रमाईचे हाल पहावले नाहीत. त्यांनी काही पैसे जमा केले व रमाईला देऊ केले. तिने कार्यकर्त्यांच्या भावनांचा आदर केला पण ते पैसे घेतले नाहीत. स्वाभिमानी बाबासाहेबांची ती स्वाभिमानी पत्नी होती. ती जिद्दीने दुःखांशी अडचणींशी, गरिबीशी लढत होती.

रमाईने अनेक मरणे पाहिली आणि प्रत्येक मरणाने तीही थोडी थोडी मेली. मरण म्हणजे काय असतं त्या वयात आई - वडिलांचा मृत्यू, इ.स. १९१३ साली बाबासाहेबांचे वडील रामजी आंबेडकर यांचा मृत्यू ऑगष्ट १९१७ मध्ये बाबासाहेबांची सावत्र आई जिजाबाई यांचा मृत्यू १९१४ ते १९१७ साली बाबासाहेब अमेरिकेला असताना रमेश या स्वतःच्या मुलाची मृत्यू, पाठोपाठ मुलगी इंदू, बाबासाहेबांचा मोठा भाऊ आनंदराव व आनंदरावांचा मुलगा गंगाधरचा मृत्यू इ.स. १९२१ मध्ये बाबासाहेबांचा मुलगा गंगाधर व १९२६ मध्ये बाबासाहेबांचा लाडका मुलगा राजरत्न याचा मृत्यू रमाईने पाहिला. माता रमाईचा एक एक आधार कोसळून पडत होता पण रमाई मात्र या दुःखाने

अधिक कणखर होत होती. रमाईने आर्थिक परिस्थिती अभावी, उपचाराअभावी आपली ४ लेकरे डोळ्यासमोर मृत्युमुखी पडताना पाहिली. परंतु बाबासाहेब समाजपरिवर्तनासाठी झटत आहेत. हजारो अस्पृश्य लोकांसाठी ते शिक्षण घेत आहेत. आणि बाबासाहेबांच्या शिक्षणात व्यत्यय नको म्हणून माता रमाईले मुले मेल्याची बातमी बाबासाहेबांना कळविली नाही. ज्ञानसाधना करणाऱ्या बाबासाहेबांना माता रमाईने आपल्या दुखाची झळ कधीही पोहचू दिली नाही.

बाबासाहेब परदेशात शिक्षणासाठी गेले असता रमाई एकट्या पडल्या, घर चालवण्यासाठी व आपल्या पतीला परदेशात शिक्षणासाठी पैसे कमी पडू नयेत म्हणून तिने शेण, गोवऱ्या व सरपण गोळा करण्यासाठी वणवण फिरत. रमाई पोयबावाडीतून दादर माहीमपर्यंत शेण व सरपण गोळा करण्यासाठी जात असत. बॅरिस्टरची पत्नी शेण वेचते म्हणून लोक नावे ठेवतील म्हणून पहाटे सुर्योदयापूर्वी व रात्री ८:०० नंतर गोवऱ्या थापायला वरळीला जात असत व आलेल्या पैशातून घर चालवित असे.

अस्पृश्यतेच्या अग्निदिव्यातून होरपळून निघालेले बाबासाहेब आता समाजाला अस्पृश्यतेच्या रोगातून मुक्त करण्यासाठी व त्यासाठी निष्णात डॉक्टर होण्यासाठी अपार कष्ट घेऊ लागले. त्यावेळी रमाईने आपल्या निष्ठेने, त्यागाने, कष्टाने स्वतःच्या संसाराचा गाडा हाकून बाबासाहेबांना ध्येय गाठण्यासाठी मदत केली.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर परदेशातून शिक्षण घेऊन मुंबईला आले असता यांच्या स्वागताला मोठ्या प्रमाणात लोक मुंबई बंदरात आले होते तेव्हा रमाईला नेसण्यासाठी चांगली साडी नव्हती म्हणून त्यांनी छत्रपती शाहू महाराजांनी बाबासाहेबांच्या सत्काराप्रसंगी दिलेला भरजरी फेटा नेसून बाबासाहेबांच्या स्वागतासाठी आल्या होत्या. इतकी गरिबी रमाईने सहन केली पण त्या कधीच परिस्थितीसमोर खचल्या नाहीत. रमाईनी २८ वर्षे डॉ. बाबासाहेबांना साथ दिली.

एकदा बाबासाहेब आणि रमाई दादरच्या राजगृह बंगल्यावर राहत होते. त्यावेळी अचानक बाबासाहेबांना परदेशी कामानिमित्त जायचे होते. पण

रमाईला एकटीला घरामध्ये कसे राहायला ठेवायचे म्हणून बाबासाहेब धारवाडच्या त्यांच्या वराळे मित्राकडे पाठवले. वराळे काका धारवाडमध्ये लहान मुलांचे वसतिगृह चालवत असत. या वसतिगृहाच्या आवारात अनेक लहान मुले खेळायला येत असत. एकदा अचानक दोन दिवस लहान मुले खेळायला आलीच नाहीत म्हणून माता रमाई या वराळे काका यांना विचारतात की दोन दिवस झाले ही मुले कुठे गेली आहेत. खेळायला आवारात का आली नाहीत. त्यावेळी वराळे काका म्हणाले ती मुले दोन दिवसांपासून उपाशी आहेत. कारण वसतिगृहाला जे अन्नधान्याचे अनुदान महिन्याला मिळायचे ते मिळायला अजून दोन-तीन दिवस लागतील. वराळे काका अगदी कंठ दाटून म्हणाले, यावेळी रमाई आपल्या खोलीत जातात आणि कपाटातला सोने ठेवलेला डबा काढून त्यातील सोन्याच्या बांगड्या काढून वराळे काका यांच्याकडे देऊन म्हणतात, तुम्ही या बांगड्या ताबडतोप विकून किंवा गहाण ठेऊन या आणि या लहान मुलांना जेवणाची व्यवस्था करा आणि त्यानंतर उपाशी असलेली मुले पोटभरून जेवण करतात असा हा रमाईचा मोठेपणा.

खरेतर माता रमाईला तिच्या आजारपणामुळे आणि आर्थिक परिस्थितीमुळे वैयक्तिक काही सामाजिक कार्य करता आले नाही. पण आपला पती शिक्षण घेऊन कोट्यवधी अस्पृश्य समाज, स्त्रियांचा उद्धार करणार आहे हे तिने जाणले होते. त्यामुळे तिने आपल्या सर्व सुखाचा त्याग करत बाबासाहेबांच्या ध्येयाप्रती स्वतःला वाहून घेतले. यासाठी प्रचंड दुःख सोसले. रमाईच्या याच त्यागामुळे भिमराव आंबेडकर बाबासाहेब आंबेडकर होऊ शकले. माता रमाईच्या याच त्यागामुळे ते डॉक्टर, बॅरिस्टर, देशाचे पहिले कायदामंत्री, भारताच्या संविधानाचे निर्माते होऊ शकले आणि रमाईच्या त्यागाने कोट्यवधी जनतेचा उद्धार झाला.

या त्यागमूर्ती माता रमाईचा मृत्यू २७ मे १९३५ रोजी झाला. तिच्या त्यागाला व कर्तृत्वाला सलाम.

राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू

सोनल बांगर, एम.ए., भाग-१ (मराठी)

आदिवासी कन्या ते युगशक्ती -प्रवास - एका झुंजार
जनसेविकेचा -

कोण होता तुम्ही, काय झाला तुम्ही,
अहो ध्येयवेड्या किती-उंच गेला तुम्ही !
शतदा प्रणाम तुमच्या संघर्षाला
शतदा प्रणाम तुमच्या सहनशिलतेला
शतदा प्रणाम विवेकशीलतेला
शतदा प्रणाम तुमच्या सेवाभावनेला
शतदा प्रणाम तुमच्या राष्ट्रभावनेला
शतदा प्रणाम तुमच्या त्यागवृत्तीला
शतदा प्रणाम तुमच्या कार्यकर्तृत्वाला

संपूर्ण जगात आपल्या दैदिप्यमान कार्यामुळे,
कार्यकुशलतेमुळे श्रेष्ठत्व सिद्ध केलेल्या आणि करीत
असलेल्या कर्तबगार महिलांच्या रांगेत राष्ट्रपती द्रौपदी
मुर्मू अग्रणी ठरतात.

जन्म व बालपण

द्रौपदी मुर्मू यांचा जन्म २० जून १९५८ रोजी

ओडीसा राज्याच्या मयूरभंज जिल्ह्यातील बैदापोसी या
खेडेगावात झाला, त्या ओडीसातील संधाल नावाच्या
एका आदिवासी जमातीच्या आहेत, हा आदिवासी
समूह अत्यंत सुसंस्कृत असल्याचे एका इंग्रज लेखकाने
नमूद केलेले आहे. त्यांच्या वडिलांचे नाव - बिरांची
नारायण तुडू आहे. वडील आणि आजोबा दोघेही
पंचायत राजप्रणाली अंतर्गत गावप्रमुख होते. यावरून
समाजसेवा व नेतृत्वाचे बाळकडू त्यांना कुटुंबातच
मिळाल्याचे जाणवते.

शिक्षण व नोकरी

द्रौपदी मुर्मू यांच्या मातापित्याची आर्थिक
स्थिती ही सामान्य अशीच होती. शालेय जीवनात
पुस्तक घेण्याची ऐपत नव्हती. त्यामुळे त्यांनी
बुकबँकेची पुस्तके घेऊनच अभ्यास केला. इ. ७ वी
पास झाल्यानंतर बुकबँकेची पुस्तके परत करताना त्यांनी
आपल्या वह्या व स्वतःच्या नोट्स शाळेला दिल्या.
आपल्याकडे देण्याची ऐपत नसतानादेखील जे देता
येण्यासारखे आहे ते दिले पाहिजे हा संस्कार लहान
वयात त्यांनी प्राप्त केला होता.

त्यांनी शालेय वयात आपल्या वक्तृत्वशैलीचे दर्शन घडवले होते. एकदा वर्गात शिक्षकांनी मोठे झाल्यावर पुढे तुम्ही कोण होणार ? असा प्रश्न विचारला असताना इतर सर्व विद्यार्थ्यांनी स्वतःच्या स्वप्नात जे आहे ती उत्तरे दिली मात्र मुर्मू यांनी मला लोकांची सेवा करायची आहे असे उत्तर दिले. या उत्तरावरूनच शालेय जीवनातच त्यांनी आपले एवढे मोठे आणि उदात्त ध्येय निश्चित केले होते, याची जाणीव होते. सन १९७९ मध्ये त्यांनी भुवनेश्वरच्या गुरुकुल रमादेवी महिला विद्यापीठातून कला शाखेची पदवी प्राप्त केली.

यानंतर ओडीसा सरकारसाठी लिपीक म्हणून त्यांनी आपल्या व्यावसायिक कारकीर्दीची सुरुवात केली. त्यानंतर पुढे त्या पाटबंधारे व ऊर्जा विभागात साहाय्यक पदावर नोकरीत कार्यरत झाल्या.

समाजसेवेच्या आपल्या ध्येयनिष्ठेमुळे त्यांनी श्री. अरबिंदो इंटीग्रल एज्युकेशन अँड रिसर्च सेंटर, रायरंगपूर येथे मानद शिक्षिका म्हणून काम केले. या काळात त्यांनी अनेक गरीब-गरजू विद्यार्थ्यांना आर्थिक मदत केली तर अनेक मुलींना दत्तक घेतले.

स्वभाव आणि व्यक्तिमत्त्व

द्रौपदी मुर्मू यांची राहणी अत्यंत साधी आहे. त्यांच्या स्वभावात नम्रता, मृदुभाषी, स्वाभिमानी, अहंकारशून्यता, शांत, सभ्य, स्पष्टवक्तेपणा, दृढ, धाडसी, तत्त्वनिष्ठ, निर्भय अशा विविध गुणांचा अंतर्भाव आहे. निसर्गतः स्त्रीला शौर्य, धैर्य आणि नितांत विश्वास या गुणांचे जे वरदान आहे ते सर्व द्रौपदी मुर्मू यांच्यामध्ये सामावलेले आहे.

संसार आणि विरक्ती

महाविद्यालयात शिकत असताना त्यांचा श्यामचरण मुर्मू या तरुणाशी परिचय झाला. पुढे घरच्यांची परवानगी मिळवून त्यांचा विवाह झाला. संसारवेलीला फुले लागली. त्यांना दोन मुले व एक मुलगी अशी तीन अपत्ये झाली.

जीवनात आरंभापासूनच खूप संकटांना सामोरे जावे लागले. असतानाच त्यांना २००९ ते २०१४ या

पाच वर्षांच्या काळात प्रचंड मोठ्या संकटाला सामोरे जावे लागले. हाताशी आलेल्या दोन तरुण मुलांचे २००९ ला २५ वर्षांचा पहिला मुलगा तर २०१३ ला पुन्हा दुसरा मुलगा यांचे कायमचे सोडून जाणे हा धक्का बसला. २०१४ ला पतीने जगाचा निरोप घेतला. त्यापाठोपाठ आई आणि भाऊ यांचे निधन झाले. या संकटांमुळे त्या आतून पूर्ण कोसळल्या परंतु 'ध्यानधारणा' यासारख्या उपायाने त्यातून सावरण्याचा स्वतःच प्रयत्न केला. अब्राहम लिंकन आणि जो बायडेन यांचेशी साम्य असलेला त्यांचा या काळातील जीवनप्रवास आहे.

राजकीय प्रवास

द्रौपदी मुर्मू या भारतीय राजकारणी आहेत. भारतीय जनता पक्षाच्या त्या सदस्या आहेत. १९९७ मध्ये त्या रायरंगपूर नगर पंचायतीच्या नगरसेविका म्हणून निवडून आल्या. भारतीय जनता पक्षाच्या अनुसूचित जमाती मोर्चाच्या राष्ट्रीय उपाध्यक्ष म्हणून त्यांनी काम केलेले आहे.

ओडीसा राज्याच्या रायरंगपूर विधानसभा मतदारसंघाच्या त्या आमदार होत्या. सन २००० मध्ये त्या आमदार झाल्या. ५ मार्च २००० ते २००४ आणि २००४ ते २१ मे २००९ या कालावधीत आमदार असताना, ओडीसातील भाजप आणि बिजू जनता दल युती सरकारच्या काळात ६ मार्च २००० ते ६ मार्च २००२ पर्यंत वाणिज्य आणि परिवहन राज्यमंत्री आणि पुढे ६ ऑगस्ट २००२ ते १६ मे २००४ पर्यंत मत्स्यव्यवसाय व पशुसंसाधन विकास राज्यमंत्री (स्वतंत्र कारभार) म्हणून मंत्रिमंडळाचे कामकाज सांभाळले आहे. २००७ मध्ये ओडीसा विधानसभेतील "सर्वोत्कृष्ट आमदार" म्हणून त्यांना 'निलकंठ' पुरस्काराने सन्मानित केलेले आहे.

राजकारणात राहून त्यांनी आपली मूल्ये, नैतिकता, आणि तत्त्वे यांच्याशी कधी तडजोड केली नाही. अनेक कठीण प्रसंगातही आपल्या नेतृत्वाचे आणि कोशल्याचे दर्शन घडवले व स्वतःला सिद्ध केले आहे.

आपल्या संथाली भाषेला संविधानिक दर्जा मिळावा म्हणून तत्कालीन पंतप्रधान अटलबिहारी वाजपेयी यांना भेटून विनंती केली, त्यांची तळमळ आणि प्रामाणिकपणा विचारात घेऊन त्या भाषेला संविधानिक दर्जा मिळाला. आपली भाषा जपण्यासाठी विद्वान नेतृत्वच भाषा संवर्धन आणि जतनाची भूमिका घेऊ शकते. भाषा टिकली तरच संस्कृती टिकणार आहे. त्यामुळे आपली भाषा आणि आपली माणसं यांच्या प्रती असलेली त्यांची प्रीती समोर येते. आपला आदिवासी समूह हे कुटुंब मानून त्यांच्यासाठी करीत असलेले कार्य याचाच अनुभव येतो आणि कवीच्या कल्पनेनुसार

“या घरट्यातून पिल्लू उडावे दिव्य घेऊनी शक्ती,
आकाशाचे पंख असावे, उंबरठ्यावर भक्ती”

याची त्यांच्या कार्यातून प्रचिती येते. झारखंडच्या राज्यपाल म्हणून १८ मे २०१५ ते १२ जुलै २०२१ या कालावधीत विराजमान होत्या. या काळात पक्षाच्या हितापेक्षा त्यांनी समाजहित जपले. सरकारने काढलेले विधेयक परत पाठविले.

सन २०२२ च्या भारताच्या राष्ट्रपती निवडणुकीसाठी भाजपप्रणित राष्ट्रीय लोकशाही आघाडीचा अधिकृत उमेदवार म्हणून निवडणूक लढल्या. निवडून आल्या आणि भारताच्या राष्ट्रपती पदावर विराजमान झाल्या.

महिला नगरसेवक ते राष्ट्रपती - स्वातंत्र्यानंतर जन्मलेल्या पहिल्या राष्ट्रपती पहिल्या आदिवासी महिला राज्यपाल- पहिल्या आदिवासी महिला राष्ट्रपती - देशाला मिळालेल्या सर्वात तरुण राष्ट्रपती.

असा आहे भारताच्या १५ व्या राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू यांचा प्रवास.

घर म्हणतय

जाधव मिती इंद्रजीत, एफ.वाय.बी.कॉम.

खूप दिवस झाले तू घरातच आहेस
नकळत का होईना पण तुझ्या
हातांनी मला अलगत स्पर्श करतीयेस.
मी आहे तरी किती पृष्ठ दार, चार भिंती
दोन खिडक्या आणि एक छप्पर
पण तू खूप वेगळं पाठतियेस माझ्याकडे
लपंडावा खेळासारखा' लपून स्पर्श करतीयेस
सध्या सतत बंद असणाऱ्या दरवाजाने,
आपल्या संवादाचा रस्ता खुला केलाय
पण तू खूप अस्वस्थ दिसतीये मला
कारण त्यांनी बंदी घातलीये ना घरात हसायला
बाहेर कोणता तो जंतू फार पैमान घालतोय
मात्र तुझ्यासारख्या लोकांना माझ्याशी
संवाद करावा लागतोय .

पण हो, तू घाबरू नकोस,
अस्वस्थ होऊ नकोस,
मी आहेच आणि असणारच
तुझी काळजी घ्यायला,
किती आहेत, किती गेले
कशाला तो टी.व्ही पाहायचा
त्यापेक्षा माझ्या भिंतीवर चित्रकलेचा
अनुभव घ्यायचास
काळजी करू नकोस
तू नक्कीच पुन्हा भरारी घेशील
फक्त माझ्यासोबतचा वेळ
माझ्याबरोबर घालवशील

बहिणाबाई चौधरी : काव्यप्रांतातील मोहरांचा हंडा

ममता माने, टी.वाय.बी.ए.

बहिणाबाईचा जन्म जळगाव जिल्यातील असोदे गावात एका महाजन कुटुंबात झाला. त्यांच्या आईचे नाव भीमाई आणि वडिलांचे नाव उखाजी महाजन होते. बहिणाबाईचा वयाच्या १३ व्या वर्षी जळगावच्या नथुजी खंडेराव चौधरी यांच्याशी विवाह झाला. पतीच्या मृत्यूनंतर विधवापणामुळे उद्भवलेल्या आर्थिक, सामाजिक परिस्थितीमुळे त्यांनी अतिशय कठीण जीवन जगले. त्यांना काशी नावाची मुलगी व दोन मुले होती.

बहिणाबाईना काहीच लिहिता येत नव्हते. त्यामुळे त्यांनी केलेल्या खूप कविता या कोणीच लिहून ठेवल्या नव्हत्या. त्यांच्या काही कविता या त्यांच्या मुलांनी आणि काही कविता मावसभावाने लिहून ठेवल्या होत्या. जरी त्या अशिक्षित असल्या तरी त्यांच्याकडे जिवंत काव्यरचनेची प्रतिभा होती. आपले रोजचे शेतकाम आणि घरकाम करताना त्या ओव्या व कविता गात असत. बहिणाबाईचा मुलगा सोपानदेव चौधरी हे एकदा आईच्या मृत्यूनंतर काहीतरी शोधत

असताना त्यांना आपण लिहून ठेवलेल्या आईच्या कविता सापडल्या. त्या कविता त्यांनी आचार्य अत्रे यांना दाखविल्या. आचार्य अत्रे यांनी या कवितांना सोने म्हटले आणि त्या कविता प्रकाशित करण्यात पुढाकार घेतला. अत्रे यांनी घेतलेल्या पुढाकाराने बहिणाबाईच्या कविता 'बहिणाबाईची गाणी' १९५२ मध्ये पहिली आवृत्ती आणि १९६९ मध्ये दुसरी आवृत्ती प्रकाशित झाली. यामुळे या महान कवयित्रीचा महाराष्ट्रास परिचय झाला. ह्या काव्यसंग्रहात बहिणाबाईच्या ३५ कविता आहेत. बहिणाबाईच्या कविता या खानदेशातील त्यांच्या मातृबोलीत लिहिल्या गेल्या आहेत. त्यांच्या कवितांचे विषय हे प्रामुख्याने माहेर, संसार, शेतीची कामे, शेतीची साधने, कापणी, मळणी, मोठ-मोठे सन जसे की दिवाळी, दसरा, पोळा असे आहेत.

सहजधर्म म्हणून कळीने फुलावे, विकसित व्हावे, गंध उधळावा आणि मिटून जावे तशी बहिणाबाईची गाणी आकारत होती आणि वाऱ्यावर विरून जात होती. सूक्ष्म निरीक्षणशक्ती, उपजत

विनोदबुद्धी, सुखदुःखाकडे पाहण्याचे शहाणपण व त्यातून कळलेले जीवनाचे तत्त्वज्ञान त्यांच्या कवितेतून दिसते. ग्रामीण जीवनाचे संस्कार त्यांच्यावर असल्याने त्यांच्या कवितेत साधेपणा आणि गोडवा दिसतो.

बहिणाबाई सतत कुठल्या ना कुठल्या भाववृत्तीमध्ये मग्न असत. अशा भावावस्थेतून कविता त्यांची स्वयंभूपणे उमललेली आहे. एखादया स्वप्नासारखी बहिणाबाई काबाडकष्टात बुडून गेलेल्या असताना मनाने मात्र एका निराळ्याच अशा आपल्या कल्पनाविश्वात रममाण झालेल्या असत. त्यांनीच म्हटल्याप्रमाणे-

मन पाखरू पाखरू

त्याची काय सांगू मात ?

आता व्हतं भुईवर

गेलं गेलं आभायात !

बहिणाबाईंचे निसर्गावर अतिशय प्रेम. झाडे- झुडुपे, पिके हे सारे त्यांना सग्या- सोयऱ्याप्रमाणे वाटे. त्या त्यांच्याशी गुजगोष्टी करीत बागेतील घड आलेल्या केळीकडे पाहून त्या तिला कौतुकाने म्हणत -

लेकर कडेवर घेऊन उभी

कशी माझी लेकरवाली रंभा ।

बहिणाबाईंनी खानदेशी बोलीत (अहिराणी) शेतकऱ्यांच्या जीवनातील अनुभव काव्यबद्ध केले आहेत. 'देव अजब गारोडी' या कवितेतून शेत- शिवाराचे सूक्ष्म निरीक्षण प्रकट झालेले दिसते.

धरतीच्या कुशीमध्ये

बीयबियानं निजली

वन्हे पसरली माटी

जशी शाल पांघरली

बीय टरारे भुईत

सर्वे कोंब आले वन्हे

गह्यरलं शेत जसं

अंगावरती शहारे !

बहिणाबाई कर्मभक्ती हीच ईश्वरसेवा असे मानीत. त्यांच्या देवविषयक दृष्टिकोनातून त्यांचे श्रमकर्मभक्तीचे तत्त्वज्ञान प्रकट होताना दिसते.

येरे येरे माझ्या जीवा

काम पडलं अमाप

काम करता करता

देख देवाजीचं रूप

जीवाला पृथ्वीवर पाठवितो आणि परत बोलावितो तो देव. पण हे येणे जाणे घडते ते जन्म आणि मृत्यू या क्रियाद्वारे दिवस हा कामाचा आणि रात्र झोपेची तसे जन्म म्हणजे जणू जीवनाची जाग, कर्म करण्याची वेळ आणि मृत्यू म्हणजे दुसऱ्या जन्माची जाग येईपर्यंतची झोप-विश्रांतीची वेळ. जीवनाला / जीवाला मुक्ती मिळेपर्यंत हा जन्ममृत्यूचा प्रवास चालूच असतो. त्यातील मुक्कामाचे ठिकाण म्हणजे हे जीवन. या जीवनात माणसाने सतत कर्म करीत रहावे. कर्मभक्तीनेच देवाचे रूप पहावे, बहिणाबाईंच्या जीवनविषयक तत्त्वज्ञानाचे हे सार आहे.

कर्मवीर भाऊराव है थौर व्यवहारी,
शिक्षणतज्ज्ञ व क्रियाशील ज्ञानमहर्षी आहेत.
ऋषीमुनींचा द्रष्टेपणा भाऊरावांच्या जवळ
आहे. शिक्षण प्रसाराने अहिंसक क्रांती कशी
होईल व सामाजिक समता कशी प्रस्थापित
करता येईल याचे स्वप्न त्यांनी ५० वर्षापूर्वी
पाहिले व चिकाटीच्या प्रयत्नांनी आज ते अत्य
स्वरूपात साकार केले.

- चिंतामणराव देशमुख

स्त्री-कर्तृत्वाचा महामेरु : सुधा मूर्ती

मेघा भाले, टी.वाय.बी.ए

एक स्त्री काय नाही करू शकत? सगळेच करू शकते. मग ती अडाणी असो वा शिकलेली, कोणतीच गोष्ट स्त्रीसाठी अशक्य नाही. एक स्त्री घर सावरू शकते, तर मग संपूर्ण देश पण चालवूच शकते. तेही अगदी सहज कारण घर सांभाळणं हे वरवर किरकोळ वाटत असेल तरीही ते सोपे नाही. जेव्हा घरातील स्त्री काही कारणाने घराबाहेर रहाते तेव्हाच तिची किंमत घराला, घरातील लोकांना समजते. आपल्या भारत देशात अशा कितीतरी कर्तबगार महिला होऊन गेल्या आहेत. ज्यांनी फक्त घर, नोकरी नव्हे तर पूर्ण देश सांभाळून दाखवला तोही तितक्याच कर्तबगारीने. आपल्या देशाच्या पंतप्रधान इंदिरा गांधी, पहिल्या राष्ट्रपती प्रतिभाताई पाटील, सरोजिनी नायडू, सामाजिक कार्यकर्त्या सिंधुताई सपकाळ अशी एकना अनेक कितीतरी नावे घेता येतील. ज्यांनी आपल्या कर्तबगारीने देश एक वेगळ्याच उंचावर नेऊन ठेवला. अशा महिलांचा आपल्याला सार्थ अभिमान आहे.

आज अशाच एका कर्तबगार, हुशार, उच्चशिक्षित, अभियांत्रिकीमध्ये निपुण असणाऱ्या, लेखिका आणि सामाजिक कार्यकर्त्या म्हणून स्वतःची

ओळख निर्माण करणाऱ्या एका महिलेबद्दल जाणून घेणार आहोत. ज्यांचे नाव आहे - सुधा कुलकर्णी - मूर्ती

सुधा मूर्ती यांचा जन्म कर्नाटकमधील शिरगाव गावात १० ऑगस्ट १९५० रोजी झाला. त्यांचे वडील आर. एच. कुलकर्णी हे उत्तम सर्जन होते तर आई गृहिणी होती. त्यांचे बालपण आई, वडील, भावंडे आणि आजी- आजोबासोबत गेले. माझ्या बालपणात घेतलेले अनुभव म्हणजे माझ्या उल्लेखनीय ऐतिहासिक कामाचा आधार आहेत असे सुधा मूर्ती म्हणतात. या अनुभवांना त्यांनी 'मी कशी शिकवली माझी आजी आणि इतर कथा' असे नाव दिले आहे. सुधा मूर्ती या लहानपणापासूनच खूप हुशार होत्या. शाळा, कॉलेजमध्ये असताना त्यांनी त्यांचा पहिला नंबर कधी सोडला नाही.

आपल्या करिअरची सुरुवात त्यांनी भारतातील सर्वात मोठी वाहन निर्माता कंपनी टेलकोमधून केली. टाटा इंजिनियरिंग आणि लोकोटिव कंपनी टेलको येथे नियुक्त केलेल्या सुधा मूर्ती या पहिल्या महिला अभियंता ठरल्या. टेलको येथे काम करत असताना सुधा

मूर्ती यांची भेट तेथेच इंजिनिअर म्हणून काम करणाऱ्या एन. आर. नारायण मूर्ती यांच्याशी झाली. भेटीचे रूपांतर मैत्रीत आणि नंतर प्रेमात झाले आणि त्यांचा विवाह झाला. १९९६ मध्ये सुधा मूर्ती यांनी इन्फोसिस फाउंडेशन सुरू केले. इन्फोसिसच्या स्टार्टअपसाठी नारायण मूर्ती यांनी चालू नोकरी सोडली होती. त्यावेळी टाटा कंपनीचे संस्थापक जे.आर.डी. टाटा यांच्याकडून सुधा मूर्ती यांना एक मोलाचा सल्ला मिळाला होता. सुधा मूर्ती म्हणतात की, या सल्ल्यामुळे माझे आयुष्य बदलून गेले. तो सल्ला होता - कोणीही पैशाचा मालक नाही तू फक्त पैशाची विश्वस्त आहेस आणि तो नेहमी हात बदलतो. जेव्हा तुम्ही यशस्वी व्हाल तेव्हा तो समाजाला परत द्या ज्याने तुम्हांला सदिच्छा दिल्या आहेत.

सुधा मूर्ती यांनी कन्नड आणि इंग्रजी भाषेत अनेक पुस्तके लिहिलेली आहेत. त्यात - वाइज अँड अदरवाइज, अस्तित्व, हिंदू मंदिर, मुस्लीम सन, महाश्वेता, डॉलर बहू, द डे आय स्टॉपड् ड्रिलिंग मिल्क, हाऊस ऑफ कार्ड्स, द मंदिर आय नेव्हर न्यू इत्यादी.

सुधा मूर्ती यांचे सामाजिक कार्य फार मोठे आहे. त्यांनी समाजासाठी खूप काही केले आहे आणि अजूनही करतच आहेत. त्यांनी अनाथ आश्रमाची स्थापना केली आहे. ग्रामीण भागात विकासात भाग घेतला. तसेच कर्नाटकातील सरकारी शाळांना संगणक आणि सुविधा उपलब्ध करून देण्याच्या चळवळीला पाठिंबा दिला. हार्वर्ड विद्यापीठात द मूर्ती क्लासिकल लायब्ररी ऑफ इंडियाची स्थापना, कर्नाटकातील शाळांना संगणक विज्ञान शिकवण दिली. सुधा मूर्ती यांच्या सामाजिक कार्यात आरोग्य, शिक्षण, महिला सक्षमीकरण, सार्वजनिक स्वच्छता, कला आणि संस्कृती व तळागाळातील गरिबी निर्मूलन यांचा समावेश आहे. प्रत्येक शाळेसाठी एक वाचनालय या त्यांच्या संकल्पनेमुळे आतापर्यंत ५०,००० ग्रंथालयांची स्थापना झाली आहे. बंगळूरु शहरात १०,००० सार्वजनिक शौचालये बांधून तयार केली आणि शेकडो शौचालये बांधून ती ग्रामीण भागात स्वच्छतामध्ये मदत करत आहेत. त्यांनी स्थापन केलेली इन्फोसिस

फाउंडेशन ही १९९६ मध्ये स्थापन झालेली कंपनी सामाजिक कार्य करते. त्यामुळे ती धर्मादाय ट्रस्ट आहे आणि सुधा मूर्ती तेथील विश्वस्तांपैकी एक आहेत. या फाउंडेशनच्या माध्यमातून त्यांनी पूरग्रस्त भागात २,३०० घरे बांधली आहेत. तामिळनाडू आणि अंदमान मधील त्सुनामी, कुच्छ गुजरातमधील भूकंप, ओरिसा, आंध्रप्रदेशातील चक्रीवादळ आणि पूर व कर्नाटक आणि महाराष्ट्रातील दुष्काळ यांसारख्या राष्ट्रीय नैसर्गिक आपत्तींना हाताळले आहे.

त्यांनी उंच इमले बांधले नाहीत. त्यांच्या कार्याची जाहिरात कोठेही दिसून येणार नाही. त्यांची उपस्थिती जगाला ओरडून सांगण्यासाठी पुतळे आणि कमानी उभारण्याची गरज पडत नाही. आदिवासी राहात असलेल्या जंगलात त्या जातात, गरिबीने गांजलेल्या झोपड्यांमध्ये शिरतात. रोगराईने गिळंकृत करू पाहणाऱ्या वस्त्यांमध्ये जातात. कोण पात्र आहे, कोण गरजू आहे हे त्या स्वतः शोधून काढतात. जिथे ज्या गोष्टीची वानवा आहे तिथे त्या गोष्टी त्या पुरवतात. वैफल्य, निराशा, अडचणी, लालफितीचा कारभार यांमुळे त्या कधी डगमगून जात नाहीत, तर आपलं काम तितक्याच जोमानं चालू ठेवतात. त्यांना हे सर्व काय करीत असताना अनेकदा मानवी मनाच्या लालसेचे पिपासू वृत्तीचे दर्शनही घडते. पण त्यामुळे त्यांच्या कामात खंड पडत नाही. त्यांचं हे कामच जीवनामध्ये आहे. एखाद्या कर्मयोग्याच्या भावनेने, त्याच पद्धतीने त्यांचं हे काम चालू असतं.

त्या म्हणतात की, एक गोष्ट मात्र मी अनुभवातून शिकले आहे. सचोटी, प्रामाणिकपणा ही काही कुण्या एका विशिष्ट वर्गाची मक्तेदारी नव्हे, त्याचा शिक्षणाशी किंवा श्रीमंतीशीही संबंध नाही. ती कोणत्याही विद्यापीठात शिकवली जात नाही. अनेक माणसांच्या ठायी ती हृदयातून फुलून आलेली असते.

आपल्या यशाने स्वतःचे नव्हे तर इतरांचे जीवन उत्कृष्ट बनवणाऱ्या सुधा मूर्ती यांचे कार्य खूपच प्रेरणादायी आणि शिकवण देणारे आहे. मिळालेली शिकवण त्यांनी आयुष्यभर जपली आणि एक आदर्श सर्वासमोर उभा केला.

नारीशक्ती बीजमाता राहीबाई पोपेरे

विद्या कालेकर, एस.वाय.बी.एस्सी.

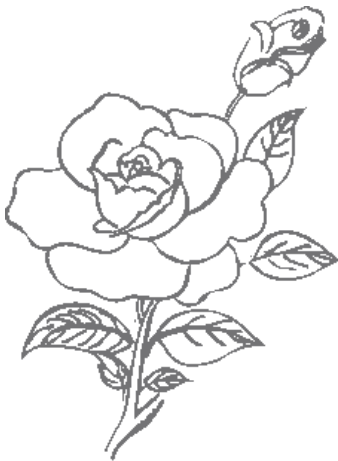
कपाळावर भल्यामोठ्या कुंकवाचं गोंदण, नाकात मोत्यांची नथ, अंगभर लुगडं, डोक्यावर मारलेला पदर आणि हिरव्यागार बांगड्यांच्या चुड्यांच्या सामान्य हातांचा भारतीय पद्मश्री पुरस्कारापर्यंतचा हा असामान्य महिलेचा असामान्य यशस्वी प्रवास.

ती एक प्रेरणा आहे. ती एक भविष्यासाठीचा आदर्श आहे. तीचं कार्यही तेवढच तपस्वी आहे. ती प्रत्येकालाच आपल्या कार्याची दखल घ्यायला भाग पाडते. शिक्षणशून्य असूनही जगभरातल्या हजारो शास्त्रज्ञांसाठी एक प्रेरणास्रोत बनते. खरंतर स्त्री ही मातृत्वाचं प्रतिक आहे. ती ज्यावेळी झाडाफुलांची आई बनते त्यांचे संगोपन करते. त्यावेळी हेच मातृत्व ती खऱ्या अर्थाने सिद्ध करते. अशाच असंख्य भाज्या, वेर्लीच्या गावरान आणि रानटी प्रजाती ज्या ना कोणी पाहिल्या होत्या ना ऐकला होत्या त्या प्रजातींचे संगोपन

करून त्यांनी या जगावर अगदी उपकारच केले. अशा या महाराष्ट्राच्या अहमदनगरच्या राहीबाई पोपेरे ही एक अशी बीजमाता आहे. 'अशिक्षित' पण याच महिलेचं कार्य मात्र महान आहे. जगाच्या पटलावर अज्ञात असलेल्या हजारो भाज्यांच्या, वेर्लीच्या प्रजातींचे जसेच्या तसे संवर्धन राहीबाईंकडे पहायला मिळते. या बीजमातेमुळे जुन्या प्रजातींचे जगाला पुनश्च दर्शन झाले. त्याची प्रजाती नामशेष होऊ नये म्हणून या बीजमातेने हजारो बी-बियाणांचे संगोपण केले, त्यांचे सेंद्रीय प्रद्वतीने उत्पन्न घेऊन त्यांची अस्सल गावरान चव देण्याचा प्रयत्न त्यांनी केला. भाज्यांमध्ये वालाच्या सुमारे २० प्रजाती त्यांच्याकडे पहायला मिळतात. ज्या जगापासून आजही अज्ञात होत्या. आपल्या या कार्यात त्यांनी सुमारे ३००० महिलांना त्यांचे संघटन करून सहभागी करून घेतले. अस्सल गावठी सेंद्रीय भाज्या पिकवल्या. जुन्या भाज्यांच्या बी-बियाणांचे जतन

करून ठेवले. देशी बियाण्यांच्या बँका सुरु केल्या. हजारो रानभाज्यांच्या बियासुद्धा बँकांमार्फत त्या पुरवतात. आणि त्यांच्या याच अभुतपूर्व कार्यामुळे आज अंसंख्य भाज्यांच्या प्रजाती अस्तित्वात आहेत. एवढेच नव्हे तर कळसुबाई शिखरमधील जैवविविधता जपण्यासाठी म्हणून त्यांनी 'कळसुबाई परिसर बियाणे समितीची' स्थापना केली. नामशेष होणाऱ्या प्रजाती त्यामुळे वाचल्या. त्यांच्या याच कार्यातून हजारो शेतकऱ्यांनी प्रेरणा घेऊन आज नाशिक - नगरचा सुमारे ४०० एकर जमिनीचा भाग हा रानभाज्यांचे उत्पन्न घेत आहे.

खरंच हे मातीचे पाय त्या मातीची काळजी घेऊन त्याच मातीसाठी आदर्श बनतात. कोंभाळ्याची ही 'सीड मटर' आज जगाला प्रेरणा देते आहे. त्यांच्या याच कार्यासाठी त्यांना भारत सरकारने २०२० साली पद्मश्री पुरस्काराने सन्मानित केले. ८ मार्च २०१८ च्या महिला दिनी बालकल्याण विभागातर्फे 'नारीशक्ती' पुरस्कार देऊन गौरविले. पण ही भारतीय वंशाची एक अशिक्षित महिला आज जगासाठी आदर्श बनते आहे. खरंच मातीचा ओलावा हा मातीला कायम समृद्ध करत असतो. अशा या स्त्रीशक्तीला सलाम !

मी या जनता शिक्षणाळा हात घातला तौ मात्र पूर्ण विचार करुन. मौरमरीब पद्धतित समाज सुशिक्षित झाल्यावाचून देशाळा खरै स्थैर्य ऐणार नाही, देशात खरी लौकशाही नांदू शकणार नाही. महात्मा गांधींचा मी सच्चा पाईक आहे. तैव्हा समाजाच्या स्वातऱ्या थरात शिक्षणप्रसार करणै हे माझे जीवितध्येय आहे.

- कर्मवीर

कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी सर्व हयातभर मौरमरीब जनतेची जिवापाड सेवा केली आहे. अडाणी जनतेला ज्ञानाचा तिसरा डोळा त्यांनी दिला आहे. शेतकऱ्यांची मुळे बैला-म्हर्शींच्या शैपट्याच मीडत राहणार नाहीत. ती आता शिकू लागली आहेत. ती स्वातऱंबी झाली आहेत. मी फक्त माणसांची सेवा करुन त्यांना माणसात आणण्याचा प्रयत्न केला, पण कर्मवीर भाऊरावांनी प्रत्यक्ष दमडाळाच जिवंत करुन त्यात जीव औतला व त्याला देवपण आणलै आहे. ही खरी सेवा आहे.

- सद्गुरु माडमैबाबा

सुधा मूर्ती

सायली कांबळे, एस.वाय.बी.ए.

सुधा मूर्ती एक भारतीय अभियांत्रिकी शिक्षिका आणि कन्नड आणि इंग्रजी भाषेतील प्रसिद्ध भारतीय लेखिका आहेत. मूर्ती यांनी संगणक शास्त्रज्ञ आणि अभियंता म्हणून त्यांच्या व्यावसायिक कारकिर्दीला सुरुवात केली. त्या इन्फोसिस फाउंडेशन अध्यक्षा आणि लोट्स फाउंडेशच्या सार्वजनिक आरोग्य सेवा उपक्रमाच्या सदस्या आहेत. त्यांनी अनेक अनाथश्रमांची स्थापना केली. ग्रामीण विकासाच्या प्रयत्नांमध्ये भाग घेतला. कर्नाटकातील सर्व सरकारी शाळांना संगणक आणि ग्रंथालय सुविधा उपलब्ध करून देण्याच्या चळवळीला पाठिंबा दिला आणि हार्वर्ड विद्यापीठात 'द मूर्ती क्लासिकल लायब्ररी ऑफ इंडिया' ची स्थापना केली.

मूर्ती यांनी कर्नाटकातील सर्व शाळांमध्ये संगणक आणि ग्रंथालय सुविधा सुरु करण्यासाठी एक धाडसी पाऊल उचलले आणि संगणकविज्ञान शिकवले. १९९५ मध्ये त्यांना रोटरी क्लब बंगलोर येथे 'सर्वोत्कृष्ट

शिक्षक' पुरस्कार मिळाला. मूर्ती हे त्यांच्या सामाजिक कार्यासाठी आणि कन्नड आणि इंग्रजी भाषेतील साहित्यातील योगदानासाठी ओळखले जातात. डॉलर बहू (Dallar Daughter-in-Law) ही कादंबरी तिने मूळ कन्नडमध्ये लिहिली होती आणि नंतर डॉलर बहू म्हणून इंग्रजीत अनुवादित केली होती. सी टीव्हीने २००१ मध्ये दूरदर्शन नाटक मालिका म्हणून रुपांतर केले होते. मूर्ती यांनी मराठी चित्रपट पितृरूप आणि कन्नड चित्रपट प्रेरणामध्येही काम केले आहे.

मूर्ती यांनी बी.व्ही.बी. कॉलेज ऑफ इंजिनिअरिंग अँड टेक्नॉलॉजी (आता केएलई टेक्नॉलॉजिकल युनिव्हर्सिटी म्हणून ओळखले जाते.) बी.ई. इलेक्ट्रिकल अभियांत्रिकी केले. त्या त्यांच्या वर्गात पहिल्या आल्या आणि कर्नाटकच्या मुख्यमंत्र्याकडून त्यांना सुवर्णपदक मिळवले. मूर्ती यांनी इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्समधून कॉम्प्युटर सायन्समध्ये एम.ई. पूर्ण केले. ज्यामध्ये त्यांनी त्यांच्या

वर्गातही अब्बल स्थान पटकावले आणि इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ इंजिनिअरिंगमधून सुवर्णपदक मिळवले.

भारतातील सर्वात मोठी वाहन निर्माता कंपनी टाटा इंजिनिअरिंग आणि लोकोमोटिव्ह कंपनी (टेलको) मध्ये नियुक्त केलेल्या सुधा मूर्ती या पहिल्या महिला अभियंता ठरल्या. मूर्ती पुण्यात विकास अभियंता म्हणून कंपनीत रुजू झाल्या आणि नंतर मुंबई आणि जमशेदपूरमध्ये काम केले.

साधी राहणी उच्च विचार
ज्ञानाच्या तेजाने पसरे कीर्ती
भारत मातेला लाभली कन्या
नाव महान तिचे सुधा मूर्ती ।

भारती विद्यापीठाची पदवी घेऊन
पहिली इंजिनियर कन्या झाली
इन्फोसिस संस्थेच्या आहेत विश्वस्त
नारायणमूर्ती यांची स्फूर्ती झाली ॥

त्या 'चार भिंती' वर विठ्ठलसै दिव्य सभाधी
या 'रजतपुरी' चा 'राजघाट' हा त्यामी
ही मूर्ती देवी स्फूर्ती सतत विरांगी
स्वर्गस्थ सुरांची पुष्पवृष्टि दिग्गतात
तौ अमर जाहटा कर्मवीर जगतात ॥

- कवी शिळैदार

जय जिजाऊ

ऐश्वर्या करके, एफ.वाय.बी.ए.

एक विचार स्वराज्याचा
अन् पेटल्या लाखो मशाली
अवघ्या महाराष्ट्राची ऊर्जा
म्हणजे शिवबांची माऊली...
ना वाकायचे ना झुकायचे कधी
शिकवण आम्हांला दिली तुम्ही
एक मराठा लाखासारखा
जिजाऊ घडवला तुम्ही...
नको गुलामगिरी परक्याची
गरज आहे स्वराज्याची
एकच ध्यास मनी घेऊनी
शर्थ केली पराक्रमाची....
पुत्र घडवला शिवबांसारखा
संस्कारांची दिली शिदोरी
झुकला अवघा तख्त दिल्लीचा
अशा खणखणत्या तलवारी...
जागवली मराठी अस्मिता
भगवा आसमंती फडकला
जिजाऊ तुमच्या प्रेरणेने
महाराष्ट्राचा सोनेरी इतिहास घडला...

भारतातील पहिल्या महिला शिक्षिका - सावित्रीबाई फुले

पूजा जाधव, एफ.वाय.बी.कॉम.

भारतातील महिलांना कधीच पुरुषाच्या समान दर्जा मिळाला नाही. आपण १८ व्या शतकाबद्दल बोललो तर त्या काळातील महिलांचा संघर्ष समजू शकतो. त्या काळात स्त्रियांना शाळेत जाण हे पाप मानले जात असे. अशा काळात सावित्रीबाई फुले यांनी जे काही केले ती काही सामान्य कामगिरी नाही. त्या शाळेत जात असताना लोक त्यांच्यावर चिखलफेक करायचे. हे सर्व असूनही, त्या कधीही आपल्या ध्येयापासून विचलित झाल्या नाहीत.

सावित्रीबाई फुले यांचा जन्म ३ जानेवारी १८३१ रोजी महाराष्ट्रातील सातारा जिल्ह्यातील नायगाव या गावी झाला. नायगाव हे शिरवळपासून पाच किलोमीटर आणि पुण्यापासून सुमारे ५० किलोमीटर अंतरावर आहे. सावित्रीबाई फुले या लक्ष्मीबाई आणि खंडोजी नेवासी पाटील यांची मोठी कन्या होती. ते माळी समाजातील होते. सावित्रीबाईंना कोणत्याही शाळेत पाठविण्याचा प्रश्नच उरत नव्हता कारण त्या

काळात वंचित आणि मागासवर्गीय मुलांना शाळेत शिकण्याचा अधिकारच नव्हता. सावित्रीबाई फुले यांचा विवाह १८४० मध्ये ज्योतिराव फुले यांच्याशी झाला. त्याकाळी बालविवाहाची परंपरा असल्याने लग्नाच्या वेळी सावित्रीबाईंचे वय नऊ, तर ज्योतिराव यांचे वय १३ वर्षे होते. ज्योतिराव फुले हे लेखक तसेच समाजसुधारक होते. सावित्रीबाई आणि ज्योतिराव यांनी स्वतःची मुले नव्हती. त्यांनी यशवंतराव या ब्राह्मण विधवेला जन्मलेल्या मुलाला दत्तक घेतले. पूर्वी स्त्रियांना शिक्षणाचा अधिकार नसल्याने लग्नाच्या आधी त्या शिक्षणापासून वंचित राहिल्या होत्या. ज्योतिराव फुले पुरोगामी विचारांचे असल्याने त्यांनी घरातच सावित्रीबाईंना शिकवण्यास सुरुवात केली. त्यावेळी स्त्रीने शिक्षण मिळवणे हे एक प्रकारचे पाप मानले जात असे. परिणामी ज्योतिरावांचा विरोध सुरु झाला पण त्यांनी हार मानली नाही आणि सावित्रीबाईंना शिक्षण देण्यास सुरु ठेवले.

ज्योतिराव यांना लहानपणापासून मातृप्रेम लाभले नाही. त्यांची मावसआत्या सगुणाबाई त्यांनीच त्यांचा सांभाळ केला होता. सगुणाबाई एका इंग्रज अधिकाऱ्याच्या मुलाच्या दाई म्हणून काम करायच्या. त्यांना इंग्रजी कळायचे व बोलताही यायचे. सावित्रीबाई आणि सगुणाबाई दुपारी ज्योतिरावांना भोजन देण्यासाठी शेतात जात असत. ज्योतिरावांनी शेताच्या मागील बाजूस आंब्याच्या झाडाखाली आंब्याची पातळ फांदी पेन बनवून त्या दोघींनाही जमीनीवर अक्षराची ओळख करून दिली. कोणाला माहित होते की, जमिनीवरील धुळीवर कोरलेल्या अक्षरांतून एक तेजस्विनी जन्माला येईल.

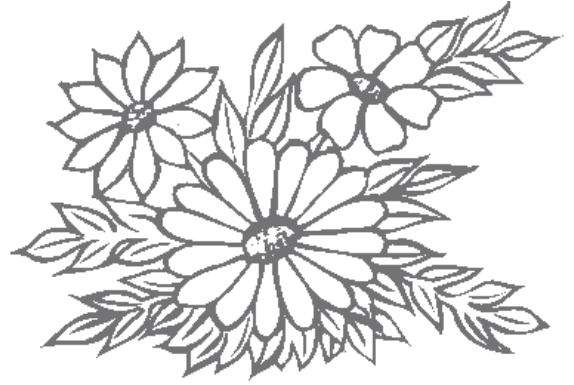
१८४० मध्ये ब्रिटीश अधिकाऱ्याची पत्नी मिस्सिलने पुण्यातील छबिलदासच्या वाड्यात मुलींसाठी शाळा सुरु केली. सावित्रीही तिथेच शिकू लागली. शिक्षण घेत असताना सावित्रीने गुलामगिरी विरोधात काम करण्याच्या थॉमस क्लार्क्सन यांचे जीवनचरित्र वाचले. ज्यात अमेरिकेच्या आफ्रिकन गुलामांच्या जीवनाची संघर्षमय शोककथा छापली गेली होती. सावित्रीबाईंना समजले की शिक्षण हे परिवर्तनाचे एक मजबूत साधन आहे. कारण महिलांना चुली आणि मुले पर्यंतच सीमित न ठेवता मुलींना शिक्षित बनविण्यासाठी १ जानेवारी १८४८ रोजी सावित्रीबाई यांनी ज्योतिबांसमवेत विविध जातीच्या ९ मुलींना घेऊन पुण्यातील भिडेवाडा येथे मुलींसाठी पहिली शाळा स्थापन केली.

जिथे सगुणाबाईदेखील शिक्षिका म्हणून कार्यरत होत्या. या शाळेत मुलींनी गणित, व्याकरण, भूगोल, भारतासह युरोप आणि आशिया खंडाचे नकाशे, मराठ्यांचा इतिहास, धोरण व बाल आकलनाचे विषय या सर्वांचा अभ्यास करून देशाच्या शैक्षणिक विकासात आपले मोलाचे योगदान दिले. सदाशिव गोवंडे यांनी

शाळेसाठी पुस्तके व्यवस्थापित केली. त्यानंतर काही महिन्यातच १५ मे १८४८ रोजी दलित वसाहतीत दलित मुला-मुलींसाठी आणखी एक शाळा सुरु करण्यात आली. एका वर्षातच त्यांनी ५ शाळा स्थापन केल्या. अशा प्रकारे त्यांची कामगिरी सुरुच होती.

सावित्री निघाली बघा, अहो शाळेत शिकवायला !
लोक कर्मठ जमले हो तिला थोडे मारायला !!

सावित्रीला त्यांनी बघा दिला जरी त्रास
तिळभर न डगमगली ना सोडला तिने ध्यास
ध्यास स्त्री शिक्षणाचा या सावित्रीने घेतला
स्त्री जातीच्या मुक्तीची पाहा घेऊनिया आस
माझी सावित्री निघाली तोडण्या बंधनांचे फास
जान घेऊनी स्त्रियांना रस्ता मनाचा दावण्या !!

मी साबरमती आश्रमात हा प्रयोग करून पाहिला. पण तैथैही मला यश आठै नाही. आऊराद, तुम्ही हा बिकट प्रयोग यशस्वी करून दाखविता याबद्दल तुम्हांला धन्यवाद ! तुम्हांला मी सुयश चिंतितौ, नवभारताची तुम्ही उभारणी करीत आहात.

- महात्मा गांधी

भारतीय संविधान आणि महिला सक्षमीकरण

करिश्मा राऊत, एफ.वाय.बी.कॉम.

भारतातील कोणत्याही व्यक्तीला कायद्यापुढे समानता किंवा कायद्याचे समान संरक्षण सरकार नाकारणार नाही असे संविधानात म्हटले आहे. याचा अर्थ असा की कायदे एखाद्या व्यक्तीच्या स्थितीकडे दुर्लक्ष करून सर्वांना समान रीतीने लागू होतात. यालाच कायद्याचे राज्य म्हणतात. कायद्याचे राज्य हा कोणत्याही लोकशाहीचा पाया असतो.

मानवसमूहात स्त्रीजातीचा जवळपास निम्मा हिस्सा आहे. स्त्रियांना उत्साहित करणारे वर्तन करून, त्यांचा जीवनस्तर उंचावण्याकडे दुर्लक्ष करण्यापासून ते त्यांचा छळ आणि अत्याचार करण्यापर्यंत अनेक प्रकारे हीनतेची वागणूक स्त्रीजातीला मिळत राहिली आहे. हा भेदभाव दूर करून स्त्रियांच्या प्रगतीस पोषक वातावरणाची निर्मिती करणे आणि लैंगिक समतेद्वारे (जेंडर इक्वलिटी) समाजाचे संतुलन साधणे यासाठी पुरोगामी आणि विवेकी समाजाने बाळगलेला दृष्टिकोन केलेली कृती यांचा समुच्चय म्हणजे स्त्री सक्षमीकरण,

असे थोडक्यात म्हणता येईल.

महिलांनी फक्त चूल आणि मूल याकडेच लक्ष दिले पाहिजे असे अनेक जणांना वाटते. पण आता महिलांनी चूल आणि मुलासोबतच 'देश आणि विदेश' यांकडेसुद्धा लढा देणाची गरज आहे.

मानवी हक्कांविषयी अनेक आंतरराष्ट्रीय करारांस मान्यता मिळूनही. स्त्रिया, निर्धन आणि निराधार राहण्याचे प्रमाण मोठे आहे. वैद्यकीय सुविधा, मालमत्तेची मालकी पतपुरवठा, प्रशिक्षण आणि रोजगारात पुरुषांच्या तुलनेत स्त्रियांना कमी संधी मिळते. पुरुषांच्या तुलनेत राजकीयदृष्ट्या सक्रिय असण्याची शक्यता फारच कमी आहे आणि त्या घरगुती हिंसाचाराचा बळी होण्याची शक्यता खूपच मोठी आहे. स्त्रियांची मानसिकता बदलणे अतिशय महत्त्वाचे आहे.

ग्रामीण भागात स्त्रिया अजुनही स्वतः निर्णय घेऊ शकत नाहीत. तेथे त्या पुरुषांच्या निर्णयावर अवलंबून राहतात. त्यांची निर्णयक्षमता वाढणे गरजेचे

आहे. घटनेने अनेक अधिकार दिलेले आहेत. याची जाणीव त्यांच्यापर्यंत पोहचली पाहिजे, प्रबोधन झाले पाहिजे. स्त्री अजूनही १००% सक्षम आहे हे आपण मान्य करू शकत नाही.

स्त्री सक्षमीकरणाच्या प्रक्रियेत पुढील मुद्दे प्रामुख्याने महत्त्वाचे ठरतात.

१. लैंगिक आरोग्य
२. नैसर्गिक साधनसंपत्तीची राखनावळ
३. आर्थिक सक्षमता
४. शैक्षणिक सक्षमता
५. राजकीय सक्षमता
६. आर्थिक बचत गट
७. मानसिक सक्षमता

स्त्री सक्षमीकरण म्हणजे काय ?

कायदे व कल्याण कार्यक्रमाच्या माध्यमातून आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक व राजकीय सर्व क्षेत्रांमध्ये महिलांना पुरुषांच्या बरोबरीने हक्क व दर्जा करून देणे आणि स्त्री-पुरुष असमानता नष्ट करणे या प्रक्रियेला स्त्री सक्षमीकरण असे म्हणतात.

महिला आर्थिक सबलीकरण

भारतातील बहुसंख्य स्त्रिया घरकामात गुंतलेल्या असतात. कमी उत्पादकतेची व कमी कौशल्याची कामे स्त्रियांकडे दिली जातात, म्हणून स्त्रियांना आर्थिक क्षेत्रात दुय्यम स्थान दिले जाते. महिलांचे आर्थिकदृष्ट्या सबलीकरण होण्याचे प्रमाण व वेग कमी आहे. महिला या उपजीविकेसाठी शेती, मजुरी, उद्योग, दुग्ध व्यवसाय इ. क्षेत्रात काम करत असतात. परंतु त्या कामाचे कधीच मोजमाप केले जात नाही. त्यामुळे आर्थिक सबलीकरणाला चालना मिळत नाही.

स्त्री-सक्षमीकरणाच्या योजना

महाराष्ट्र शासनाने १९८४ मध्ये पहिले महिला धोरण जाहीर केले. त्यात कालसुसंगत बदल करत २००१ मध्ये दुसरे तर २०१४ मध्ये तिसरे महिला धोरण निश्चित केले गेले. या सर्व धोरणांमध्ये प्रामुख्याने स्त्रियांवरील अत्याचार, हिंसा, स्त्रीविषयक कायदे, त्यांच्या आर्थिक दर्जात सुधारणा, प्रसारमाध्यमांची भूमिका, स्वयंसेवी संस्थांचा सहभाग, स्त्रियांना केंद्रस्थानी मानून योजनांची निश्चिती, स्वयंसहाय्यता बचत गटांचा विकास, मुद्दा योजना यांचा प्रामुख्याने विचार केला जातो.

शासकीय-निमशासकीय यंत्रणांमध्ये स्त्रियांना नोकरीत ३० टक्के आणि स्थानिक स्वराज्य संस्थात ५० टक्के आरक्षण मिळणे अपेक्षित आहे. महिला आर्थिक विकास महामंडळाच्या माध्यमातून, महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवोन्नती अभियानाच्या माध्यमातून स्त्रियांना शिक्षण - प्रशिक्षणाच्या संधी उपलब्ध होतात.

मिजदेहाचै झिजवून चंदन
तुम्हीं वैचिटा ऐथै कणकण
आणि फुठवितै हसरै मंदन !
स्मृतीस तुमच्या शतशः वंदन !

- डॉ. सुर्यकांत खांडेकर

भारतीय संविधान आणि महिला सबलीकरण

रोहिणी विरणक, एस.वाय.बी.कॉम.

“दलितांचे ते तलवार होऊन गेले,
अन्यायाविरुद्ध प्रहार होऊन गेले
होते ते एक गरीबच पण या,
जगाचा कोहिनूर होऊन गेले.”

भारतीय राज्यघटना विराजमान होण्याआधी तिची रचनात्मक मांडणी करताना १५ अलौकिक महिलांनीदेखील मोलाचे योगदान दिलेले आहे. परंतु हा योगायोग म्हणावा की दुर्भाग्य की, आपल्या देशात प्रकर्षाने चिंतन होते ते अग्रगण्य पुरुषांचेच ! या महिलांनीदेखील त्यावेळी समाजात रुजू असलेल्या पुरुषप्रधान संस्कृतीचा तसेच त्यातील अंमलबजावणीवर घडामोडींची आढावा घेत मसुदा समितीला सूचना केल्या. त्यातील तथ्य ध्यानात घेत बहुतांश सर्व सूचना मान्य करण्यात आल्या.

The responsibility the youth in,
Shaping the Society or the able youth

Samarth Bharat or we are the
Sculptors of Navhareta....

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर (घटना समिती अध्यक्ष) यांच्या १२५ व्या जयंतीच्या निमित्ताने २६ नोव्हेंबर, २०१५ पासून २६ नोव्हेंबर हा दिवस 'संविधान दिवस' म्हणून साजरा केला जातो. भारतीय राज्यघटनेचा संपूर्ण मसुदा तयार करण्यासाठी तब्बल २ वर्षे, २२ महिने व २८ दिवसांचा कालावधी लागला. २६ नोव्हेंबर, १९४९ व २६ नोव्हेंबर १९५० हे भारतीय इतिहासातील दोन अत्यंत महत्त्वाचे दिवस आहेत. २६ नोव्हेंबर, १९४९ रोजी घटना समितीने भारतीय राज्यघटनेचा स्वीकार केला, तर २६ नोव्हेंबर, १९५० रोजी संविधानाची अंमलबजावणी करण्यात आली. त्यानंतरच भारताला जगभरात प्रजासत्ताक, धर्मनिरपेक्ष आणि लोकशाहीवादी राष्ट्र म्हणून जगभरात नावाजण्यात आले.

भारतीय राज्यघटनेला आकार देण्यात अनेक दिग्गजांचा मोलाचा वाटा राहिलेला आहे, अगदी सामान्य जनतेचादेखील भारतीय जनतेनेदेखील मसुदा समितीला तब्बल ७ हजार, ५३५ सूचना दिल्या होत्या. भारतीय राज्यघटना तयार होत असताना भारतातील प्रत्येक कौशल्याचादेखील मान करण्यात आला. त्याचे यथार्थ उदाहरण म्हणजे बिहारी नारायण रायजादा, ज्यांनी २५४ दौत व ३०३ लेखणींचा वापर करून संविधानास लिखित स्वरूप दिले आणि भारतीय संविधान जगातील सर्वात विस्तारीत प्रथम लिखित संविधान ठरले. तसेच आचार्य नंदलाल बोस ज्यांच्या मार्गदर्शनाखाली शांतिनिकेतनमधील महिला तसेच पुरुष- कलाकारांनी भारतीय संविधानाला हस्तकलेचे कौशल्य समर्पित केले. सर्वात महत्त्वाचा आणि थोडासा दुर्लक्षित मुद्दे म्हणजे, आपल्यातील अगदी काही लोकांनाच के माहीत असेल की, भारतीय राज्यघटना विराजमान होण्याआधी तिची रचनात्मक मांडणी करताना २५ अलौकिक महिलांनी देखील मोलाचे योगदान दिलेले आहे. परंतु हा योगायोग म्हणावा की दुर्भाग्य की, आपल्या देशात प्रकर्षाने चिंतन होते ते अग्रगण्य पुरुषांचेच! या महिलांनीदेखील त्यावेळी समाजात रुजू असलेल्या पुरुषप्रधान संस्कृतीचा तसेच त्यातील तथ्य ध्यानात घेत बहुतांश सर्व सूचना मान्य करण्यात आल्या. अम्मू स्वामिनाथन (केरळ) यांनी 'महिला भारत संघा' ची स्थापना केली. दक्षिणाजी वेलाबुद्ध (कोचिन) यांनी शोषित वर्गांना असलेल्या समस्यांसंदर्भात तसेच त्यांच्या हक्कासंदर्भात सूचना दिल्या. या घटना समितीतील एकमेव दलित सभासद होत्या. बेगम एजाज, रसुल (मालरकोटला) या संविधान समितीतील एकमेव मुस्लीम महिला सभासद होत्या. त्यानंतर सामाजिक कल्याण तसेच

अल्पसंख्याकमंत्री होत्या. दुर्गाबाई देशमुख (राज-मुंदरी) यांनी वयाच्या केवळ बाराव्या वर्षी असहकार चळवळीत भाग घेतला. त्यांनी घटना समितीला बालकल्याण तसेच महिलांच्या शिक्षणासंदर्भात समितीस सूचना दिल्या. हंसा जिवराज मेहता (बडोदा) यांनी इंग्लंडमधून पत्रकारिता तसेच समाजशास्त्राचे शिक्षण घेतले. महिला संमेलनात, राष्ट्रपती संबोधनाप्रसंगी त्यांनी महिलांच्या अधिकारासंदर्भातील चार्टर प्रस्तावित केला. कमला चौधरी (लखनौ) या तत्कालीन प्रसिद्ध लेखिका असून, त्यांनीदेखील महिलांना असलेल्या मानसिक, आर्थिक त्याचप्रमाणे आंतरिक त्रासाला घेऊन समितीला सूचना केल्या. लीला रॉय (गोलवाडा) यांनी महिलांच्या शिक्षणावर प्रखररित्या टिप्पणी केली. मालती चौधरी (बंगाल), पूर्णिमा बॅनर्जी (अलाहाबाद), राजकुमारी अमृत कौर (लखनौ) यांनी प्रखररित्या महिला साक्षरता तसेच त्यांचे स्वास्थ्य यांवर घटना समितीस सूचना दिल्या. रेणुका रे यांनी १९३४ सालीच एआयडब्ल्युसी (ऑल इंडिया वुमन कमिशन) कडे न्यायिक सचिवाच्या रुपात 'भारतीय महिलांची न्यायिक - राजकीय विकलांगता' असा दस्तावेज प्रस्तुत केला होता.

देवांनै तुम्हांस दीन हात दिटैटै आहैत,
धडधाकड प्रकृती दिटी आहै. काम करा, धाम
माळा व त्याच्या भौबदल्यात कॉलैजचै
शिक्षण घ्या.

- कर्मवीर

अनाथांची आई

साक्षी ओव्हाळ, एफ.वाय.बी.कॉम.

स्त्रियांना जीवन जगणे खूप कठीण आहे. कोणतीही स्त्री असो, तिला जीवनात प्रत्येक अडचणीला सामोरे जावे लागते. आपल्या भारत देशाला अनेक समाजसुधारक स्त्रिया लाभलेल्या आहेत. त्यातीलच एक उदाहरण म्हणजे सिंधुताई सपकाळ त्यांना 'अनाथांची आई' म्हणून ओळखले जात.

सिंधुताई सपकाळ यांचा जन्म १४ नोव्हेंबर १९४८ रोजी वर्धा जिल्ह्यातील पिंत्री मेघे गावात आणि ब्रिटीश भारतातील बेगर येथील अभिमन्यू साठे या गुराख्याच्या घरी झाला. त्यांचे नाव चिंधी (फाटलेल्या कापडाचा तुकडा) असे ठेवले. पण हिच चिंधी अनेक फाटक्या ठिगळांना जोडते याचा त्यावेळी कोणी विचारही केला नसेल. अत्यंत गरिबी, कौटुंबिक जबाबदाऱ्या आणि लवकर लग्न यामुळे त्यांना चौथी इयत्ता उत्तीर्ण झाल्यानंतर शाळा सोडावी लागली. सिंधुताईंचा विवाह वयाच्या ९ व्या वर्षी वयाने २६ वर्षांनी मोठे असलेल्या श्रीहरी सपकाळ यांच्याशी झाला. घरी प्रचंड सासुरवास होता. कुटुंबात शैक्षणिक

वातावरण नाही. जंगलात लाकुडफाटा, शेण गोळा करताना सापडलेले कागदाचे तुकडे माई घरी आणायच्या आणि उंदराच्या बिळात लपवून ठेवायच्या. क्वचित घरी एकट्या असल्या तर त्या अभ्यास करण्याचा प्रयत्न करीत. अठराव्या वर्षापर्यंत माईची तीन बाळांतपणे झाली. त्या चौथ्या वेळी गर्भवती असताना त्यांनी त्यांच्या आयुष्यातला पहिला संघर्ष केला. तेव्हा गुरे वळणे हाच व्यवसाय असायचा. त्या गुरांचे शेण काढायच्या पण त्याची कोणतीही मजुरी मिळत नसे. रस्त्यावर मुरुम फोडणाऱ्यांना मजुरी, पण शेण काढणाऱ्यांना नाही. या शेणाचा लिलाव फॉरस्टवाले करायचे, इथे सिंधुताईंनी बंड पुकारले. त्यामुळे या लिलावात ज्यांना हप्ता मिळायचा त्यांच्या हप्त्यावर गदा आली. हा लढा जिंकल्या पण त्यांना या लढ्याची जबर किंमत चुकवावी लागली. बाईंच्या या धैर्याने गावातील जमीनदार, दमडाजी असतकर दुखावला गेला होता. जंगल- खात्याकडून येणारी मिळकत बंद झाली. दमडाजीने सिंधुताईंच्या पोटातील

मूल आपले असल्याचा प्रचार सुरू केला. नवऱ्याच्या मनात त्यांच्या चारित्र्याबद्दल संशय निर्माण झाला आणि पूर्ण दिवस भरलेल्या ताईना त्याने बेदम मारून घराबाहेर काढले. त्यांना गोठ्यात आणून टाकले. त्या अवस्थेत त्यांची कन्या जन्माला आली. नवऱ्याने हकलल्यानंतर गावाल्यांनीही हकालले. माराने अर्धमेल्या झालेल्या सिंधुताई माहेरी आल्या पण सख्या आईनेही पाठ फिरवली. त्यानंतर परभणी-नांदेड- मनमाड रेल्वे स्टेशनांवर सिंधुताई भीक मागत हिंडायच्या. त्यानंतर त्यांनी एकदा जळगाव जिल्हातील पिंपराळ स्टेशनवर आत्महत्येचा प्रयत्नही केला. पण लहान मुलीचा जीव गेला तर पाप लागेल म्हणून मागे फिरल्या. त्यानंतर त्या स्टेशनवर भीक मागत फिरायच्या. भीक मागून आणलेले अन्न सर्व स्टेशनवर असलेल्या भिकाऱ्यांमध्ये त्या वाटत. २ दिवस त्यांना अन्न भेटले नाही. त्यानंतर सिंधुताईच्या लक्षात आल्यानंतर त्यांनी स्मशान गाठले.

त्यानंतर ताईनी अनाथ मुलांना संभाळून त्यांच्या जीवनाला दिशा देण्यासाठी सिंधुताईनी 'ममता बाल सदन' संस्थेची स्थापना केली. १९९४ साली पुण्याजवळ पुरंदर तालुक्यात संस्था सुरू झाली. त्यानंतर त्यांनी अनेक ठिकाणी अनाथ आश्रमांची स्थापना केली. त्यांना त्यांच्या या कार्यासाठी राष्ट्रीय स्तरावर ६५० पुरस्कार मिळाले.

सिंधुताईनी कठोर परिस्थितीवर मात करून गरीब, अनाथ, मुलांची सेवा केली आणि आपल्या सर्वासमोर एक आदर्श उभा केला. महिलांवर होणारे अत्याचार लक्षात घेऊन त्यांनी समाजसेवेचे कार्य हाती घेतले. त्यानंतर त्यांचे वयाच्या ७४ व्या वर्षी पुण्यातील गॅलक्सी हॉस्पिटलमध्ये हृदयविकाराच्या झटक्याने ५ जानेवारी २०२२ रोजी निधन झाले.

ताईनी आपल्या मृत्यूपूर्वी आपल्या दफनविधीची कल्पना करत लिहिलेली कविता पुढीलप्रमाणे आहे. ...

मला जाळूनका. जमिनीत गाडून टाका.... !

खरंच.... मी जेव्हा जमीनदोस्त होईल

सोबत काय येईल, मागे काय राहिल

दुर्दैवाने खडक फोडले

दुःख जहाल मूर्तिमंत उभं आयुष्य गेलं

ना खेद ना खंत

ह्यातूनच नवी पहाट उदयाचं स्वप्न पाहिलं

अनेकांना जवळ केलं. देता येईल तेवढे दिले

आता थकले रस्ते, मनही खुणावते धीरे आस्ते

संपेल आयुष्याचं तेल, पणती विजून जाईल

सातपुडा उरी फुरेल, चिखलक्ष्याचा धीर सुटेल

वासराच्या गाई हंबरतील, पशुपक्षी 'भैरवी' गातील

स्तब्ध होतील वादळवारे

कडेकपारी आणि झरे

दुरावलेल्या भाग्याचं मी 'अहेव' लेण होईल

मातीचा पदर पांघरून मला 'धरती' पोटात घेईल!

स्वादलंबन, स्वाभिमान, स्वाध्याय व स्वातंत्र्य
ही कर्मवीरांच्या शैक्षणिक तत्त्वज्ञानाची
चतुःसुत्री होती.

रयतेचा हा त्यामी ध्वज तौ डौतामै फडफडै ।

जरिपटका हा अमर गर्जती प्रतापमडचै कडै ॥

“प्रज्ञा करुणा ही बुद्धाची युगधर्माचि खास
ठाभौ छाया शीतळ सकळां - हीच एक आस”

- कवी शिर्कदार

रयतमाऊली सौ. लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील

दिनांक ०४ ऑक्टोबर १९१९ महाराष्ट्राच्या शैक्षणिक क्षेत्रातील इतिहासाचे एक सोनेरी पान म्हणून या दिवसाचा उल्लेख करणे नक्कीच अतिशयोक्ती ठरणार नाही. याच दिवशी भाऊराव पाटील नावाच्या एका अवलियाने काले नावाच्या गावात सत्यशोधक समाजाच्या परिषदेत 'रयत शिक्षण संस्थेची' स्थापना करण्याची घोषणा केली आणि आपल्या शैक्षणिक कार्याची मुहूर्तमेढ याच गावी मुलांसाठी एक वसतिगृह स्थापून रोवली. रयत शिक्षण संस्थेचे शताब्दी वर्ष साजरे झाले. ४ ऑक्टोबर १९१९ ते ४ ऑक्टोबर २०१९. १०० वर्षांच्या या संस्थेच्या वटवृक्षास आज ज्या उद्देशाने ही संस्था स्थापन झाली तो उद्देश म्हणजे गोरगरिबांच्या अनाथांच्या, शेतकऱ्यांच्या मुलांना शिक्षणप्रवाहात आणण्याचा उद्देश सफल झाला हे पाहून धन्य वाटत असेल यात निश्चितच काही एक शंका नाही.

रयत शिक्षण संस्थेच्या या स्थापनेच्या कार्यात आदरणीय कर्मवीर अण्णांना अनेक मावळ्यांनी, अनेक शिलेदारांनी तन, मन, धनाने भरपूर मदत केली. या मावळ्यांमध्ये, शिलेदारांमध्ये मा. हमीद अली, मा. रावबहादूर काळे, बापूसाहेब नलावडे, ईस्माइलसाहेब

प्रा. संग्राम गोसावी, महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी

मुल्ला, बॅ. पी. जी. पाटील, मा. शंकरराव सुखटणकर अशी किती तरी नावे घेता येतील. ज्ञात-अज्ञात अनेक शिलेदारांनी आपापल्या परीने रयतेचा हा वटवृक्ष वाढविण्याचा आणि जोपासण्याचा मान मोठ्या सन्मानाने मिरविला. या ज्ञात-अज्ञात शिलेदारांप्रमाणेच रयत शिक्षण संस्थेच्या उभारणीपासून त्यात मोलाचा वाटा असणारे आणखी एक नाव आहे, आणखी एक व्यक्तिमत्त्व आहे ज्याचा उल्लेख केल्याशिवाय किंबहुना ज्यांच्या कार्याशिवाय रयतेचा हा वटवृक्ष बाळसेदेखील धरू शकला नसता असे व्यक्तिमत्त्व म्हणजे 'रयत माऊली सौ. लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील ऊर्फ वहिनी'. इतरांसाठी त्या भाऊराव पाटलांच्या पत्नी किंवा सौ. लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील म्हणून परिचित होत्या, आहेत मात्र 'रयत' परिवारासाठी मात्र त्या 'वहिनी' आहेत.

भारतीय संस्कृतीत नातेसंबंधात आई या पदाच्या खालोखाल मातृत्वाचा दर्जा कोणत्या नात्याकडे जात असेल तर ते नाते आहे मावशीचे आणि वहिनीचे! आईचे प्रेम आईनंतर ह्या दोन व्यक्तींकडूनच मिळते आणि 'रयत' परिवाराला प्रारंभापासूनच अगदी

स्थापनेपासूनच आईच्या प्रेमाची छत्रछाया रयतमाऊली सौ. वहिनीच्या रूपाने मिळाली.

लक्ष्मीबाईचा जन्म ७ जून १८९४ रोजी कुंभोज या गावी झाला. तत्कालीन चालीरिती आणि समाजव्यवस्थेनुसार मुलीच्या जातीने शिक्षण घेणे निषिद्ध होते आणि त्यामुळेच लक्ष्मीबाईचे शिक्षणही झाले नाही. परंतु शिक्षण नसले तरी गृहस्थाश्रमातील सर्व कार्यांमध्ये लक्ष्मीबाई निपुण होत्या. शेतावरील कामे, जात्यावरील दळण, स्वयंपाकाचा रामरगाडा, जनावरांचे शेण-पाणी सर्वात लक्ष्मीबाई निपुण होत्या.

तत्कालीन समाजव्यवस्था पाहता या समाजात सर्वत्र अज्ञानाचा अंधःकार, चालीरितीचे प्राबल्य, धर्म, जातींचा प्रचंड पगडा होता. ब्राह्मण समाजाप्रमाणेच जैन समाजही कमालीचे सोवळेओवळे पाळणारा असे. लक्ष्मीबाईवरही सोवळ्याओवळ्याचे प्रचंड संस्कार बालपणापासूनच झालेले होते. वयाच्या १२ व्या १३ वर्षी मुलीचे लग्न झालेच पाहिजे, असे धर्माचे बंधन मानणाऱ्या तत्कालीन समाजाच्या चालीरितीनुसार लक्ष्मीबाईचा विवाह १९१२ साली भाऊराव पाटलांशी झाला. विवाहासमयी भाऊरावांचे वय १८ वर्षे तर लक्ष्मीबाईचे वय १२ वर्षांचे होते.

घरातील सोवळ्याचे वातावरण, जात-पात मानणारा सनातनी समाज अशा संस्कारामध्ये वाढलेल्या लक्ष्मीबाईचा विवाह जातपात न मानणाऱ्या, म. फुल्यांच्या सत्यशोधक समाजाच्या मुशीत घडलेल्या भाऊरावांशी झाला. दोन ध्रुवावरचे दोन टोक या विवाहानिमित्त एकत्र आले. त्यांच्या एकत्र येण्यामागे दैवाचेच काहीतरी असावे असेही क्षणभर वाटून जाते.

रयत शिक्षण संस्थेच्या उभारणीत सौ. लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटलांचे योगदान फार महत्त्वपूर्ण आहे. १९११ ला काले येथे बोर्डिंगच्या रूपाने स्थापन झालेल्या रयत शिक्षण संस्था यथावकाश सातारा शहरात येऊन स्थिरावली. धनिणीच्या बागेत संस्थेस जागा मिळण्यापूर्वी अण्णांनी सोमवार पेठेत एक घर भाड्याने मिळविले व या घरातच अण्णांनी संसार आणि बोर्डिंगची मुले असे एकत्र संस्थेचा कारभार १९२५ पासून सुरू केला. पहिल्या वर्षी दोन मराठा, एक महार

आणि एक भाऊरावांचा भाऊ असे चार विद्यार्थी या बोर्डिंगात होते. दुसऱ्या वर्षी यात भर पडून १३ विद्यार्थी झाले तर १९२६ साली २१ विद्यार्थ्यांचा प्रवेश झाल्याने मुलांची संख्या ३४ झाली. सुरुवातीस ही सर्व मुले भाऊरावांच्या घरातच राहत. यात स्पृश्य-अस्पृश्य असे सर्व एकत्र राहत. आणि यामुळे सोवळ्याओवळ्यांच्या संस्कारात वाढलेल्या लक्ष्मीबाईचे प्रचंड हाल होते. त्या स्वतः धर्म, जातपात, रूढी, परंपरा पाळणाऱ्या तर भाऊराव पूर्णपणे विरुद्ध, धर्म, जातपात रूढी परंपरा न पाळणारे. रूढी-परंपरा पाळणाऱ्या तर नवऱ्याचा अपमान आणि न पाळणाऱ्या तर मनाचे संस्कार तसे करू देण्यास नकार देणारे. अशा परिस्थितीत लक्ष्मीबाईंनी स्वतः त्रास सहन करत भाऊरावांसाठी या सर्व मुलांना मायेच्या ममतेने सांभाळले. त्या या सर्व मुलांसाठी भाऊरावांसह सर्वांचा स्वयंपाक एकट्या करत. सर्वांना जेऊ खाऊ घालत व त्यांचे आटोपल्यानंतर पुन्हा स्वतः आंघोळ करून स्वतःसाठी दुसरा स्वयंपाक करून जेवत असत. रोज रोज हे सर्व करणे वहिनींना तसे अवघडच होते परंतु त्यांची अवस्था अडकित्यात सापडलेल्या सुपारीसारखी झाली होती. या अवस्थेतून सुटका करून घेण्यासाठी एक तर आहे तसे सर्व स्विकारत सोवळेओवळ सर्व गोष्टी करणे भाग होते अन्यथा सर्व संस्कार, सनातनी संस्कृती, सोवळे ओवळे यांचा त्याग करून स्वतःला पतीच्या कार्यात समर्पित करून घ्यावे असा दुसरा मार्ग होता. वहिनींनी दुसरा मार्ग स्विकारला.

सौ. वहिनींच्या आयुष्यातील आत्तापर्यंतच्या या घटनांचा आढावा घेतला असता १९ व्या शतकातील अशाच एका दांपत्याची प्रकर्षाने आठवण येते आणि ते दांपत्य म्हणजे महात्मा फुले आणि सावित्रीबाई फुले. सावित्रीबाईंनीदेखील म. फुल्यांच्या समाजकार्यात त्यांना पाठिंबा देण्यासाठी, त्यांच्या मागे प्रत्येक कार्यात हिरीरीने उभे राहण्यासाठीचा समाजाचा घरादाराचा रोष पत्करला आणि त्यामुळेच स्त्रीशिक्षणाचा श्रीगणेशा होऊ शकला.

कर्मवीर अण्णांच्या पाठीमागे सौ. लक्ष्मीवहिनी अगदी सावित्रीबाईंच्याच ताकदीने उभ्या राहिल्या म्हणून आज शंभरी पार पाडणारी रयत शिक्षण संस्था उभी राहू

शकली. अण्णांनी ज्या पद्धतीने गोरगरीब, मागासवर्गीय, शेतकरी, अनाथांच्या मुलांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणून त्यांना शहाणे करण्याचे समाजसुधारणेचे वारे लागले होते. त्याचप्रमाणे तत्कालीन सामाजिक परिस्थितीत इंग्रज सरकार विरुद्धच्या स्वातंत्र्याच्या चळवळीतसुद्धा अण्णांनी सक्रीय सहभाग घेतला. कामेरी येथे झालेल्या सत्याग्रहात आणि स्वातंत्र्य आंदोलनात सहभाग घेण्यापूर्वी सौ. वहिनी आणि अनेकांनी अण्णांना समजावण्याचा प्रयत्न केला की, एका बाजूला शिक्षणप्रसाराची चळवळ ही खांद्यावर घेतली असता दुसऱ्या बाजूला या स्वातंत्र्य चळवळीत उतरणे व्यावहारिक पातळीवर योग्य ठरणार नाही. बोर्डिंगमधील सर्व मुले आज तुमच्या जबाबदारीवर येथे आलेली आहेत. सत्याग्रहात तुम्हांला अटक झाली, तुरुंगात जावे लागले तर तुमच्यामागे या मुलांचे कसे होणार? डोक्यावर एक ना अनेक प्रकारे वहिनींनी अण्णांची समजूत काढण्याचा प्रयत्न केला. पण अण्णा आपल्या निश्चयावर ठाम राहिले. पुढे संस्थेच्या पुण्याईच्या जोरावर म्हणा की सौ. वहिनींच्या पुण्याईमुळे म्हणा, की गोरगरीब, अनाथ, शेतकऱ्यांच्या मुलांच्या पालकांच्या आशीर्वादामुळे म्हणा भाऊरावांची त्या सत्याग्रहाची सभा रद्द झाली. भाऊरावांचे भाषण झाले नाही आणि त्यांना अटक पण झाली नाही.

वर उल्लेख केलेला प्रसंग लक्षात घेता कर्मवीरांचा स्वभाव आणि या स्वभावाला सतत पाठीशी घालणारी, त्यांच्यावर, त्यांच्या मनोवृत्तीवर, त्यांच्या कार्यावर मनापासून प्रेम करणारी सौ. लक्ष्मी वहिनींसारखी पत्नी कर्मवीरांना लाभली म्हणूनच रयत शिक्षण संस्थेचा पाया भक्कम निर्माण झाला.

तसे पाहिले तर १९२४ ते १९३० हा सहा सात वर्षांचा कालखंड सौ. वहिनींच्या दृष्टीने खरोखरच अग्नीपरीक्षेचा कालखंड होता. अण्णांनी हाती घेतलेले 'रयत शिक्षण संस्थेचे' शिवधनुष्य पेलत असताना अण्णांना सौ. वहिनींची प्रचंड प्रमाणात मदत झाली. बोर्डिंगमधील प्रत्येक मुलाला वहिनींनी पोटच्या मुलाप्रमाणे जपले. या संबंधीची एक हकिकत नेहमी सांगितली जाते ती अशी की, एकदा बोर्डिंगमध्ये भेट

घायला काही पाहुणे आले होते. बोर्डिंगची सर्व व्यवस्था सौ. वहिनी स्वतः पाहत असत. त्यावेळेला बोर्डिंगची पाहणी करत असताना त्या पाहुण्यांनी कुतूहलाने सौ. वहिनींना प्रश्न विचारला की, "तुम्हांला मुले किती आहेत? यावर सौ. वहिनींनी उत्तर दिले की, "मला साठ-सत्तर मुले आहेत." आता या उत्तराने अवाक होण्याची वेळ पाहुण्यांची होती हे उदाहरण या ठिकाणी सांगण्याचा उद्देश एकच की, प्रारंभीच्या काळात सोवळे ओवळे पाळणाऱ्या सौ. वहिनी नंतरच्या काळात अण्णांच्या या कार्याशी इतक्या एकरूप होऊन गेल्या की बोर्डिंगच्या मुलांनाही त्यांनी स्वतःच्या पोटच्या मुलाप्रमाणे जपले. ही आईची माया, ममता, प्रेम, 'रयत' सारख्या शिक्षण संस्थेचा वटवृक्ष बहरविण्यास कारणीभूत ठरली असे वाटते. आज रयत शिक्षण संस्थेचा व्याप आणि विस्तार पाहता खरोखरीच तो अतिप्रचंड प्रमाणात विस्तारलेला आहे. पण याची कारणे जेव्हा शोधायला आपण जातो तेव्हा त्याची उत्तरे आपणास सौ. वहिनींच्या या कृतीत पाहवयाला मिळतात.

लग्न झाल्यानंतर सासरी आलेल्या सौ. लक्ष्मी वहिनी या अगदी नखशिखांत सोन्याचांदीच्या दागदागिन्यांनी नटून अण्णांच्या संसारात आल्या होत्या. पण जसजसा अण्णांचा आणि सौ. वहिनींचा संसार बहरत चालला तसतसा सौ. वहिनींना आपल्या खऱ्या दागिन्याची २४ कॅरेट सोन्याची म्हणजेच अण्णांची ओळख पटली आणि या अस्सल दागिन्यासमोर माहेराहून आणलेले सोन्याचांदीचे दागिने त्यांना तुच्छ वाटू लागले. अण्णांच्या रयत शिक्षण संस्थेच्या उभारणीत सौ. वहिनींनी मनात कोणताही किंतु परंतु न ठेवता वेळोवेळी आपल्या दागदागिन्यांची आहुती दिली. याचे कारण अण्णांच्या बोर्डिंगमधील मुले म्हणजे त्यांची स्वतःची मुले आहेत ही भावना त्यांनी जोपासली होती. आणि कोणत्याही आईला आपल्या दागदागिन्यांपेक्षा आपली मुले अधिक प्रिय असतात. लक्ष्मीबाईंनी आपल्या वैवाहिक जीवनाच्या संपूर्ण आयुष्यात अण्णांसाठी आणि रयत शिक्षण संस्थेसाठी त्याग, त्याग आणि त्यागाचीच भूमिका कायम ठेवली.

नियतीनेदेखील त्यांच्या या त्यागी जीवनाची परीक्षा अखेरपर्यंत घेतली. एक प्रसंग असा आला होता की, बोर्डिंगमधील सर्व धान्य संपले होते. अण्णादेखील बाहेरगावी गेलेले होते. किराणामालाचा व्यापारी उधारीमुळे नवीन माल देण्यास तयार नव्हता त्यावेळेस त्या त्यागमूर्ती लक्ष्मीबाईंनी स्वतःच्या अंगावरील शेवटचा सौभाग्याचा दागिना मंगळसूत्र काढून सेक्रेटरीच्या हातात ठेवले आणि गहाण टाकून बोर्डिंगच्या मुलांसाठी धान्य खरेदी करून आणायला सांगितले.

हा प्रसंग वाचल्यानंतर, ऐकल्यानंतर

“कर्ण लाजून विचारी माझी माऊली बघून अरे ।
आभाळाएवढे हिला कुणी दिले मन ।”

या ओळीची आठवण झाल्याशिवाय राहत नाही. पौराणिक काळातील श्रेष्ठ दातृत्वाचे उदाहरण म्हणून आपल्यासमोर नेहमी कर्णाचे नाव येते. पण या आधुनिक युगात याला आपण कलियुग म्हणून ओळखतो, ज्या कलियुगाची वेगळी ओळख सांगायला नको अशा युगात आधुनिक दातृत्वाचे उदाहरण म्हणून सौ. वहिनींचे नाव आदराने नक्कीच घ्यावे लागेल.

सौ. वहिनींसोबत बोलताना एकदा अण्णा बरेच हळवे झाले होते तेव्हा ते म्हणाले, “मी सर्वांच्या ऋणातून मुक्त झालो, परंतु माझ्या पत्नीच्या ऋणातून कधीही मुक्त होऊ शकणार नाही.”

एका पतीने एका पत्नीबद्दल तिच्या कार्याबद्दल दिलेली ही पावतीच सौ. वहिनींच्या रयत शिक्षण संस्थेच्या उभारणीतील योगदानाबाबत बरेच काही सांगून जाते.

दुदैवाने सौ. वहिनींना फारसे आयुष्य लाभले नाही. मार्च १९३० मध्ये त्या चौथ्या वेळी गरोदर असताना कामाच्या अतीताणामुळे आणि थकव्यामुळे त्यांची प्रकृती कमालीची खालावली त्यांना खूप अशक्तपणा आला होता. या ऑपरेशनमध्येच सौ. वहिनींचा मृत्यू झाला. बाळ आणि बाळंतीण दोघेही वाचू शकले नाहीत. गुढीपाडव्याच्या आदल्या दिवशी ३० मार्च फाल्गुन महिन्याच्या अमावस्येला सौ. वहिनी

स्वर्गवासी झाल्या.

आपल्या मृत्यूसमोर आला आहे आपण काही आता जगू शकणार नाही याची पूर्ण खात्री सौ. वहिनींना झाली होती अशा वेळेस देखील त्यांनी अण्णांना जवळ बोलावून सांगितले होते की, “मी आता या आजारातून जगत नाही. उद्या गुढीपाडव्याचा सण आहे. तो नेहमीप्रमाणे साजरा करा”.

सौ. वहिनींच्या या वक्तव्यावरूनदेखील आयुष्याच्या शेवटच्या क्षणीदेखील वहिनींना बोर्डिंगच्या मुलांची किती काळजी होती हे आपल्या लक्षात येते.

बॅ. पी. जी. पाटील सौ. लक्ष्मीबाई पाटील यांच्या विषयी आपल्या कवितेत म्हणतात,

“तृणार्त पीडित निराश्रितांची,
कल्पवृक्ष सावली
धन्य धन्य ही ख्यात जाहली,
‘रयतेची माऊली’

बॅ. पी. जी. पाटील यांच्या या ओळी सौ. लक्ष्मीबाई यांच्या जीवनाचे यथार्थ वर्णन करतात.

संदर्भ :

- पवार बा. ग., रयतमाऊली सौ. लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील समग्र चरित्र ग्रंथ, मातृभूमी प्रकाशन.
- नलावडे विजय, रयत शिक्षण संस्थेतील प्रारंभीचे रयत शिलेदार, सातारा इतिहास संशोधन मंडळ, सातारा.
- पाटील पी. जी., कर्मवीरोपनिषद.
- काटकर मा. भि., कर्मवीर भाऊराव पाटील आठवणी व विचार.
- काटकर मा. भि., ‘रयतमाऊली’ लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील.

परम्परा से छूटकर बस यह लमता है -
किसी बड़े क्लासिक से
पासकौर्स बीए के प्रश्नपत्र पत्र छिटकी
छोटी-सी पंक्ति हूँ -
चाहती नहीं लेकिन
कौई करने बैठे
मेरी व्याख्या सप्रसंग !

सारे सन्दर्भों से पार
मुश्किल से उड़कर पहुँची हूँ,
ऐसे ही समझी-पढ़ी जाऊँ
जैसे अधूरा अभंग !

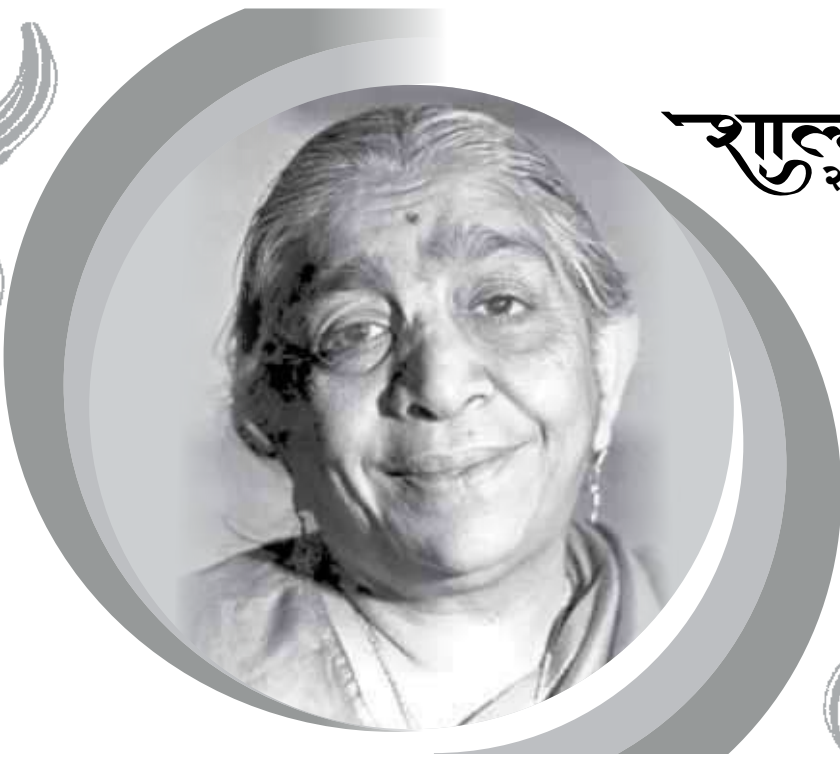
- अनामिका

विभागीय संपादक

प्रो.(डॉ.) कामायनी गजानन सुर्वे

❀ अंतरंग ❀

- स्वतंत्रता सेनानी सरोजिनी नायडू कु. मंजिरी गोखले, एस.वाय.बी.ए. 41
- क्षीण नहीं, अबला नहीं. 42
- मैडम कामा पायल ढावरे, एफ.वाय.बी.कॉम. 43
- कमला नेहरू प्रतिक्षा जागडे, टी.वाय.बी.ए. 46
- यह स्त्री सब कुछ जानती है : कात्यायनी 48
- भारत की आद्य स्त्री शिक्षिका :
सावित्रीबाई फुले तेजस साळवे 49
- मैं अभागन नहीं सुहागन हूँ सिया सुर्वे, एस.वाय.बी.ए. 50
- नारी 50
- भारत की प्रथम महिला राजदूत :
विजयालक्ष्मी पंडित अमित झोडगे, टी.वाय.बी.ए. 51
- वो इक नारी है 52
- मंदाकिनी आम्टे सायली कांबळे, एस.वाय.बी.ए. 53
- मैं स्त्री हूँ 54
- कॅप्टन लक्ष्मी सेहगल 55
- शकुंतला देवी : गणितीय प्रतिभा शिवानी राजगुर, एस.वाय.बी.एस्सी. 57
- आया समय, उठों तुम नारी 58
- नारी सब पर भारी है 58
- स्वतंत्रता संग्राम के अनसंग नायक प्रगती पोळ, एफ.वाय.बी.बी.ए. (सी.ए.) .. 59
- मैं स्त्री हूँ 60
- आदिवासी विमर्श की सशक्त हस्ताक्षर :
निर्मला पुतल सृष्टि भाट, टी.वाय.बी.ए. 61

स्वतंत्रता सेनानी सरोजिनी नायडू

कु. मंजिरी योगेश गोखले, एस.वाय.बी.ए.

‘मैं सोच भी बदलता हूँ,
नजरिया भी बदलता हूँ...!
मिले ना मंजिल मुझे,
तो मैं पाने का जरिया भी बदलता हूँ...
बदलता नहीं अगर कुछ,
तो मैं लक्ष्य नहीं बदलता हूँ.....!
उसे पाने का पक्ष नहीं बदलता हूँ...।’

समझे आप! नहीं, तो आइए मैं समझाती हूँ। मैं बात कर रही हूँ भारत की स्वतंत्रतासेनानी श्रीमती सरोजिनी नायडू जी की। कविता की उपर्युक्त पंक्तियाँ उनकी ही हैं। सरोजिनी नायडू का जन्म भारत के हैद्राबाद नगर में हुआ था। इनके पिता अघोरनाथ चट्टोपाध्याय एक नामी विद्वान थे। तथा माँ कवयित्री थीं और बांग्ला में लिखती थीं। सरोजिनी जी का जन्म 13 फरवरी 1879 के दिन हुआ था। बचपन से ही कुशाग्र बुद्धि होने के कारण उन्होंने बारह वर्ष की अल्पायु में ही बारहवीं की परीक्षा उत्तीर्ण की और तेरह वर्ष की आयु में ‘लेडी ऑफ दी लेक’ नामक रचना लिखी। सर्जरी में क्लोरोफॉर्म की प्रभावकारिता साबित करने के लिए हैद्राबाद के निजाम द्वारा प्रदान किये गए दान से सरोजिनी नायडू को इंग्लैंड

भेजा गया था। सरोजिनी नायडू को पहले लंदन के किंग्स कॉलेज और बाद में कैंब्रिज के गिरटन कॉलेज में अध्ययन करने का मौका मिला।

भारत के स्वतंत्रता संग्राम में उनकी महत्त्वपूर्ण भूमिका थी। वे 1895 में उच्च शिक्षा प्राप्त करने के लिए इंग्लैंड गईं और पढ़ाई के साथ-साथ कविताएँ भी लिखती रहीं। ‘गोल्डन थ्रेशोल्ड’ उनका पहला कविता संग्रह था। उनके दूसरे तथा तीसरे कविता संग्रह के नाम ‘बर्ड ऑफ टाईम’ तथा ‘ब्रोकन विंग’ ने उन्हें एक सुप्रसिद्ध कवयित्री बना दिया। 1898 में सरोजिनी नायडू डॉ. गोविंद राजुलू नायडू जी की जीवन - संगिनी बनीं। 1914 में इंग्लैंड में वे पहली बार गाँधी जी से मिलीं और उनके विचारों से प्रभावित होकर देश के लिए स्वतंत्रता में समर्पित हो गईं। एक कुशल सेनापती की भाँति उन्होंने अपनी प्रतिभा का परिचय हर क्षेत्र में दिया। फिर चाहे वह सत्याग्रह हो या संगठन की बात हो। उन्होंने अनेक राष्ट्रीय आंदोलनों का नेतृत्व किया और जेल भी गईं। संकटों से न घबराते हुए वे एक धीरवीरांगना की भाँति गाँव-गाँव घूमकर देश प्रेम का अलख जगाती रहीं। देशवासियों को उनके कर्तव्य की याद दिलाती रहीं।

उनके भाषण तथा वक्तव्य जनता के हृदय को झकझोर देते थे और देश के लिए अपना सर्वस्व न्योछावर करने को प्रेरित कर देते थे। उनमें देशप्रेम की ज्वाला भडक उठती थी। वे बहुभाषाविद थीं और क्षेत्रानुसार अपना भाषण अंग्रेजी, हिंदी, बंगला या गुजराती में भी देती थीं। लंदन की एक सभा में अंग्रेजी में बोलकर इन्होंने वहाँ उपस्थित सभी श्रोताओं को मंत्रमुग्ध कर दिया था।

उनके बहुभाषाविद होने के कारण वे जहाँ भी जाती थीं, लोगों को अपना लेती थीं। अपनी लोकप्रियता और प्रतिभा के कारण 1925 में कानपुर में हुए काँग्रेस अधिवेशन की वे अध्यक्ष बनीं। और यही नहीं, 1932 में भारत की प्रतिनिधि बनकर दक्षिण आफ्रिका भी गईं। भारत को स्वतंत्रता मिलने के बाद वे उत्तर प्रदेश की पहली राज्यपाल बनीं। श्रीमती अनी बेसेन्ट और महात्मा गाँधी की वे प्रिय शिष्या थीं। उन्होंने अपना सारा जीवन देश की सेवा में समर्पित कर दिया।

उनकी कविताओं में से “नारी” कविता मुझे बहुत पसंद है -

“बचपन में माँ ने नारी का किरदार निभाया है
उसने ही मुझे ठीक से चलना और पढ़ना सिखाया है।
उम्र आगे बढ़ी तो पत्नी ने नारी रूप दिखाया है।
उसने हर परिस्थिति में लड़ना सिखाया है।
फिर बेटे ने नारी का रूप धराया है,
दुनिया से प्यार करना सिखाया है।
क्या लिखूँ मैं नारी के सम्मान में
हम गुम हो गए हैं
अपनी ही पहचान में।”

कैसे उन्होंने नारी के हर एक रूप को समझाया है। और उसके सम्मान में नारी के हर कर्तव्य की भी पहचान कराई है। इससे उनकी विशेषता जाहीर होती है। ऐसी प्रतिभाशाली सरोजिनी को नायडू “भारत कोकिला” "Nightingale of India" की उपाधि गाँधीजी द्वारा उनकी कविता के रंग, कल्पना और गीतात्मक गुणवत्ता के लिए दी गई थी। उनके कार्यों में बच्चों की कविताएँ देशभक्ति और त्रासदी सहित गंभीर विषयों पर लिखी गई अन्य कविताएँ शामिल हैं। 1912 में प्रकाशित ‘हैद्राबाद के बाजारों में’ उनकी सबसे लोकप्रिय कविताओं में से एक है।

अंत में 15 फरवरी को नई दिल्ली से लौटने पर, उनके डॉक्टरों ने उन्हें आराम करने की सलाह दी और सभी आधिकारिक कार्यक्रम रद्द कर दिए गए। गंभीर सिरदर्द की शिकायत के बाद 1 मार्च की रात को उनका स्वास्थ्य काफी बिगड़ गया और रक्तपात हुआ। खाँसी आने के बाद वे गिर पड़ीं। कहा जाता है कि नायडू ने उनकी देखभाल करने वाली नर्स को लगभग 10.40 बजे उनके लिए गाने के लिए कहा था, जिसने उन्हें सुला दिया। बाद में 2 मार्च 1949 को उनकी मृत्यु हो गई और अंतिम संस्कार गोमती नदी में किए गए।

13 फरवरी 1964 को भारत सरकार ने उनकी जयंती के अवसर पर उनके सम्मान में 15 नए पैसे का एक डाक टिकट भी जारी किया।

क्षीण नहीं, अबला नहीं

क्षीण नहीं, अबला नहीं,
ना ही वह बेचारी है,
जोश भरा लिबास पहने,
गर्व से चलती, आज की नारी है।
त्याग की सूरत, ममता की मूरत,
तो कभी देवी का प्रतिरूप कही,
जैसी जिसने मांग करी,
वह ढलती उसके स्वरूप रही।
आजादी के सफर में, अब
तंग गलियों का रुख मोड़ रही है,
प्रतिबंध की दीवारों को,
हौसलों के हथौड़े से वह तोड़ रही है।
लड़की हो, तुमसे नहीं होगा,
यह बातें अब सारी धुआं है,
ऐसा कोई क्षेत्र बता दो, जिसमें,
नारी ने बुलंदियों को नहीं छुआ है।
योद्धा बनी वह हर परिस्थिति में,
उसके होने से जीवन में जान है,
झंकार है उसकी पायल से,
नहीं तो आंगन सूना और वीरान है॥

विदेशी धरती पर पहली बार भारतीय ध्वज फहराने वाली मैडम भीकाजी कामा महिला स्वतंत्रता सेनानी
मैडम कामा

(संकलन)

पायल दत्तात्रय ढावरे, एफ.वाय.बी.कॉम.

“आगे बढो,
हम भारत के लिए हैं
और भारत भारतियों के लिए”
सातवीं अंतर्राष्ट्रीय कांग्रेस में तिरंगा फहराने वाली,
महान देशभक्त मैडम भीकाजी कामा !

मैडम कामा जी का जन्म 24 सितंबर सन 1861 में एक पारसी परिवार में हुआ। मैडम कामा के पिता प्रसिद्ध व्यापारी थे। मैडम कामा ने अंग्रेजी माध्यम से शिक्षा प्राप्त की। अंग्रेजी भाषा पर उनका अधिकार था। श्री रूस्तम के. आर. कामा के साथ उनका विवाह हुआ। वे दोनों अधिवक्ता होने के साथ ही सामाजिक कार्यकर्ता भी हो, किंतु दोनों के विचार भिन्न थे। रूस्तम कामा उनकी अपनी संस्कृति को महान मानते थे, परंतु मैडम कामा अपने राष्ट्र के विचारों से प्रभावित थीं। उन्हें विश्वास था कि ब्रिटिश लोग भारत के हैं। इसीलिए वे भारत की स्वतंत्रता के लिए सदा चिंतित रहती थीं। मैडम कामा ने श्रेष्ठ

समाज सेवक दादाभाई नौरोजी के यहाँ सेक्रेटरी के पद कार्य किया। उन्होंने यूरोप में युवकों को एकत्र कर स्वतंत्रता प्राप्ति के लिए मार्गदर्शन किया तथा ब्रिटिश शासन के बारे में जानकारी दी। मैडम कामा ने लंदन में पुस्तक प्रकाशन का कार्य आरंभ किया। उन्होंने विशेषतः देशभक्ति पर आधारित पुस्तकों का प्रकाशन किया। वीर सावरकर की ‘1857 स्वतंत्रता संग्राम’ पुस्तक प्रकाशित करने के लिए उन्होंने सहायता की।

मैडम कामा ने स्वतंत्रता प्राप्ति के लिए क्रांतिकारियों को आर्थिक सहायता के साथ ही अन्य अनेक प्रकार से भी सहायता की। सन 1907 में जर्मनी के स्ट्रुटगार्ड नामक स्थान पर अंतर्राष्ट्रीय साम्यवादी परिषद संपन्न हुई थी। इस परिषद के लिए विविध देशों के हजारों प्रतिनिधि आए थे। उस परिषद में मैडम भीकाजी कामा ने साडी पहनकर भारतीय झंडा हाथ में लेकर लोगों को भारत के विषय में

जानकारी दी। विदेश में भारत का झंडा पहली बार फहराया।

जहाँ एक ओर देश परतंत्रता का दंश झेला रहा था, वहीं सामाजिक स्तर पर भी पिछडने से जूझ रहा था। एक ओर ओरतों को देवी बना कर उन्हें पूजनीय माना जाता था। वहीं इसका दूसरा पहलू था कि लडकियाँ अभिशाप मानी जाती थीं। एक ओर जहाँ महिलाओं के सामने अपने ही समाज से लडने की चुनौती थी, तो दूसरी ओर स्वतंत्रता की लड़ाई में महती भूमिका निभाने की प्रबल इच्छा। ऐसे में अगर कोई स्त्री पूरी तरह से देश की स्वतंत्रता को ही अपने जीवन का लक्ष्य बना ले, तो इसे बेहतरीन उदाहरण माना जाएगा। आजादी की लड़ाई में, उन्हीं अग्रणियों में एक नाम आता है मैडम भीकाजी कामा। भीकाजी ने स्वतंत्रता सेनानियों की आर्थिक मदद भी की और जब देश में प्लेग फैला तो अपनी जान की परवाह किए बगैर उनकी भरपूर सेवा की। स्वतंत्रता की लड़ाई में उन्होंने बढ-चढकर हिस्सा लिया। वे बाद में लंदन चली गईं और उन्हें भारत आने की अनुमति नहीं मिली। लेकिन देश से दूर रहना उनके लिए संभव नहीं हो पाया और वे पुनः अपने वतन में लौट आईं। सामाजिक कार्यों में अत्यधिक व्यस्त रहने के कारण उनका स्वास्थ्य बिगड गया, जिसके उपचार के लिए उन्हें 1902 ई. में इंग्लैंड जाना पडा। वहाँ वे 'भारतीय होम रूल समिति' की सदस्या बन गईं। श्यामजी कृष्ण वर्मा द्वारा उन्हें इण्डिया हाऊस के क्रांतिकारी दस्ते में शामिल कर लिया गया।

1907 ई. में स्टुटगार्ड (जर्मनी) में अंतरराष्ट्रीय समाजवाद सम्मेलन में मैडम कामा ने तिरंगा झण्डा फहराया और घोषणा की- यह भारतीय स्वतंत्रता का ध्वज है। इसका जन्म हो चुका है। हिन्दुस्तान के युवा वीर सपुतों के रक्त से यह पहले ही पवित्र हो चुका है। यहाँ उपस्थित सभी महानुभावों

से मेरा निवेदन है कि सब खडे होकर हिन्दुस्तान की आजादी के इस ध्वज की वंदना करें। सभी ने खडे होकर ध्वजवंदना की। मैडम कामा को 'क्रांति प्रसुता' कहा जाने लगा। धनी परिवार में जन्म लेने के बावजूद इस साहसी महिला ने आदर्श और दृढ संकल्प के बल पर निरापद तथा सुखी जीवनवाले वातावरण को तिलांजलि दे दी और शक्ति के चरमोत्कर्ष पर पहुँच गईं। साम्राज्य के विरुद्ध क्रांतिकारी कार्यों से उपजे खतरों तथा कठिनाइयों का सामना किया।

साम्राज्यवाद के विरुद्ध विश्व जनमत जागृत करने तथा विदेशी शासन से मुक्ति के लिए भारत की इच्छा को दावे के साथ प्रस्तुत करने में श्रीमती कामा का बहुत बडा योगदान है।

भारत की स्वाधीनता के लिए लड़ते हुए उन्होंने लंबी अवधि तक निर्वासित जीवन बिताया था। वे अपने क्रांतिकारी विचार अपने समाचार पत्र 'वंदेमातरम्' तथा 'तलवार' में प्रकट करती थीं। श्रीमती कामा की लड़ाई दुनिया भर के साम्राज्यवाद के विरुद्ध थी। वह भारत के स्वाधीनता आंदोलन के महत्त्व को खूब समझती थीं, जिसका लक्ष्य संपूर्ण पृथ्वी से साम्राज्यवाद के प्रभाव को समाप्त करना था। अनेक सहयोगी उन्हें 'भारतीय क्रांति की माता' मानते थे; जबकि अंग्रेज उन्हें कुख्यात महिला, खतरनाक क्रांतिकारी, अराजकवादी क्रांतिकारी, ब्रिटिश विरोधी तथा असंगत कहते थे। यूरोप के समाजवादी समुदाय में श्रीमती कामा का पर्याप्त प्रभाव था। यह उस समय स्पष्ट हुआ जब उन्होंने यूरोपीय पत्रकारों को अपने देशभक्तों के बचाव के लिए आमंत्रित किया। 'भारतीय राष्ट्रीयता की महान पुजारिन्' के नाम से विख्यात थीं। फ्रांसीसी अखबारों में उनका चित्र जोन ऑफ आर्क के साथ आया। यह इस तथ्य की भावपूर्ण अभिव्यक्ति थी कि जी श्रीमती

कामा का यूरोप के राष्ट्रीय तथा लोकतांत्रिक समाज में विशिष्ट स्थान था।

धीरे-धीरे मैडम कामा की क्रांतिकारी गतिविधियाँ बढ़ती गईं। इससे पहले कि अंग्रेज सरकार उन्हें गिरफ्तार करे, वे फ्रांस चली गईं तथा वहाँ से 'वन्दे मातरम' नामक क्रांतिकारी पत्र का प्रकाशन उन्होंने प्रारंभ किया। अपने संपादकीय में वे कितनी उग्र भाषा का प्रयोग करती थीं। इसका एक उदाहरण - धीरे-धीरे गोली चलाना सीख लो। अब वह समय ज्यादा दूर नहीं, जब तुम्हे अपनी प्रिय हिन्दुस्तानी सरजमी से अंग्रेजों को मार भागने के लिए कहा जाएगा।

सावरकर जी का '1857 का स्वतंत्रता संग्राम' ग्रंथ प्रकाशित हुआ। उन्होंने घोषित किया की ब्रिटिश शासन द्वारा प्रतिबंधित ग्रंथ की प्रतियाँ अपने पैरिस के अधिवास पर उपलब्ध होंगी। इस ग्रंथ का अनुवाद भी उन्होंने एवं पी. टी. आचार्य जी ने फ्रेंच भाषा में प्रकाशित किया। मदनलाल धिंगरा जी द्वारा कर्जन वायली का वध करने पर 5 अगस्त 1907 को सावरकर जी से मिलने के लिए मैडम कामा लंदन आकर गईं। मदन लाल जी की स्मृति में उन्होंने 'मदन तलवार' नामक नियतकालिक भी सितंबर 1909 में आरंभ किया।

जनवरी 1910 के प्रथम सप्ताह में क्रांति के कार्य की भागदौड़ से सावरकर जी का स्वास्थ्य बिगड़ गया। विश्राम के लिए तथा स्थानपालट हेतु वे लंदन से पैरिस मैडम कामा के यहाँ आए। अब तक मैडम कामा उनकी दूसरी माँ ही बन गई थीं इस असाधारण माँ ने 2 माह तक सावरकर जी की सेवा की। तब तक महाराष्ट्र के नासिक में अनंत कान्हेरे जी ने जैक्सन का वध किया था। इस घटना का संबंध सावरकर जी से हो सकता है, यह जानकर सावरकर

जी ने ही संबंधित पिस्तौल हिंदुस्तान में भेजी थी। हिंदुस्तान एवं लंदन में अपने सहयोगी संकट में होते समय स्वयं फ्रांस में रहना उचित नहीं। यह जानकर सावरकर जी लंदन लौटने का विचार से उन्हें परावृत्त करने का उन्होंने प्रयत्न भी कामा जी ने किया। परंतु सावरकरजी अपने विचारों पर अड़ींग रहे। 13 मार्च 1910 को मैडम कामा तथा लाला हरदयालजी सावरकरजी जो को छोड़ने रेल्वे स्थानक पर आए। उस समय उन दोनों का मन बड़ा चिंताग्रस्त हो गया। विक्टोरिया स्थानक पर उतरते ही सावरकरजी को बंदी बना लिया गया और न्यायालय के आदेश अनुसार उन्हें हिंदुस्तान में भेजने का निर्णय हुआ।

प्रथम विश्वयुद्ध के दौरान उन्हें काफी कष्ट झेलने पड़े। भारत में उनकी संपत्ति जप्त कर ली गई। उन्हें एक देश से दूसरे देश से दूसरे देश में लगातार भागना पडा। वृद्धावस्था में वे भारत लौटीं तथा 13 अगस्त 1936 को बम्बई में गुमनामी की हालत में उनका देहांत हो गया।

टीका टिप्पणी और संदर्भ -

- 1) मैडम कामा (हिंदी) (एच.टी.एम.एल.) बालसंस्कार। अधिगमन तिथि 5 मार्च, 2013
- 2) मैडम भीकाजी कामा (हिंदी) (एच.टी.एम.एल.) वेबदुनिया हिंदी। अधिगमन तिथि : मार्च 2013
- 3) भारतकन्या मैडम कामा (हिंदी) (एच.टी.एम.एल.) हिंदू जनजागृति समिति। अधिगमन तिथि 5 मार्च 2013।

कमला नेहरू

(संकलन)

प्रतिक्षा दत्तात्रय जागडे, टी.वाय.बी.ए.

कमला नेहरू जी का पूरा नाम कमला कौल नेहरू है। उनका जन्म 1 अगस्त 1899 को दिल्ली में हुआ था। कमला नेहरू दिल्ली के प्रमुख व्यापारी पंडित 'जवाहरलालमल' और राजपति कौल की बेटी थीं। कमला कौल के दो छोटे भाई और एक छोटी बहन थी जिनके नाम क्रमशः चंदबहादुर कौल, कैलाशनाथ कौल और स्वरूप काटजू थे। 8 फ़रवरी 1916 को जवाहरलाल नेहरू से कमला कौल का विवाह हुआ। ब्रिटिश लेखिका कैथरिन प्रैसक ने अपनी पुस्तक 'इंदिरा : द लाइफ ऑफ इंदिरा नेहरू गांधी' में लिखा है कि हिंदू संस्कार कमला नेहरू के चरित्र का एक प्रमुख हिस्सा थे लेकिन पश्चिमी परिवेश वाले नेहरू खानदान में उन्हें एकदम विपरीत माहौल मिला जिसमें वह खुद को अलग-थलग महसूस करती रहीं।

कमला कौल नेहरू भारतीय राष्ट्रीय कांग्रेस के शीर्ष नेता एवं भारत के प्रथम प्रधानमंत्री

जवाहरलाल नेहरू की धर्म- पत्नी थीं। उनकी बेटी तथा देश की पहली महिला प्रधानमंत्री इंदिरा गाँधी के जीवन पर पुस्तकें लिखने वाले लेखकों ने अपनी पुस्तकों में इस बात का प्रमुखता से उल्लेख किया है कि कमला नेहरू की धार्मिक भावनाओं को नेहरू खानदान में समझा नहीं गया और वह सदैव उस परिवार में खुद को अजनबी महसूस करती रहीं। इतना सब होने पर भी कमला नेहरू ने स्वतंत्रता संग्राम में अपने पति जवाहरलाल नेहरू का कंधे से कंधा मिलाकर साथ दिया। नेहरू के राष्ट्रीय आंदोलन में कूदने पर कमला नेहरू को भी अपनी क्षमता दिखाने का अवसर मिला। कमला नेहरू ने महात्मा गाँधी की ऐतिहासिक दांडी यात्रा में भाग लिया। 1921 के असहयोग आंदोलन में उन्होंने विदेशी वस्त्र तथा शराब की बिक्री करने वाली दूकानों का घेराव किया। इंदिरा गाँधी आगे चलकर अपने पिता की तरह देश की प्रधानमंत्री और कांग्रेस पार्टी की अध्यक्ष बनीं।

19 नवंबर 1917 को कमला को इन्दिरा नेहरू के रूप में पुत्री की प्राप्ति हुई, जो आगे चलकर अपने पिता की तरह देश की प्रधानमंत्री और काँग्रेस पार्टी की अध्यक्ष बनी। नवंबर 1924 में कमला ने एक पुत्र को भी जन्म दिया, किन्तु जन्म के दो दिन पश्चात् ही उसकी मृत्यु हो गयी।

1921 के असहयोग आंदोलन में उन्होंने इलाहाबाद में महिलाओं का एक समूह गठित किया और विदेशी वस्त्र तथा शराब की बिक्री करने वाली दूकानों का घेराव किया। इतिहासकारों का कहना है कि कमला नेहरू में गजब का आत्मविश्वास और नेतृत्व क्षमता थी। जब उनके पति को एक बार राष्ट्रद्रोही भाषण देने के आरोप में गिरफ्तार कर लिया गया तो वह उनकी जगह गई और कमला जी ने नेहरू जी का भाषण पढ़ा।

ब्रिटिश प्रशासन ने उन्हें दो बार गिरफ्तार भी किया। उन्होंने महात्मा गाँधी की ऐतिहासिक दांडी यात्रा में भी भाग लिया। सौम्य, छरहरी तथा विनम्रता की मूर्ति कमला नेहरू ने 19 नवम्बर 1917 में बेटी इंदिरा प्रियदर्शनी को जन्म दिया, जिन्होंने अपने पिता की तरह ही भारत का नेतृत्व किया और काँग्रेस पार्टी की अध्यक्ष भी रहीं। कमला ने नवंबर 1924 में एक लड़के को भी जन्म दिया था, किंतु वह समय से पहले पैदा हो गया और 2 दिन बाद ही उसका निधन हो गया।

जवाहरलाल नेहरू के राष्ट्रीय आंदोलन में कूदने पर कमला नेहरू को भी अपनी क्षमता दिखाने का अवसर मिला। कमला नेहरू ने स्वतंत्रता संग्राम में अपने पिता जवाहरलाल नेहरू का कंधे से कंधा मिलाकर साथ दिया। इन्होंने महात्मा गाँधी की ऐतिहासिक दांडी यात्रा में भी भाग किया था। कमला नेहरू को ब्रिटिश सरकार द्वारा 2 बार गिरफ्तार भी

किया गया।

सन 1924 से कमला नेहरू की तबियत खराब रहने लगी, उनकी बीमारी ने उग्र रूप ले लिया था, उन्हें इलाज के लिए सुपुत्री इंदिरा गाँधी के साथ स्विटजरलैंड ले जाया गया। कुछ दिन बाद नेहरू भी वहां पहुँच गए। कई महीनों के इलाज के बाद उन्हें स्वास्थ्य लाभ हुआ और वह पुनः भारत आ गईं। डॉक्टर ने उन्हें आराम करने की सलाह दी थी लेकिन फिर भी वे जवाहरलाल नेहरू के साथ देश-विदेश में भ्रमण करती रहीं। सन 1930 में सत्याग्रह आंदोलन प्रारंभ हुआ, जिसमें ब्रिटिश सरकार द्वारा मोतीलाल, जवाहरलाल समेत कई शीर्ष कांग्रेस नेताओं को गिरफ्तार कर लिया गया। कमला नेहरू ने न सिर्फ नमक बनाकर ब्रिटिश कानून तोड़ा बल्कि लोगों को भी ऐसा करने के लिए प्रेरित किया। कमला नेहरू ने कई सार्वजनिक सभाएँ आयोजित करके ब्रिटिश सरकार की कड़ी निंदा भी की कुछ समय बाद सरकार और कांग्रेस के मध्य समझौता हो गया और कांग्रेस के सभी नेताओं और कार्यकर्ताओं को रिहा कर दिया गया। गाँधी जी गोलमेज सम्मलेन में भाग लेने के लिए लन्दन गए, मगर समझौता नहीं हो सका। जब वे लंदन से भारत लौटे, तो उन्हें जहाज से उतरते ही गिरफ्तार कर लिया गया। जिससे देश भर में आंदोलन तेज हो गया। इस आंदोलन के दौरान मोतीलाल नेहरू और जवाहरलाल नेहरू को भी गिरफ्तार कर लिया गया। जेल में मोतीलाल नेहरू की तबियत बिगड़ने लगी। बड़े-बड़े डॉक्टरों से इलाज करवाया पर उनकी हालत बिगड़ती ही जा रही थी, जिस कारण जवाहरलाल नेहरू और कमला नेहरू को भी रिहा कर दिया गया। परंतु मोतीलाल को नहीं बचाया जा सका। पंडित मोतीलाल नेहरू की मृत्यु के पश्चात जवाहरलाल नेहरू जेल चले गए। कमला नेहरू ने

पंडित मोहन मालवीय के साथ मिलकर ब्रिटिश सरकार के खिलाफ मुंबई में विशाल रैली का आयोजन किया।

वर्ष 1934 में मुंबई से आने के बाद कमला बीमार रहने लगीं। तब उनकी देख रेख के लिए इलाहाबाद के स्वराज भवन में एक डिस्पेंसरी बनवाई गई। इसमें ही स्वतंत्रता आन्दोलन के घायलों का उपचार भी होने लगा । जवाहरलाल नेहरू पुनः कांग्रेस के काम में लग गए। नेहरू ने कोलकता (वर्तमान कलकत्ता) के अल्बर्ट हॉल में सभाएँ कीं, जिसकी वजह से उन्हें इलाहाबाद से गिरफ्तार कर राजद्रोह के केस में 12 फरवरी, 1934 से 3 सितंबर, 1935 तक कारावास की सजा सुनाई गई। जब जर्मनी में भी सुधार नहीं हुआ तो स्विट्जरलैंड के लोजान शहर ले जाया गया। उन दिनों सुभाषचंद्र बोस वहाँ निर्वासित जीवन बिता रहे थे। इसलिए वे नेहरू परिवार की हर संभव मदद के लिए तैयार रहते थे।

श्रीमती कमला नेहरू को बचाने के अथक प्रयास किए गए, परंतु उनकी प्राण-रक्षा नहीं हो सकी। 28 फरवरी 1936 को स्विट्जरलैंड के लोजान शहर में कमला नेहरू ने अंतिम साँसे ली थीं। जवाहरलाल नेहरू की आत्मकथा के अनुसार 'मृत्यु' के समय जवाहरलाल नेहरू, इंदिरा, नेहरू की माता स्वरूपरानी और डॉ अटल वहाँ मौजूद थे।

यह स्त्री सब कुछ जानती है : कात्यायनी

यह स्त्री
सब कुछ जानती है
पिंजरे के बारे में
जाल के बारे में
यंत्रणागृहों के बारे में ।
उससे पूछो
पिंजरे के बारे में पूछो
वह बताती है
नीले अनन्त विस्तार में
उड़ने के
रोमांच के बारे में।
जाल के बारे में पूछने पर
गहरे समुद्र में
खो जाने के
सपने के बारे में
बातें करने लगती है।
यंत्रणागृहों की बात छिड़ते ही
गाने लगती है
प्यार के बारे में एक गीत
रहस्यमय हैं इस स्त्री की उलटबासियाँ
इन्हें समझो,
इस स्त्री से डरो।

भारत की आद्य स्त्री शिक्षिका : सावित्रीबाई फुले

(संकलन)

तेजस बाबू साळवे

सावित्रीबाई जोतीराव फुले

(3 जनवरी 1831-10 मार्च 1894)

भारत की प्रथम महिला शिक्षिका, समाज सुधारिका एवं मराठी कवियत्री थीं। उन्होंने अपने पति जोतीराव गोंविंदराव फुले के साथ मिलकर स्त्री अधिकारों एवं शिक्षा के क्षेत्र में उल्लेखनीय कार्य किए। उन्हें आधुनिक मराठी काव्य का अग्रदूत माना जाता है। 1852 में उन्होंने बालिकाओं के लिए एक विद्यालय की स्थापना की।

सावित्रीबाई फुले का जन्म 3 जनवरी 1831 को हुआ था। इनके पिता का नाम खंडूजी नेवसे और माता नाम लक्ष्मीबाई था। सावित्रीबाई फुले का विवाह 1840 में जोतीराव फुले से हुआ था। सावित्रीबाई फुले भारत के पहले बालिका विद्यालय की पहली प्रिंसिपल और पहले किसान स्कूल की संस्थापक थीं। महात्मा जोतीराव को महाराष्ट्र और भारत में सामाजिक सुधार आंदोलन में एक सबसे महत्त्वपूर्ण व्यक्ति के रूप में माना जाता है। उन्हें

महिलाओं, दलित और अन्य पिछाड़े वर्ग के लोगों को शिक्षित करने के प्रयासों के लिए जाना जाता है। जोतीराव सावित्रीबाई के गुरु और समर्थक थे। सावित्रीबाई ने अपने जीवन एक मिशन की तरह बिताया जिसका उद्देश्य था, विधवा विवाह करवाना, छुआछुत मिटाना, महिलाओं की मुक्ति और दलित महिलाओं को शिक्षित बनाना। वे एक कवियत्री भी थीं। उन्हें मराठी की आदिकवियत्री के रूप में भी जाना जाता है।

वे स्कूल जाती थीं, तो सनातनी लोग उन पर पत्थर मारते थे, उन पर गंदगी फेंक देते थे। आज से 191 साल पहले बालिकाओं के लिए जब स्कूल खोलना पाप का काम माना जाता था। तब ऐसा होता था। सावित्रीबाई पूरे देश की महानायिका हैं। हर बिरादारी और धर्म के लिए उन्होंने काम किया। जब सावित्रीबाई कन्याओं को पढ़ाने के लिए जाती थीं तो रास्ते में लोग उनपर गंदगी, कीचड़, गोबर, विष्ठा तक फेंका करते थे। इसलिए सावित्रीबाई एक साड़ी अपने थैले में लेकर चलती थीं।

15 सितंबर 1848 में पुणे में अपनी पति के साथ मिलकर विभिन्न जातियों की नौ छात्राओं के साथ उन्होंने महिलाओं के लिए एक विद्यालय की स्थापना की। एक वर्ष में सावित्रीबाई और महात्मा फुले पाँच नए विद्यालय खोलने में सफल हुए। तत्कालीन सरकार ने इन्हें सम्मानित भी किया। एक महिला प्रिंसिपल के लिए सन 1848 में बालिका विद्यालय चलाना कितना मुश्किल रहा होगा, इसकी कल्पना शायद आज भी नहीं की जा सकती। लड़कियों की शिक्षा पर उस समय सामाजिक पाबंदी थी। सावित्रीबाई फुले उस दौर में न सिर्फ खुद पढ़ीं, बल्कि दूसरी लड़कियों को भी पढ़ाया।

10 मार्च 1897 को प्लेग के कारण सावित्रीबाई फुले का निधन हो गया। प्लेग महामारी में सावित्रीबाई प्लेग के मरीजों की सेवा करती थीं। एक प्लेग के छूत से प्रभावित बच्चे की सेवा करने के कारण इनको भी छूत लग गया। और इसी कारण से उनकी मृत्यु हुई। सावित्रीबाई फुले का शैक्षिक एवं सामाजिक योगदान हमारे लिए निश्चय ही प्रेरक एवं पथप्रदर्शक है।

नारी

अबला नहीं सबला
कोमल है कमजोर नहीं
अब साबित कर दिखाना है
आजादी की नींव खोदकर
प्रगति का पत्थर लगाना है
दया और माया की मूरत
जब बनती महतारी है
रौद्र रूप कर लेती धारण
गर सामने अत्याचारी है
अपने साहस के दम पर
अब नवल इतिहास बनाना है
बेड़ियों को तोड़कर
बस आगे कदम बढ़ाना है ।

मैं अभागन नहीं सुहागन हूँ

सिया सुर्वे, एस.वाय.बी.ए.

दुनिया कहती है, वीर की पत्नी है अभागन है ।
वो कहता है, तू मेरी पत्नी है,
मेरे बाद भी सुहागन है ।

हर बार कहता है वो,
मुझे डर नहीं किसीका
शायद उसके हिस्से का डर
मुझे मिला हो ।

उस डर के साथ भी सुन लो
ये दुनियावालो मे अभागन नहीं सुहागन हूँ ।
दिल चाहता है, रोक लूँ तुम्हें ना जाने दूँ,
पर याद आता है मैं एक वीरपत्नी हूँ ।

हर पल मैं उसके साथ नहीं जी सकती,
पर हर पल मैं उसके साथ जीती हूँ ।
इसी बात का गर्व लिए सुन लो ऐ
दुनियावालों मैं अभागन नहीं सुहागन हूँ ।

वो कहता है मेरी कर्मभूमि मेरे लिये पहली है,
ये सुनकर मैं उसके सीने से लिपट जाती हूँ ।
क्योंकि सुन लो ऐ दुनियावालों मैं एक वीरपत्नी हूँ,
और हाँ मैं अभागन नहीं 'सुहागन' हूँ ।

भारत की प्रथम महिला राजदूत : विजयालक्ष्मी पंडित

अमित शिवाजी झोडगे, टी.वाय.बी.ए.

विजयालक्ष्मी पंडित का जन्म 18 अगस्त 1900 इलाहाबाद, उत्तर प्रदेश में हुआ। एक संपन्न कुलीन घराने से ताल्लुक रखने वाली और पण्डित जवाहरलाल नेहरू की बहन थीं। विजयलक्ष्मी पंडित ने भी देश की स्वतंत्रता में महत्त्वपूर्ण योगदान दिया था, जिसे भुलाया नहीं जा सकता। 'सविनय अवज्ञा आंदोलन' में भाग लेने के कारण उन्हें जेल में बंद किया गया था। विजयालक्ष्मी एक पढ़ी-लिखी और प्रबुद्ध महिला थीं और विदेशों में आयोजित विभिन्न सम्मेलनों में उन्होंने भारत का प्रतिनिधित्व किया था। भारत के राजनीतिक इतिहास में वे पहली महिला मंत्री थीं। वे संयुक्त राष्ट्र की पहली भारतीय महिला अध्यक्ष भी थीं। विजयलक्ष्मी पंडित स्वतंत्र भारत की पहली महिला राजदूत थीं, जिन्होंने माँस्को, लंदन और वॉशिंगटन में भारत का प्रतिनिधित्व किया था।

विजयलक्ष्मी पंडित का बचपन का नाम 'स्वरूप' था, उन्होंने अपनी सारी शिक्षा एक अंग्रेज़ अध्यापिका से घर पर ही प्राप्त की थी।

विजयालक्ष्मी जी पर गाँधीजी बड़ा प्रभाव था। जब वर्ष 1919 ई. में महात्मा 'आनंद भवन' में आकर रुके तो विजयलक्ष्मी पंडित उनसे बहुत प्रभावित हुईं। इसके बाद उन्होंने गाँधीजी के 'असहयोग आन्दोलन' में भी भाग लिया। इसी बीच 1921 में उनका विवाह बैरिस्टर रणजीत सीताराम पंडित से हो गया। आन्दोलन में भाग लेने के कारण विजयलक्ष्मी पंडित को 1932 में गिरफ्तार भी किया गया। गाँधीजी का प्रभाव विजयलक्ष्मी पंडित पर बहुत ज्यादा था।

वे गाँधीजी से प्रभावित होकर ही जंग-ए-आज़ादी में कूद पड़ी थीं। विजयलक्ष्मी पण्डित हर आंदोलन में आगे रहती, जेल जातीं, रिहा होतीं और फिर से आन्दोलन में जुट जातीं।

1937 चुनाव में विजयलक्ष्मी उत्तर प्रदेश विधान सभा की सदस्य चुनी गईं। उन्होंने भारत की प्रथम महिला मंत्री के रूप में शपथ ली। मंत्री स्तर का दर्जा पाने वाली भारत की वह प्रथम महिला थीं।

द्वितीय विश्व युद्ध आरंभ होने के बाद मंत्रीपद छोड़ते ही विजयालक्ष्मी पंडित को फिर बंदी बना लिया गया। जेल से बाहर आने पर 1942 के 'भारत छोड़ो' आंदोलन में वे फिर से गिरफ्तार की गईं, लेकिन बीमारी के कारण नौ महीने बाद ही उन्हें रिहा कर दिया गया। 14 जनवरी, 1944 को उनके पति रणजीत सीताराम पंडित का निधन हो गया।

वर्ष 1945 में विजयलक्ष्मी पंडित अमेरिका गईं और अपने भाषणों के द्वारा उन्होंने भारत की स्वतंत्रता के पक्ष में जोरदार प्रचार किया। 1946 में वे पुनः उत्तर प्रदेश विधान सभा की सदस्य और राज्य सरकार में मंत्री बनीं। स्वतंत्रता के बाद विजयालक्ष्मी पंडित ने 'संयुक्त राष्ट्र संघ' में भारत के प्रतिनिधी मंडल का नेतृत्व किया और संघ में महासभा की प्रथम महिला अध्यक्ष निर्वाचित की गईं। विजयलक्ष्मी पंडित ने रूस, अमेरिका, मैक्सिको, आयरलैण्ड और स्पेन में भारत के राजदूत का और इंग्लैण्ड में हाई कमिश्नर के पद पर कार्य किया। 1952 और 1964 में वे लोकसभा की सदस्य चुनी गईं। कुछ समय तक वे महाराष्ट्र की राज्यपाल भी रही थीं।

विजयलक्ष्मी पंडित देश-विदेश के अनेक महिला संगठनों से जुड़ी हुई थीं। अंतिम दिनों में वे केंद्र की कांग्रेस सरकार की नीतियों की आलोचना करने लगी थीं। वर्ष 1990 में विजयलक्ष्मी पंडित का निधन हुआ।

साल 1947 में विजयलक्ष्मी पंडित विश्व की प्रथम महिला राजदूत बनीं, वे तीन राजधानियों की राजदूत बनीं। उन्होंने तीन साल राजदूत के पद पर काम किया। सन 1953 में उन्हें संयुक्त महासभा की प्रथम निर्वाचित महिला अध्यक्ष बनाया गया। इस तरह विजयलक्ष्मी पंडित यू.एन. के अध्यक्ष पद पर काबिज रहने वाली देश की पहली महिला बनीं।

1975 के दौरान जब इंदिरा गांधी द्वारा आपातकाल लगाया गया, तब उन्होंने खुलकर इस बात का विरोध किया। विजयलक्ष्मी पंडित वह शख्सियत थीं, जिनके कारण देश में पंचायती राज व्यवस्था लागू हुई थी। उनकी प्रमुख पुस्तकें 'द इवॉल्यूशन ऑफ इंडिया' (1958) एवं 'द स्कोप ऑफ हैप्पीनेस-ए-पर्सनल ममोसर हैं। श्रीमती विजयलक्ष्मी ने 1952 में ग्रामीण सभ्यता व संस्कृति से परिचय हेतु राजस्थान के बाडमेर जिले के सांस्कृतिक गांव बिसालिया में 'मालाणी डेलूओं की ढाणी' का ऐतिहासिक दौरा किया था। 1 दिसंबर 1990 को विजयालक्ष्मी का देहावसान हो गया। उनकी जीवनयात्रा हम सभी के लिए निश्चय ही प्रेरक है।

वो इक नारी है

वो घर से निकलती है
नया इक माकाम बनाती है
वो घर आ कर अपनी भूमिका भी
खूब निभाती है
वो इक नारी है, वो इक नारी है।
माँ बनकर ममता की बौछार लगाती है
पत्नी बनकर सुख-दुःख में साथ निभाती है
बहन बनकर कितना स्नेह लुटाती है
हर रूप में लगती प्यारी है
वो इक नारी है, वो इक नारी है।
कहने को तो वो है बहुत महान
नारी है नर की खान
फिर भी मिलता नहीं उसको
उसका उचित स्थान
आओ हम सब मिलकर
नारी का सम्मान करें
“उस पर गर्व करें आभिमान करें
उस पर गर्व करें आभिमान करें”

मंदाकिनी आम्टे

सायली कांबळे, एस.वाय.बी.ए.

मंदाकिनी आम्टे महाराष्ट्र की एक डॉक्टर तथा सामाजिक कार्यकर्ता है। इन्हें अपने पति प्रकाश आम्टे के सम्मिलित रूप से 2008 में 'ऐमन मैग्सेसे पुरस्कार' दिया गया था।

अंग्रजों की गुलामी से आजाद होकर हिंदुस्तान विकास के रास्ते पर चल पड़ा और उसने बहुत कुछ हासिल थी कर लिया लेकिन सदियों से जंगलों और दूरस्थ निर्जन इलाकों में रहने वाले आदिवासियों के हिस्से आज़ादी के साठ वर्षों बाद भी न विकास आया, न बदलाव। उन्हें तो देशवासी के रूप में भारत में रहते हुए भी भारतवासी की पहचान तक नहीं मिली सुविधा की व्यवस्था तो दूर की बात है। माडिया गौड जाति के आदिवासी भी इसी त्रासदी के शिकार हैं। यह पूर्वी महाराष्ट्र में आंध्र प्रदेश तथा छत्तीसगढ़ राज्यों की सीमा पर डेढ़ सौ वर्ग किलोमीटर क्षेत्र में घने जंगल के बीच बसे हैं। अपने पिता बाबा आम्टे

की परंपरा को आगे बढ़ाते हुए प्रकाश आम्टे ने अपनी नवविवाहित पत्नी मंदाकिनी आम्टे के साथ जो कि उन्हीं की तरह एक मेडिकल डिग्रीधारी डॉक्टर थी। इस आदिवासी क्षेत्र में अपना ध्यान लगाया। वह उस क्षेत्र में अपना 'आनंदवन आश्रम' बनाकर रहने लगे और उस क्षेत्र के आदिवासियों को चिकित्सा के साथ अन्य समझ तथा जानकारी देने लगे।

एक बेहतर जीवन के लिए हमेशा कुछ नया सीखते रहना जरूरी हैं। सन 1974 में मंदाकिनी के पति प्रकाश आम्टे को उन्हें उनके पिता का संदेश मिला कि वह माडिया गौड जाति के आदिवासियों के हित में उन्हीं आदिवासियों के हित में उन्हीं आदिवासियों के क्षेत्र में पहुँचकर काम सुरु करे। पिता के इस आवाहन पर प्रकाश आम्टे ने अपनी नवविवाहित पत्नी मंदाकिनी को साथ लिया और हेमाल्सका की और अपनी शहरी प्रक्टिस को भूलकर

हाल पडे । उनकी पत्नी मंदाकिनी की पोस्ट ग्रेज्युएट डॉक्टर थी और उस समय एक सरकारी अस्पताल में काम कर रहीं थी । वह भी पति के साथ अपनी नौकरी छोड़कर हेमाल्सका के लिए चल पड़ी ।

हेमाल्सका में प्रकाश दम्पति ने एक बिना दरवाजे की कुटिया बनाई और वहाँ बस गए, जहाँ न बिजली थी, न निजला की गोपनियता । वहाँ इन दोनों ने माडिया गौंड आदिवासियों के लिए चिकित्सा तथा शिक्षा देने का काम संभाला। वे लोग एक पेड के नीचे अपना दवाखाना लगाते है और बस आग जलाकर गर्माहट पाने की व्यवस्था करते । वहाँ के आदिवासी बेहद शर्मिले तथा संकोची स्वभाव वाले थे और उनके मन में इन लोगों के प्रति विश्वास लगभग नहीं था। लेकिन प्रकाश तथा मंदाकिनी ने हार नहीं मानी । उन दोनों ने उन आदिवासियों की भाषा सीखी और धीरे-धीरे उनसे संवाद बनाकर उनका विश्वास जीतना शुरु किया । इस क्रम में उनके कुछ अनुभव बहुत सार्थक रहे ।

1975 में स्विट्जरलैण्ड की वित्तीय सहायता से हेमाल्सका में एक छोटा - सा अस्पताल बनाया जा सका। जिससे बेहतर चिकित्सा संसधान उपलब्ध थे।

में क्ली हूँ

में कली हूँ मैं फुलवारी हूँ
में दर्शन हूँ मैं दर्पण हूँ
में नाद हूँ मैं गर्जन हूँ
में बेटी हूँ मैं माता हूँ
में बलिदानों की गाथा हूँ
में द्रौपदी हूँ मैं सीता हूँ
पुरुषों की इस दुनिया ने
मुझे कैसी नियति दिखलाई
कभी जुए में हार गये कभी अग्नि परीक्षा दिलवाई
कलयुग हो या सतयुग इल्जाम मुझी पर आता है
क्यों घनी अंधेरी सड़कों पर चलने से मन घबराता है
में डरती हूँ मैं मरती हूँ.....
अंधेरी सड़कों पर मुझे खून से तड़पता छोड़ दिया।
सन्नाटे में सीख रही थी खून से लथपथ काया
सबने तस्वीरें खीची लेकिन मदद को कोई नहीं आया
जब होश में आयी इस समाज की बातें सुनकर टूट गई
परिवार की बदनामी होगी सब यही मुझे समझाते हैं
यह नयी उम्र के लड़के थोड़ा बहक ही जाते हैं।
तुम लड़की हो तुम भूल जाओ
दुनिया वाले तुम पर ही प्रश्न लगाएंगे।
क्यूं निकली रात में, क्या मेकअप, क्या कपड़े पहने थे
प्रश्नों के भुलभुलईया में सच्चाई कहीं खो जाती है।
भूल जाओ कहने वालों क्या तुम्हें लज्जा नहीं आती है।
कैसे भूल उन रातों को, कैसे भूलु उन तकलीफो को,
मुझसे छूते उन हाथों को
कैसे भूलु उन चिकन को कैसे भूलु.....
सब भूल जाओ, सब भूल जाओ कहने वालों ।
याद रखो आखरी गलती आपकी भी हो सकती है
कल सड़क पर बेसुध बहन या बेटी आपकी भी हो
सकती है।
और उससे बदतर दर्द नहीं हो सकता
जो नारी का सम्मान नहीं करे, वो मर्द नहीं हो सकता..

कॅप्टन लक्ष्मी सेहगल

कॅप्टन लक्ष्मी सेहगल का जन्म 1914 में एक परंपरावादी तमिल परिवार में हुआ। वे बचपन से ही राष्ट्रवादी आंदोलन से प्रभावित हो गई थी। और जब-जब महात्मा गाँधी ने विदेशी वस्तुओं के बहिष्कार का आंदोलन छोड़ा तो लक्ष्मी सेहगल ने उसमें हिस्सा लिया। 1938 में लक्ष्मीजी ने मद्रास मेडिकल कॉलेज से एम.बी.बी.एस. डिग्री हाँसिल की। स्त्री रोग प्रसूति में डिप्लोमा किए कुछ सालों बाद लक्ष्मी सेहगल जी का विवाह 1947 में लाहौर में प्रेम कुमार सेहगल से हुआ। शादी से पहले कॅप्टन लक्ष्मी सेहगलजी 1943 में अस्थायी आज़ाद हिंद सरकार की कैबिनेट में पहली महिला सदस्य बनीं। फिर वे सिंगापुर गईं। सिंगापुर में उन्होंने न केवल भारत में आए अप्रवासी मजदूरों के लिए निःशुल्क चिकित्सालय खोला बल्कि भारत स्वतंत्रता संघ की सक्रिय सदस्य बनी रही वर्ष 1942 में द्वितीय विश्व युद्ध के दौरान जब अंग्रेजों ने सिंगापुर को जापानियों

को समर्पित कर दिया।

तब उन्होंने घायल युद्ध सैनिकों के लिए काफी काम किया। उसी समय ब्रिटिश सेना के बहुत से भारतीय सैनिकों के मन में अपने देश की स्वतंत्रता के लिए काम करने का विचार उठा रहा था। विदेश में मजदूरों की हालत और उन पर हो रहे जुल्मों को देखकर उनका दिल भर आया। फिर उन्होंने विचार किया कि मैं भी आज़ादी का अलख जग चुकी थी। फिर कुछ दिनों बाद नेताजी सुभाष चंद्र बोस सिंगापुर आए हुए थे। तब वे कॅप्टन लक्ष्मी सेहगल जी भे मिले और उनकी 1 घंटे मुलाकात में नेताजी सुभाष चंद्र बोस उनके विचारों से बहुत प्रभावित हुए और बातों - बातों में ही लक्ष्मीजी ने सुभाष चंद्र बोस से कहा कि वे अपने देश एवं देशवासियों के लिए बहुत कुछ करना चाहती हैं। सहगल जी का आज़ादी की लेकर जी उनके मन में आग थी। उसे देखते हुए। नेताजी ने उनके नेतृत्व में 'व्यनी लक्ष्मीबाई रेजीमेन्ट'

बनाने की घोषण कर दी जिसमें वह वीर नारिया शामिल की गई जो देश के लिए जान दे सकती हैं। 22 अक्टूबर 1943 में डॉ. लक्ष्मी ने रानी झासी रेजिमेंट में एक पदवी हासिल की और शायद आप सभी सोच रहे होंगे की लक्ष्मी जी तो डॉक्टर है। तो कॅप्टन की उपाधी यानी उनके नाम से पहले कॅप्टन लगाया जाता है। वे तो डॉ. है। जब उन्होंने लक्ष्मीबाई बाई रेजिमेंट संभाली तब उन्हें कॅप्टन की उपाधी मिली और उनकी देश के लिए ऐसी जाबाजता को देखते हुए उन्हें कर्नल की उपाधी मिली पर उन्हें कॅप्टन के ही नाम से जाना जाता है। जो एरिया में किसी महिला को पहली बार मिला था।

आईएनए को वर्मा यात्रा का एक हिस्सा बनने के लिए मई 1945 में ब्रिटिश सेना में कॅप्टन लक्ष्मी को गिरफ्तार कर लिया।

लक्ष्मी जी के पति के मौत के बाद कॅप्टन भारत आकर रहने लगी तब तक भारत आज़ाद हो चुका था और तब कॅप्टन सहगल जी राजनिती में भी आए 1971 में वह मार्क्सवादी कम्युनिस्ट पार्टी आदि में आकर सदस्यत्व ग्रहण करके राज्यसभा पार्टी का प्रतिनिधित्व किया।

वे अखिल भारतीय जनतावादी महिला समिती ऑल इण्डिया डेमोक्रेटिक्स वोमेन्स एसोसिएशन की संस्थापक सदस्यो में बनी रही। बांग्लादेश विवाद के समय उन्होंने बचाए कैप शरणार्थी आदि मदत कार्यों में सहायता की है। 1981 में स्थापित वोमेन्स एसोसिएशन वह संस्थापक बनी रही दिसंबर 1984 में भोपाल गैस कांड वे अपने मेडिकल टीम के साथ बचाव एवं पीडीतो की सहायता करने लगी। सिक्स दगो के समय शांती लाने का काम करने लगी।

फिर आगे 1996 में बेंगलोर में मिस वर्ल्ड काम्पिटिशन के खिलाफ अभियान करने में उन्हें

गिरफ्तार किया गया उन्होंने महिलाओं की सामाजिक आर्थिक स्वतंत्र्यता पर काफी संघर्ष किया। अब वे बुढ़ी होने लगी फिर भी लड़ती रही और वर्ष 2002 में 88 आयु में उनकी पार्टी पाम दल के दबाव में उन्होंने डॉ. एपीजे कलाम के सामने राष्ट्रपती चुनाव लड़ा पर हार गई पर वो आगे बढ़ती रहीं और जीवन को जीने के बाद 1947 में वह काफी कमजोर हो गई और होना भी चाहिए जिस स्त्री ने अपना पुरा जीवन देश को दिया हो अब बुढ़ी होने लगी थी फिर भी वो मरीजो को देखने को काम करती थी। बाद में 2002 चार वामपंथी पार्टियों भारतीय कम्युनिस्ट पार्टी (मार्क्सवादी) अखिल भारतीय फॉरवर्ड ब्लॉक और रिवोल्युशनरी पार्टी द्वारा राष्ट्रपती चुनाव के लिए उम्मीदवार के रूप में चूनी गई थी। उनकी दो बेटिया थी सुभाषिनी अली और अनीसा इनका नाम उन्होंने सुभाष बोस का नाम उन्होंने जोड़कर या सुभाषिनी अली रखा और उनकी बेटी अनील का नाम अपनी दुसरी बेटी अनीजा रखा।

19 जुलाई 2012 को एक कार्डिया अटैक आया और 23 जुलाई को 2012 को सुबह 11.20 पर 97 साल की उम्र मे उनकी मृत्यु हो गई है। उनके पार्थिव शरीर को कानपुर कॉलेज के मेडिकल रिसर्च को दान दे दिया गया। उनके नाम से कानपूर में कॅप्टन लक्ष्मी सहगल इंटरनेशनल एयरपोर्ट बनाया गया है।

उन्हें 1998 में लक्ष्मी जी को भारत के राष्ट्रपति के आर नारायण वे पदम्विभूषण आबर्ड से सम्मानित किया गया है। ऐसी स्त्री के मेरा कोटी-कोटी नमन और में आशा करती हूँ। मेरे साथ-साथ आप भी प्रेरणा लेगे। और में वचन देती हूँ की में लक्ष्मीजी की तरह बनकर अवश्य दिखाऊंगी।

शकुंतला देवी: गणितीय प्रतिभा

शिवानी राजगुर, एस.वाय.बी.एस्सी.

शकुंतला देवी, जिन्हें “अक्सर मानव कंप्यूटर” कहा जाता है, एक असाधारण भारतीय गणितज्ञ थीं जिनकी असाधारण मानसिक गणना क्षमताओं ने दुनिया को आश्चर्यचकित कर दिया था। 1929 में भारत के बैंगलोर में जन्मी देवी की जन्मजात गणितीय प्रतिभा छोटी उम्र से ही स्पष्ट हो गई थी। गणित के क्षेत्र में उनके उल्लेखनीय योगदान के साथ-साथ इस विषय को लोकप्रिय बनाने की उनकी वकालत ने दुनिया पर एक अमिट छाप छोड़ी है।

देवी की प्रसिद्धि की यात्रा बचपन में ही शुरू हो गई थी। तीन साल की उम्र में, उसने संख्याओं के प्रति अपनी रुचि का पता लगाया और जटिल गणितीय समस्याओं को मानसिक रूप से हल करने की आश्चर्यजनक क्षमता प्रदर्शित की। उसकी गणितीय कौशल ने उसके परिवार और दोस्तों का ध्यान खींचा, जो उसकी क्षमताओं से आश्चर्यचकित और उत्सुक थे। उनकी अद्वितीय प्रतिभा को पहचानते हुए, देवी के पिता, जो एक उत्साही जादूगर थे, उन्होंने सार्वजनिक प्रदर्शनों में उनकी क्षमताओं का

प्रदर्शन करना शुरू कर दिया।

जैसे-जैसे वह बड़ी होती गई, देवी की गणितीय क्षमताएं और भी विलक्षण होती गईं। उन्होंने गुणा, भाग और वर्गमूल सहित जटिल गणितीय गणनाओं को सहजता से कुछ ही सेकंड में हल कर दिया एक ऐसी उपलब्धि जिसने गणितज्ञों और वैज्ञानिकों को आश्चर्यचकित कर दिया। उनकी उल्लेखनीय मानसिक चपलता ने उन्हें मैसूर विश्वविद्यालय और अन्नामलाई विश्वविद्यालय जैसे प्रतिष्ठित संस्थानों से पहचान दिलाई, जहाँ उन्होंने अपनी गणितीय क्षमताओं का प्रदर्शन किया और शिक्षाविदों को आश्चर्यचकित कर दिया।

गणित के क्षेत्र में शकुंतला देवी का योगदान और इस विषय को लोकप्रिय बनाने के उनके प्रयास दुनिया भर में गणितज्ञों और उत्साही लोगों की पीढ़ियों को प्रेरित करते रहे हैं। उनकी उल्लेखनीय क्षमताओं ने, उनके करिश्माई व्यक्तित्व के साथ मिलकर, गणित की दुनिया पर एक अमिट छाप छोड़ी है। देवी की विरासत एक अनुस्मारक के रूप में

कार्य करती है कि मानव मस्तिष्क की शक्ति की कोई सीमा नहीं है और गणित एक ऐसा विषय है जिसे सभी द्वारा अपनाया और आनंद लिया जा सकता है। उनकी कहानी हममें से प्रत्येक के भीतर मौजूद क्षमता के प्रमाण के रूप में खड़ी है, जो हमें अपनी जन्मजात प्रतिभाओं का पता लगाने और अटूट दृढ़ संकल्प के साथ अपने जुनून को आगे बढ़ाने के लिए प्रेरित करती है।

आया समय, उठों तुम नारी

आया समय, उठों तुम नारी ।
युग निर्माण तुम्हें करना हैं ।
आज़ादी की खुदी नीव मे ।
तुम्हें प्रगति पत्थर भरना हैं ।
अपने क्रो, क्रमजोर न समझो ।
जननी हो सम्पूर्ण जगत की, गौरव हो ।
अपनी संस्कृति की,
आहट हों स्वर्णिम आगत की।
तुम्हें नया इतिहास देश का,
अपने कर्मों से रचना हैं ।
दुर्गा हो तुम, लक्ष्मी हों तुम ।
सरस्वती हों सीता हों तुम ।
सत्य मार्ग, दिखलाने वाली,
रामायण हों गीता हों तुम ।
रूढ़ी विवशताओ के बंधन,
तोड़ तुम्हें आगे बढ़ना हैं ।
साहस, त्याग, दया ममता की,
तुम प्रतीक हो अवतारी हों ।
वक्त पड़े तो, लक्ष्मीबाई,
वक्त पड़े तो झलकारी हों,
आंधी हो तूफान घिरा हो,
पथ पर कभी नहीं रुकना हैं ।
शिक्षा हों या अर्थ जगत हो या सेवाए हो ।
सरकारी पुरुषों के समान तुम भी हों ।
हर पद की सच्ची अधिकारी ।
तुम्हें नए प्रतिमान सृजन के
अपने हाथों से गढ़ना हैं ।

नारी सब पर भारी हैं

नारी सब पर भारी
पुरुष प्रधान समाज रहा
रूढ़ियों के अनुरूप
परिवर्तन नियम जीवन का
बदल रहा हर रूप ।

जो सदियों से सहती आई
लोक शर्म और लाज
साहस आज बांधकर थामे
हाथों में औजार ।
आज उड़ान भरी है देखो
सपने हों साकार
धीरे-धीरे रूप को अपने
दे रही वो आकार ।
नारी रूप निखर जब आए
पौरुष भी घबराए
सक्षम कुशल व्यक्तित्व उसका
देख पसीना आए।
नारी बेचारी कह कहकर
शोषित बहुत कर डाला
खुद को सशक्त कर उसने
नारी सशक्तिकरण कर डाला।
अपनी काया को काट छांट
सब बंधन उसे हटाने हैं
अपनी पहचान बना
समाज को अब्दुत रूप दिखाने हैं।

स्वतंत्रता संग्राम के अनसंग नायक

प्रगती पोळ, एफ.वाय.बी.बी.ए. (सी.ए.)

भारत के बहुत से ऐसे स्वतंत्रता सेनानी है जिन्होंने स्वतंत्रता आंदोलन में योगदान दिया लेकिन उनके नाम अंधेरे में फीके पड़ गए। एक स्वतंत्रता सेनानी चाहता है। कि उत्पीडनों से छुटकारा पाकर उनके लोगों को स्वतंत्रता मिले। हमारा देश भारत अंग्रेजों के द्वारा उपनिवेशित किया गया था हमारे स्वतंत्रता सेनानियों ने हमारी आजादी के लिए अंग्रेजों के खिलाफ लड़ाई लड़ी थी। भारत के महत्वपूर्ण स्वतंत्रता सेनानी महात्मा गांधी, भगतसिंह, लाल बहादूर शास्त्री और कई अन्य हैं।

लेकिन ऐसे कई स्वतंत्रता सेनानी हैं जिन्होंने शायद नहीं सुना होगा उनमें से अधिकांश ने भारत को आजादी दिलाने में अपने प्राणों कि, आहुती दे दी, उन्हें हम भारत के गुमनाम नायक कहते है, यहा कुछ स्वतंत्रता सेनानी हैं जिनके बारे में आपने शायद नहीं सुना होगा।

मालंगिनी हाजरा :-

हाजरा एक जुलूस के दौरान भारत छोड़ो

आंदोलन और गैर-निगम आंदोलन का हिस्सा थीं, वह भारतीय ध्वज के साथ आगे बढ़ती रहीं, तीन बार गोली लगने के बाद भी वह वंदे मातरम के नारे लगाती रहीं जब तक कि उन्होंने अंतिम सास नहीं ली।

भीकाजी कामा :-

लोगों ने सड़कों और इमारतों पर उनका नाम सुना होगा लेकिन बहुत कम लोग जानते हैं कि वह कौन थीं, और उन्होंने भारत के लिए क्या किया, कामा न केवल भारत के स्वतंत्रता आंदोलन का हिस्सा थे बल्कि आप में एक पारिस्थितिकविद भी थे जो लैंगिक समानता के लिए खड़े थे उसने अपना अधिकांश निजी सामान एक अनाथ चार लड़कियों को दान कर दिया।

पीर अली खान :-

1837 के विद्रोह के सबसे प्रसिद्ध नायक मंगल पांडे थे, हालांकि, पिरान्हा खान के बारे में केवल कुछ मुट्ठी भर लोगों ने ही सुना है, वह भारत के

आरंभिक विद्रोहियों में से एक थे और उन 14 लोगों में से जिन्हें व्हिटनी में उनकी भूमिका के लिए फांसी दी गई थी। फिर भी उनके काम ने कई लोगों को प्रेरित किया जिन्होंने अनुसरण किया लेकिन पीढ़ियों बाद उनका नाम फीका पड़ गया।

कुशाल कंवर :-

तीन कांग्रेस समितियों के अध्यक्ष असम के लिए भारतीय थाई अहोम स्वतंत्रता सेनानियों पर थे। वह एकमात्र शहीद हैं जिन्हें 1942-43 के 'भारत छोड़ो' आंदोलन के अंतिम चरण में फांसी दी गई थी।

बेगम हज़रत महल :-

वह अपने पति के निर्वासित होने के बाद 1857 के भारतीय विद्रोह का एक महत्वपूर्ण हिस्सा थीं, उन्होंने घंटों तक कार्यभार संभाला और बाद में विद्रोह के दौरान लखनऊ पर नियंत्रण भी कर लिया, बेगम हज़रत को नेपाल वापस जाना पड़ा जहाँ उनकी मृत्यु हो गई।

गैरीमेला सत्यनारायण :-

वह आंध्र के लोगों के लिए एक प्रेरणा थे, एक लेखक के रूप में उन्होंने अपने कौशल का इस्तेमाल प्रभावशाली कविताओं और गीतों की लिखने के लिए आंध्र के लोगों को अंग्रेजों के खिलाफ आंदोलन में शामिल होने के लिए प्रेरित करने के लिए किया।

निकर्ष :-

भारत कि स्वतंत्रता संग्राम में बहुत से व्यक्तित्व ऐसे हैं जो सबसे महत्वपूर्ण भूमिका निभाते हैं लेकिन आज हम उन लोगो को भूल जाते हैं इसलिए इन सभी माहान लोगों को श्रद्धांजलि देने का समय आ गया है।

में स्त्री हूँ

मेरा चेहरा नहीं होता!
मेरा सिर्फ मन होता है
आत्मविश्वास से भरा, आगे बढ़ने के लिए!
प्रेम से भरा जीने के लिए!
वात्सल्य से भरा जीवन के लिए!
मैं कमजोर नहीं हूँ,
मैं, योद्धा हूँ लड़ने के लिए!
मैं सिर्फ सम्मान हूँ!
जिसे पाना है, हासिल करना है या छीनना है!
मैं शरीर कही भी नहीं,
मैं सिर्फ रचना हूँ !
निर्माण की, सृष्टी की उत्पत्ति की,
मैं स्त्री हूँ, जीवन हूँ, आकांक्षा हूँ, सपना हूँ
स्वयं के निर्माण का, परिवार के और मानव
समाज के !
लेकिन, मुझे ज़िद्द बना डाला
किसी ने
और बना डाली जंजीर किसी ने
मैं सौंदर्य नहीं स्वरूप हूँ, सृष्टि का
लेकिन मुझे बाजार बना डाला
मैं प्रकृति हूँ, जननी हूँ और मुझे व्यापार बना
डाला
एसिड अटैक पर बनी फिल्म छपाक का ट्रेलर
देखने के बाद मेरा आवेग

आदिवासी विमर्श की सशक्त हस्ताक्षर : निर्मला पुतुल

सृष्टि अंबादास भाट, टी.वाय.बी.ए.

आज के हिंदी साहित्य में आदिवासी विमर्श की कवयित्री के रूप में निर्मला पुतुल का योगदान उल्लेख्य है। निर्मला पुतुल का जन्म 6 मार्च 1972 को झारखंड के दुमका ज़िले के दुधनी कुरुवा ग्राम में एक गरीब आदिवासी परिवार में हुआ। आपकी शिक्षा-दीक्षा सामान्य रही। आसानी से आजीविका पा सकने के लिए आपने नर्सिंग का कोर्स किया। बाद में इग्नू से राजनीतिशास्त्र में स्नातक की डिग्री प्राप्त की। दो दशकों से अधिक समय से आदिवासी महिलाओं के विस्थापन, पलायन, उत्पीड़न, लैंगिक भेदभाव, मानवाधिकार, संपत्ति का अधिकार जैसे विषयों पर व्यक्तिगत, सामूहिक और संस्थागत स्तर पर सक्रिय रही हैं। इसके साथ ही ग्रामीण, पिछड़ी, दलित, आदिवासी और आदिम जनजाति की महिलाओं के बीच शिक्षा एवं जागरूकता के प्रसार के लिए विशेष प्रयासरत रही हैं। इस उद्देश्यों की पूर्ति के लिए प्रत्यक्ष राजनीति में उतर आने से भी परहेज़ नहीं किया और अपने गृह पंचायत से मुखिया पद के लिए चुनी गईं।

निर्मला जी ने कविता-लेखन का आरंभ मातृभाषा संताली में किया था। फिर आप हिंदी में भी लिखने लगीं। अपनी कविताओं के विद्रोही स्वर और अपने समाज की यथार्थपरक अभिव्यक्ति के लिए आप काफी प्रशंसित हुईं। आपका पहला कविता संग्रह 'अपने घर की तलाश में' संताली-हिंदी द्विभाषिक संग्रह के रूप में 2004 में प्रकाशित हुआ। हिंदी लेखन में आपका प्रवेश 'नगाड़े की तरह बजते शब्द' (2005) कविता-संग्रह के साथ हुआ। इसे पहली बार जंगल के बाहर शहर में किसी आदिवासी स्त्री द्वारा कविता के स्वर में अपने अस्तित्व का नगाड़ा बजाने की घटना की तरह देखा गया। एक आदिवासी स्त्री द्वारा उसके 'स्व' की तलाश, पुरुष व्यवस्था और पितृसत्तात्मकता के प्रति विद्रोह, आदिवासी समाज और आदिवासी स्त्री की वेदना, आदिवासी समाज व्यवस्था के गुण-दोष, तथाकथित सभ्य शहरी समाज पर व्यंग्य, मुक्ति की कामना जैसे वृहत विमर्श बिंदुओं में उनकी

कविताओं का पाठ हुआ। उनका तीसरा कविता-संग्रह 'बेघर सपने' 2014 में प्रकाशित हुआ। उनकी कविताओं का अनुवाद विभिन्न भारतीय भाषाओं में हुआ है। उनकी कविताएँ पाठ्य-पुस्तकों में भी शामिल की गई हैं। विभिन्न विश्वविद्यालयों में उनकी कविताओं पर शोध-प्रबंध लिखे गए हैं। उनके जीवन पर आधारित फिल्म 'बुरू-गारा' को वर्ष 2010 में राष्ट्रीय फिल्म पुरस्कार प्राप्त हुआ।

अनेक राज्यस्तरीय, राष्ट्रीय और अंतर्राष्ट्रीय संस्थाओं के साथ आपका जुड़ाव है। आदिवासी महिला, शिक्षा और साहित्यिक विषयों पर आयोजित सम्मेलनों, आयोजनों, कार्यशालाओं एवं कार्यक्रमों में आपने व्याख्यान प्रस्तुत किए हैं। स्वास्थ्य परिचारिका के रूप में संताल परगना के ग्रामीण क्षेत्रों में आपने विशेष कार्य किया है।

ग्रामीण, पिछड़ी, दलित, आदिवासी, आदिम जनजाति महिलाओं के बीच शिक्षा एवं जागरूकता के लिए आपने विशेष प्रयास किए हैं। जीवन रेखा ट्रस्ट, संताल परगना (झारखंड) की संस्थापक-सचिव, झारखंड नेशनल एलायंस ऑफ वीमेन, संताल परगना (झारखंड), झारखंडी भाषा साहित्य संस्कृति अखड़ा (झारखंड), जन संस्कृति मंच, उपाध्यक्ष, केन्द्रीय समिति, दिल्ली आदि के तहत आपने सामाजिक प्रतिबद्धता दर्शाई है।

झारखंड इनसाइक्लोपीडिया, जोहार, चाणक्या टुडे, चौमासा, द बुक एशिया, अरावली उद्घोष, प्रभात खबर, द्धरत आम आदमी - दैनिक जागरण, लम्ही, द बुक एशिया के अलावा कई अन्य प्रतिष्ठित पत्र-पत्रिकाओं में आपकी कविताओं व आलेखों का प्रकाशन हुआ है। आकाशवाणी एवं दूरदर्शन, रांची, भागलपुर व दिल्ली से आपकी अनेक कहानियाँ, कविताएँ और आलेखों का प्रसारण हुआ है।

एन.सी.ई.आर.टी, नई दिल्ली द्वारा झारखंड, बिहार, जम्मू-कश्मीर के ग्यारहवीं तथा एस.सी.ई.आर.टी., केरल द्वारा नवीं कक्षा की पाठ्य पुस्तक में आपकी कविताएं शामिल हुई हैं। अंग्रेजी, मराठी, उर्दू, उड़िया, कन्नड़, नागपुरी, पंजाबी, नेपाली में आपकी कविताएँ अनूदित हुई हैं।

2001 में साहित्य अकादमी, नई दिल्ली द्वारा 'साहित्य सम्मान', 2006 में झारखंड सरकार द्वारा 'राजकीय सम्मान', झारखंड सरकार के कला-संस्कृति, खेलकूद एवं युवा कार्य विभाग सम्मान, मिजोराम सरकार द्वारा 'भारत आदिवासी सम्मान', 2007 में 'बनारसी प्रसाद भोजपुरी सम्मान', बिहार, 2008 में महाराष्ट्र राज्य हिन्दी साहित्य अकादमी द्वारा प्राप्त सम्मान जैसे विविध पुरस्कारों से आप विभूषित हुई हैं।

जे.एन.यू (नई दिल्ली), दिल्ली विश्वविद्यालय, (नई दिल्ली), संस्कृत विश्वविद्यालय, (केरल), विलासपुर विश्वविद्यालय, (मध्यप्रदेश) हैदराबाद हिन्दी विश्वविद्यालय (हैदराबाद) के शोधार्थी छात्रों एवं प्राध्यापकों द्वारा आपकी कविताओं पर विशेष शोध अध्ययन एवं शोध प्रबंध प्रकाशित हुए हैं। आपके जीवन पर आधारित फिल्म 'बुरू-गारा' को 2010 में राष्ट्रीय फिल्म पुरस्कार प्राप्त हुआ है।

इस प्रकार निर्मला पुतुल आदिवासी साहित्य, समाज एवं संस्कृति के प्रति याथार्थपरक दृष्टि से कार्यरत एक सशक्त रचनाकार हैं।

*"Strong women
aren't born,
they're forged
in the fires
they've had to
walk through
They are warriors with
hearts of gold"
- Silver Ravenwolf*

Section Editor
Dr. Mrunalini Shekhar

• Amrit Mahotsav of Freedom Contribution of Women	Minakshi Parab, M.Com. Part-I	65
• Song of Sita: The Courageous Flame	Collection by - Shreya Raskar, T.Y.B.A.....	66
• President of India (Draupadi Murmu).....	Roshani Waghmare, S.Y.BBA (CA).....	67
• Roshni Nadar CEO of HCL Technologies	Ashwini Jagtap, S.Y. BBA (CA)	69
• Important quotes by Jane Austen	Nisha Gautam, S.Y.B.A.	70
• Savitri hiding behind the Curtain	Siya Surve, S.Y.B.A. (Eng.).....	71
• "The Mother"	Rupali Eklare, S.Y.B.A	72
• Mithali Raj	Rajesh Andhale, T.Y.B.A. (Eng.).....	73
• "Phenomenal Woman"	Shivkanya Suryawanshi, S.Y.B.A.	74
• Rajmata Jijabai : The Inspirational Legacy of a Courageous Leader	Deepali Bidkar, T.Y.B.A. (Eng.)	75
• Anandi Gopal Joshi.....	Diya Joshi,.....	78
• Quotes by Virginia Woolf.....	Bile Aishwarya, S.Y.B.A.....	79
• Kiran Bedi	Gayatri Mandekar, S.Y.B.A. (Geo.)	80
• Emily Dickinson	Nikhil Vishwakarma, T.Y.B.A. (Eng.).....	81
• A Woman	Chavan Siddhant, S.Y.B.A.....	82
• Serena Williams : The Unstoppable Force in a Captivating Journey	Vrushabh Avhad, T.Y.B.A.	83
• Kamala Das : A Confessional Poet	Shaikh Mudassar, S.Y.B.A.	84
• Dr. Madhuri Kanitkar : 3rd woman to hold Lieutenant General rank!!	Rohit Chavan, S.Y.B.Com. – A	85
• 'Being Independent.....	Hulavale Mohini, S.Y.B.A.	86
• She is hurricane	Kavitake Rutuja, S.Y.B.A.	86
• Powerful President of A Powerful Nation : Mrs. Draupadi Murmu	Shruti Kumbhar, M.Com.-Part 1	87
• Tarabai Shinde.....	Sadhana Ghorpade, M. Sc. II (Geo.).....	89
• Rani Lakshmi Bai.....	Shelke Sahil, S.Y.B.A.	90
• Sudha Murty : An Inspiring Journey of Empathy and Social Impact.....	Deepika Deshmukh, M.Sc. II (Micro.).....	91
• The first lady of phage research : Dr. Elizabeth Kutter.....	Apurva Ovhal, M.Sc II (Micro.)	93
• Tessy Thomas : The Missile Women of India.....	Pratiksha Chawak, T.Y.B.Sc.	95
• Role Model of Indian Women : Sarojni Naidu	Gordhan Khengre, S.Y.B.A.	97
• Resonating Melodies : The Lata Mangeshkar Symphony	Collection by - Shreya Raskar, T.Y.B.A.....	98
• Indira Gandhi : Iron Lady of India	Simintoni Raut, T.Y.B.A. (Eng.).....	99
• Mary Kom : A Phenomenal Journey of Grit, Determination, and Triumph.....	Nisha Gautam, T.Y.B.A.	101
• Marr Jaungi, Lekin Bhagungi Nahi - Neerja Bhanot	Sneha Pandit, T.Y.B.A. (Eng.).....	103
• The Empowering Evolution : Women's Roles in the World	Siddhant Landge, S.Y.B.A.	106

Amrit Mahotsav of Freedom Contribution of Women

Minakshi Prakash Parab, M.Com. Part-I

The Amrit Mahotsav of Independence is being celebrated in the country to mark the completion of 75 years of India's Independence. All over the country everyone is celebrating this independence day in their own way & at their own level. Bicycle rally organized in every state, district & city of country, tricolour flag hoisted in every house. The immortal martyrs who gave freedom to India are being remembered in Amrit Mahotsav of Independence. To get the country out of British slavy, many freedom fighters during the region of "Raja Maharaja then after the revolution of 1857, the dream of independent India became stranger with time.

Freedom fighters like Bhagat Singh, Rajguru & Sukhdev laughed & laughed. The saga of all those heroes still resonates in people's veins. There were many women on the land of India, who kept the flame of freedom burning. These heroic wives & women freedom fighters fought shoulder to shoulder with men for

freedom. Many such strong women became revolutionaries. Who gave up their in the name of the country.

1) **Rani Lakshmi Bai :-**

The names of revolutionaries like Bhagat Singh and Chandrashekhar Azad are most remembered in the history of India. But if you ask the name of any woman revolutionary, the name of Rani Lakshmi Bai of Jhansi comes to mind. Rani Lakshmi Bai, the country's first woman revolutionary, fought with British till her last breath to protect her land and her son. In front of hundreds of British soldiers carrying a child on their backs with a sharp sword in hand, a woman was martyred while resolutely saving her life.

2) **Sucheta Kripalani :-**

Born in Ambala, Haryana in 1908. Sucheta Kripalani is known as the first woman chief Minister of Haryana, but also participated in the country's independence movement. Sucheta stood at the forefront of the quit India movement. She raised her

voice to free the country from British slavery. Sucheta Kripalani also worked closely with Mahatma Gandhi during the riots and during the partition of India.

3) **Kasturba Gandhi :**

Mahatma Gandhi continued struggle to liberate the country by following the path of non-violence in the freedom struggle. But Kasturba Gandhi continued to walk with Bapu every step of the way. She forgot the Mahatma Gandhi was her husband for freedom. She did not expect Bapu to fulfill her husband's religion, but she herself became Bapu's strength & gave him the courage to fight. A girl from a wealthy family came to live with Mahatma Gandhi in the ashram. With her work she became the 'ba' of every countryman. Gandhi's movement against the oppression of Indians in South Africa, but you people know how important Kasturba's role was in this. When Kasturba raised her voice, she was imprisoned for three months. Kasturba did not stop in prison either, she taught the inmates the importance of prayer.

4) **Vijaya Lakshmi Pandit :-**

Vijaya Lakshmi Pandit belonged to a royal family. She was the sister of Jawaharlal Nehru but she too jumped into the freedom struggle for the freedom of the country. She had to go to jail for participating in the civil disobedience movement but she was undaunted. Vijaya Lakshmi Pandit became the first woman minister in the history of Indian politics.

While the contributions of men were exemplary, we often forgot that even in those bygone days. Women broke the stereotypes that contained them in your ways of their houses. They stepped out and fought for our country, some with weapons & ammunition while some with the speeches.

We salute their contributions & remember their sacrifices.

Song of Sita: The Courageous Flame

Collection by - **Shreya Raskar**, T.Y.B.A.

In the realm of ancient lore,
a tale unfolds,
of Sita, fair and courageous,
as it beholds.
Her heart ablaze with strength,
unyielding, pure,
A beacon of valor,
steadfast and secure.

In times of trial,
she faced the darkest nights,
With grace and resilience,
she fought the fights.
Through trials untold,
her spirit remained unbroken,
With courage as her armor,
she fearlessly spoken.

Abducted by the evil,
she stayed resolute,
Her spirit undimmed,
her courage absolute.
In the captive's plight,
she held her head high,
A symbol of bravery,
none could deny.

Through fire's test,
she emerged, unscathed and true,
Her trials and tribulations,
a testament to pursue.
Sita, embodiment of courage,
unwavering and strong,
Her story echoes through time,
an eternal song.

President of India (Draupadi Murmu)

Roshani Ravindra Waghmare, S.Y.BBA (CA)

Draupadi Murmu is the first tribal woman to be selected as the governor of Jharkhand. She is the first governor of the Jharkhand state to complete a full five year service term. She is also the first leader from the East to be appointed to the officer post. Being as the 15th president of India, another 'first' is added to her name. She is the second woman president but the first tribal woman president of India.

Draupadi Murmu belonging to a small village Baidposi of Mayurbhanj, Orissa, Draupadi Murmu was born 20th June 1958. Her father Biranchi Narayan Tudu, and her grand father, served as village headmen under Panchayati Raj. Her schooling was from K.BHs Uparbeda School, Mayurbhanj and later she has done B.A. from Rama. Devi Women's University, Bhubaneshwar. She was married to Shyam Charan Murmu and the couple had three children (two sons and

one daughter). Draupadi Murmu was an Assistant teacher at Shri Aurobindo Integral Education and Research Rairangpur. She suffered depression after losing her husband and two sons.

Political Appearance of Draupadi Murmu. She entered politics in 1997 as a part of the Bhartiya Janta Party (BJP). In the same year, she got selected as councilor of Rairangpur, Orissa. She was also chosen as Vice-President of BJP's scheduled Tribes Morcha. From 6 March 2000 to 6 August 2002, she served as a minister of Commerce and Transport, and then from 6 August 2002 to 16 May 2004. She held fisheries and Animal Resource Department.

During the union of BJP (Bharatiya Janata Party) and BJD (Biju Janata Dal). Draupadi Murmu managed to win the election. She was elected twice as MLA from Rajrangpur. Draupadi Murmu was

also awarded by the Legislative Assembly of Orissa the Nilkantha Award for being the best MLA. After that Murmu was elected as the 9th Governor of Jharkhand she served Jharkhand from 2015 to 2021.

In 2022, during the time of the presidential election, J.P. Nadda announced Draupadi Murmu as the official candidate from NDA (National Democratic Alliance) for president. The name was decided in the BJP's Parliamentary board meeting against Yashwant Sinha (All India Trinamool Congress). Successfully she got elected as the 15th Indian President.

In 2017 Murmu came into the limelight as she refused to agree with a bill approved by the Jharkhand Legislative Assembly. The bill was created to seek amendments to the chhotanagpur Tenancy Act 1908 and the Santhal Pargana Tenancy Act 1949, Later, she also sought an explanation from the Raghubar Das-led government regarding the changes in the bill and whether it would be used for the well being of the tribal community. However the bill was related to the grant of tribal rights that they can commercially use their lands without changing the ownership.

A Few years break when Pranab Mukherjee was all set to leave the Rastrapati Bhavan. Draupadi Murmu was selected as a possible candidate Draupadi Murmu holds several important political positions in her career and yet waiting for a new one. Her name was nominated as a candidate for the 2022 presidential election by NDA (National Democratic Alliance) against Yashwant Sinha (All India Trinamool Congress). Earlier to her, no

name of a tribal man or woman was nominated for the presidential post. Now she is the 15th President of India.

Draupadi Murmu hails from the tribal community and her work for people is really appreciable. Her humble political image helps her to earn respect and fame. Due to her down-to-earth nature and good work, she was selected to serve India in different prestigious positions. In an interview regarding the presidential election. She conferred that she feels delighted well as surprise for being the 15th Indian President

"The entire nation watched with Smt. Draupadi Murmu ji took oath as the President of India. Her assuming the presidency is a watershed moment for India, especially for the poor, marginalized and down trodden. I wish her the very best for a fruitful Presidential tenure". PM Narendra Modi has recently said on the occasion of Murmu becoming the new President of this country. With Murmu becoming the President of India, the country is expecting new heights in the development of the tribal communities. Her win will undoubtedly provide new direction in women's empowerment and help in setting a rich tribal community.

To make a difference, you have to have Large aspirations
Roshni Nadar CEO of HCL Technologies

Ashwini Shankar Jagtap, S.Y. BBA (CA)

Very few people in this world use the benefits available to them to make difference. Such is the story of Roshni Nadar, the CEO of HCL Technologies and the most influential woman entrepreneur of India. Her name comes on the list of most famous women entrepreneurs of India. Nadar is one of the strongest symbols of women power we have today. Her zeal and vigour towards her work are incredible.

Roshni Nadar was born to Shiv Nadar, the founder of HCL, and is his only child. Roshni did her schooling in Delhi and then pursued her graduation in communication from Northwestern University she did her MBA from Kellogg School of Management. In her personal life, she is a trained classical musician and interested in yoga and travelling. She is married to Shikhar Malhotra, Vice-Chairman of HCL Technologies, and a mother of two children's.

Before joining HCL in 2009, she worked with sky news UK and CNN

America. Within a year of joining HCL Technologies. Roshni Nadar then establish the Habitat Trust in 2018 that works towards protecting India's natural, habitats and indigenous species prior to becoming the CEO and executive Director of HCL Technologies in 2020, she was also a trustee of Shiv Nadar foundation that runs a not-for-profit engineering school in Chennai. She is also the chairman of VidyaGyan leadership academy, a leadership academy for the economically backward. Roshni Nadar is an entrepreneur, a philanthropist and a great orator.

She has worked as a Vice-Chair Person for HCL for 2 years before promotion. Under her leadership, the company backed a \$1.8 Billion purchase from IBM, the biggest in the history of the company. Her own vision for the company as a CEO is for it to work as a startup despite its size. She believes that "You always have to keep agile, and quite

hungry and entrepreneurial".

Roshni Nadai has received many Awards and notable recognitions even before she joined HCL and has proved to be a great asset to every organization she is a part of some of her notable recognitions include :-

- She is the first woman head to lead a publicly listed IT company in India.
- Young Philanthropist of the year 2014 by NDTV.
- The world's most innovative people Award by the world summit on Innovation and Entrepreneurship 2015.
- Vogue India Philanthropist of the year-2017.
- Featured in World's 100 most powerful women's list by Forbes in 2017, 2018 and 2019.
- Lewis Institute community change maker award by Babson college in 2017.
- An alumna of the Forum of Young Global leaders (2014 -19).
- Awarded Dean's distinguished services award at Kellogg School of Business.

Roshni Nadar is a born entrepreneur and set many milestones for women in IT. She may have been born with a privilege but she knows how to use it well for the betterment of society and oneself. Roshni Nadar has the spirit to take HCL to new heights and she is doing exactly that. This was all about Roshni Nadar, who is an inspiration to all of us with her hard work and perseverance. She has set an example for many generation to come.

Important quotes by Jane Austen

Nisha Shivkumar Gautam, S.Y.B.A.

Jane Austen, the beloved English novelist, is celebrated for her wit, insight, and keen observations on society and human nature.

Here are some memorable quotes from her works:

- "It is a truth universally acknowledged that a single man in possession of a good fortune must be in want of a wife." - Pride and Prejudice
- "Friendship is certainly the finest balm for the pangs of disappointed love." - Northanger Abbey
- "I declare after all there is no enjoyment like reading! How much sooner one tires of anything than of a book!" - Pride and Prejudice
- "There is nothing I would not do for those who are really my friends. I have no notion of loving people by halves, it is not my nature." - Northanger Abbey
- "To be fond of dancing was a certain step towards falling in love." - Pride and Prejudice
- "It is always incomprehensible to a man that a woman should ever refuse an offer of marriage." - Persuasion
- "I do not want people to be very agreeable, as it saves me the trouble of liking them a great deal." - Jane Austen's Letters
- "There is nothing like staying at home for real comfort." - Emma
- "I may have lost my heart, but not my self-control." - Emma
- "The person, be it gentleman or lady, who has not pleasure in a good novel, must be intolerably stupid." - Northanger Abbey
- "A lady's imagination is very rapid; it jumps from admiration to love, from love to matrimony in a moment." - Pride and Prejudice
- "Selfishness must always be forgiven, you know, because there is no hope of a cure." - Mansfield Park

Savitri hiding behind the Curtain

Siya Surve, S.Y.B.A. (English)

"Kindar nibhaya bhi to aisa ki jise kabhi dekha nhi,
Wahi apna lagne laga"

I am not qualified enough to write about this character, What about me, nobody's..."

Savitari Amma, benevolent and pure-hearted like a placid river, calm like a naughty baby, like an Ocean. She is fondly called Savitai Amma. Once upon a time the famous Natty (Actress). Mahanathi who ruled the Tamil Telugu film industry.

She was born on 6th December 1936 at Chirovuru (Madras) her father died when she was only six months old, which ruined her childhood. She always wondered what her father looked like, how he spoke, many.

She always felt close to her father even when he was not with her because of

this she loved him dearly even after his death.

She was very playful from childhood. Even though she was not interested in learning dance, when the dancer told her that she would never be able to dance, she taught herself to dance and amazed everyone with her dancing skills.

She eyes spoke volumes, so she sat quietly and expressed her feelings.

She had worked in drama since her childhood and left impression on everyone with his art. Later she tried hard to get into movies but he was not successful. She was insulted by a producer because she couldn't recite her dialogues. But 'Who is this who says. I cant ?' By saying this, she gave back to back hit movies. She was one of the highest paid and most popular Indian actresses from the 1950 to early 70's.

Savitri's first significant role was in

the 1952 film Pelli Chesi Choodu. Next, Devdasu is the most popular film. This is the Inter-National film festival of India. The movie Maya. Bazar was also held on the head by the audience think his acting in it is literally heaven. She made so many beautiful movies, she made almost 250 movies. She has movies in many languages. Such as Tamil, Telugu, Kannada, Hindi, Malayalam.

Savitri has also noted for her kindness charity, and generosity towards the poor.

Savitri received "A Moon Among Stars" honor at the Both inter-national film festival of India. "Women in cinema section in 1999."

She received the President's Award for her mind-blowing acting as well as the Nandi Award Kalaimamani Award.

She also playback singer filmmaker in her time.

The 2018 bio graph won "Equality in Cinema award".

Director PC Reddy who directed. Savitri says 'There is none who can equal her beauty and talent' And Yes is it true.

The end of such a talented character was mysterious. She was in a coma for 19 months after which she developed severs diarrhea and high blood pressure she died on 26 Dec. 1981 at the age of 47.

But she still rules the hearts of the audience and also people and her name is taken a with pride in the south industry.

"The Mother"

Rupali Gopal Eklare, S.Y.B.A

Abortions will not let you forget.
You remember the children you got that you did not get,
The damp small pulps with a little or with no hair,
The singers and workers that never handled the air.

You will never neglect or beat
Them, or silence or buy with a sweet.

You will never wind up the sucking-thumb
Or scuttle off ghosts that come.

You will never leave them, controlling your luscious sigh,
Return for a snack of them, with gobbling mother-eye.

I have heard in the voices of the wind the voices of my dim killed Children.

I have contracted. I have eased

My dim dears at the breasts they could never suck.

I have said, Sweets, if I sinned, if I seized
Your luck

And your lives from your unfinished reach,

If I stole your births and your names,

Your straight baby tears and your games,

Your stilted or lovely loves, your tumults,
your marriages, aches, And your deaths,

If I poisoned the beginnings of your breaths,
Believe that even in my deliberateness I was not deliberate.

Though why should I whine,

Whine that the crime was other than mine?—
Since anyhow you are dead.

Or rather, or instead, You were never made.

But that too, I am afraid,

Is faulty: oh, what shall I say, how is the truth to be said?

You were born, you had body, and you died.

It is just that you never giggled or planned or cried.

Believe me, I loved you all.

Believe me, I knew you, though faintly, and I loved, I loved you All.

Mithali Raj

Rajesh Andhale, T.Y.B.A. (Eng.)

The legend whose legacy will continue to inspire women Cricketers.

Introduction -

Mitali Dorai Raj was born on 3 December 1982, in Jodhpur, Rajasthan. Her mother is Leela Raj and her father, Dorai Raj was a warrant officer in the Indian Air force. She lives in Hyderabad, Telengana Mithali Raj is an Indian Cricketer and former Captain of the India women's national cricket team from 2004 to 2022. Mithali is the highest run scorer in women's international cricket and is considered one of the greatest female Cricketers of all time

Mithali Raj is the name that strikes every one mind when one thinks about women cricketers by dedicating herself to cricket for the last two decades "The lady Sachin the Tendulkar" script various unique records in her cricket career. She was also a passionate Bharatnatyam dancer as a young girl. Thus She loves to do it at her free time.

International Career :-

Mithali made her ODI debut on 26 June 1999 and Scored 114 runs on 14 January 2002, she made her test debut against England but unfortunately, she was run-out for a Duck.

- On 17 August 2002, at the age of 19, in her 3rd test, she broke karen Rolton's record of the world's highest individual Test Score of 209, Scoring new high of 244.
- Mithali Raj Led the Indian team to the fanals in the women's Cricket world Cap 2005 where the team lost to Australia.
- In August 2006, she led the side to their first ever Test and Series victory in England.
- Raj made her T20 debut on 5 August 2006 against England, Scoring 28 off 37 balls.
- Mithali Raj announced her retirement from all forms of international Cricket on June 8, 2022.

Achievements and Records :

- She is the second women cricketer to score more than to 5000 runs in ODT matches.
- Mithali became the first female cricketer win the "Wisden Indian Cricketer of Year" award in 2015.
- Mithali is the first women cricketer who scored 7 consecutive fifties in ODI.
- Mithall holds the record for 2nd highest Scores in women's test cricket with 214 runs.
- She is the highest run scorer in ODIs. i.e. 6888 Runs. She Surpassed charlotte Edward of England with 5992 runs.
- During India's Series against New Zealand in 2019. She became the first women to play 200 ODI matches.
- Mithali is the First Captain to lead India to the ICC ODI world cup final twice 2005 and 2017.
- She became the first player to score 6000 runs in OWDI in July 2017.
- Mithali became the first Indian women batter to Score 2000 run in T20I Cricket.
- Mithali Raj becomes the first Indian women Cricketer and Second internationally to Complete 10,000 runs across all format.

Awards

- She was honored with the "Arjun Award" in the year 2003 for her prolific performance in the Sports.
- She received the prestigious "Padma Shri" Award in the year 2015.
- In 2015 Mithali was named in wisden Indian Cricketer of the year.
- In 2017, she became the vogue sports person of the year.
- Youth Sports Icon of Excellence Award for 2017.

- She was named as one of the players. In ICC women's ODT team of the year in December 2017.
- Listed on BBC 100 women list in 2017.
- In November 2020, Raj was nominated for the Rachael Heyhoe flint Award for ICC female Cricketer of the Decade and the award for women's ODI Cricketer of the Decade.

Mithali Rajis journey might be over but the legacy, the belief, will far outlive her 23 year long career. People were not even knowing that women's cricket existed, but she did it and inspire all women's cricketers.

"Phenomenal Woman"

Shivkanya Suryawanshi, S.Y.B.A.

Pretty women wonder where my secret lies.

I'm not cute or built to suit a fashion model's size

But when I start to tell them,

They think I'm telling lies.

I say,

It's in the reach of my arms,

The span of my hips,

The stride of my step,

The curl of my lips.

I'm a woman

Phenomenally.

Phenomenal woman,

That's me.

Rajmata Jijabai : The Inspirational Legacy of a Courageous Leader

Deepali Bidkar, T.Y.B.A. (Eng.)

Rajmata Jijabai, who faced countless obstacles, played a pivotal role in establishing the illustrious Shivaji Empire. Her remarkable resilience and unwavering determination continue to inspire those working towards uniting society and achieving self-governance. Jijabai's unwavering dedication and strength laid the groundwork for the kingdom amidst numerous adversities. She exemplifies courage, valor, unwavering confidence, indomitable willpower, and a profound sense of empathy for the marginalized.

Born on January 12, 1598 in Sindkhed Raja (Buldhana District), Rajmata Jijabai belonged to the esteemed Yadav dynasty. Her father, Lakhujiraje, diligently provided her with education in politics and martial arts. Jijabai, with humility towards her noble lineage, fully immersed herself in the realms of warfare and governance. Her exemplary character serves as a source of inspiration, encouraging us to pursue expertise in

diverse domains. In today's world, we often encounter a prevailing sense of disappointment, inadequacy, or insecurity among young women. However, Jijabai's unwavering self assurance and proficiency in military affairs played a vital role in imparting military and political knowledge to Shivaji Maharaj.

Even in today's society, there is a lingering reluctance to accept women breaking free from traditional roles, such as those confined to the household. However, Jijabai, following her marriage, achieved an extraordinary milestone by wholeheartedly embracing the vision of self-rule and actively contributing to its realization. Both Shivaji Maharaj and Jijabai, driven by their ambitious and inclusive vision, made the deliberate choice to establish sovereignty for the well-being of the common people transcending considerations of personal estates or homeland. Their objective extended beyond self-interest it was

centered around ensuring justice and fairness for all their subjects. The roles played by Shivaji Maharaj and Jijabai were not limited to their own personal gain but focused on upholding justice and securing the welfare of the people they served.

Jijabai, displaying unwavering support and unwavering determination, stood resolutely by Shahaji's side in his endeavors. Despite encountering formidable opposition from Adil Shah, Nizam, and the Mughals, Jijabai fearlessly led Shahaji's army, surmounting every obstacle that came their way. I cannot help but draw parallels with Jijabai's thoughts and actions with those of today's women and girls. Jijabai delved beyond the Jadhav-Bhosale family and contemplated the thoughts of the people in her kingdom particularly the welfare of the peasants. This selfless act inspired individuals from diverse castes and religions, such as Tanaji, Yesaji, Kanhoji, Shivaji, Baji Palaskar, Murarbaji, Bahirji, Kavaji, Netaji, and others, to unite under the common goal of self-rule, dedicating their lives and resources to the cause. It is evident that Jijabai, fueled by her maternal love for Shivaji, influenced and inspired these brave leaders who willingly made tremendous sacrifices for the kingdom. Hence, Jijabai truly embodies the essence of a sovereign mother.

In the face of challenging circumstances, Jijabai displayed unwavering resolve and successfully raised Chhatrapati Shivaji Maharaj, who went on to establish a kingdom that placed a strong emphasis on the welfare of the general populace. Jijabai's personality was marked by bravery, valor, unwavering self-assurance, indomitable determination, and a profound empathy for the marginalized.

Amidst the reign of Shivaji

Maharaj, Jijabai encountered numerous challenges, including formidable opponents like Afzal Khan, Diler Khan, Shaista Khan, and Siddi Johar. However, she remained resolute and unwavering in the face of adversity. In times of crisis, Jijabai proved herself to be an unwavering warrior. Her instrumental role in nurturing Shivaji Maharaj's immense self-confidence cannot be overlooked. Jijabai deserves immense credit for molding Shivaji Maharaj into the great leader he became. From a young age, she equipped him with a sword, taught him horse riding, instilled the values of fortitude and resilience, aided in conquering enemies, and consistently reminded him of his mission to establish sovereignty. Today, mothers inspire their children to overcome hardships and offer unwavering support in their endeavors to build a prosperous nation. While modern-day mothers have become more self-reliant, Jijabai stood out by prioritizing and empathizing with the neglected, oppressed, and marginalized segments of society. Even now, we may witness leaders with the valor and humanistic approach of Shivaji Maharaj emerging, but it is equally important to strive for mothers like Jijabai, who play a crucial role in constructing compassionate households.

Rajmata Jijabai remained steadfast in the face of adversity, opting for a different path than sacrifices, penance, peace, or fasting to bring glory to Shivaji Maharaj. She firmly believed that success could be achieved through wielding a sword, employing clever strategies, and persevering through hardships. Jijabai's unwavering faith in this approach guided her to proactively deceive their ongoing enemies. There is no mention of Jijabai relying on prayer beads or constant recitation. Instead, she embraced a

proactive mindset, refusing to surrender to despair during times of crisis. In today's society, it is important for women to recognize the qualities that lead to success, such as acquiring education, securing employment, earning promotions, and winning elections through sacrifice, dedication, and strategic actions, rather than relying solely on rituals, pilgrimages, or recitation. Women should embody Jijabai's proactive spirit as a source of inspiration.

While seeking shelter in Panhala fort, Jijabai confronted numerous enemy attacks. It was during this period that Netaji Palkar and his troops valiantly defended Jijabai. The message here is that as long as we are alive, we must never allow ourselves to be oppressed. Jijabai exemplified this by fearlessly wielding sword and engaging in battle during critical situations. In today's world, women still face oppression various forms, and it is essential for them to draw inspiration from Jijabai's extraordinary bravery and courage. Women should strive to emulate her valor in order to protect themselves and stand up against injustice.

Jijabai played a crucial role in educating Sambhaji Raje about politics and warfare. As a mother she instilled valuable principles in her son, making her the epitome of knowledge for the kingdom. The exemplary moral values displayed by Shivaji Raje and Sambhaji Raje can be attributed to Jijabai upbringing. In order to bring together the fragmented Maratha society, Shahaji Raje and Jijabai arranged eight marriages for Shivaji Raje, honoring the Maharana through these alliances. The relationship between a mother-in-law and daughter-in-law should not be seen as a struggle but rather as a bond characterized by utmost respect, growth, and love, just

as Jijabai exemplified. Women of today should embrace this idea established by Jijabai and strive to cultivate harmonious relationships that foster respect, development, and love within their families.

Despite Shivaji Maharaj's imprisonment, Mirza Raja Jai Singh was unable to gain any territory in Maharashtra. This was largely due to the strong presence and influence of Jijabai, who held the reins of sovereignty during that time. Her significant role cannot be understated. When Shahaji Raje passed away) Jijabai did not choose the path of sati, which clearly indicates that the Jadhav-Bhosale dynasty did not practice this tradition. In the 21st century, we can still appreciate the progressive ideas put forth by Jijabai, She ensured justice for Shivaji Maharaj and successfully resolved conflicts and disputes among villages The relevance and importance of Jijabai's forward-thinking approach remain evident today.

If we consider Jijabai and Shivaji as influential figures, it can be stated that the decision regarding the coronation was not made easily. Jijabai, being an intellectual, took a revolutionary step by defying Vedic norms and choosing to proceed with the coronation. In today's world, both men and women often face opposition and challenging situations. Similar circumstances arose in Jijabai's life, but she never surrendered to adversity or despair. With immense courage, she overcame these challenges and played a significant role in establishing Swarajya. May the bravery of Jijabai serve as an inspiration to women of today.

Anandi Gopal Joshi

(First Indian lady Doctor)

Diya Joshi,

Anandibai Gopalrao Joshi (31 March 1865-26 February 1887) was the first Indian female doctor of western medicine. She was the first woman from the erstwhile Bombay Presidency of India to study and graduate with a two year degree in western medicine in the United States. She was also referred to as Anandibai Joshi and Anandi Gopal Joshi (where Gopal came from Gopalrao, her husband's first name).

Originally named Yamuna, Joshi was born, raised in a Marathi Chitpavan Brahmin family. As was the practice at that time and due to pressure from her mother, she was married at the age of nine to Gopalrao Joshi, a widower almost twenty years her senior. After marriage Yamuna's husband renamed her Anandi, Anandibai Joshi graduated from women's medical college of Pennsylvania (WMCP) in 1886. Seen here with kei okami Centre and Sabat Islambooly (right). All three completed their medical studies and each of them was

among the first women from their respective countries to obtain a degree in Western medicine.

Anandibal travelled to New York from Kolkata by ship, chaperoned by two female English missionary acquaintances of the Thorborne in the New York, Theodioia carpenter received her in June 1888. Anandibai wrote to the women's program which was the secound women's medical. Program in the world Rachel Badley the deam of the college enrolled her.

Anadibai begam her medical training at age 19 in America. Her health worsened because of the in cold weather and unfamiliar diet. She contracted tuberculosis Never the less. She contracted tuberculosis. Neverth less, she graduated with on MD in March 1886, the topic of her thesis was 'Obstetrics' among the Aryan Hindus. The thesis utilized reference from both Ayurvedic texts and American medical in texbooks. On her

graduation Queen Victoria sent her a congratulatory message.

In 1886, Anadibai returned to India receiving a grand welcome. The princely state of Kolhapur appointed her as the Physician - in - Charge of the female ward of the local Albert Edward Hospital.

Anandibai died of tuberculosis early the next year 26 February 1887 before turning 22 in Pune. Year preceding her death, she was fatigued and felt Constant weakness. Medicine was sent to her from America but there were no results so she kept studying medicine until death. Her death was mourned throughout India. Her ashes sent to Theodicia Carpenter at the Poughkeepsie Rural Cemetery in Poughkeepsie. New York. The inscription states that Anandi Joshi was a Hindu Brahmin girl, the first Indian woman to receive education abroad and to obtain a medical degree.

Despite practicing medicine for only two to three months. She rose to fame for her sheer determination and hardwork, to become the first Indian female to study western medicine, becoming an inspiration to all others who came after her.

Quotes by Virginia Woolf

Bile Aishwarya, S.Y.B.A.

Virginia Woolf, a prominent British writer and one of the key figures of the modernist literary movement, is known for her thought-provoking prose and insightful observations on life and society. Here are some quotes written by Virginia Woolf:

- "I am rooted, but I flow." - From her novel "The Waves"
- "Lock up your libraries if you like; but there is no gate, no lock, no bolt that you can set upon the freedom of my mind." - From her essay "A Room of One's Own"
- "As a woman, I have no country. As a woman, my country is the whole world." - From her essay "Three Guineas"
- "A woman must have money and a room of her own if she is to write fiction." - From her essay "A Room of One's Own"
- "The eyes of others our prisons; their thoughts our cages." - From her essay "Montaigne"
- "The beauty of the world, which is so soon to perish, has two edges, one of laughter, one of anguish, cutting the heart asunder." - From her novel "To the Lighthouse"
- "For most of history, Anonymous was a woman." - From her essay "A Room of One's Own"
- "To look life in the face, always, to look life in the face, and to know it for what it is... at last, to love it for what it is, and then, to put it away." - From her novel "To the Lighthouse"
- "The past only comes back when the present runs so smoothly that it is like the sliding surface of a deep river. Then one sees through the surface to the depths." - From her novel "Mrs. Dalloway"
- "I thought how unpleasant it is to be locked out; and I thought how it is worse, perhaps, to be locked in." - From her essay "A Room of One's Own"

Kiran Bedi

Gayatri Mandekar, S.Y.B.A. (Geography)

My motto in life is that nothing is impossible, no target unachievable - one just has to try harder and harder.

Kiran Bedi, is an Indian social activist, former- tennis player who became the first woman in India to join the officer ranks of the Indian Police Service (IPS) in 1972 and was the 24th Lieutenant Governor of Puducherry from 28 May 2016 to 16 February 2021. She is famous for her dedication and honesty in the service.

She has also played a significant role in introduction of prison reform of India. She has introduced meditation for prisoners to make their lives peaceful. In addition, she has also brought several major reforms in the prisons to guide the criminals.

Kiran Bedi is a good example for millions of people who want to pursue their career in civil services. She has also helped many people to overcome their tears. She

also organises events where in she guides students in their careers.

Kiran Bedi was felicitated with many national and international awards in her service tenure. She was awarded the awards like FICCI Award of Excellence, Cadet officer Award etc.

Kiran Bedi has also started many campaigns against drug abuse, Novajyoti foundation was founded by her in the 2007. She has also worked against corruption year in India. Kiran Bedi has also worked with some NGO of the betterment and welfare of the society.

Kiran Bedi wants everyone to get educated. She believes that education is a tool by which you can change anything around you. She also believes in things around you. She also believes that prisoners should be given a chance to correct themselves and let them live with honesty and integrity.

Emily Dickinson

Nikhil Vijay Vishwakarma, T.Y.B.A. (English)

Emily Elizabeth Dickinson (December to 1830 - May 15, 1886) was an American poet born in Amherst, Massachusetts to a successful family with strong communities, she lived a mostly introverted and reclusive life. After She studied at the Amherst Academy for seven in her youth, She spent time at Mount Holyoke Female Seminary before returning to her family's house in Amherst, Dickinson never married, and most friendships between her and others depended entirely upon correspondence.

While Dickinson was a prolific writer her only publication during her lifetime were 10 of her nearly 1,800 poems, and one letter. The poems published then were usually edited significantly to fit conventional poetic rules. Her poems were unique for her era : they contain short lines, typically lack titles and often use slant rhyme as well as unconventional... capitalization and punctuation.

She wrote during her lifetime include "Because I could not stop fox Death. I Heard a Fly Buzz when I Died. Wild Nights "Success in counted Strectest" and Hope is the thing with feathers.

Letters! Although she spent most of her. Life writing Poetry, her occasional letters also became literary pieaces. She wrote many letters to her friends expressing her idea about poetry.

Emily Dickinsons Impact on Pouture Literature

Emily Dickinson did not earn popularity during her lifetime. However, her unique writing style and literary qualities of her masterpiece brought notable changes to the changing aspects of works literature. She had significant impact on many generations of poetry, playing or pivotal role in the development of American poetry. Her uniqueness lies in making death kind follow. She expressed

her thoughts and ideas in her poems so well that even today poets tend to imitate her unique Style. Considering her a role model for writing poetry hometown. She showed prodigious talent, Composition and excelled in latin and the Sciences, A botany class inspired her to assemble Jan herbarium Containing many pressed plants identified in Latin. She went on to what is now Mount Holyoke college but disliking it, left after a year.

Influences :

Emily Dickinson drew much of her inspiration and Subject matter from nature, religion and domestic spares in addition to the work of Ralph Waldo Emerson. She was influenced by 17th Century Metaphysical poet John Donne. British Romanticist John Keats and American poets Robert and Elizabeth Browning Dickinson.

Her long correspondence with Thomas Wentworth Higginson was extremely influential as Emily often sent him drafts for feedback. She also shared her work with her sister-in-law Susan Gilbert, who lived nearby after marrying Dickinson's brother Austin.

Works :

Some of the best poems, family and early Childhood.

Emily Elizabeth Dickinson was born at the family homestead in Amherst. Her father, Edward Dickinson was a lawyer in Amherst. He married Emily Norcross from Monson. She was also a distant cousin to Baxter Dickinson and his family, including his grandson the organist and Composer.

Dickinson attended primary school in a two-story building on Pleasant Street. Her education was "ambitiously classical for a Victorian girl. When Dickinson was seven, he wrote home, reminding his

Children to keep School, and learn, so as to tell me, when I come home, how many new things you have learned. While Dickinson consistently described her father in a warm manner, her correspondence suggests that her mother was regularly cold and aloof. The house overlooked Amherst burial ground, described by one local minister as treeless and forbidding.

Education :

Emily Dickinson attended Amherst Academy in her Massachusetts. She studied botany. She completed a last herbarium that is owned by Harvard University.

A Woman

Chavan Siddhant, S.Y.B.A.

A woman with a book
And a pen
Has the power
To move nations.

A woman with a mind
And a voice
Has the power
To change worlds.

Serena Williams : The Unstoppable Force in a Captivating Journey

Vrushabh Avhad, T.Y.B.A.

In the realm of tennis, there exists a beacon of inspiration, a force unmatched in athleticism -Serena Williams. Her journey is one that captivates, filled with unrivaled talent and an indomitable spirit that propels her to the forefront of the sport. With shattered records and obstacles overcome, Williams stands as an icon, etching her legacy as one of the greatest athletes of all time. This article unveils the extraordinary story of Serena Williams, showcasing her rise to prominence, her relentless drive, and the profound impact she leaves both on and off the court.

Serena Jameka Williams, born on September 26, 1981, in Saginaw, Michigan, emerged from a close-knit family with a profound love for tennis. Destined for greatness alongside her sister Venus, Serena began honing her skills under the guidance of their father, Richard Williams. Their dedication and unwavering commitment to the sport became evident as they swiftly ascended

the ranks of junior tennis, turning heads with their raw and exceptional talent.

As Serena transitioned from junior to professional tennis, her prowess on the court became increasingly apparent. Distinguished by her powerful serves, lightning-quick reflexes, and strategic playstyle, Serena set herself apart from her competitors. In 1999, at a mere 17 years old, she secured her first Grand Slam title at the US Open, foreshadowing the remarkable success that lay ahead. This victory served as a catalyst, igniting her meteoric rise and marking the dawn of an era defined by her unparalleled skills.

Throughout her illustrious career, Serena Williams has achieved an astonishing 23 Grand Slam singles titles, an unmatched feat in the Open Era. Among her remarkable achievements are seven Wimbledon titles, six US Open titles, and three French Open titles. Serena's ability to perform under immense pressure and rebound from setbacks has been nothing

short of extraordinary. Time and time again, she has displayed resilience in the face of adversity, overcoming injuries and personal challenges to reclaim her position at the summit of the tennis world.

Beyond her athletic prowess, Serena Williams has shattered barriers and become a champion of social causes. With a resounding voice, she advocates for equal pay and gender equality in sports, utilizing her platform to raise awareness and drive change. Serena's unwavering commitment to empowering women and fighting against discrimination has transformed her into an inspirational figure that transcends the confines of tennis.

As Serena Williams continues to grace the tennis courts, her impact extends far beyond the boundaries of the sport. Her influence on the next generation of athletes is immeasurable, serving as a beacon of inspiration for young girls and women worldwide, urging them to relentlessly pursue their dreams. Serena's charisma, tenacity, and unwavering pursuit of excellence solidify her status as an icon. Her legacy will undoubtedly continue to inspire future generations, shaping the landscape of women's tennis.

Serena Williams's journey from a prodigious young talent to a global sporting phenomenon is nothing short of captivating. Her unwavering dedication, unmatched athleticism, and indomitable spirit propel her to the pinnacle of the tennis world. Serena's ability to conquer obstacles and effect positive change solidifies her legacy not only as a sporting legend but also as a symbol of empowerment and inspiration. As the pages of tennis history turn, the name Serena Williams will forever be etched in golden letters, a testament to her extraordinary talent and enduring legacy.

Kamala Das : A Confessional Poet

Shaikh Mudassar, S.Y.B.A.

Kamala Das, an Indian poet and writer, is often regarded as a prominent figure in the realm of confessional poetry. Confessional poetry is a genre characterized by poets writing candidly and intensely about their personal experiences, often addressing topics that are considered private or taboo. Kamala Das, in her poetry, delves into the depths of her own life, emotions, and experiences, making her a notable confessional poet. Here are some key aspects of her work as a confessional poet:

Personal Themes: Kamala Das' poetry explores intensely personal themes such as love, sexuality, identity, and the inner struggles of being a woman in a conservative society. She is known for her fearless and unapologetic exploration of these topics.

Autobiographical Nature: Much of Kamala Das' poetry is deeply autobiographical. She often draws from her own life experiences and emotions to create her poems. Her work is a reflection of her own journey, challenges, and desires.

Exploration of the Self: Kamala Das uses her poetry as a means to explore and understand herself better. Her poems are like intimate conversations with the reader, where she lays bare her innermost thoughts and feelings.

Breaking Taboos: Kamala Das' poetry is known for challenging societal taboos and norms, particularly regarding women's roles and sexuality. Her openness and honesty in addressing these issues were groundbreaking and controversial in her time.

Language and Style: Her poetry often employs a simple and direct language, making it accessible to a wide range of readers. Her poems are characterized by their emotional intensity and rawness.

Works of Note: Some of her well-known works include "The Old Playhouse and Other Poems" and "My Story," an autobiographical work in which she further explores her personal experiences and struggles.

Dr. Madhuri Kanitkar : 3rd woman to hold Lieutenant General rank!!

Rohit Chavan, S.Y.B.Com. – A

Lieutenant General Dr. Madhuri Kanitkar, PVSM, AVSM, VSM is a retired General Officer in the Indian Army. She is the third woman in the Indian Armed Forces to be promoted to a Three-star rank, after Lieutenant General Punita Arora and Air Marshal Padma Bandopadhyay. She served as the Deputy Chief of Integrated Defence Staff (Medical) under the Chief of Defence Staff. Kanitkar also serves on the Prime Minister's Science, Technology and Innovation Advisory Council (PM-STIAC).

On 6 July 2021, she was appointed the Vice-Chancellor of the Governor of Maharashtra. She took over this appointment after retiring from the Army in October 2021.

She was born on 15 October 1960 into a Goud Saraswat Brahmin family, with three daughters, in Dharwad, Karnataka in

1960. Her grandmother and grandfather were both medical doctors. She joined the Armed Forces Medical College, Pune in 1978. She placed first in Pune University in all three phases of her MBBS. She was awarded the President's Gold Medal for the best outgoing student of the graduate wing in academics and extra-curricular activities, apart from the Kalinga Trophy for excellence in academics.

Kanitkar was commissioned in the Army Medical Corps in December 1982. She did her post-graduation in 1990, earning the Doctor of Medicine degree in Pediatrics. Post that she underwent training in Pediatric Nephrology at the All India Institute of Medical Sciences, New Delhi. Kanitkar has also completed fellowships at the National University Hospital, Singapore and the Great Ormond Street Hospital, London and the FAIMER fellowship in Medical Education.

She has tenanted appointments of associate professor, professor and Head of Department of Pediatrics at the Armed Forces Medical College, Pune. She has also served as a Professor at the Army College of Medical Sciences and at the Army hospital .Kanitkar was instrumental in setting up the first Pediatric Nephrology service in the Army Medical Corps and has served as the President of The Indian Society of Pediatric Nephrology. Kanitkar has served as the Deputy Director General Armed Forces Medical Services (Dy DGAFMS) in the office of the DGAFMS in New Delhi.

On 28 January 2017, she assumed the office of Dean and Deputy Commandant of her alma-mater Armed Forces Medical College, Pune. Kanitkar then served as Major General Medical at the Northern Command at Udhampur. Kanitkar was promoted to the rank of Lieutenant General on 29 February 2020. The Director General Armed Forces Medical Services (DGAFMS) and her husband pipped the epaulettes of her new rank.

Kanitkar has been awarded the GOC-in-C Commendation Card once and the Chief of the Army Staff Commendation Card five times. She was also awarded the Vishisht Seva Medal in 2014, the Ati Vishisht Seva Medal in 2018, and the Param Vishisht Seva Medal in January 2022.

As a CPL. while pursuing NCC (National Cadet Corps), I admire Lieutenant General Dr. Madhuri Kanitkar as a role model because of her great contribution in the Indian Armed Forces. Women also have made a great contribution in safeguarding the nation.

'Being Independent

Hulavale Mohini, S.Y.B.A.

I do not want to have you
To fill the empty parts of me.
I want to be full on my own.
I want to be so complete
I could light a whole city
And then
I want to have you
Cause the two of us combined
Could set it on fire.

She is hurricane

Kavitake Rutuja, S.Y.B.A.

She is a hurricane
She is a ray of light
She blooms wild and shines bright

She is a lightning bolt
She is crisp morning air
She is everything and everywhere.

Powerful President of A Powerful Nation : Mrs. Draupadi Murmu

Shruti Nitin Kumbhar, M.Com.-Part 1

Looking at the day by day increase of women or ladies getting abundant progress in numerous fields, let us get to know about the journey of the current President of India : Smt. Draupadi Murmu.

Droupadi Murmu was born to a Santali family on 20 June 1958, in Uparbeda village in the Baidaposi area of Rairangpur, Odisha. Her family named her Puti Tudu. Murmu studied elementary education at the local primary school in Uparbeda. At age five, she moved to Bhubaneswar for higher studies. She completed secondary education from Girl's High School Unit-2, and graduated in B.A. from Rama Devi Women's College. She married Shyam Charan Murmu, a banker, in 1980. Murmu is an admirer of India's first prime minister, Jawaharlal Nehru. She has also hailed Mahatma Gandhi and B. R. Ambedkar.

Droupadi Murmu is an Indian politician and former teacher who is serving as the 15th and current President of India since 2022. She is the first person belonging to the tribal community and also the second woman after Pratibha Patil to hold the office. She is also the youngest person to occupy the post and the first President born in Independent India. On 26 July 2022, Droupadi Murmu took the oath as the 15th President of India which was administered by the 48th Chief Justice of India N. V. Ramana in the presence of former presidents, the vice president, prime minister, and other delegates. She is the first person from India's designated tribal communities to be elected president. Murmu addressed the nation for the first time as president on 14 August 2022, the eve of the 75th Independence Day.

In September 2022, she launched a

government program 'Pradhanmantri TB mukht Bharat' – an initiative to eradicate tuberculosis from the country. She became the first President of India, to inaugurate the 'Mysuru Dasara' a ten-day state festival in Karnataka. In the initial months, Murmu paid visits to the north-eastern states of the country including Assam, Mizoram, Nagaland and Sikkim and engaged in ceremonies of various development projects.

In November 2022, she paid her first visit to her home state Odisha after assuming the office of the President to participate in the launch of various programmes. She visited her alma mater and later met school children along the sideways of the road and walked two kilometers to pay obeisance to the deities of Puri Jagannath Temple.

In April 2023, she took a historic flight in a Sukhoi Su-30MKI fighter jet at Tezpur Air Station in Assam, third president ever to fly in a sortie fighter jet. She flew for around 30 minutes over the Brahmaputra and Tezpur valleys also covering the Himalayan ranges. She described it afterwards as an "exhilarating experience". Droupadi Murmu takes a historic sortie in a Sukhoi 30 MKI fighter aircraft at the Tezpur Air Force Station.

In May 2023, a row arose when the New Parliament House, under the Central Vista Project was inaugurated by Prime Minister Narendra Modi. The opposition demanded it to be inaugurated by Murmu as the constitutional head of state, and boycotted the ceremony. However later, Murmu stated "Prime Minister symbolises

parliament's trust, and she was proud and deeply satisfied with the inauguration".

My motive of compiling this information was to make aware everyone that in this 21st century womens are no more backward in the progress of their dreams. Each and every girl or a women is pursuing their dream and making nation proud by their spectacular performances in every aspects. Similar like the Brave and courageous ladies in Indian history today's womens are too a part of our nation's development. By taking inspiration from Rani Laxmibai , Rani Aahilyabai Holkar , The great Jijabai Bhosale and and unnumerable ladies who sacrificed their whole lives for the development and security of our beloved nation, today's women are having a great success in all fields.

Let us bow with respect to such great womens and take a oath of supporting every women and girl for progress. Afterall ,THERE IS NO FORCE MORE POWERFUL THAN A WOMEN DETERMINED TO RISE...!!.

Tarabai Shinde

Sadhana Ghorpade, M. Sc. II (Geography)

Tarabai Shinde was a feminist activist who protested patriarchy and caste in 19th century India. Tarabai Shinde, born in the Berar province of Buldhana, was a women's right's activist who protested patriarchy. Tarabai was born in 1850, a period when the British Raj was at its peak and the quality of life for women in the country had become worse. Tarabai's father was Bapuji Hari Shinde, a head clerk in the office of Deputy Commissioner of Revenues. He was a radical thinker himself who had a book published – Hint to the educated natives. A qualified academic with Tarabai as his only daughter, Bapuji honed her linguistic skills by teaching her languages such as Marathi, Sanskrit, and English. Due to societal norms at the time she became a child-bride. When a widow aborted her unborn child, a criminal case was filed against her and she was sentenced to death. Tarabai decided to speak up against this act through her writings. This was the inception of India's first modern feminist text, Stri Purush Tulana. 500 copies of the book were printed in 1882 and the text was a

commentary piece on the “behavior” of women as prescribed by religious text. The reception for the book from contemporary society was hostile and it remained undiscovered until its re-publication by S.G Malshe in 1975.

Tarabai Shinde's essay Stri-Purush Tulana is an attack on the dominance of patriarchal society. The author was married at her young age and her marriage did not prove to be successful. Her text reflects her frustration of being a sufferer in the hands of men. Tarabai Shinde raises the question of the just rule of Gods. She says that Gods have given every kind of happiness to the men only. On the other hand, He deprived women of all these things and made them sufferer throughout the ages. She asks how He can forget His creatures (women) after creating them. A woman has no particular identity of her own. She is considered to be a material being. Sins of women are considered to be worse than the blunders of men. Even a

little mistake on the part of women can lead to her disgrace in society.

Tarabai had begun working with social activists, Savitribai Phule and Jyotirao Phule, and was a member of the Satyashodak Samaj, or the Truth Seeker's Society. In 1885, Jyotirao Phule wrote in defense of Tarabai's Stri Purush Tulana in Satyashodak Samaj's second issue of its magazine, Satsaar. Until her death in 1910,

Unfortunately, some of the criticisms she made during her times hold true even today. Her work was more of a reaction to the circumstances around her in a scathing manner. However, she argued rationally by calling attention to the problematic trends in society that have been accepted as status quo. Her thoughts on other issues are unknown as Stri Purush Tulana remained the sole work authored by her. In the context of the times she lived in, the thoughts she articulated were way ahead of her times. The noted historian Ramchandra Guha opines that her writing deserves serious attention as it remains one of the most powerful pieces of social criticism ever written by an Indian. In a time where women received little or no education, she used her education to raise her voice to criticise the harsh gender realities. Reeta Kumari observes that throughout her arguments, she demanded gender equality and refused to accept the superiority of men. Tarabai Shinde deserves to be known as one of the early feminists of India and a figure who espoused the cause of liberty through her commitment to equal rights for women.

Rani Lakshmbibai

Shelke Sahil, S.Y.B.A.

Rani Lakshmbibai, commonly known as the "Rani of Jhansi" or "Jhansi Ki Rani," was a remarkable figure in Indian history. She was born in 1828 in Varanasi, India, and her original name was Manikarnika. Rani Lakshmbibai became one of the leading figures in the Indian Rebellion of 1857, also known as the Sepoy Mutiny or the First War of Indian Independence.

Here are some key aspects of her life and her role in Indian history:

Early Life: Rani Lakshmbibai was married to Raja Gangadhar Rao of Jhansi at a young age. After her husband's death in 1853, she was left to care for their young son, Damodar Rao.

Resistance Against British Rule: When the British East India Company attempted to annex Jhansi under the Doctrine of Lapse, which was a policy used to take over princely states with no male heir, Rani Lakshmbibai fiercely resisted. She refused to accept the British annexation of Jhansi and became a symbol of resistance.

Leadership in the Rebellion of 1857: Rani Lakshmbibai played a pivotal role in the 1857 uprising against British colonial rule. She led her troops into battle and fought courageously to defend Jhansi from the British forces. Her military strategies and valor earned her a reputation as a fearless warrior queen.

Death in Battle: Sadly, Rani Lakshmbibai's resistance came to an end in June 1858 when British forces captured Jhansi. In the battle for Gwalior that followed, she died fighting on horseback. Her bravery in the face of adversity and her dedication to the cause of Indian independence have made her a symbol of national pride and heroism.

Legacy: Rani Lakshmbibai's legacy lives on as a symbol of courage, resistance, and women's empowerment. She is remembered as one of the most iconic figures in India's struggle for independence. Her story continues to inspire generations of Indians, particularly women, to stand up for their rights and fight against oppression.

Sudha Murty : An Inspiring Journey of Empathy and Social Impact.

Deepika Deshmukh, M.Sc. II Microbiology

"Vision without action is merely a dream. Action without vision is merely passing time. But vision and action together can change the world."

Sudha Murty, an Indian author, social worker, and philanthropist, has dedicated her life to making a difference in the lives of others. With a compassionate heart and a determination to bring about positive change, Sudha Murty's remarkable journey has touched the lives of countless individuals across India.

Sudha Murty was born on August 19, 1950, in Shiggaon, a small town in the Indian state of Karnataka. From a young age, she displayed a deep passion for literature and a keen interest in social issues. After completing her schooling, she pursued her higher education at the Indian Institute of Science in Bangalore, where she earned a master's degree in electrical engineering. Her determination and academic excellence paved the way for a successful career in the field of

technology.

Sudha Murty's tryst with writing began in the 1970s when she started contributing to English and Kannada newspapers and magazines. Her debut book, "Dollar Sose," was published in 1992, followed by a series of heartwarming and thought-provoking books, both in English and Kannada. Known for her simple yet captivating storytelling style, Sudha Murty's books often revolve around themes of social issues, human values, and the importance of empathy. Her works, such as "Wise and Otherwise," "The Day I Stopped Drinking Milk," and "Three Thousand Stitches," have garnered widespread acclaim and touched the hearts of readers worldwide.

Beyond her literary achievements, Sudha Murty is admired for her extensive philanthropic work. In 1996, she co-founded the Infosys Foundation, the philanthropic arm of the global software services company Infosys. Under her

leadership as the Chairperson, the foundation has undertaken numerous initiatives to promote education, healthcare, and rural development. The foundation has implemented various projects, including building schools and hospitals, supporting orphanages, providing scholarships to underprivileged students, and empowering rural communities through various sustainable development programs.

Sudha Murty firmly believes in the power of education to transform lives. She has been actively involved in initiatives to improve the quality of education in government schools, bridge the digital divide, and promote computer literacy among marginalized communities. Through the Infosys Foundation, she has also been instrumental in providing disaster relief and rehabilitation during times of natural calamities.

Despite her achievements and recognition, Sudha Murthy remains

humble and grounded. She emphasizes the importance of giving back to society and continuously strives to make a positive impact. Her work has earned her numerous accolades. She has been honored with prestigious accolades such as the Padma Shri, one of India's highest civilian awards, and the R.K. Narayan Award for Literature. Her work has inspired countless individuals, particularly the youth, to actively engage in social causes and work towards creating a more equitable and compassionate society.

Sudha Murty's life and work serve as a testament to the transformative power of compassion, empathy, and social responsibility. Through her writing and philanthropy, she has touched the lives of millions and continues to inspire people to contribute meaningfully to society. Sudha Murty's journey reminds us that even small acts of kindness can have a profound impact, and it is within our reach to make a positive difference in the world.

The first lady of phage research: Dr. Elizabeth Kutter

Apurva Ovhal, M.Sc IInd Microbiology

Dr. Elizabeth Kutter is admirably quoted to as “The first lady of phage research” as she has endowed the longest running phage conference in the world and her donation to the world for the phage therapy is enormous. She had decagon of experience in the domain of phage therapy and phage research. Dr. Elizabeth Kutter is a phage lab coordinator which is founded at the Evergreen State College in Olympia, Washington, USA. The lab present over there dispense a center for undergraduate research.

She completed her bachelor's degree i.e BS in mathematics from the University of Washington in the year 1962; with at the top of a class comprising of 100 students in which 3 women were only there. Her father was an electrical engineer at Boeing. She always thought that biology is knotted with memorization but in the middle of 1960`s she attended a zoology class which was commanded by her friend, where she recognized the fascination about molecular biology.

In 1968 Dr. Elizabeth Kutter completed her PhD in Biophysics in which,

she worked on transition from host to viral metabolism after infection of E.coli by bacteriophage T4. She mostly employed radioactive techniques for the investigation of transition from host to viral metabolism. She was backed for her PhD work by an NSF (The National Science Foundation) and NIH (The National Institute of Health). In the Nobel Prize talk; Salvador Luria mentioned her thesis work that encourages her to continue in the research in phages. In addition to that she also get captivated of how the T4 phage gain a control of the entire host cell machinery and in this regard she was used to do experiments with the help of radioactive tools ,furthermore she expanded such techniques to evaluate varying phage-host interaction.

During the recruitment trip, the two deans of evergreen which was the new college located in Washington, she and her husband both had interviews in park and thereafter they both rendered jobs as faculty. Afterwards along with her family she relocated to Olympia at the beginning of 1973 to establish a new lab, and also

carried her NIH grant to set up a new lab. Later on in 1975 the first meeting in the regard of phage was held at the Evergreen bacteriophage lab which was subsequently enhanced into the biennial Evergreen International Phage Biology meetings.

In an interview she mentioned that the two most significant holdings that happened with her from her research career perspective is that in 1975 when she get offered to join the National Recombinant DNA Advisory Committee and the second one is that in 1979 where she spent sabbatical leave for about a year with Bruce Alberts, in which she led the group that sequenced the T4 genome, which took 15 years for sequencing T4 genome of 168,904 nucleotides.

Phage therapy is the implementation of phage to cure bacterial infections. In 1920's the first human phage therapy occurred. However by the 1940's due to the inadequate comprehension of the phage biology, the phage therapy was reducing. Dr. Elizabeth Kutter evaluated varied phage based avenues for not only treating human infection; caused by pathogenic bacteria but also to prevent them. The two most substantial places from which phage therapy arises are Georgia – Eliava institute of Bacteriophages, Georgia is the place where phage therapy is frequently practiced in the hospitals and clinics and the Hirszfild Institute, situated at Poland. Both of these had different approaches such as curative phage cocktail formulation were adopted in Eliava institute while Hirszfild institute were aimed at phage bank approach.

There are two phage formulations which are affiliated with Eliava Institute that were brought by D`Herelle`s in the year 1930 from Paris and that formulations are Pyophage and intestiphage, which target towards the bacteria responsible for causing purulent infection and stains that has been derived from gut such as S. aureus , P. aeruginosa respectively. In addition to that intestiphage is adopted

considerably for the therapeutic purposes of traveler`s diarrhea. She also did whole metagenomics analysis of intestiphages. They have got the most suitable result when intestiphage preparation were given in amount from 20-50ml for 3 times per day before having meal in adults on the other hand the dose to be used in children were concluded acceptable in a range of 5-20ml.

In 1995 she saw first surgery where the surgeon named, Guram Gvasalia saved the foot of person and that person had sever diabetes and infection in which phages were utilized to treat infections. She set up a Phagebiotics in 1996 for promoting phage therapy research. Phages have been effectively applied to wound and burn infections by making use of various approaches such as wound bandages were soaked in liquid phage preparations, introduction of phage periodically with the help of drainage tubes, implementation of the drainage strips, phage Bioderm film and powder to an open wound. The formulation of pyophage cocktail used extensively to treat superficial wounds when given at the concentration of 10^5 to 10^6 pfu/ml. This achievement of phage therapy over the antibiotics is due to specificity of phages as well as its negligible toxicity and potential penetration to the infected tissue.

The book of “Bacteriophages- Biology and Application” has two authors namely Dr. Elizabeth Kutter and Alexander Sulakvelidze; that come up with an extensive knowledge on bacteriophages and their application, such as corresponding phage therapy. The book is fruitful in the study of phages and it is of great allusion to researchers who are being working with bacteriophage to treat an infectious diseases, since it contains detailed information of functioning with the therapeutic phages. Dr. Elizabeth Kutter has given an extensive contribution in the phage therapy.

Tessy Thomas : The Missile Women of India

Pratiksha Chawak, T.Y.B.Sc.

Tessy Thomas was born in 1983 in Alappuzha municipality in Kerala, to Syrian parents. Her parents named her after Mother Teresa.

Thomas went on to study at the University of Kerala, Thiruvananthapuram, where she received bachelors and master's degree in electronics and communication. However, Thomas was more interested in developing new technologies than working at a job.

In 1984, Thomas applied to the Indian Space Research Organisation (ISRO) and got selected as an intern. While at ISRO, she worked on the design of satellites and Launch vehicles.

Her career spans these work and has taken her from being a scientist at Indian Space Research Organisation (ISRO) to serving as the Director of Physical Research Laboratory until 2012 when she

was appointed as Adviser to Defence Minister to pursue missile programs. After Spending two years at ISRO, Thomas joined Defence Research Development Organisation (DRDO) - India's equivalent to NASA in 1986. There she consulted on the Agni Missile program which could carry nuclear warheads. While at DRDO, She helped to design a range of missiles and Launch vehicles for the Indian Army, Navy and Air Force. She was the first engineer in India to develop technology for radio - frequency identification (RFID) tags which were used throughout the world as identification tags of millions of products. And because her expertise was in electronics, she expanded her portfolio with communication devices used by aircraft and satellites.

Dr Tessy Thomas was not only a multi- talented engineers but also a

trailblazer for women in technology. In 2014, Thomas became the first woman to be included into the Aeronautical Society's Space Pioneer Hall of Fame- an honour that has been given to only five other Indians before her. While accepting the award, she was reported saying, 'I am happy to be associated with people who have done significant work in space technology from India I never had any negative thought that being a woman, I can do this job as well. But having said that, it is not just a job. It was very important for me to have the opportunity to be at the forefront to this work.

Even though Thomas achieved so much during her career in space research and development, she is protective of her identity as a missile woman. She refuses to call herself either a missile scientist or an engineer. Instead, a woman who has worked on missiles.

Dr Tessa Thomas was awarded the Padma Shri for her contributions to women's empowerment at an event in Delhi on the 4th of December 2017. She is also a recipient of the ISRO Team Award 2017, NASA Group Achievement Award 2010-2011, National Technology Award 2007-2008, and in 1993 she received The Young Women Achieves Award by Junior Chamber International (Jaycees) for exceptional contribution to India.

Dr Tessa Thomas apart from being known as the missile woman of India is also known for her bravery, courage, patriotism and loyalty in service to her country and her society in general.

- “All the girls in the world were divided into two classes: one class included all the girls in the world except her, and they had all the usual human feelings and were very ordinary girls; while the other class -herself alone- had no weaknesses and was superior to all humanity.” - Tolstoy, Anna Karenina
- “I am not free while any woman is unfree, even when her shackles are very different from my own.” - Audre Lorde
- “The world needs strong women. Women who will lift and build others, who will love and be loved, women who live bravely, both tender and fierce, women of indomitable will.” – Amy Tenney
- “Each time a woman stands up for herself, she stands up for all women.” –Maya Angelou
- “A woman is the full circle. Within her is the power to create, nurture and transform.” – Diane Mariechild
- “We need women at all levels, including the top, to change the dynamic, reshape the conversation, to make sure women's voices are heard and heeded, not overlooked and ignored.” – Sheryl Sandberg
- “A strong woman is a woman determined to do something others are determined not to do.” – Marge Piercy

Role Model of Indian Women : Sarojni Naidu

Gordhan Khengre, S.Y.B.A.

When we take review of Indian freedom movement, the names come in front of our eyes are Gandhi, Nehru, Bhagat Singh, Rajguru and so on, when it comes to women. We speak about Ranilaxmibal's contribution to the revolution of 1857. Many other women contributed in the Indian freedom struggle movement. Amongst the women the most prominent name is Sarojni Naidu. She had multifaceted personality. She was not only a freedom fighter but also one of the eminent women poets of India.

Sarojini Naidu was born in Hyderabad on the 13th Feb. 1879 was an prominent linguist. Her mother Barada Sundari Devi was a Bengali poetess. Sarojni Naidu was very intelligent student and always stood first in the school. She was multilinguist who speak fluently in English as well as Bengali, Persian, Telgu and Urdu. She received fame by the to stood in the matriculation examination of Madras University. She received scholarship from the Nizam of Hyderabad

to the study abroad.

She went to England at sixteen she studies at Kings College London and then at Girton College Cambridge. In England she came in contact with poets like Arthur Simon an Edmond Gausse. They encouraged and urged her to write and explore Indian themes like land. Scape, temples, farms, peoples, customs and rituals. Her first book is 'Golden threshold. Which was puodased in 1905. 'The Board of Time' was published in 1912 and collection of stones. The Brouen wings in 1972. She has also written Biography Muhammad Sinah, in 1945. 'The feather of the pawn' was edited by her daughteo padmaju Naidu.

The British Government awarded the kaisor-i-itind medal for her worth during the plague epidemic in India. After the massacre & Jalliarrwallah Bagh in April 1919.

She returned this award in the protest for the contribution in the field of literature specially poetry. She was granted the title

Nightingale of India'. It is granted by Mahtma Gandhiji, because of colour images themes and lyrical quality in the poetry. Her poetry was appreciated as birds quality.

Sarojini Naidu played an important role in the Indian Independence movement against British. She knows as poet, activist politician and freedom fighter. She has joined movement at the Bengal partition in 1905. She was connected with eminent leaders like Gopal Krishna Gokhale, Jinnah, Rabindranath Tagore, Anne Bessant, Jawaharlal Nehru and most is Mahatma Gandhi. She was a Great orator. She delivered lectures about the social welfare of the women and there role in the Indian freedom movement. She helped to established the women's Indian Association in 1917. She went to London along with Anne Besant for the women's awaoness.

She joined Gandhi's Non-violent movement satyagrah and non-cooperation movement.

In the year 1925, Sarojini Naidu presided over the annual session of Indian presided over the annual session of Indian National congress in Kanpur. In 1930 she participated in the Round Table conference with Mahatma Gandhi.

Her was a role in the civil discordance movement was a leading role. She was joined along with Gandiji. She was arrested during quit India movement and jailed for 21months. Her contribution for Indian freedom as well as literature was great. After Independence, she became the Governor of the Utter Pradesh and India's first women Governor. Thus Sarojini Naidu was one of the most prominent female literature and freedom fighter.

Her spectacular life and courage make her the role model of Indian's women.

Resonating Melodies: The Lata Mangeshkar Symphony

Collection by - Shreya Raskar, T.Y.B.A.

In the realm of melodies,
an icon resides,
Lata Mangeshkar, a voice that
beautifully glides.
Her enchanting tunes,
a gift to Indian cinema's grace,
A timeless treasure,
her legacy we embrace.
With every note she sang,
emotions came alive,
Her versatile range,
like a rainbow in the sky.
From soulful ballads to
peppy beats that ignite,
Lata's vocals always
soared to great heights.

Through decades she reigned,
a playback queen supreme,
Breathing life into characters,
like a poet's dream.

Her voice intertwined with
tales of love and despair,
Captivating hearts,
she was beyond compare.

She rendered emotions
with a magical touch,
Tugging heartstrings,
her voice loved so much.
A voice that transcended
boundaries and strife,
Lata Mangeshkar, the soundtrack
of Indian life.

Indira Gandhi : Iron Lady of India

Simintoni Raut, T.Y.B.A. (English)

Indira Gandhi, often referred to as the "Iron Lady of India," was one of the most influential political figures in Indian history. Born on November 19, 1917, in Allahabad, Uttar Pradesh, she was the only child of Jawaharlal Nehru, India's first Prime Minister, and Kamala Nehru. Indira Gandhi served as the Prime Minister of India for a total of four terms, from 1966 to 1977 and from 1980 to 1984. During her tenure, she displayed strong leadership, determination, and an unwavering commitment to the welfare of the nation. This essay aims to provide an in-depth analysis of Indira Gandhi's life, political career, and her lasting impact on India.

Indira Gandhi grew up in a politically charged environment, with her father being at the forefront of the Indian independence movement. She was educated in India and later in Switzerland and England. Her exposure to diverse cultures and ideologies shaped her worldview and contributed to her understanding of international affairs.

After completing her education, she returned to India and became an active member of the Indian National Congress, the political party led by her father.

Gandhi's political journey began in the 1950s when she started working as a personal assistant to her father, Jawaharlal Nehru, during his tenure as Prime Minister. This experience provided her with valuable insights into the workings of the government and helped her build a strong foundation for her future political career. In 1959, she was elected as the President of the Indian National Congress, marking her official entry into active politics.

Indira Gandhi's ascension to power as the Prime Minister of India came in 1966, following the sudden demise of Lal Bahadur Shastri. At the time, India was grappling with numerous challenges, including economic instability, poverty, and food shortages. Gandhi's leadership during this period was characterized by bold and decisive actions. She

implemented policies aimed at modernizing the agricultural sector, promoting self-sufficiency in food production, and reducing poverty. Her initiatives, such as the Green Revolution and the nationalization of banks, played a significant role in transforming India's economy and improving the standard of living for many.

During her first term as Prime Minister, Indira Gandhi faced several political and social upheavals. The most notable among these was the rise of regionalism and the demand for state autonomy. In response, she implemented the policy of "Garibi Hatao" (Eradicate Poverty), emphasizing social justice and economic equality. Despite facing criticism and opposition, Gandhi's focus on empowering the marginalized sections of society won her support among the masses.

In 1975, India faced a constitutional crisis that led to the declaration of a state of emergency by Indira Gandhi. This period, which lasted for 21 months, was marked by a suspension of civil liberties and a crackdown on political dissent. Critics argue that the emergency period witnessed a gross abuse of power by the government, including forced sterilizations and human rights violations. However, supporters of Gandhi's decision maintain that the emergency was necessary to restore law and order and address the prevailing socio-political chaos.

The emergency period deeply impacted Indira Gandhi's political career and public image. While it weakened her popularity initially, she managed to stage a political comeback in the 1980 general elections. During her third term as Prime Minister, she faced the challenge of escalating tensions in Punjab, where a Sikh separatist movement was gaining momentum. In 1984, following a military operation to flush out armed militants from

the Golden Temple in Amritsar, Indira Gandhi was assassinated by her Sikh bodyguards. Her assassination triggered widespread violence and communal riots across the country.

Indira Gandhi's legacy extends far beyond her political achievements. She was a trailblazer for women in Indian politics, breaking barriers and proving that gender is not a hindrance to leadership. Despite facing criticism for her authoritarian style of governance, she remained steadfast in her commitment to democracy and nation-building. Her contributions to the development of India's nuclear program and her emphasis on self-reliance in defense capabilities were also significant milestones.

Furthermore, Gandhi's foreign policy initiatives played a crucial role in shaping India's standing on the global stage. She navigated the complexities of the Cold War era, balancing relationships with both superpowers, the United States and the Soviet Union.

Indira Gandhi championed the cause of the Non-Aligned Movement and supported decolonization efforts in Africa and Asia. Her leadership and diplomatic skills garnered respect and admiration from leaders around the world.

In conclusion, Indira Gandhi, the "Iron Lady of India," left an indelible mark on the nation's history. Her political career was characterized by bold decision-making, social reform, and an unwavering commitment to the welfare of the people. While her tenure witnessed both remarkable achievements and controversial decisions, her legacy as a transformative leader and a trailblazer for women in politics remains unparalleled. Indira Gandhi's contributions to India's economic development, defense capabilities, and foreign policy continue to shape the nation's trajectory even after her tragic assassination in 1984.

Mary Kom : A Phenomenal Journey of Grit, Determination, and Triumph

Nisha Gautam, T.Y.B.A.

Mary Kom, also known as "Magnificent Mary," is an Indian boxer who has shattered glass ceilings and emerged as a symbol of perseverance and determination. Her extraordinary journey from a remote village in Manipur to becoming an Olympic medalist and multiple-time world champion is nothing short of awe-inspiring. In this article, we delve into the life and career of Mary Kom, exploring the challenges she faced, her relentless pursuit of excellence, and the impact she has made on the world of boxing.

Mary Kom was born on March 1, 1983, in Kangathei, a small village in Manipur, India. Coming from a humble background, she faced numerous obstacles from an early age. However, her indomitable spirit and passion for boxing guided her through the adversities. Despite societal norms and limited opportunities for female athletes in her region, Mary Kom found solace in the sport and discovered her innate talent and love for boxing.

Mary Kom's breakthrough came when she won the Manipur State Boxing

Championship in 2000, marking the beginning of her successful boxing career. With relentless dedication and rigorous training, she rapidly rose through the ranks, winning several national and international titles. Her perseverance and consistent performances earned her a spot in the 2002 Women's World Boxing Championship, where she claimed her first international gold medal.

One of Mary Kom's most significant achievements was her participation in the 2012 London Olympics. Boxing, a relatively new inclusion in the Olympic program for women, offered her a platform to showcase her skills on a global stage. Despite facing tough opponents, Mary Kom displayed her tenacity and tactical brilliance, securing a bronze medal and etching her name in the annals of Indian boxing history. Her triumph inspired a generation of aspiring boxers, especially young girls, to break barriers and dream big.

Mary Kom's dominance in women's boxing continued as she clinched numerous World Championships across different

weight categories. From 2002 to 2018, she won an astonishing six gold medals and one silver at the AIBA Women's World Boxing Championships. Her ability to adapt and excel in various weight divisions is a testament to her skill, versatility, and unwavering dedication to her craft.

Beyond her achievements in the ring, Mary Kom has left an indelible impact on the sport and society as a whole. She has been an ardent advocate for gender equality in sports, tirelessly working to create opportunities for aspiring female athletes in India. Her success story has shattered stereotypes and empowered countless women to pursue their dreams, regardless of societal expectations. Mary Kom's journey has also served as an inspiration for athletes worldwide, showcasing the power of resilience and determination in overcoming obstacles.

Mary Kom's journey has not been without its share of setbacks. Injuries, personal sacrifices, and occasional defeats tested her resolve, but she always bounced back with renewed determination. Her ability to rise from adversity and emerge stronger each time is a testament to her mental fortitude and unwavering focus. Mary Kom's resilience serves as a valuable lesson for athletes and individuals facing challenges in any sphere of life.

As Mary Kom continues to compete at the highest level, her quest for glory remains undeterred. Despite being in the twilight of her career, she continues to inspire and mentor young boxers, nurturing the next generation of talent. Her unwavering commitment to the sport and her relentless pursuit of excellence make her a true role model for aspiring athletes worldwide.

Mary Kom's journey from a remote village to becoming a global boxing icon is a testament to the power.

- “I figure, if a girl wants to be a legend, she should go ahead and be one.” – Calamity Jane
- “And one day she discovered that she was fierce, and strong, and full of fire, and that not even she could hold herself back because her passion burned brighter than her fears.” – Mark Anthony
- “She was a wild one; always stomping on eggshells that everyone else tip-toed on.” – Kaitlin Foster
- “She was powerful not because she wasn't scared but because she went on so strongly, despite the fear.” – Atticus
- “One of the most courageous things you can do is identify yourself, know who you are, what you believe in and where you want to go.” – Sheila Murray Bethel
- “Avoiding danger is no safer in the long run than outright exposure. The fearful are caught as often as the bold.” – Helen Keller
- “I have learned over the years that when one's mind is made up, this diminishes fear; knowing what must be done does away with fear.” – Rosa Parks

Marr Jaungi, Lekin Bhagungi Nahi - Neerja Bhanot

Sneha Pandit, T.Y.B.A. (English)

Neerja, a young woman, expressed her unwavering commitment to bravery by saying "I will die, but not run away" - when discussing the sensitive scenario of a potential hijacking with her mother. Her brother, Aneesh Bhanot, recalls a conversation where their mother raised the topic, advising Neerja to prioritize her own safety if a hijack were to occur on a Pan-Am flight, the airline she worked for. In response, Neerja firmly requested her mother to never entertain such thoughts again, as she was determined to face any crisis with courage. True to her words, Neerja valiantly fought until her final moments on that ill-fated flight, ultimately saving the lives of approximately 340 individuals on board.

In 1986, Neerja Bhanot, a 22-year-old self-made individual hailing from a Punjabi family residing in Delhi, exhibited vibrant vitality and a positive outlook on

life. Alongside her successful career as a flight attendant at Pan Am Airlines, she was also highly sought-after as a model. Neerja's earlier experiences had been marked by adversity, including an unfortunate marriage at the young age of 19 that ended swiftly. Opting to reclaim her independence, she returned to her parents' home and embarked on a path of self-sufficiency. At the time, she was in a relatively stable phase of her life and was on the brink of celebrating her 23rd birthday.

On September 5th, 1986, Neerja, the senior flight purser of Pan Am Flight 73, along with her crew, were in the process of preparing the aircraft for departure to Karachi, Pakistan, with the subsequent destination being New York. Tragically, the flight never reached its intended endpoint. Initially, everything appeared to be normal for the 360 passengers aboard

the flight upon landing in Karachi. However, prior to the plane's departure from Karachi, it fell victim to a hijacking orchestrated by four individuals affiliated with the Abu Nidal Organization, all of whom were Palestinians. These hijackers, disguised as airport security guards, were armed with a variety of weapons and ammunition.

In the face of an unforeseen catastrophe, Neerja swiftly took action to address the situation. Her initial priority was to alert the cockpit crew about the hijacking, ensuring their awareness and potential for self-preservation. Unfortunately, the terrorists quickly discerned Neerja's intentions and subjected her to physical assault. Undeterred, she resorted to transmitting a coded warning, effectively notifying the pilots of the imminent danger. Adhering to protocol, the pilots made their escape through an alternate exit, depriving the terrorists of control over individuals capable of operating the aircraft and steering it towards the hijackers' intended destination.

This development instigated the terrorists' anger, leading them to resort to threats against the airport authorities. In a desperate act, they took Rajesh Kumar, a passenger on the flight, hostage, employing him as a bargaining chip to compel the cockpit crew's return within a specified time frame. However, the authorities were unable to coerce the pilots into complying, resulting in the tragic outcome of Rajesh being fatally shot. This escalation heightened the gravity of the situation, prompting Neerja to recognize the necessity of taking a more proactive

role to safeguard the remaining passengers.

During the harrowing ordeal that unfolded over the subsequent hours, Neerja demonstrated extraordinary dedication in ensuring the comfort and safety of her fellow passengers. She fearlessly engaged in personal negotiations with the terrorists, prioritizing the well-being of others over her own security. Exhibiting remarkable fortitude, Neerja assumed a leadership role in the face of adversity.

Subsequently, the terrorists resorted to holding the cabin crew at gunpoint and demanded the immediate collection of all passenger passports. Neerja astutely discerned their intention to target American travelers for harm. In a display of shrewdness, she discreetly concealed the American passports, effectively preventing their detection by the terrorists. Moreover, Neerja ingeniously utilized the rubbish chute to dispose of some of the passports, rendering them inaccessible to the assailants. As a result of her swift thinking and resourcefulness, Neerja successfully safeguarded 39 out of the 41 American passengers on board, mitigating the potential loss of lives.

This exceptional episode highlights Neerja's exemplary presence of mind, strategic decision-making, and unwavering commitment to protecting those entrusted to her care, underscoring the immense impact of her actions during the distressing circumstances.

As the hijacking incident progressed, the terrorists experienced escalating frustration and a diminishing sense of control, leading to a heightened state of

impatience. After seventeen hours had elapsed, the aircraft's power supply was depleted, exacerbating the terrorists' agitation. Succumbing to their mounting agitation, the hijackers resorted to indiscriminate gunfire against the passengers. Equipped with grenades, plastic explosive belts, and firearms, they unleashed a reign of terror within the confines of the aircraft. Amidst the ensuing pandemonium and the terrorists' irrational behavior, Neerja emerged as a beacon of action. She courageously overcame her own hesitations and fears, devoting herself to the urgent task of evacuating as many passengers as possible. Despite her comprehensive knowledge of escape routes, Neerja chose not to flee, exhibiting unwavering selflessness in the face of imminent danger, prioritizing the welfare of those around her.

In the face of a hijacking situation, Neerja displayed exceptional bravery and selflessness. Despite being on the verge of escaping herself, she noticed three stranded children on the aircraft who required assistance. While rescuing the children, Neerja was tragically shot by one

of the terrorists. The gunshot wounds proved fatal, leading to her untimely demise. This distressing turn of events resulted in the loss of a courageous young woman.

Among the 360 individuals aboard the flight, Neerja successfully saved the lives of 340 passengers. Regrettably, she was unable to save herself, leaving her family to endure immeasurable grief. This loss was not only deeply felt by her loved ones but also resonated across the entire nation. Neerja's exemplary life and ultimate sacrifice will forever be etched in the memory of the Indian people. Her unwavering determination and selflessness continue to serve as a profound source of inspiration.

In recognition of her extraordinary valor, Neerja Bhanot was posthumously bestowed with the Ashok Chakra in 1987. This distinguished honor, the highest peacetime military decoration for acts of valor, courageous actions, or self-sacrifice outside the battlefield, acknowledges her indelible impact and the immense significance of her sacrifice.

The Empowering Evolution : Women's Roles in the World

Siddhant Landge, S.Y.B.A.

In a world that is constantly evolving, women have emerged as powerful agents of change, breaking through societal barriers and reshaping the global landscape. Their roles have transcended traditional boundaries, leaving an indelible mark on politics, economics, science, and society as a whole.

One of the most remarkable changes has been in the realm of politics. Women have ascended to the highest echelons of power, serving as heads of state and government in numerous countries. From Angela Merkel in Germany to Jacinda Ardern in New Zealand, women have demonstrated their ability to lead with resilience, empathy, and effectiveness. These leaders have not only shattered the glass ceiling but have also ushered in policies that prioritize equality, healthcare, and education.

Economically, women have made significant strides. They now constitute a substantial part of the global workforce and have become key contributors to economic growth. Entrepreneurship among women is on the rise, with female-owned businesses flourishing across various industries. Gender diversity in corporate boardrooms and leadership positions is increasingly recognized as essential for innovation and sustainable business practices.

In the world of science, technology, engineering, and mathematics (STEM), women have stepped into fields traditionally dominated by men. Their contributions in areas such as medicine, space exploration, and environmental sciences have led to groundbreaking discoveries and advancements. This diversification of STEM fields not only fuels innovation but also promotes inclusivity and diversity.

Education plays a pivotal role in this transformation. Access to quality education has empowered women to pursue their ambitions, fostering a generation of women who are well-equipped to tackle global challenges.

In conclusion, women's roles in the world have evolved dramatically, and their impact is undeniable. They are no longer confined to traditional roles but have become catalysts for change in politics, economics, science, and society. Their empowerment has led to more inclusive and equitable societies, making the world a better place for everyone. As we continue to recognize and celebrate the achievements of women, it is essential to support and promote their ongoing contributions to our ever-changing world.

• Internal Quality Assurance Cell (IQAC)	108
• Department of Zoology	108
• रसायनशास्त्र विभाग	110
• Department of Microbiology	112
• Department of Botany	113
• Department of Mathematics and Statistics	114
• Department of Physics	115
• मराठी विभाग	117
• हिंदी विभाग : प्रतिवेदन	119
• Department of English	121
• Department of Geography	123
• Department of History	124
• Department of Economics	124
• मानसशास्त्र विभाग	125
• Department of Commerce	126
• Department of Mass Communication (B.Voc)	128
• ग्रंथालय विभाग	129
• National Cadet Corps (NCC)	130
• Department of Physical Education and Sports	131
• Vivek Vahini	137
• Competitive Exam Guidance Center	137
• Self Employment And Entrepreneurship Development Committee	138
• College-Industry Co-Ordination Committee	139
• Innovation and Incubation Cell	140
• NEP 2020 Cell	140
• National Service Scheme Special Program Report	141
• Staff Welfare Committee	143
• Alumni Meet	144
• Cultural Committee	145
• विद्यार्थी विकास मंडळ	149
• आजीवन अध्ययन व विस्तार विभाग	149
• फीडबॅक कमिटी	149
• Certificate / Value Added / Add-on-Courses	150

**Internal Quality Assurance Cell
(IQAC)**

4th Cycle Assessment Phase (4th CAP)

2022-23

The college entered into the fifth year of the NAAC 3rd Cycle tenure in 2022-23 and initiated the 4th Cycle assessment process right at the commencement of the year. To begin with, it was the organization of the Seven Day Workshop on RAF, NAAC, Bengaluru between June 27 and July 06, 2022. The IQAC could also organize National Workshop on Institutional Preparedness for NEP 2020: Issues and Measures with Special Reference to Revised SSR Questionnaire of NAAC held on November 17, 2022. These two events eased the path of preparing for the NAAC 4th Cycle assessment process of ours. Needless to say, the active support of the entire faculty and non-teaching staff made the events conducted possible.

Being coordinating agent in different quality activities conducted by various committees and departments, IQAC tried to realize its policy through all these activities. The departments conducted extension activities and improvised on their teaching-learning processes by applying various advanced methods in pedagogy. The result was that the students could get the update content as well as knowledge in their respective area. Thus, the quality profile of the college is being seen and maintained through its physical and online stir on regular basis. College website :

<https://www.mpcollegepimpri.edu.in/> reflects this in prima facie character.

(Dr. Neelkanth Dahale)

Coordinator, IQAC

Department of Zoology

Department of Zoology Organized Following Activities in the Academic Year 2022-23

- Wild Life week Activity - On Occasion of wildlife week, department of Zoology had celebrated Wildlife week celebration on 2nd to 8th Oct.2022. In this event, students participated in various competition i.e. Photography competition, Quiz competition. The department of Zoology also organized guest lecture of Prof. Dr. V.Y. Deshpande. Total 70 students participated in this wildlife week celebration.
- Rajeev Gandhi Zoological park visit- Department of Zoology had arranged visit to Rajeev Gandhi Zoological Park and Wild animal Research Center Katraj, Pune on Saturday, 12/11/2022 for F. Y. B. Sc students. 41 students benefitted by this activity.
- Aquarium shop visit- Department of Zoology, Aquarium shop visit of F. Y. B. Sc short term course students was arranged at Aqua Fish World Shop, Akurdi, Pune on Wednesday, 11/01/2023. Total 12 students participated in this visit there were 07 boys and 05 girls.
- Extension Activity - Zoology Department had arranged lecture regarding Teenage counseling for 7th

and 8th standard students of Kanya Vidyalaya Pimpri on 29th November 2022 at 1 pm to 2pm. Total 68 girls got benefitted by this activity.

- One Day Workshop for Construction of Fish Aquarium and its Maintenance- For F.Y.B.Sc. short term course students, one day workshop was arranged by Department of Zoology. This workshop was arranged on Wednesday, 18/01/2023. Total 38 students participated in this workshop there were 17 boys and 21 girls.
- MoU Activity - Department of Zoology, Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune and Hindvi Research Center, Satara has signed five years Memorandum of Understanding (MoU) on 18th Jan.2023, Wednesday.
- Career Counseling Guidance lecture -In the academic year 2022-2023 Department of Zoology Organized Career Counseling Guidance lecture for F.Y.B.Sc students on 18 January 2023. Students were guided by Prof. Dr. V.Y. Deshpande (MSc. Phd.). Total 38 students were benefitted.
- Seminar Activity for F.Y.B.Sc & S.Y.B.Sc. Department of zoology had organized seminar activity for F.Y. B.Sc. & S.Y.B.Sc students during 27th Dec 2021 to 4th Jan 2022 and 30 th March to 1 st April 2023 respectively. Total 50 students (F.Y.B.Sc), 20 students (S.Y.B.Sc) participated in this activity.
- Avishkar competition: On 7th Dec. 2022 F. Y. B.Sc Students Vivek, Jeevan, Bhakti, Prajakta, Suhani,

Gayatri, Asmita participated in Zonal level Avishkar competition.

- Apiculture Center visit: Department of Zoology had arranged visit to Central Bee Research and Training Institute (CBRTI), Pune on 04th May 2023. for S.Y.B.Sc. students. 25 students benefitted by this activity.

Research Contribution

Ms Sawant Madhuri Dharmendra

- Published Paper in UGC care listed journal: Titled "Study of the Protein Efficiency Ratios (per) And Gross Food Conversion Efficiencies (GFCE) of Oreochromis Niloticus Fed With And Without Probiotics Formulated Feed" on 1, January 2023 at International Journal of Creative Research Thoughts (IJCRT).
- Published Book:
 1. Title: Fish Biology
Publisher: Bhumi Publishing
ISBN: 978-93-91768-14-0
Date of Publication: April 2022
 2. Title: Introduction to Home Aquaria
Publisher: VYD Publishing
ISBN: 978-81-962394-0-4
Date of Publication: April 2023
- Chapter in Book-
Title: Salim Ali: "Birdman of India".
Publisher: Snehvardhan research Institute, Pune,
ISBN: 978-93-91033-54-5
- Participation in National/ International Conference:
Oral Paper Presentation:
 - 1) National Conference on

Environment and Biodiversity (NCEB-2023): Title "Study of the Protein Efficiency Ratios (per) And Gross Food Conversion Efficiencies (GFCE) of Oreochromis Niloticus Fed With And Without Probiotics Formulated Feed" at Thakur College of Science & Commerce, Mumbai on 27th & 28th January 2023.

2) Multidisciplinary Approach in Basic and Applied Science (MABAS-2023): Title "Skeleton to Muscle Ration in Oreochromis Niloticus Fed with And Without Probiotics Formulated Feed" at Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon on 23rd & 24th February 2023.

- Seminars / Workshop:
 - Participated in National workshop on "Institutional Preparedness for NEP 2020: Issues and Measures with Special Reference to Revised SSR Questionnaire of NAAC" held at Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri-Pune-17 on 17 th November 2022.
 - Participated in University level one day workshop on Research Methodology held at Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri-Pune-17 on 09th Nov. 2022.
 - Worked as a coordinator: One Day Workshop for Construction of Fish Aquarium and its Maintenance on 18 January 2023.
- Worked as a member of NAAC Criteria V (Student Support & Progression)
- Worked as a course coordinator Short term course: "Aquarium Maintenance" for F. Y. B.Sc.

Ms Pawar Ashwini Tanaji

- Published Book:
 - Title: Introduction to Home Aquaria
 - Publisher: VYD Publishing
 - ISBN: 978-81-962394-0-4
 - Date of Publication: April 2023
- Chapter in Book-
 - Title: SIR ALEXANDER FLEMING
 - Publisher: Snehvardhan research Institute, Pune,
 - ISBN: 978-93-91033-54-5
- Published Paper: International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology on 3, March 2023
- Worked as a member of NAAC Criteria II, Teaching, Learning and Evolution.
- Participated in one day National Education Policy 2020 workshop on 17th Nov. 2022
- Participated in University level one day workshop on Research Methodology on 09th Nov. 2022

Head,
Department of Zoology

रसायनशास्त्र विभाग

स्नेहल प्रकाशन, पुणे व रयत शिक्षण संस्था सातारा यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित आंतरराष्ट्रीय व आंतरविद्याशाखीय चर्चासत्रात रसायनशास्त्र विभागातील सर्व सहकाऱ्यांनी सहभाग घेतला व खालीलप्रमाणे प्राध्यापकांनी शोधनिबंध सादर केले.

- १) डॉ. मेघनाद सहा याचे वैज्ञानिक व राष्ट्रभारणीत योगदान - प्रा. शहाजी मोरे

- २) The Relevance of Dr. Sarvepalli Radhakrishnan's Educational Contribution in 21st Century - Dr. Jyoti Thorat
 - ३) K. C. Nicolaou: Architect of Natural Products. - Dr. Dattatray Hingane.
 - ४) Top 10 Revolutionary scientists who changed the world - Dr. Pradnya Bharad
 - ५) Revolution in Synthetic Organic Chemistry By H.C. Brown - Ms. Reema Batra.
 - ६) Colour Change Allows Harm Free Health Check of Living Cells by C.V. Raman - Mr. Vijay Wankhade
 - ७) Eisenhower's Initiative for Peaceful Use of the Atom - Ms. Urmila Kamble
- रसायनशास्त्र विभागातील सहयोगी प्राध्यापक डॉ. दत्तात्रय हिंगणे यांची रयत शिक्षण संस्था, सातारा जनरल बॉडीचे सदस्य म्हणून निवड
 - रसायनशास्त्र विभागातील सहाय्यक प्राध्यापक डॉ. प्रज्ञा भरड यांनी सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे यांना रसायनशास्त्र विषयातील पीएच.डी. व एम. फिल. मार्गदर्शक म्हणून मान्यता.
 - प्रा. रीमा बत्रा यांनी गव्हर्नमेंट सायन्स कॉलेज, पाडी, वलसाड (गुजरात)आयोजित 'संडे सिप' कार्यशाळेत 'डिप्रेसन , अँक्झायटी अँड फियर ऑफ फेल्युअर' या विषयावर साधन व्यक्ती म्हणून व्याख्यान दिले .
 - २०२२-२०२३ या शैक्षणिक वर्षामध्ये रसायनशास्त्र विषयात टी. वाय. बी.एस्सी वर्गातील ऋषिकेश लोनसने हा विद्यार्थी (८०२/१२००) गुणांसह वर्गात प्रथम आला व सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणेच्या प्रवेश परीक्षेतील गुणवत्तेनुसार त्यास सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे येथील जैवरसायनशास्त्र (बायोकेमेस्ट्री) विषयात एम. एस्सी. वर्गाच्या प्रवेशासाठी पात्र ठरला व सदर विद्यार्थी तेथे एम.एस्सी. पूर्ण करित आहे.
 - रसायनशास्त्र विभाग व कॉलेज इंडस्ट्री कोऑर्डिनेशन समिती यांच्या संयुक्त विद्यमाने डॉ. तुकाराम उरमोडे (विभागप्रमुख आर. अँड डी. फ्युजीफिल्म सर्व्हिसेस प्रा. लि. यांचे १८ नोव्हेंबर २०२२ रोजी "Career in Chemical & Pharmaceutical Industry' या विषयावर विशेष व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
 - महाविद्यालयात आयोजित अविष्कार स्पर्धेत टी.वाय.बी.एस्सी. मधील - ज्ञानेश्वरी शिंदे, झुबेर सय्यद, दीपक मोरे, भावेश राजपाल यांनी सहभाग नोंदविला व एम.एस्सी. वर्गामधील ऋषिकेश साकळे, ज्ञानेश्वरी यादव या विद्यार्थ्यांनी प्रकल्प सादर केले. त्यातील ०४ विद्यार्थ्यांनी सादर केलेल्या प्रकल्पाची विद्यापीठ स्तरावर निवड झाली. या विद्यार्थ्यांना विभागप्रमुख प्रा. शहाजी मोरे, डॉ. ज्योती थोरात, डॉ. दत्तात्रय हिंगणे, डॉ. प्रज्ञा भरड, प्रा. गणेश भांगरे, प्रा. रीमा बत्रा, प्रा. विजय वानखडे व प्रा. उर्मिला कांबळे यांनी मार्गदर्शन केले .
 - रसायनशास्त्र विभागामार्फत दि. १८ जानेवारी २०२३ रोजी Indian Institute of Science, Education and Research (IISER) पुणे येथे टी. वाय. बी. एस्सी. व एम. एस्सी. या वर्गातील विद्यार्थ्यांची अभ्यास सहल आयोजित करण्यात आली. या शैक्षणिक सहलीमध्ये ५० विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. डॉ. प्रज्ञा भरड, प्रा. गणेश भांगरे व प्रा. उर्मिला कांबळे यांनी अभ्यास सहलीचे नियोजन केले.
 - रसायनशास्त्र विभागात २०२२-२०२३ या शैक्षणिक वर्षात खालील शॉर्ट टर्म कोर्सेस राबविण्यात आले.
 - ए सर्टिफिकेट कोर्स इन इनस्ट्रुमेंटल मेथड्स

- ऑफ केमिकल अॅनालिसीस - समन्वयक - डॉ. दत्तात्रय हिंणणे, मार्गदर्शक - प्रा. उर्मिला कांबळे (एफ. वाय. बी. एस्सी)
- ए डिप्लोमा कोर्स इन इनस्ट्रुमेंटल मेथड्स ऑफ केमिकल अॅनालिसीस - समन्वयक - प्रा. शहाजी मोरे, मार्गदर्शक - प्रा. उर्मिला कांबळे (एस. वाय. बी. एस्सी.)
- अॅन अॅडव्हान्स्ड डिप्लोमा कोर्स इन इनस्ट्रुमेंटल मेथड्स ऑफ केमिकल अॅनालिसीस - समन्वयक - डॉ. ज्योती थोरात, मार्गदर्शक - प्रा. डॉ. प्रज्ञा भरड (टी. वाय. बी. एस्सी.)
- ए सर्टिफिकेट कोर्स इन करियर प्रोस्पेक्ट्स इंटेलिक्च्युअल प्रॉपर्टी राईट्स - समन्वयक व मार्गदर्शक- प्रा. रीमा बात्रा (एम. एस्सी. - १)
- ए सर्टिफिकेट कोर्स इन ड्रग डिझायनिंग - समन्वयक व मार्गदर्शक- प्रा. रीमा बात्रा (एम. एस्सी. - २)
- रसायनशास्त्र विभागात एम.एस्सी. १ आणि एम.एस्सी. २ च्या विद्यार्थ्यांना प्रा. गणेश भांगरे, प्रा. रीमा बात्रा व प्रा. विजय वानखडे यांनी नेट, सेट व गेट परीक्षांबाबत मार्गदर्शन केले.
- २०२२-२०२३ या शैक्षणिक वर्षात बी.एस्सी. (रसायनशास्त्र) विषयामध्ये मध्ये ऋषिकेश लोनसने (८०२/१२००) गुणांसह प्रथम, पूनम दहिफळे (७५०/१२००) गुणांसह द्वितीय व आशिष जैस्वाल (७२४/१२००) गुणांसह तृतीय क्रमांकाने उत्तीर्ण झाले
- एम. एस्सी. (रसायनशास्त्र) विषयामध्ये श्री. कौस्तुभ खुर्पे (१६२६/२०००) गुणांसह प्रथम क्रमांक , श्रद्धा साठे (१५७१/२०००) गुणांसह द्वितीय व अक्षता

जाधव (१५३८/२०००) गुणांसह तृतीय क्रमांकाने उत्तीर्ण झाले.

- एम एस्सी. (रसायनशास्त्र) वर्गातील ७६% टक्के विद्यार्थी उत्तीर्ण झाले.

प्रा. शहाजी मोरे, विभाग प्रमुख,

Department of Microbiology

- Department of Microbiology, Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri organized AIDS Awareness Programme on 07/12/2022 for F.Y., S.Y., T.Y B.Sc. students. Under this, various competitions were held such as Rangoli, Poster, Slogan.
- In all 10 research projects from the department were involved in the College level Avishkar research competition held on 21/09/2022.
- Research equipments worth of Rs.15 lacs were purchased for M.Sc part II
- Two students Kunal Zinjade & Prasad Shinde were selected for University Avishkar competition.
- Study visits of T.Y.B.Sc students were organized to BioEra.Life science pvt,ltd, Kate Dairy, Rahatani & Dr. D.Y. Patil Blood Bank, Pimpri.
- Dr. Sangeeta Ahiwale from microbiology department was invited as resource person for International Conference at Karnataka University, Katakana (ICBRAR 2022 , 26-27 Nov. 2-22
- One Book chapter of Dr. Sangeeta Ahiwale is published in Nova publication, USA. (2022)

Prof. Dr. Sangeeta Ahiwale
Head, Microbiology

Department of Botany

- Department of Botany organises Extension activity for school student on 29/11/2022 at Kanya vidyalaya Pimpri Waghere. In this activity informative lecture was arranged on the topic 'Personal hygiene in teenager girls'. 48 girl students from 7th and 8th standard were benefitted. Lecture was interactive where girl students freely share their problems.
- One day Botanical Excursion Tour was organized at Mulshi and Tamhini ghat on 1st December 2022 for F.Y. and S.Y. B.Sc. students. Students visited various spots such as Mulshi hills, Mulshi Lake, Cross valley and Tamhini ghat etc. to study the plant diversity of this region. For the excursion tour 42 students, 03 faculty members & 01 Lab attendant were present.
- On 7/12/2022 F.Y. B.Sc Students Magar Pranali Pravin, Kudale Divya Bhanudas, Kori Swati Udaykumar, Sakat Prathamesh Somaji and Tate Sahil Kishor participated in Zonal level Avishkar competition
- Classroom seminar was organized for F.Y. and S.Y. B.Sc. Students on various topics from the syllabus.
- Group discussion, Class test, home assignments and counselling were conducted regularly.

Research Contribution of Faculty Members

Ms. Swapana V. Hajare

Chapter in Book-

- Nutritional and Health Benefits of Wonder Grain- Finger Millet (Eleusine

Coracana L. Gaertn), Jyotikiran Publication, Pune International Publication, ISBN-978-93-94819-06-1

- Birbal Sahni: The country's first Paleobotanist, Snehvardhan research Institute , Pune, ISBN-978-93-91033-54-5

Oral Presentation-

- Presented research paper entitled "Effect of Am fungi on protein, chlorophyll and enzyme activity in finger millet under salt stress in the 3rd International Conferences on 'Multi disciplinary approach in Basic and Applied Science' held on 23rd & 24th February 2023.

Participation in Seminar, workshop conferences-

- Participated in National workshop on "Institutional Preparedness for NEP 2020: Issues and Measures with Special Reference to Revised SSR Questionnaire of NAAC" held at Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune-17 on 17th November 2022.
- Participated in National webinar on 21st January 2023 on "Recent Advances and Opportunities in Post-Harvest Technology" held at Kirti M. Doongursee College of Arts, Science & Commerce (Autonomous), Dadar, Mumbai.

Ms. Deepali A. Kolekar

Chapter in Book-

- The Indian Taxonomist: Hermenegild Santapau, Snehvardhan Research Institute , Pune, ISBN-978-93-91033-54-5

Participation in Seminar, workshop conferences-

- Participated in National workshop on "Institutional Preparedness for NEP 2020: Issues and Measures with Special Reference to Revised SSR Questionnaire of NAAC" held at Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune-17 on 17th November 2022.
- Participated in National webinar on 21st January 2023 on "Recent Advances and Opportunities in Post-Harvest Technology" held at Kirti M. Doongursee College of Arts, Science & Commerce (Autonomous), Dadar, Mumbai.
- Participated in the 3rd International Conferences on 'Multidisciplinary approach in Basic and Applied Science' held on 23rd & 24th February 2023.

Head
Department of Botany

Department of Mathematics and Statistics

The Department of Mathematics and Statistics at our college is committed to providing quality education and fostering a deep understanding of mathematical and statistical concepts among our students. In the academic year 2022-2023, we continued to uphold our mission by implementing innovative teaching techniques, encouraging student participation in extracurricular activities, and organizing student seminars. This report aims to provide a comprehensive overview of the department's activities and

achievements during this period.

Teaching Methodology:

The faculty members of the Mathematics and Statistics Department employed a combination of regular teaching methods and the integration of Information and Communication Technology (ICT) techniques in their instructional practices. This approach allowed us to enhance student engagement and promote a deeper understanding of the subject matter. Through the use of interactive presentations, online resources, and educational software, we created a dynamic learning environment that catered to the diverse needs of our First Year and Second Year students.

Avishkar Activity:

We are proud to highlight the active participation of our students in the Avishkar Activity, an event organized by the college to promote research and innovation across various disciplines. Several students from the Mathematics and Statistics Department showcased their research projects, demonstrating their knowledge and analytical skills. Their contributions in areas such as data analysis, statistical modeling, and mathematical applications were commendable, and we congratulate them for their efforts.

Student Seminars:

To foster a culture of intellectual curiosity and academic growth, the department organized student seminars throughout the year. These seminars provided a platform for students to present their research findings, engage in scholarly discussions, and enhance their presentation

skills. Topics covered during these seminars included emerging trends in mathematical and statistical research, real-world applications of mathematical concepts, and advancements in statistical analysis techniques. The active participation and insightful contributions from our students were praiseworthy, and these seminars served as valuable learning experiences for everyone involved.

Faculty Development:

Recognizing the importance of professional development, the department encouraged faculty members to participate in workshops, conferences, and training programs related to their areas of expertise. By keeping up with the latest advancements in mathematics and statistics, our faculty members were able to deliver up-to-date and comprehensive instruction to our students. Their commitment to ongoing learning and professional growth has significantly contributed to the overall quality of education within the department.

Conclusion:

The year 2022-2023 has been a productive and successful period for the Department of Mathematics and Statistics. Through the integration of ICT techniques in our teaching methodologies, active student participation in the Avishkar Activity, and the organization of student seminars, we have strived to create a stimulating academic environment that nurtures the intellectual development of our students. We are grateful for the dedication and hard work of our faculty members and students, whose collective efforts have made these achievements

possible. Looking ahead, we remain committed to providing an excellent education in mathematics and statistics and preparing our students for successful careers in their chosen fields .

Department of Physics

I. About Department

The department of physics is established in 1992. The department runs undergraduate course along with short term course Installation of CCTV and Repairing of Domestic Electric Home Appliances. The department undertakes research activity for the betterment of the students and guidance them to sophisticated instilments like Uv-vis. Spectrophotometer, FTIR spectrophotometer and Potentiostat with impedance analyzer etc. The staff members of the department actively contribute in research through paper presentation, publication and research projects. The department have well equipped laboratory. Also are available for various characterizations purposes.

II. Faculty achievements

1. Dr. Milind Bhandare

- Presented a research paper entitled "Interdependence of morphological electrical and magnetic properties of cu-substituted ni-zn-mg Nano-crystalline ferrite" in 4th Edition of International Conference on Materials Science and Engineering' for oral which is being organized during March 13-15.

Prof. Madhav Sarode

- Member of Board of Studies in Physics at Savitribai Phule Pune University,

Pune.

• Research Papers Published in International Journals:

1. "Enhanced photovoltaic properties of eosin-Y sensitized solar cells using nanocrystalline N-doped TiO₂ photoanode films" Materials Science and Engineering B, volume 286 (2022) pp-116050

2. "Ion beam irradiation: Novel approach for preparation of Ag coated N doped nanocrystalline anatase TiO₂ films" Materials Science and Engineering B, Volume 288, February 2023, pp116212.

? Worked as Expert for Zonal level Avishkar-2022 organized by Savitribai Phule Pune University, held on 12/09/2022 at D. Y. Patil Arts, Science and commerce College, Akurdi, Pune.

2. **Miss Priyanka Babar**

Received grant Rs.20000/ under seed money project "Synthesis of Cu doped NiO nanoparticles by hydrothermal method for better super capacitive performance"

III. Curriculum

- Our departmental faculty and industrial experts are design syllabus of CCTV installation and camera repairing certificate course, which is introduced for T.Y.B.Sc. Physics students from this academic year as short term courses.
- Department has implemented new Choice Based Credit System (CBCS) pattern for T.Y.B.Sc. Class as per guidelines of Savitribai Phule Pune University Pune.
- Our department conducted short term course named as "Repairing of

Domestic Electric Home Appliances" for S.Y.B.Sc. students.

VI. Facilities and Resources

- In order developed the research culture among the student we started the we design new lab.
- Electric Plug in kit (without CRO) (SK023)
- Michelson Interferometer kit (with sodium light source) (SK002)
- Photoconductivity experiment kit (SK007)
- Hall Effect Experiment Kit (SK006)
- Study of B-H curve with Deep (S1010)
- Quinck's Tube Method (SK069)

VII. Departmental Central Activities

- T.Y.B.Sc. students visited to Department of Physics, University of Pune for their research project.
- T.Y.B.Sc. students are given seminar on different topics.
- Conducting online test.
- S.Y.B.Sc. and T.Y.B.Sc. students participated in Avishkar competition
- Organized lecture of Dr. Madhv Sarode HOD physics on the occasion of science day.
- Physics Department conducts a short term course of Repairing and Maintenance of Domestic Home Appliances and project Use of LDR in Street Lights made by Pratiksha Manohar Chawak S.Y.B.Sc. student won first prize in science exhibition
- T.Y.B.Sc. students prepared research project on NiO and CuO.
- MSc students from Ramakrishna More Mahavidyalaya ,Aakurdi performed

research project under the guidance of Prof.Madhav Sarode,Dr. Milind Bhandare and Miss .Priyanka Babar.

- T.Y.B.Sc. student Pratiksha Chawak participated in National level online quiz competition and secured with excellent grade.

VIII.Extension Activity

- Our T.Y.B.Sc. students attended workshop on "Cyber Security".

Head department of Physics

मराठी विभाग

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांमध्ये मराठी भाषा, साहित्य आणि संस्कृतीविषयक आत्मियता आणि प्रेम निर्माण व्हावे या दृष्टिकोनातून मराठी विभाग हा नेहमीच कार्यरत असतो. मराठी विषयाचा अभ्यास करताना अभ्यासक्रमाबरोबरच अभ्यासेतर उपक्रमांचा सतत बहुमोल असा उपयोग होत असतो. यादृष्टीने मराठी विभागाच्या वतीने वर्षभर विविध अभ्यासेतर उपक्रम राबविण्यात येत असतात. सन २०२२-२३ या शैक्षणिक वर्षात या अभ्यासेतर उपक्रमांची सुरुवात "Faculty Exchange Programme" या उपक्रमाने झाली.

दि.१३ ऑक्टो. २०२२ रोजी "Faculty Exchange Programme" अंतर्गत रयत शिक्षण संस्थेच्या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महाविद्यालयातील मराठी विभागप्रमुख डॉ. प्रभंजन चव्हाण यांचे 'कथा निर्मिती प्रक्रिया' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. आपल्या व्याख्यानातून त्यांनी मराठी साहित्यातील कथा साहित्यप्रकाराचा आढावा घेत कथा निर्मितीची प्रक्रिया उलगडून दाखविली. कथेचे प्रकार, कथेचे घटक, कथा साहित्यप्रकारातील स्थित्यंतरे यांच्या सहाय्याने मराठी साहित्यातील कथा साहित्यप्रकाराचा आढावा त्यांनी आपल्या व्याख्यानातून

घेतला. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे होते. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे यांनी आपल्या अध्यक्षीय भाषणातून कथा साहित्यप्रकाराचे इतर साहित्यप्रकारांपेक्षा असलेले वेगळेपण विविध मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट केले. सदर कार्यक्रमास विविध विद्याशाखांचे मिळून १३८ विद्यार्थी उपस्थित होते.

भारताचे माजी राष्ट्रपती भारतरत्न डॉ. ए.पी.जे.अब्दुल कलाम यांची जयंती (१५ ऑक्टोबर) हा दिवस 'वाचन प्रेरणा दिन' म्हणून संपूर्ण भारत देशात साजरा केला जातो. १५ ऑक्टोबर, २०२२ महाविद्यालयातील मराठी विभाग आणि ग्रंथालय विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'वाचन प्रेरणा दिन' मोठ्या उत्साहात साजरा करण्यात आला. याप्रसंगी मराठी विभागाच्या वतीने वाचन प्रेरणा दिनाशी संबंधित भित्तिपत्रकाची निर्मिती करण्यात आली होती. या भित्तिपत्रकात महाविद्यालयातील बी.ए., बी.कॉम., बी.एस्सी. अशा विविध विद्याशाखांच्या विद्यार्थ्यांनी उत्स्फूर्तपणे सहभाग घेतला. या भित्तिपत्रकात कविता, ललितलेख, चित्रे यांचा समावेश करण्यात आला होता. भित्तिपत्रकाचे उद्घाटन 'वाचन प्रेरणा दिना' च्या कार्यक्रमासाठी आमंत्रित प्रमुख पाहुणे झील एज्युकेशन सोसायटीचे, कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, पुणेचे प्राचार्य डॉ. मिलिंद सूर्यवंशी यांनी केले.

'वाचन प्रेरणा दिना' च्या निमित्ताने आयोजित 'वाचन संस्कृती रुजविणे : काळाची गरज' या विषयावर कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे प्राचार्य डॉ. मिलिंद सूर्यवंशी यांनी अभ्यासपूर्ण मौलिक मार्गदर्शन केले. आपल्या व्याख्यानातून त्यांनी जीवनातील विविध दैनंदिन उदाहरणांच्या द्वारे, इतिहासातील दाखल्यांच्या आधारे वाचनाचे मानवी जीवनातील महत्त्व पटवून दिले. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे हे उपस्थित होते. त्यांनी आपल्या अध्यक्षीय भाषणातून भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम यांच्या जीवनचरित्राच्या आधारे वाचनाची आवड कशाप्रकारे वृद्धिंगत करता येऊन स्वतःच्या

व्यक्तिमत्त्वाचा विकास साधता येईल याबद्दलचे मौलिक मार्गदर्शन विद्यार्थ्यांना केले. या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक मराठी विभाग प्रमुख डॉ.पांडुरंग भोसले यांनी केले तर आभार प्रदर्शन ग्रंथालय विभाग प्रमुख डॉ. तृप्ती अंब्रे यांनी केले. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन प्रा. संग्राम गोसावी यांनी केले. सदर कार्यक्रमास विविध विद्याशाखांचे मिळून ९१ विद्यार्थी उपस्थित होते.

व्याख्यानाच्या कार्यक्रमानंतर महाविद्यालयाच्या प्रांगणात ग्रंथालय विभागाच्या वतीने ग्रंथप्रदर्शनाचे उद्घाटन प्रमुख पाहुणे प्राचार्य डॉ. मिलिंद सूर्यवंशी, महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे, उपप्राचार्य प्रो.डॉ.माधव सरोदे, कला विभाग प्रमुख डॉ. मृणालिनी शेखर, वाणिज्य विभाग प्रमुख प्रा. अनिकेत खत्री, विज्ञान विभाग प्रमुख प्रा. शहाजी मोरे यांच्या शुभहस्ते करण्यात आले. या ग्रंथप्रदर्शनात विविध विद्याशाखांशी संबंधित अनेक दुर्मिळ संदर्भ पुस्तके विद्यार्थ्यांना पाहण्यासाठी उपलब्ध करून देण्यात आली होती. या ग्रंथप्रदर्शनाचा लाभ महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांबरोबरच रयत संकुलातील कन्या शाळेच्या विद्यार्थिनींनीही घेतला. या ग्रंथप्रदर्शनाचे आयोजन आणि नियोजन ग्रंथालय विभाग प्रमुख डॉ. तृप्ती अंब्रे आणि ग्रंथालयातील सेवकांनी केले.

या 'वाचन प्रेरणा दिना' च्या निमित्ताने महाविद्यालयातील मराठी, हिंदी आणि इंग्रजी विभागाच्या वतीने 'डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम वाचन कट्टा' हा अभिनव उपक्रम सुरु करण्यात आला.

महाराष्ट्र शासनाच्या मराठी भाषा विभागाच्या सूचनेनुसार महाविद्यालयातील मराठी विभाग आणि ग्रंथालय विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. १४ जानेवारी २०२३ ते दि. २८ जानेवारी २०२३ हा कालावधी 'मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा' म्हणून साजरा करण्यात आला. मराठी भाषा संवर्धन पंधरवड्याच्या निमित्ताने मराठी विभाग आणि ग्रंथालय विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. यात महाविद्यालयातील खुल्या व्यासपीठावर ग्रंथालयातील विविध विषयातील

दुर्मिळ ग्रंथांचे प्रदर्शन विद्यार्थ्यांसाठी भरविण्यात आले. या ग्रंथप्रदर्शनाचे उद्घाटन प्रमुख पाहुणे मा. पितांबर लोहार (सुप्रसिद्ध गझलकार) आणि महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य प्रो.डॉ.माधव सरोदे यांच्या हस्ते करण्यात आले. या प्रसंगी 'माझी मातृभाषा माझी स्वाक्षरी' हा मराठी स्वाक्षरी उपक्रमदेखील राबविण्यात आला. याप्रसंगी महाविद्यालयातील तीनही विद्याशाखांचे विभागप्रमुख तसेच विद्यार्थी बहुसंख्येने उपस्थित होते.

'मराठी भाषा संवर्धन पंधरवड्याच्या' निमित्ताने मराठी साहित्यातील सुप्रसिद्ध गझलकार मा.पितांबर लोहार यांचे 'गझल' या काव्यप्रकारावर आधारित 'मराठी गझल : काल, आज आणि उद्या' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. या कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य प्रो.डॉ.माधव सरोदे उपस्थित होते. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक मराठी विभाग प्रमुख प्रो. डॉ. पांडुरंग भोसले यांनी केले तर आभार ग्रंथालय विभागप्रमुख डॉ.तृप्ती अंब्रे यांनी मानले. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन प्रा.संग्राम गोसावी यांनी केले.सदर कार्यक्रमास विविध विद्याशाखांचे मिळून ५० विद्यार्थी उपस्थित होते.

मराठी साहित्यातील श्रेष्ठ कवी कविवर्य कुसुमाग्रज अर्थात वि. वा. शिरवाडकर यांच्या जयंतीनिमित्त २७ फेब्रुवारी २०२३ रोजी राजभाषा मराठी गौरव दिनाचे आयोजन करण्यात आले. या कार्यक्रमात 'मराठी गझल : स्वरूप व विवेचन' या विषयावर मा. अभिजित काळे आणि मा. दिनेश भोसले (मराठी गझलकार) यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. या कार्यक्रमात आत्माविष्काराचे प्रभावी माध्यम म्हणजे काव्य. मानवी मनातील प्रीती, सुख- दुःख, आशा- आकांक्षा, विचार-विकार, भावभावना अभिव्यक्त करण्यासाठीचे प्रभावी माध्यम म्हणजेच काव्य असते. तो मानवी मनाचा हुंकार असतो असे प्रतिपादन गझलकार मा. अभिजीत काळे यांनी केले. सादर प्रसंगी त्यांनी विविध विषयावरील आपल्या स्वरचित गझल सदर केल्या, तर मा.दिनेश भोसले यांनी 'मराठी गझल : स्वरूप व विवेचन' या विषयावर मार्गदर्शन केले. मराठी

गङ्गल आशय व अभिव्यक्ती याविषयी विविध गङ्गल सादर करीत त्यांनी मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे होते. मराठी भाषेवर विद्यार्थ्यांनी प्रभुत्व मिळवायला हवे. मराठी साहित्यिकांचे साहित्य तसेच साहित्यप्रवाहांमधील विविधप्रकारचे साहित्य वाचायला हवे. वेगवेगळ्या क्षेत्रातील मान्यवरांची चरित्रे वाचायला हवीत तरच मराठी भाषेवर प्रभुत्व मिळवता येईल असे मत त्यांनी आपल्या अध्यक्षीय भाषणातून व्यक्त केले. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक प्रो.डॉ.पांडुरंग भोसले यांनी केले, तर आभार डॉ.तृप्ती अंब्रे यांनी मानले.कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन प्रा. संग्राम गोसावी यांनी केले. सदर कार्यक्रमास विविध विद्याशाखांचे मिळून १०८ विद्यार्थी उपस्थित होते.

मराठी विभागाच्या पदव्युत्तर विभागातील विद्यार्थ्यांसाठी अभ्यासक्रमातील एक भाग म्हणून विविध क्षेत्रातील नामवंत तज्ज्ञ व्यक्तींच्या मुलाखती घेऊन त्याचा अहवाल सादर करावयाचा असतो. या दृष्टिकोनातून मराठी विभागाच्या वतीने दि. ०७/०१/२०२३ रोजी मा.पितांबर लोहार (पत्रकार, दैनिक सकाळ), डॉ. विश्वनाथ साठे (प्राध्यापक), अॅड. महेंद्रकुमार गायकवाड (वकील), मा. धम्मराज साळवे (संस्थापक/अध्यक्ष , रयत विद्यार्थी मंच संघटना) या विविध क्षेत्रातील नामवंत व्यक्तींना आमंत्रित करण्यात आले होते. पदव्युत्तर विभागाच्या भाग १ आणि भाग २ च्या सर्व विद्यार्थ्यांनी या नामवंतांच्या चर्चावजा मुलाखती घेतल्यात. या उपक्रमामुळे विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष मुलाखतीचे स्वरूप, तंत्र याविषयी सविस्तर माहिती मिळण्यास मदत झाली. या उपक्रमासाठी पदव्युत्तर विभागाचे १९ विद्यार्थी उपस्थित होते.

मराठी विभागातील विद्यार्थ्यांसाठी क्षेत्रभेट म्हणून दि.०७/०२/२०२३ रोजी पिंपरी गावातील दैनिक पवना समाचार या वृत्तपत्राच्या प्रिंटिंग प्रेस व कार्यालयाला भेट देण्यात आली. या क्षेत्रभेटीमुळे विद्यार्थ्यांना वर्तमानपत्र छपाईच्या कामाचे स्वरूप, बातमी संकलन करणे, बातमी एडिटिंग करणे इ.

बाबीसंदर्भात विद्यार्थ्यांना सविस्तर माहिती मिळण्यास मदत झाली. सदर क्षेत्रभेटीस पदव्युत्तर विभागातील १९ विद्यार्थी उपस्थित होते.

हिंदी विभाग : प्रतिवेदन

महाविद्यालय के हिंदी विभाग द्वारा शैक्षिक वर्ष 2022-23 में निम्नांकित गतिविधियों का आयोजन किया गया:

राष्ट्रीय ऑनलाइन प्रश्नमंजुषा :

महाविद्यालय के हिंदी एवं इतिहास विभाग के संयुक्त तत्वावधान में 'आज़ादी के अमृत महोत्सव' के उपलक्ष्य में दि. 20 जुलाई 2022 को राष्ट्रीय ऑनलाइन प्रश्नमंजुषा का आयोजन किया गया। प्रस्तुत गतिविधि में 143 प्रतिभागी सम्मिलित हुए।

हिंदी पखवाडा के उपलक्ष्य में आयोजित गतिविधियाँ : हिंदी विभाग द्वारा 'हिंदी पखवाडा' के उपलक्ष्य में निम्नांकित गतिविधियों का आयोजन किया गया :

अ.क्र.	गतिविधि	दिनांक	प्रतिभागी
1.	हिंदी निबंध प्रतियोगिता	08/09/2022	35
2.	हिंदी वक्तृत्व प्रतियोगिता	06/09/2022	13
3.	हिंदी काव्यवाचन प्रतियोगिता	08/09/2022	33
4.	हिंदी भित्तिपत्रिका	30/09/2022	10
5.	हिंदी दिवस समारोह	30/09/2022	70

हिंदी दिवस समारोह :

महाविद्यालय के हिंदी विभाग की ओर से दि.30/09/2022 को हिंदी दिवस समारोह संपन्न हुआ। प्रस्तुत समारोह की विशेष अतिथि मा.डॉ.पल्लवी

जमदग्नि जी (अनुसंधान एवं हिंदी अधिकारी, केंद्रीय आयुर्वेद संस्थान, कोथरूड, पुणे) ने 'राजभाषा अधिकारी के रूप में रोजगार की संभावनाएँ' विषय पर छात्रों का मार्गदर्शन किया। आपने केंद्रीय सरकार के कार्यालयों के राजभाषा विभाग की कार्य-प्रणाली को विशद किया। मा.प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे जी ने समारोह की अध्यक्षता की। उपप्राचार्य प्रोफेसर (डॉ.) माधव सरोदे, कला संकाय की प्रमुख डॉ. मृणालिनी शेखर, विज्ञान संकाय के प्रमुख प्रा.शहाजी मोरे, वाणिज्य संकाय के प्रमुख प्रा. अनिकेत खत्री समारोह में उपस्थित थे। उक्त समारोह में 'हिंदी गज़ल के प्रमुख हस्ताक्षर' छात्र-परियोजना का विमोचन किया गया। इस अवसर पर हिंदी भित्तिपत्रिका का विमोचन किया गया। 'हिंदी पखवाड़ा' के उपलक्ष्य में आयोजित हिंदी निबंध, वक्तृत्व, काव्यवाचन प्रतियोगिताओं में विजेता छात्रों को गणमान्यों के करकमलों प्रमाणपत्र वितरित किए गए। प्रस्तुत समारोह में 70 छात्र सम्मिलित हुए।

'विश्व हिंदी दिवस के उपलक्ष्य में' आयोजित हिंदी सुलेखन प्रतियोगिता :

6 जनवरी 2023 को 'विश्व हिंदी दिवस के उपलक्ष्य में' हिंदी सुलेखन प्रतियोगिता का आयोजन किया गया। प्रस्तुत प्रतियोगिता में 21 छात्रों ने सहभागिता की। हिंदी विभाग द्वारा आयोजित उक्त सभी गतिविधियों के सुचारू संयोजन हेतु मा.प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे जी एवं उपप्राचार्य प्रोफेसर (डॉ.) माधव सरोदे जी का मौलिक मार्गदर्शन प्राप्त हुआ। हिंदी विभाग की अध्यक्ष प्रोफेसर (डॉ.) कामायनी सुर्वे एवं सहायक प्रा.डॉ.वैशाली खेडकर ने प्रस्तुत छात्र-केंद्रित गतिविधियों का संयोजन किया।

-प्रोफेसर (डॉ.) कामायनी सुर्वे

अध्यक्ष, हिंदी विभाग

डॉ. कामायनी सुर्वे

सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे द्वारा पीएच.डी.मार्गदर्शक के रूप में मान्यता प्राप्त।

सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे द्वारा CAS अंतर्गत प्रोफेसर के रूप में पदोन्नति।

सावित्रीबाई फुले महिला महाविद्यालय, सातारा आयोजित 'इक्कीसवीं सदी के दूसरे दशक के हिंदी साहित्य में चित्रित विविध विमर्श' राष्ट्रीय संगोष्ठी में विषय विशेषज्ञ-05 नवंबर, 2022।

"The Contribution and Achievements of Men in Various Spheres at National and International Levels" (ISBN 978-93-91033-54-5) ग्रंथ में 'सामाजिक चेतना के युगप्रवर्तक: कबीर' लेख प्रकाशित (पृ.124 से 127)।

श्री सिद्धेश्वर विद्यालय, वेताळे भाग शाळा कडधे, ता.खेड, जि.पुणे आयोजित 135 वीं कर्मवीर जयंति के उपलक्ष्य में आयोजित समारोह में 'पद्मभूषण डॉ.कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे शैक्षणिक कार्य' विषय पर व्याख्यान प्रस्तुत- 22 सितंबर, 2022।

अंतर्गत गुणवत्ता सुधार प्रकोष्ठ एवं हिंदी विभाग, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे द्वारा आयोजित दो दिवसीय राष्ट्रीय परिसंवाद 'राष्ट्रीय शिक्षा नीति 2020: पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन (संदर्भ: भाषा, साहित्य, संस्कृति, अनुवाद)' में सहभागिता-1 तथा 2 मार्च, 2023।

Institutional Preparedness for NEP 2020: Issues and Measures with special reference to Revised SSR Questionnaire for NAAC -राष्ट्रीय कार्यशाला में सहभागिता-17 Nov.2023।

रयत शिक्षण संस्था, सातारा द्वारा आयोजित सहायक प्राध्यापक पद (हिंदी) के साक्षात्कार हेतु अंतर्गत विषय विशेषज्ञ के रूप में कार्य-25 मई, 2023।

मुख्य समन्वयक, 41 कौशलयाधिष्ठित अंशकालीन पाठ्यक्रम (Skill Based Short Term Courses)।

Department of English

Add on courses conducted:

1. Certificate Course in Spoken English F.Y.B.A.
2. Certificate Course in Editing and Proof-Reading – S.Y.B.A. (English)
3. Certificate course in English for competitive Examination – T.Y.B.A. (English)

Following Student centric activities were conducted.

1. **Know the Author :-** On the first day of the event, on 23rd January 2023, the Department organized a presentation on 'know the author' theme. Students were asked to write a report on their favourite author and their contribution to literature along with notable works in literary world. Students had discussions and conversations around the topic of the theme.
2. **Book Review Competition :-** On 24th January 2023, the Department organized a competition where students were asked to review a book of their choice. The competition aimed to encourage students to develop critical thinking and analytical skills while reviewing literature.
3. **Class Seminar :-** On 25th January 2023, the Department of English organized a class seminar, where students were given the opportunity to present their research and share their ideas on various topics related to English literature. The students presented on a diverse range of topics, including the role of women in literature, Anglo-Indian, and the use of symbolism in poetry.
4. **Reading Competition :-** On 27th January 2023, the Department organized a competition where students were asked to read aloud from a given text. The competition aimed to improve the reading skills of students and help them develop confidence in public speaking. The participants delivered impressive performances.
5. **Essay Competition :-** On 28th January 2023, the Department organized an Essay Competition, where students were asked to write an essay on a given topic. The competition aimed to enhance the writing skills of students and help them express their thoughts and opinions effectively. The essays were evaluated based on the content, language, and structure.
6. **Poster Presentation Competition :-** On 30th January 2023, the Department organized a Poster Presentation Competition, where students were asked to create posters on various themes related to literature, language, and culture. The competition aimed to improve the creative and artistic skills of students and help them explore the visual aspects of literature. The posters were judged based on the creativity, relevance, and presentation.
7. **Mock Interview :-** 31st January 2023, Mock interviews were

arranged where students acted as panelists who acted as interviewers and other students acted as interviewees. Students were given outline and structure of the interview format. This activity provided an opportunity to introduce students with interview process that takes place for freshers at different companies and organizations.

8. **Guest Lecture :-** On 1st February 2023, the Department organized a Guest Lecture on "Career in English." The lecture was delivered by a Dr. Neelkanth Dahale, Assistant professor of English who discussed the various career opportunities available for students pursuing English literature. The lecture was informative and provided valuable insights to students who were interested in pursuing a career in English.

9. **Introduction to Research :-** On 2nd February 2023, the Department organized a session on "Research Methodology" where Dr. Sangita Ahiwale, Asso. Professor, Science Department provided valuable guidance and insights on the aspects of the research and scope. The session aimed to provide students with an understanding of research methodology and its importance in academic writing. The session was interactive, and students got the opportunity to clarify their doubts.

Faculty Achievements :

- No. of research papers published by the faculty: 07

- Books/chapters published : 03
- Mr. Esak Shaikh registered for Ph.D. on "A Study of Decolonization in Ngugi wa Thiong'o'd Novel"
- Mrs. Rupali Pokharkar registered for Ph.D. on "Theme Of Social Discrimination In The Select Novels of E.R. Braithwaite"

Dr. Mrinalini Shekhar
H.O.D.

Dr. Mrunalini Shekhar

- Published a book 'Marital Discord in Anita Desai's Novels 'with ISBN 978-93-95702-52-2
- Research Papers /Articles published
 1. So Blessed by you Aai - in Piliphile.
 2. My father my strength- in Philophile (ISBN 978-93-91033-60-6)
 3. Worked as a Chairperson at 'A two days online National conference on Subaltern literature
 4. Dr APJ Abdul Kalam : A Man of Many Talents.

(देश विदेशातील कर्तृत्ववान पुरुषांचे योगदान
- स्नेहवर्धन प्रकाशन)

Mrs. Rupali Pokharkar

- Research papers published
 1. Rabindranath Tagore : Devotee of Motherland India.
(देश विदेशातील कर्तृत्ववान पुरुषांचे योगदान - स्नेहवर्धन प्रकाशन)
 2. Literary Contribution of E.R. Braithwaite.
(24th International Interdisciplinary Conference publication)
 3. Beryl Gilroy's Contribution to Caribbean Literature.

(Langlit - An International peer-reviewed Open access Journal.)

Mr. Avinash Shelke

- Published a paper on
- Ruskin Bond: a Literary Legend.

(देश विदेशातील कर्तुत्ववान पुरुषांचे योगदान - स्नेहवर्धन प्रकाशन)

Department of Geography

The Department of Geography organized various students centered activities during the academic year 2022-23. The Department of Geography organized Geography Week from 9th January 2023 to 16th January 2023. Geography Week is a great initiative to promote and create awareness about the subject of Geography. As part of Geography Week, various competitions were organized including Map Reading, P.P.T Presentation, Essay Competition, Slogan Competition, Quiz Competition, Rangoli, Funny games, and Short Film Competition. A total of 25 students from the S.Y.B.A and T.Y.B.A classes participated enthusiastically in these competitions. On 14th January 2023, Geography day was celebrated. On this occasion Hon. Dr. Arjun Musmade, Head, Department of Geography, Tikaram Jagannath Mahavidyalaya, Khadki, Pune was the chief guest of this program. Hon. Prin.Dr. Kailash Jagdale, was the president of this program.

In view of the opportunities in IT industries and various software companies, Research and development, Planning and management this year

Department of Geography conducted two short term courses each for SYBA and TYBA Geography (Special) students. 'A Certificate course in Basic GIS' was offered for the S.Y.B.A. students and "A Certificate course in Advance GIS' was offered for the T.Y.B.A. students. These 90-hour courses was co-ordinated by Dr. Shubhada Londhe, Head Department of Geography and Dr. Rajesh Birajdar and Miss. Manisha Dongre are serve as the faculty of these courses. 12 students of SYBA (4 boys and 8 girls) and 14 students of TYBA (10 boys and 04 girls) enrolled in these courses.

In the academic year 2022-23, the Geography Department organized four educational tours for undergraduate and postgraduate students. On December 8th, 2022 TYBA and M.A. Part 2 students agro-based industrial visit at Katraj Dairy Farm in Naygaon, Tal. Mawal, Dist. Pune was organized by the department. Total 39 students of TYBA and M.A. Part 2, along with 5 teachers, participated in this visit. During the visit, the students received guidance from the field manager Katraj Dairy Farm on various aspects of the project, including project initiation, implementation and marketing. The Department of Geography organized a one-day field study excursion to Igulun village, located in Mawal Tahsil at Pune District on 8th December 2022. The students make socio-economic survey of the Igulun village.

Avishkaar Research Project Compelition was organised by the college on 21st Sept. 2022. F.Y.B.A., S.Y.B.A.,

T.Y.B.A. and M.A./M.Sc, (Geography) students participated in this research competition. Eco-friendly (Janash Utsav). Water Replenishment and hydroponic farming; these three models are presented by the students. 15 students (4 boys & 11 girls) of geography department are participated in this competition.

All the faculty members from the department attended seminars and conferences organized elsewhere.

Department of History

- 18th October 2022 Guest Lecture was organized on the occasion of MoU singing ceremony Mr. Rajkumar Ghogare delivered lecture on What is Mythology
- 19th February 2023 Guest Lecture was organized on the occasion of Celebration of Chatrapati Shivaji Maharaj Jayanti. Principal Vijayrao Nalawade delivered lecture on Life and Achievement of Chatrapati Shivaji Maharaj through Powada.
- T.Y.B.A. students were involved in preparation of Projects on Introduction to History, Applied History and Art and Architecture in early India.
- Classroom seminar was organized for M.A. I and II Students on various topics from the syllabus.
- Online and offline class test, home assignments and counselling were conducted regularly.
- S. Y. and T. Y. B. A students participated in Short Term Exhibition and presented opportunities in Travel and Tourism.

Department of Economics

On November 17, 2022, a lecture titled "The Importance of Economics in Competitive Examinations, Preparation Tips, and Interview Skills" was delivered by Professor Uddhav Ghodke. The lecture was organized specifically for students, with the aim of enlightening them about the significance of economics in competitive exams, providing guidance on exam preparation, and highlighting the essential skills required for interviews. The lecture had a total of 23 beneficiaries, who were able to benefit from the valuable insights shared by Prof. Uddhav Ghodke.

On November 17, 2022, a lecture titled "Various Career Options Available in Different Streams" was organized. The lecture was delivered by Professor Uddhav Ghodke, who provided valuable insights into the diverse career opportunities present in different fields of study. The lecture aimed to inform and guide the attendees about the range of career paths available to them based on their interests and qualifications. A total of 42 beneficiaries had the opportunity to attend the lecture and gain knowledge about the various career options open to them.

11th January 2023, Group Discussion on 'Digital Rupee: The next steps in Indians Digital Transformation' organized by Dr. Pratima Kadam. The total Beneficiaries was 18.

On February 1, 2023, A session was organized for Master of Arts (MA) students to create awareness about the Budget for the fiscal year 2023-24. was conducted by Professor Dr. Bharati Yadav. The purpose of this session was to

educate the students about the budgetary process and its significance in the economy. The session aimed to enhance the students' understanding of budget allocation, government expenditure, and fiscal policies. A total of 32 beneficiaries, comprising MA students, had the opportunity to participate in this awareness session and gain valuable insights into the budgetary process.

On May 13th 2023 the Economics Department has organized a Poster Presentation Competition for students of S.Y and T.Y.B.A. Total 20 students from the Economics Department Participated in the competition. The competition was inaugurated by Dr. Kailas Jagdale, the Hon, Principal of the college. Dr. Mrunalini Shekhar, the head of the Arts faculty, was also present on this occasion. S.Y.B.A. Students On 13th May 2023 organized the Short term course exhibition, 'An Introduction to Certificate course in Share Market'. The total Beneficiaries was 23.

T.Y.B.A. Students On 13th May 2023, organized the Short term course exhibition 'A Certificate Course In Economics For Competitive Examination.' The total Beneficiaries was 11.

HoD,
Dr. Bharati Yadav

मानसशास्त्र विभाग

१) दि. २१/४/२०२३ रोजी एस. वाय. व टी.वाय.बी.ए. या वर्गातील २२ विद्यार्थ्यांसाठी SWOT विश्लेषण तंत्र, स्मरणतंत्र, अनेक

चित्रपट तसेच शॉर्ट फिल्मस च्या माध्यमातून मानसशास्त्रीय प्रबोधन हा उपक्रम राबवण्यात आला. प्रा. शितल जाधव आणि प्रा. बाबासाहेब पवळ यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

२) दि. २/३/२०२३ ते ८/४/२०२३ या कालावधीत एस. वाय. बी. ए आणि टी.वाय.बी.ए च्या २० विद्यार्थ्यांसाठी म्युझिक थेरपी या विषयावर कार्यशाळा संपन्न झाली. सदर कार्यशाळेत श्री युसुफअली अब्दुलरजाक शेख यांनी मार्गदर्शन केले.

३) दि. ०१/०३/२०२३ रोजी एस वाय आणि टी. वाय. बी.ए (मानसशास्त्र) १८ विद्यार्थ्यांसाठी योग, मेडीटेशन, ध्यान-धारणा या विषयावर उपक्रम संपन्न झाला. प्रा. शितल जाधव आणि प्रा. बाबासाहेब पवळ यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले

४) दि. २८/१२/२०२३ रोजी इयत्ता ११ वी आणि १२ आर्ट्स, कॉमर्स च्या ८० विद्यार्थ्यांची अभ्यास समायोजन ही मानसशास्त्रीय चाचणी सोडवून घेतली. अभ्यास समायोजन चाचणीचे विश्लेषण करून सदर विद्यार्थ्यांना प्रा. शितल जाधव आणि प्रा. बाबासाहेब पवळ यांनी विद्यार्थ्यांना येणाऱ्या समस्यांवर वेळोवेळी मार्गदर्शन केले.

५) दि. ४/४/२०२३ रोजी 'तणाव व्यवस्थापन' या विषयावर इयत्ता ११ वी कला शाखेतील २५ विद्यार्थ्यांची कार्यशाळा घेतली. सदर कार्यशाळेत प्रा. शितल जाधव आणि प्रा. बाबासाहेब पवळ यांनी मार्गदर्शन केले.

प्रा. शितल भागवत जाधव

१) इयत्ता १० वी १२ च्या विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन, प्रेरणा, आत्मविश्वास, समस्या निराकरण, आरोग्य, ताण, स्मार्ट गर्ल अशा वेगवेगळ्या

- विषयावर रेडीओ टॉक केले.
- २) यु-ट्युबवर स्वाद पदार्थाचा २३ व्हिडीओ असलेले आणि वेलबिईंग निसर्गा ६५ व्हिडीओ असलेले चॅनल डेव्हलप केले.
 - ३) विविध महिलांना व मुलींना रूम फ्रेशनर, फिनाईल, लिक्विड सोप, हॅण्ड-वॉश, परफ्युम, सोप, ज्वेलरी मेकिंग, फ्लॉवर मेकिंग, ब्युटीपार्लर या विषयांवर मार्गदर्शन केले.
 - ४) दि. १३ मे २०२२ रोजी कोहिनूर कला, वाणिज्य, विज्ञान महाविद्यालय, कुलताबाद औरंगाबाद आयोजित आंतरराष्ट्रीय ई कॉन्फरन्समध्ये 'अनाथ विवाहित व्यक्तींची वैयक्तिक वाढ आणि जीवन उद्देशाचा तुलनात्मक अभ्यास' या विषयावर शोधनिबंध सादरीकरण केले.
 - ५) विविध विद्यार्थी आणि महिलांच्या ताण, कौटुंबिक वाद, राग, चिंता, भिती, विस्मरण अशा विविध समस्यांवर समुपदेशन केले.
 - ६) दि. ३ जानेवारी २०२२ रोजी राजर्षी शाहु कला, वाणिज्य, विज्ञान महाविद्यालय, रूकडी, कोल्हापूर येथे आयोजित आंतरराष्ट्रीय ई कॉन्फरन्समध्ये 'विवाहाचा इतरांशी सकारात्मक संबंध आणि स्व-स्विकार या घटकांबाबत तुलनात्मक अभ्यास' या विषयावर शोध निबंध सादरीकरण केले.
 - ७) दि. २० एप्रिल २०२२ रोजी महाराष्ट्र विद्यालय, निलंगा, लातूर आयोजित आंतरराष्ट्रीय ई कॉन्फरन्समध्ये 'स्त्री आणि पुरुषांमधील सामाजिक योगदान आणि भावनिक कार्यकुशलता या घटकांचा तुलनात्मक अभ्यास' या विषयावर शोध निबंध सादरीकरण केले.
 - ८) दि. ३, ४ फेब्रुवारी २०२३ रोजी श्री पंचम खेमराज महाविद्यालय, सावंतवाडी यांच्या

संयुक्त विद्यमाने ३५ वी राज्यस्तरीय परिषदेमध्ये 'स्त्री-पुरुषांमधील सामाजिक सुसंगतता आणि भावनिक परिपक्वता यांचा अभ्यास' या विषयावर शोधनिबंध सादरीकरण केले.

Department of Commerce

This report is divided in the following sections

- a. Academic Results:
- b. Value added Courses
- c. Departmental Activities
- d. Departmental wellbeing

A] Academic Result:

In the academic year 2021-22 the overall result of the faculty is as follows.

B.Com. = 87.63%

M.Com. = 98.04%

B] Credit Course:

University has made mandatory credit to be earned by students in different categories. College has applied for the approval of its certificate courses of T.Y.B.Com namely Certificate Course in Basics of Stock Market and Certificate Course in Direct Taxation and GST. The approval is yet to be received from the university.

C] Departmental Activities:

In this academic year 2022-23, department has organized various activities for the benefit of the students. These are as follows....

- On 13th September 2022, on the occasion of Ganapati Festival, a Ganapati Postal Presentation competition was organized. In this competition various students of FY, SY

and TY participated and presented their paintings on Lord Ganesh. Total 25 students participated. Mrs. Yashashri P. Borase was the evaluator of the poster competition.

- On 21st October 2022 a guest lecture was organized for the T.Y.B.Com students on "Careers in Commerce and Management". Prin. Dr. Hansraj Thorat of Sharadchandra Pawar Arts, Commerce College, Alandi was the resource person for the program. Total 123 students benefited by the programme.
- On 3rd and 4th November 2022 Student Induction Programme was organized for First year B.Com and M.Com students. In this programme total 129 students participated. In this program students were enlighten with the facilities available in the college and made aware about the rules and regulations and disciplinary aspect of the college.
- On 11th November 2022 the inauguration of Commerce Association and guest lecture was organized. Former principal Dr. Gorakh Sangle of Vir Wajhekar College, Funde, Mumbai was the Chief guest for the programme. He guided on Career Prospects and opportunities for commerce graduate students. Total 115 students were participated in this programme.
- On 3rd December 2022 a guest lecture was organized on the topic of Careers in Hardware and Networking. The expert faculty of Jetking Mr. Shiv Sharma was the resource person for the programme. Total 115 students got benefited from

the programme.

- On 27th and 28th January 2023 a workshop on Financial Education for Young Citizen was organized. This workshop was organized in association with NISM and SEBI which is a CSR activity. Total 34 students successfully completed the mandatory quiz and workshop. Mr. Jagdish Mane was the resource person for the programme.
 - An extension activity was undertaken by the faculty of the department at the Jesht Nagarik Sangh, Pimprigaon. Dr. Pravin Borase and Ms. Sushma Chattar of the department enlighten the audience about use of whatsApp and procedure of OLA Booking on 15th Feb. 2023. Total 40 senior citizens were present in this activity.
 - A workshop on Use of Excel was organized by the department for the T.Y.B.Com. students on 10th March 2023. Total 54 students participated in this workshop. Dr. Pravin Borase was the resource person for the programme.
 - A workshop was organized in association with the Consumer Guidance Society of India, Mumbai (CGSI) on 2nd May 2023 for the B.Com. students. Total 113 students were benefited by the programme. Ms. Milan Mestry was the resource person for the workshop.
- D] Departmental wellbeing:**
- Mr. Rajendra Deshmukh, Associate Professor and Head, Department of Commerce got retired on 30th June 2022.
 - Dr. Pravin Borase joined the

department as a faculty on 23th August 2022. He got transferred from sansth's S.G.M. College, Karad, Dist. Satara.

- Ms. Prajacta Gujar has joined as a faculty in the non-grant section of the department on 5th Dec. 2022 as a replacement of Mr. Akshay More.

Department of Mass Communication (B.Voc)

B. Voc. (Department of Mass Communication) done the following activities:

In the academic year 2022-2023, various expert guest lectures, educational visits and workshops were held in the department.

Various guest Lectures and Programmed organised by B.Voc Mass Communication :

- 12 Feb 2022, Department of Mass Communication (B.Voc) conducted "Orientation on Career Opportunities in Photography and Videography". On this occasion the chief guest was Mr. Anand Sampat pune based fashion photographer who interacted with students and Principal Pandurang Gaikwad presided over the program for this programme IQAC Coordinator Dr. Nilkanth Dahale & Nodal Officer B.Voc Dr. Dattatray Hingane were Present.
- 16 Feb 2022, Department of Mass Communication (B.Voc) Conducted "VFX Post Production and its Industry Opportunities" workshop on this occasion "The chief guest Mr. Pankaj

Sonawane Producer of S.M Rolling FX Pimpri Chinchawad based FX Company. Vic Principal Mrunalini Shekhar presided over the program. For this programme IQAC Coordinator Dr. Nilkanth Dahale & Nodal Officer B.Voc Dr. Dattatray Hingane were Present.

- 19th March 2022, Department of Mass Communication (B.Voc) organized Study tour in S.M Rolling FX Company for understanding "Functioning of post-Production and Special visual effects coordination". In this visit company producer Mr. Pankaj Sonawane and his team were present who guided and shown the whole procedure of VFX.
- On 25th May 2022 "Rayat Darpan" College News Paper in Marathi was published by Honourable Home minister Shri Dilip Walse Patil along with CDC Chairman Shri Sanjog Waghare Patil and Principal Dr. Pandurang Gaikwa.
- 30 July 2022 Department of Mass Communication (B.Voc) Organized guest lecture on "Global Film Business Opportunities" on this occasion Germany based film maker Mr. Ramesh Holbole was Present I/C Principal Prof.Dr. Madhav Sarode presided over the program For this programme IQAC Coordinator Dr. Nilkanth Dahale & Nodal Officer B.Voc Dr. Dattatray Hingane were Present

Head,

ग्रंथालय विभाग

ग्रंथालय ही एक सामाजिक संस्था आहे. ज्ञानाची साधना आणि संशोधनात्मक दृष्टीमुळे समाजाचा आणि राष्ट्राचा सर्वांगीण विकास होत असतो. या कामी ग्रंथालयाचे महत्त्व अनन्यसाधारण आहे. ग्रंथालयामुळे संशोधन कार्याला चालना मिळते व नवनवीन माहिती वाचकांपर्यंत पोहचविली जाते .

मनोरंजनासाठी पुस्तके उपलब्ध करणे म्हणजे व्यक्तिमत्त्व विकासाच्या संधी उपलब्ध करून देणे ही ग्रंथालयाची उद्दिष्टे आहेत. ग्रंथपाल व ग्रंथालयातील सेवकांना माहितीच्या विविध स्रोतातून माहिती शोधून लोकहितार्थ सुनियोजितपणे संकलित करावी लागते व अशी उपयुक्त माहिती वाचकांना वेळेत उपलब्ध करून द्यावी लागते.

ग्रंथालयामाजी बसे क्षणभरी !

तोचि ज्ञान कण वेचितसे !!

आजच्या संगणकीय माहिती तंत्रज्ञानाच्या काळात वाचनसाहित्याचे स्वरूप बदलत चालले आहे. माहितीचा ओघ प्रचंड प्रमाणात वाढू लागला आहे. अनेक पुस्तके पीडीएफ स्वरूपातही उपलब्ध होऊ लागली आहेत. एकप्रकारे ग्रंथालय एका क्लिकवर उपलब्ध होत आहेत. सोशल मिडीयाच्या तंत्रज्ञानाचा उपयोग करून ग्रंथालयाने ग्रंथालय वेबसाईट(<https://www.mpcollegepimpri.edu.in/library>) व ग्रंथालय ब्लॉग (<http://mpcollegelibrary83.blogspot.com>) तयार केला आहे.

महाविद्यालयाचे ग्रंथालय हे विविध विषयांवरील संदर्भग्रंथ व क्रमिक पुस्तकांनी सुसज्ज आहे. ग्रंथालयातील एकूण ग्रंथसंपदा ५९,२६९ एवढी आहे. ३७५ सीडी व डीव्हीडी आहेत. ग्रंथालयात एकूण २६ नियतकालिके येतात. ग्रंथालयाने N-List (National Library and Information Service

Infrastructure for Scholarly Content) हा डेटाबेस वाचकांसाठी उपलब्ध करून दिला आहे. त्यामध्ये ३१६४००० ई -बुक्स व ६३०० ई -जर्नल्स उपलब्ध आहेत.

याकरिता (<https://nlist.inflibnet.ac.in/>)

व शोधगंगा वेबसाईटसाठी

(<http://shodhganga.inflibnet.ac.in>)

या वेबसाईटचा उपयोग करण्यात येतो. ग्रंथालयामार्फत यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे बी.लिब. व एम. लिब. हे कोर्स चालवले जातात.

ग्रंथालयांमध्ये देवाण-घेवाण कक्ष, संदर्भग्रंथ, दृकश्राव्य विभाग, नियतकालिक विभाग, वाचनसाहित्य संग्रह विभाग, इंटरनेट विभाग, मुलांसाठी व मुलींसाठी स्वतंत्र अभ्यासिका कक्ष, सत्र अभ्यासिका, रिप्रोग्राफी (झेरॉक्स) इत्यादी विभाग कार्यरत आहेत.

महाविद्यालयाच्या प्रत्येक विभागात विषय (विभागीय) ग्रंथालय कार्यरत आहेत. वाचकांसाठी भाषांतर सेवा आहे . पदवी वर्गासाठी हुशार, होतकरू व गरीब विद्यार्थ्यांना बुक बँक योजनेद्वारे पुस्तकांच्या किंमतीच्या १/४ किंमत आकारून पुस्तकांचे संच दिले जातात. गुणवंत व विकलांग विद्यार्थ्यांना मोफत बुक बँक दिली जाते. वाचकांसाठी ओपॅक सुविधा आहे. संगणकाद्वारे पुस्तकांची देवाणघेवाण होते. Book Return Drop Box ची सुविधा आहे. वाचकांसाठी भाषांतर सेवा आहे वाचकांच्या गरजा, अडचणी जाणून घेण्यासाठी तक्रार निवारण पेटी ग्रंथालयात आहे. सामाजिक जबाबदारीच्या भावनेने 'समाजासाठी ग्रंथालय' ही सुविधा उपलब्ध आहे.

वाचन चळवळ वृद्धिंगत करण्यासाठी ग्रंथालयामार्फत या शैक्षणिक वर्षात पुढील प्रमाणे 'कार्यक्रमां' चे आयोजन करण्यात आले.

१. दि. २५ जानेवारी २०२३ रोजी मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा दिनानिमित्त ग्रंथ प्रदर्शन चे आयोजन

२. दि. २५ जानेवारी २०२३ रोजी मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा दिनानिमित्त ग्रंथालय विभाग व मराठी विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'व्याख्यानाचे' चे आयोजन

३. दि. २७ फेब्रुवारी २०२३ रोजी ग्रंथालय विभाग व मराठी विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित 'मराठी राजभाषा दिनानिमित्त' व्याख्यानाचे आयोजन प्रमुख वक्ते मा. अभिजित काळे व मा. दिनेश भोसले .

४. दि. १५ ऑक्टोबर २०२३ रोजी वाचन प्रेरणा दिनानिमित्त 'ग्रंथ प्रदर्शना' चे आयोजन

५. दि. १५ ऑक्टोबर २०२३ रोजी वाचन प्रेरणा दिनानिमित्त ग्रंथालय विभाग व मराठी विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'व्याख्यानाचे' चे आयोजन प्रमुख पाहुणे मा. प्राचार्य .डॉ. मिलिंद सूर्यवंशी.

डॉ. तृप्ती सुभाष अंत्रे

ग्रंथपाल

National Cadet Corps (NCC)

The NCC unit of 1 Mah Sig Coy Pune has had an eventful and successful year in 2022-2023. This report aims to provide an overview of the unit's activities, achievements, and participation in various events during this period.

Har Ghar Tiranga Abhiyan :

From 13th August to 15th August 2022, the NCC unit actively participated in the Har Ghar Tiranga Abhiyan. Cadets visited residences in the local community to create awareness about the completion of 75 years of independence. This initiative aimed to instill a sense of patriotism and pride in every citizen, and the cadets played an important role in spreading this message.

Independence Day and Republic Day Parades :

The NCC unit proudly participated in the Independence Day parade and the Republic Day parade. The cadets displayed exceptional discipline and performed drill exercises with precision during these events. Their participation showcased their commitment to serving the nation and their dedication to the principles of the NCC.

B Certificate Examination:

Fourteen NCC cadets from our unit appeared for the B certificate examination during the year. We are pleased to report that all the cadets successfully cleared the examination, demonstrating their knowledge, skills, and commitment to their NCC training. This achievement reflects their hard work and the excellent guidance provided by our instructors.

Awareness Workshop on G20 :

In collaboration with Mahatma Phule Mahavidyalaya Pimpri, Ajeenkya DY Patil School of Engineering Lohegaon, and Abeda Inamdar Senior College, Camp, Pune, our NCC unit organized a five-day workshop on "Awareness about G20" from 8th May 2023 to 12th May 2023. The workshop covered various topics such as economy, culture, environment, social activity, and the theme "One earth, one family, one future." This workshop provided our cadets with valuable insights into global issues and enhanced their understanding of international affairs.

Life Pledge for the Environment :

On 26th May 2023, the NCC cadets took a Life Pledge for the Environment.

This initiative aimed to create awareness about the importance of environmental conservation and sustainable practices. The cadets pledged to actively contribute to protecting the environment and promoting sustainable development in their everyday lives.

World Environment Day Celebration :

On 5th June 2023, in celebration of World Environment Day, our NCC unit organized various activities. These included an essay competition, where cadets showcased their knowledge and ideas on environmental issues, and a guest lecture by Dr. Rajesh Birajdar, Assistant Professor in Geography at Mahatma Phule College, Pimpri. Additionally, a poster presentation on topics related to the environment provided a platform for the cadets to creatively express their thoughts and promote environmental awareness.

Conclusion :

The year 2022-2023 has been marked by the active engagement of the NCC unit of 1 Mah Sig Coy Pune in various activities and events. From participating in the Har Ghar Tiranga Abhiyan to excelling in parades, clearing the B certificate examination, and organizing workshops on global awareness, the cadets have shown immense dedication and enthusiasm. Their commitment to environmental conservation and their active participation in World Environment Day celebrations further exemplify their responsible citizenship. We commend the cadets, instructors, and all those involved for their exceptional efforts in upholding the ideals of the NCC.

Department of Physical Education and Sports

The Physical Education and Sports Department of the college has organised different activity during the Academic year like Inter Class, Inter Collegiate, and Inter-Zonal Sports Tournaments etc. Our college and Pune District Zonal Sports Committee organized different sports events (Men & Women) and students of our college achieved special awards and prizes.

Student of our college have bagged special prizes and have been awarded during the Inter Collegiate, Inter-Zone, All India Inter-University and, National and International level Tournament. Special achievements highlights for the year 2022-23 are as follows.....

Special Achievement

- Awarded to Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, and Pune - 17 for having actual played in Athletics Men's Tournament and declared Runner team during the year 2022-23

Students Achievements

Atharv Bhkare (S.Y.B.Com.)

- Bronze Medal in All India Inter University Swimming competition organised Bhubaneswar, Odisha, India, from 25th to 30th Dec, 2022 from Silver medal in 400mtr, 800m and 1500m freestyle swimming competition organised by Garware College of Commerce, Pune from 10th to 11th Nov, 2022.

Yuraj Shetsandhi (F.Y.B.Sc)

- Gold medal in Kick Light 57 kg. Wet

category Wako India Kick Boxing championship from 26th to 29th Sept, 2022 at SMS Indoor Stadium, Jaipur, Rajsthan.

Patil Siddhesh (T.Y.B.Com.)

- Represented in All India Inter-University Cycling track event Competitions organized by Panjab University, Patiyala, from 24th to 27 Jan 2023
- Represented in All India Inter-University Cycling Road event Competitions organized by M.G.M. University, Aurangabad, from 14th to 17th Feb, 2023.
- Selected for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized Mahatma Phule College, Pimpri, Pune, Pune, from 3rd Nov, 2022.
- Represented for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized Hutatma Rajguru Mahavidyalaya, Rajgurunagar, Pune, from 8th to 9th Nov., 2022.
- Selected for Inter-Zone Cycling Road Competitions Organized Annasaheb Waghare College Otur, Pune, from 20th Dec, 2022.
- Selected for Inter-Zone Cycling Road Competitions Organized Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, from 3rd Nov., 2023.

Angre Omkar (T.Y.B.Com.)

- Represented in All India Inter-University Cycling track event Competitions organized by Panjab University, Patiala, from 24th to 27th Jan. 2023.
- Represented in All India Inter-

University Cycling Road event Competitions organized by M.G.M. University, Aurangabad, from 14th to 17th Feb, 2023.

- Selected for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized Mahatma Phule College, Pimpri, Pune, Pune, from 3rd Nov, 2022.
- Represented for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized Hutatma Rajguru Mahavidyalaya, Rajgurunagar, Pune, from 8th to 9th Nov., 2022.
- Selected for Inter-Zone Cycling Road Competitions Organized Annasaheb Waghare College Otur, Pune, from 20th Dec., 2022.
- Selected for Inter-Zone Cycling Road Competitions Organized Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, from 3rd Nov., 2023.

Patil Sainath (S.Y.B.Com.)

- Represented in All India Inter-University Cycling track event Competitions organized by Panjab University, Patiyala, from 24th to 27 Jan 2023.
- Represented in All India Inter-University Cycling Road event Competitions organized by M.G.M. University, Aurangabad, from 14th to 17th Feb., 2023.
- Selected for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized Mahatma Phule College, Pimpri, Pune, Pune, from 3rd Nov., 2022.
- Represented for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized Hutatma Rajguru Mahavidyalaya,

Rajgurunagar, Pune, from 8th to 9th Nov, 2022.

- Selected for Inter-Zone Cycling Road Competitions Organized Annasaheb Waghare College Otur, Pune, from 20th Dec., 2022.
- Selected for Inter-Zone Cycling Road Competitions Organized Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, from 3rd Nov., 2023.

Jadhav Swati Raghunath (T.Y.B.A.)

- Represented in All Inter University Inter University Hockey Competitions organized by Panjab University, Patiyala, Hockey stadium Mohali from 25th - 31st Jan 2023.
- Represented in South West Zone Inter University Hockey Competitions organized by Janrdan Roy Nagar Rajsthan University, Udyapur from 20th to 23rd Dec., 2022.
- Gold medal in Inter Zonal Hockey team Competition organized by B.G. College, Sangavi, Pune, from 1st to 2nd Nov 2022.
- Selected for Inter-Zone Hockey Competition organized by B.G. College, Sangavi, Pune, from 130th Oct, 2022.

Athawale Ganesh:

- Gold Medal in 1500m and 5000m run for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC and U. R. College Kalamb.
- Gold Medal in 1500m and 5000m run for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC and U. R. College Kalamb.

Chavan Bhushn (F.Y.B.Com.)

- Selected for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized Mahatma Phule College, Pimpri, Pune, Pune, from 3rd Nov., 2022.
- Represented for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized Hutatma Rajguru Mahavidyalaya, Rajgurunagar, Pune, from 8th to 9th Nov., 2022.
- Selected for Inter-Zone Cycling Road Competitions Organized Annasaheb Waghare College Otur, Pune, from 20th Dec., 2022.
- Selected for Inter-Zone Cycling Road Competitions Organized Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, from 3rd Nov., 2023.

Patole Rohit (F.Y.B.Com.)

- Selected for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized Mahatma Phule College, Pimpri, Pune, Pune, from 3rd Nov., 2022.
- Represented for Inter-Zone Cycling Track Competitions Organized Hutatma Rajguru Mahavidyalaya, Rajgurunagar, Pune, from 8th to 9th Nov., 2022.
- Selected for Inter-Zone Cycling Road Competitions Organized Annasaheb Waghare College Otur, Pune, from 20th Dec., 2022
- Selected for Inter-Zone Cycling Road Competitions Organized Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, from 3rd Nov., 2023

Kiran Jagtap (T.Y.B.A.)

- Represented 81kg. weight Category All India Inter-University Weight-Lifting

Competitions organized by Chandigad University, Mohali, from 15th to 18th Jan., 2023.

- Gold Medal in 81 kg weight category for Inter-Zone Weight Lifting Competitions Organized by Amruteshwar Arts, Commerce and Science College, Amruteshwar, Pune, Pune, from 21th Nov., 2022.
- Gold Medal in 81 kg weight category for Inter-College Weight Lifting Competitions Organized Amruteshwar Arts, Commerce and Science College, Amruteshwar, Pune, Pune, from 11th Nov., 2022.

Rohit Bari (M. Com)

- Silver Medal in 10m Air Rifle Inter Collegiate Shooting Competition Organized by Ambedkar College, Yarwada, Pune, from 12th Nov., 2022.
- Represented in 10m Air Rifle Inter Zonal Shooting Competition Organized by Poona Arts, Commerce and Science College, Pune, from 21st to 22nd Nov., 2022.

Atharv Bhkare (T.Y.B.Com.)

- Selected for 200m IM, 400m, 1500m free style, 100m Breast stroke for Inter-Zone Swimming Competitions Organized Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pun- 17 from 30th Nov., 2021.
- Silver medal in 400m and 1500m free style for Inter-Zone Swimming Competitions Organized Garware College of Commerce, from Pune, from 8th & 9th Dec., 2021.
- Selected for Water-Polo Competition for Inter-Zonal Competitions Organized

by Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pun- 17 from 30th Nov., 2021.

- Silver medal in Water-Polo team Inter Zonal Competition Organized by Garware College of Commerce, from Pune, from 8th & 9th Dec., 2021.

Chavan Chetan (F.Y.B.A.)

- Represented in 400m Hurdles South West Zone Inter-University Athletics Competitions organized by Physical Education and Sports University, Tamilnadu from 9th -12th Jan., 2023.
- Gold Medal in 800mtr run for Inter Zonal Athletics Competitions Organized by Pune district Zonal Sports Committee, Pune, from 13th to 15th Dec. 2021.
- Gold Medal in 800mtr run for Inter-Collegiate Athletics Competitions Organized Abasaheb Garware College, Pune, from 17th to 19th Nov., 2022.

Late Praffula (T.Y.B.A.)

- Bronze Medal in 800mtr run for Inter Zonal Athletics Competitions Organized Abasaheb Garware College, Pune, from 17th to 19th Nov., 2022.
- Silver Medal in 800mtr, Bronze medal in 400mtr, Gold medal in 4 x 100mtr and 4 x 400mtr Relay for Inter-Collegiate Athletics Competitions Organized by PDZSC and V.R. College Kalamb, Pune, from 13th to 15th Nov., 2022.

Siddhesh Chudhari (F.Y.B.A.)

- Represented in 400m Hurdles South West Zone Inter-University Athletics Competitions organized by Physical Education and Sports University, Tamilnadu from 9th -12th Jan., 2023.

- Represented in 400m Hurdles All India Inter-University Athletics Competitions organized by Physical Education and Sports University, TamilNadu from 9th - 12th Jan, 2023.
- Gold Medal in 400m Hurdles, 4 x 100m & 4 x 400m Relay for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC and Kalamb College, Kalamb, Pune, from 13th to 15th Nov., 2022.
- Gold Medal in 400m Hurdles, Silver medal in 4 x 400m relay for Inter Zonal Athletics Competitions Organized by Abasaheb Garware College, Pune, from 17th to 19th Nov., 2022.

Shreyash Magar (F.Y.B.A.)

- Bronze Medal in 400 m run for Inter-Collegiate Athletics Competitions Organized by B.G.S, College, Wagholi, Pune, from 10th to 12th Dec., 2021.
- Silver Medal in 400 x 100 m Relay for Inter Zonal Athletics Competitions Organized by Pune district Zonal Sports Committee, Pune, from 13th to 15th Dec, 2021.

Shinde Samarth (S.Y.B.A.)

- Silver Medal in 400 mtr run and Gold Medal in 4 x100 mtr and 4 x 400m Relay for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC and Kalamb College, Kalamb, Pune, from 13th to 15th Nov, 2022

Tusle Srdha (T.Y.B.A.)

- Bronze Medal in Javelin through for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC and Kalamb College, Kalamb, Pune, from 13th to 15th Nov., 2022.

Omkar Shidruk (F.Y.B.A.)

- Gold Medal in Triple Jump, Silver Medal in Long Jump for Inter-Collegiate Athletics Competitions Organized by B.G.S, College, Wagholi, Pune, from 10th to 12th Dec, 2021.
- Represented in Long Jump for Inter Zonal Athletics Competitions Organized by Pune district Zonal Sports Committee, Pune, from 13th to 15th Dec., 2021.

Munse Suraj (F.Y.B.A.)

- Bronze Medal in Half Marathon, and Gold Medal in 4 x 400mtr relay for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC and Kalamb College, Kalamb, Pune, from 13th to 15th Nov., 2022.
- Represent for Inter Zone Athletics competition Organized by Abasaheb Garware College, Pune, from 17th to 19th Nov., 2022.

Yadav Vishal (S.Y.B.A.)

- Gold Medal in 4 x 100m Relay for Inter-College Athletics Competitions Organized by PDZSC and Kalamb College, Kalamb, Pune, from 13th to 15th Nov., 2022.
- Represent for Inter Zone Athletics competition Organized by Abasaheb Garware College, Pune, from 17th to 19th Nov., 2022.

Amruta Kale (F.Y.B.A.)

- Gold Medal in 52 to 54 kg. weight category Boxing r Inter-College Athletics Competitions Organized by B.J.S. College Wagholi, Pune, from 20th Nov., 2022.

- Represent for Inter Zone Boxing Competition Organized by B.J.S. College Wagholi, Pune, from 21st Nov., 2022.

Mane Abhishek (M. Com.-I)

- Member of Runner-Up Hockey Men's team for Inter-Zonal Competitions Organized Baburao Gholap College, Sngavi, Pune from 1st to 2nd Nov., 2022.

Rutuk Kamble (S.Y.B.A.)

- Member of Runner-Up Hockey Men's team for Inter-Zonal Competitions Organized Baburao Gholap College, Sngavi, Pune, from 1st to 2nd Nov, 2022

Shinde Vaibhav (S.Y.B.Com.)

- Selected for Inter Collegiate Yoga Competition Organized by Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalya, Yerwada, Pune, from 17th Nov., 2022.
- Represented for Inter Zonal Yoga Competition Organized by Sangmnar Nagarpalika, Mahavidyalya, Sangamner, Dist- Ahmednagar, from 22nd to 23rd Nov., 2022.

Salunke Priti (F.Y.B.Com.)

- Gold Medal in Table Tennis Inter Collegiate competition organised by S.I.P.S. Lonavala, Pune, from 15th Oct., 2022
- Represented for Inter Zonal Table Tennis Women's Competition Organized by symbiosis Arts and Commerce college, Pune, from 19th to 20th Oct., 2022.

Competition and Activity Organization by College

- Celebration (Demonstration) of International Yoga Day 21st June, 2022
- The vaccination campaign was

organized by the Health Center and Department of Physical Education and Sports from 5th July, 2022.

- Organized Inter Collegiate Cycling Track competition by Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune from 3rd Nov., 2022.
- Organized Inter Collegiate Hockey Men's competition by Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune from 30th Nov., 2022.
- Organised walkathon on the occasion of National Sports Day from 29 August, 2022.
- Organized Mini Marathon Competition On the occasion of Rayat Education Institute, President Hon. Sharad Chandraji Pawar 82nd birthday, from 9th Dec., 2022
- Organized Chess, Athletics, Volleyball, Kho-Kho, Kabaddi, Table- Tennis Inter- Class Sports Competitions from 26th to 28th April, 2023

Participated Teams for Inter-Collegiate Sports Competitions Team 2022-23

1) Hockey (Men), 2) Hockey (Women), 3) Kabaddi (Men), 4) Kabaddi (Women), 5) Boxing (Women), 6) Boxing (Men), 7) Athletics (Men), 8) Athletics (Women), 9) Shooting (Men), 10) Weight Lifting (Men), 11) Kho- Kho (Men), 12) Cycling Track (Men), 13) Wrestling (Men), 14) Judo (Women), 15) Cycling Road (Men), 16) Yoga (Men), 17) Swimming (Men), 18) Water Polo (Men), 19) Table Tennis (Women)

Dr. Lohote P.K.

Director of Physical Education & Sports

Vivek Vahini

The inauguration of Vivek vahini programs was organized on 17th October 2022 at 11: 30 am at the hands of Chief Guest Mr. M. M. Jagadale (Social Worker from Satara) and Prin. Dr. Kailas Jagadale. At the same time he guided students on 'Social Dogma and Science' for college students in seminar hall. The president for the program was Dr. Kailas Jagadale (Principal, Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri). Mr. M. M. Jagadale started his talk by correlating science in everyday life with social dogma. He explained many examples with scientific view. Later he also touched many things like crackers free Diwali, gender equality, De-addiction, science & astrology, etc. 94 students and 10 faculties was present for the program.

Vivek Vahini also urged students and community to celebrate crackers free Diwali with displaying posters in college campus and nearby area.

Chairman

Competitive Exam Guidance Center

Competitive Examination Guidance Center is functioning at Mahatma Phule College, Pimpri, Pune and guidance is being given by this center to prepare future officers. This center has provided independent study room for the students at Second Camps of Mahatma Phule College, Sambhajinagar, Pimpri. 1500 books are available for students in this study library. Timing of the study center is from 8.00 am to 07.00 pm. Students are benefiting from

this study room and library provided to them under Competitive Examination Guidance center. In the academic year 2022-23, 05 students have taken admission in the reading room of competitive examination guidance center.

In the academic year 2022-23, the Competitive Exam Guidance Centre has organized the "Inauguration function and guest lecture" on Monday, 07/11/2022. Mrs. Purna Jeevan Katte, ACP, was present as the Chief Guest at this inauguration ceremony. Mrs. Purna Katte delivered a lecture on preparations on competitive exams. Dr. Kails Jagdale, presided over the program as president of the event. Coordinator Dr. Pravin Borase proposed the program and welcomed the guests. Prof. Dr. Madhav Sarode introduced the chief guests and Dr. Rajesh Birajdar expressed the vote thanks of this events. A total of 176 students of the college participated in the said program and benefited from this lecture.

In this academic year online MPSC and IBPS classes were conducted by Rayat Shikshan Sanstha, Satara, in which 36 students of our college registered for MPSC online classes and 41 students registered for IBPS online classes. All students successfully completed this programme.

For this center, Principal Dr. Kailash Jagdale and Vice-Principal Dr. Madhav Sarode consistently provided in valuable guidance. Similarly, Center Coordinator Dr. Pravin Borase and all Committee members helped.

Dr. Pravin Borase
Director

Self Employment And Entrepreneurship Development Committee

On July 15th. Mahatma Phule College in Pimpri Pune organised various programs to create awareness about skill training among college students, in celebration of World Youth Skills Day. The college displayed a banner commemorating the day, and several activities were organized to promote skill development.

The students participated in rangoli, painting, and essay competitions, which aimed to foster their creative skills. Additionally, online lectures were organized to provide valuable insights into skill development. Honorable Mr. Omkar Gouridhar, a successful entrepreneur from Pune, delivered a lecture on the topic "Youth's India," emphasising the importance of creating an innovative, inquisitive, ambitious, and ritualistic India, in addition to a skilled one. He highlighted the need for Indian youth to acquire global knowledge for the country's development.

Another distinguished speaker, Honorable Mr. Mubin Tamboli. an eminent speaker and industry mentor, delivered a lecture on the topic "Importance and Opportunities of Skill Development." He discussed the concepts

of soft skills and hard skills, and explained the five basic skills and how to acquire them. He stressed the need for continuous skill development.

A total of 44 students participated in the rangoli. painting, and essay competitions, while 78 students benefited from the lecture by Honorable Mr. Omkar Gouridhar and Honorable Mr. Mubin Tamboli. The program was presided over by the college's Principal. Honorable Prof. (Dr.) Madhav Sarode. The coordination and planning of the event were led by Dr. Smbhadu Londhe, the Coordinator of the Self Employment and Entrepreneurship Development cell, under the guidance of the Honorable Principal. Prof. (Dr.) Madhav Sarode. Dr. Jijni Yulav, Head of the Department of Economics, Dr. Kamayani Surve, Head of the Department of Hindi, and Dr. Vijay Pokale of the Department of Commerce provided invaluable support in planning the program.

In the academic year 2022-2023, the college conducted a certificate course called "A Certificate Course in Self-Employment and Entrepreneurship Development" to tap into the opportunities available in self-employment. This course specifically targeted the category of S.Y.B.Com (Second Year Bachelor of Commerce) students. The course, spanning 90 hours, aimed to equip students

with the necessary skills and knowledge to pursue self-employment and entrepreneurship. Dr. Shubhada Londhe, the Head of the Department of Geography, coordinated the course, while Mr. Sanjay Nangare served as the faculty. A total of 170 students enrolled in the course, with 88 boys and 82 girls participating. The course curriculum provided comprehensive information on self-employment and entrepreneurship development.

Throughout the duration of the course, students were exposed to various aspects of entrepreneurship. They learned about the importance of entrepreneurship, the qualities and characteristics of successful entrepreneurs, the different opportunities available in self-employment. as well as the challenges and opportunities that entrepreneurs face. The course also covered topics on effective management of finances and time.

To enrich the learning experience, students were introduced to real-life success stories of entrepreneurs and were informed about government schemes that support entrepreneurship. The course material included video presentations, newspaper articles, and online resources to provide guidance and further insights into the field of entrepreneurship.

By offering this certificate course, the college aimed to empower students with the necessary skills and knowledge to

explore self-employment and entrepreneurship as viable career options. The course provided a platform for students to develop their entrepreneurial mindset, gain practical knowledge, and make informed decisions regarding their future ventures.

College-Industry Co-Ordination Committee

The objective of college-Industry Co-Ordination committee is to establish rapport with the neighbouring industries, organizing student visit to industries. Also consider the possibilities of inter-institutional exchange of knowledge and research, to train the student and teachers accordingly. To take efforts to place students in different industries located in neighbouring regions.

College-Industry Co-Ordination Committee and Chemistry department jointly organized expert talk of Dr. Tukaram Urmode, Head R & D, FUJIFILM Sericol India Pvt. Ltd. on "Career in Chemical and Pharmaceutical Industry" on 19th November 2022. The lecture was very beneficial to B. Sc. (Chemistry) and M. Sc. (Organic Chemistry) students.

Dr. Dattatray G. Hingane
Chairman

Innovation and Incubation Cell

Organized Visit to C-III Centre, S. M. Joshi College, Hadapsar, Pune

Report

Innovation and Incubation Cell organized a visit to C-III centre, S. M. Joshi College, Hadapsar, Pune on 9th February 2023 at 11 am for U.G. and P.G. students under recent MoU with S. M. Joshi College, Hadapsar, Pune. 33 students participated for this visit with 2 faculties. The visit started with power point presentation by Ms. Payal Patil (Coordinator, C-III Centre) in conference hall about objectives behind establishment of centre, available facilities at the centre and the beneficiaries of the centre. Afterwards students divided into two groups and two faculties explained various instruments available for use like robot, 3D-printer, 3D-scanner, engine of electric vehicle, etc. They also showed co-working space available for anyone and conference hall and other facilities available there. Students curiously asked many questions and during the visit and their faculties answered it in detailed manner. During visit Ms. Nayan Patil also showed the models prepared by their students with the help of 3D printer. Later students discussed their ideas which may be worked with the help of C-III centre. Students also done the campus visit of college including chemistry, physics, mathematics,

microbiology, botany and zoology laboratories & library. Visit concluded with a group photo showing happy faces of students.

Chairman

NEP 2020 Cell

The NEP (National Education Policy) 2020 Cell was established in response to the guideline circulated by the Savitribai Phule Pune University Pune with a letter no. CBH/585 dated 19th July 2022. To begin with, Action Plan for effective implementation of NEP 2020 for AY 2022-23 was prepared and submitted to Savitribai Phule Pune University Pune on 18th August 2022.

The activity of students' registration drive in the ABC (Academic Bank of Credit) Digi locker App through the Three-Day Workshop on the task conducted between 18th and 20th October 2022. 395 students' registration in the ABC was completed and the same tempo was carried out further. Till date, more than 700 students have registered in the same system. Same spirit has been kept while carrying out different responsibilities under this cell in the times to come.

NEP 2020 Cell and IQAC jointly organized One Day National Workshop on the theme of Institutional preparedness for NEP 2020: Issues and Measures with

Special Reference to Revised SSR Questionnaire of NAAC on 17th November 2022. Hon. Prof. (Dr.) R. T. Bedre, Director, UGC HRDC, Dr. Harisungh Gour Vishwavidyalaya (A Central University), Sagar, M. P. (India) and Hon. Prin. Dr. Arun Adsool, former V. C. of the Savitribai Phule Pune University, Pune were the resource persons at the workshop. Prin. Dr. Kailash Jagdale presided over the workshop. 76 delegate participants were present for the workshop.

Dr. Pratima Kadam
Chairperson

National Service Scheme Special Program Report

Venue: - J. P. Naik Rural Development Society Shivapur

9th to 15th January 2023

Day One (09/01/2023)

On January 9th, 2023, Monday, at nine o'clock in the morning, volunteers and program officers left the college premises for the camp site of J. P. Naik Rural Development Institute in Khed Shivapur, Pune District. The students prepared all the premises for the inauguration of the camp site. Inaugural program was held at exactly 4.00 pm the same day. Dr. Nitin Ghorpade, Principal of Annasaheb Magar College was the

prominent presence for the program.. He gave a detailed lecture on how NSS student develop all over personality and contributes to the society. Hon. Dr. Kailash Jagdale, Principal of Mahatma Phule College inaugurated the program. He asserted that the students should gain experience in seven days and develop themselves and contribute to the society. On the same day all the students were divided into groups and 7 teams were formed and each team was given a list of daily tasks and the camp started.

Day Two (10/01/2023)

On Tuesday morning from 6 to 9 am all the volunteers did various exercises and started the day. An awareness round was held in the village at 9 o'clock. After breakfast, all the volunteers undertook a cleanliness campaign at the camp site of J. P. Naik Rural Development Institution. All the premises were cleaned and the ornamental trees in the premises were properly cut. The trees were properly pruned and the trees were properly shaped. After lunch at 3.30 pm, Dr. Pandurang Bhosle, Head of Marathi Department of the college, guided the students on the topic "Sant Gadgebaba's Social Responsibility". He gave detailed information about his social work and interacted with the students. All the volunteers gave good response in this program. Cultural program and games were conducted in the evening.

Day Three (11/01/2023)

On Wednesday morning from 6 to 8, yoga and exercises were performed. Students were assigned to different places and tasks to different groups according to each group. In this, Gram Panchayat, primary school, village high school, Kashi Vishweshwar temple and other areas were cleaned. After lunch at 3.30 pm, a lecture was given by Prof. Uddhav Ghodke, Head of Department of Economics, Shripatrao Kadam Mahaviyalaya Shirwal on the topic "Role of Youth in Rural Development". He gave complete information to the students about the coordination of economy, youth and rural development through various examples and guided them well. Games and entertainment programs were conducted in the evening.

Day Four (12/01/2023)

After conducting the Yoga and daily exercises on Thursday morning from 6 to 8 am, some groups were sent to clean other places in the village. The students were shown the palace from Chatrapati Shivaji Maharaj Era of Shivapur. Prof. Sangram Gosavi informed the students about the history of the village and the significance of fort which is built in Shivaji Maharaj's era. Gram Panchayat premises and a common well at the village gate were cleaned by the students. After lunch at 3.30 p.m., Principal D. S. Jagtap delivered a lecture on the topic "Village development through public participation" and as part of

the program, students prepared posters commenting on various issues in the society and this poster was exhibited..

Day Five (13/01/2023)

On Friday from 6 am to 8 am, yoga, recitation and poetry were presented daily by volunteers. After that, as in every team, the volunteers were divided into groups in the village of Shivapur. Each volunteer was given a form and asked to conduct a survey regarding the economic and social aspects of the villages, and all the volunteers performed the task well. After lunch at 3.30 pm, Prof. Pratibha Jagdale, Aranyeshwar Adhyapak Vidyalaya, Pune gave a lecture on "Women Empowerment" for the female professors and students of the village women's college. He highlighted the empowerment of women through various examples. Women gathering and Haldikunku program was organized. Principal Dr. Kailas Jagdale accepted the post of President of the program. He guided the students on how they should be sensitive towards the society.

Day Six (14/01/2023)

Volunteers from NSS were taken for trekking in the mountains of Kusgaon village. They cleaned village and surrounding area from 9 am to 12 pm. After cleaning the village temple premises, the people of the village were enlightened on various social issues through awareness rounds by the volunteers. In the afternoon,

a group discussion was held among the students on the topic of "National Service Scheme: its role in Village and City Development" through the medium of street drama..

Day Seven (15/01/2023)

The closing program of the National Service Scheme camp was held at ten in the morning. Kailas was Jagdale Saheb. After concluding the program on this day, the students left for College bidding farewell to J. P. Naik Rural Development Institute, Shivapur area at twelve o'clock in the afternoon. The success of this camp was made possible by the diligent efforts of the National Service Scheme's Program Officers, namely Prof. Sandeep Nannaware, Dr. Milind Bhandare, and Dr. Bharti Yadav. Prof. Vikram Udar, Head of Office Mrs. Naik Madam, Mr. Shewale Sir, Mr. Vijay Mechkar also worked hard for the success of this camp. Dr. Kailas Jagdale offered guidance for these programs.

Program Officer

Prof. Sandeep P. Nannaware

Dr. Milind Bhandare

Dr. Bharti Yadav

Dr. Pradnya Bharad,

Prof. Sangram Gosavi,

Prof. Vijaya Pokle,

Prof. Vikram Udar ,

Prof. Supriya Jagtap,

Prof. Deepali Kolelkar

Staff Welfare Committee

During the academic year 2022-23, the Staff Welfare Committee organized various activities to recognize and appreciate the achievements of the college staff. Here are some notable accomplishments and events that took place:

Felicitations:

- Prof. (Dr.) Madhav Sarode: Elected as a member of the Board of Studies of Physics at Savitribai Phule Pune University.
- Dr. Vaishali Khedkar: Appointed as Vice-Chancellor Designated Member on the Board of
- Studies of Hindi Subject at Savitribai Phule Pune University.
- Dr. Mrinalini Shekhar: Published the book "Marital Discord in Anita Desai's Novels."
- Sonal Bawkar: Published the book "Income Tax."
- Prof. (Dr.) Sangeeta Ahivale: Selected as a Resource Person for an International Conference organized at Karnataka University, Dharwad.
- Dr. Neelkanth Dahale: Successfully completed a PhD in English from Savitribai Phule Pune University and became a guide.
- Dr. Pragya Bharad: Successfully completed a PhD in Chemistry from

Savitribai Phule Pune University and became a guide.

- Kamayani Surve: Congratulated and felicitated for being selected as a professor.
- Dr. Bharti Yadav: Head of Department of Economics.
- Dr. Pandurang Bhosle: Head of Marathi Department.
- Dr. Sangeeta Ahiwale: Head of Department of Microbiology.
- The Hon. Principal of the College Dr. Kailas Jagdale was felicitated on the occasion of completion of service and Prof. (Dr.) Madhav Sarode were felicitated for being selected as the In-charge Principal.

Retirement celebrations :

Felicitations ceremonies were held for the retiring staff members. The completion of service of Prof. Rajendra Deshmukh from the Department of Commerce was celebrated on Thursday, 30/06/2022. The CEO of Lijjat Papad Udyog Group, Mr. Suresh Kote, was present as the chief guest on this occasion. The voluntary retirement ceremony of Mrs. Ujwala Taware, the senior clerk of the college, took place on Thursday, 01/09/2022, with Hon. MLA Mr. Nilesh Lanka as the chief guest. The voluntary retirement ceremony of Dr. Indira Patil, Head of the Biology Department, concluded on Tuesday, 27/12/2022, with

the Principal of Shri Patrao Kadam Mahavidyalaya, Shirwal, Satara as the chief guest.

Birthdays :

The birthdays of teaching and non-teaching staff members were celebrated by the Staff Welfare Committee.

These activities and events aimed to acknowledge the accomplishments and contributions of the college staff and create a positive and supportive work environment.

Alumni Meet

The alumni meet was organized Monday, 1st May 2023 at 10:30 am in seminar hall. The chief guests for the meet were Hon. Mr. Sanjogji Waghere Patil (General Body Member, Rayat Shikshan Sanstha, Satara), Hon. Mr. Vishal Masulkar (President, Alumni Association, Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune), Hon. Mr. Balasaheb Waghere (Treasurer, Alumni Association, Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune). Hon. Prin. Dr. Kailas Jagdale was president for the program. Prominent alumni M/s Hanumant Waghere, Dattatray Waghere, Sanjay Gayake, Jalindar Katkade, Shardatai Munde, Nikita Kadam, Sharada Shete, Imran Shaikh, Aishwarya Rasal, Prashant Mhetre, Sandip Gavhane, Prerana Ubale, Asha Salunkhe along with alumni attended the meet.

The meet started by offering floral tribute to Karmaveer Anna and Laxmibai by the dignitaries. Then the Rayat Geet was played. Prof. Dr. Madhav Sarode started the introduction with moto of college focusing on the student's development in all aspects. He also added that the alumni meet is a platform where alumni can review and share their college memories. Introductory session was ended with welcome of all the dignitaries and alumni. Then the chief guest and alumni were felicitated at the hands of Hon. Prin. Dr. Kailas Jagdale and Vice-Principal Prof. Dr. Madhav Sarode with floral bouquet shawl and book.

The video clip depicting the overall programs of the college through the activities conducted in the last 5 years was presented in alumni meet to highlight memories about college.

In this meet 22 alumni were presented their memories and views about college and teachers. Some of the alumni from USA and Canada join this meet via online mode and also share their memories. 12 alumni were felicitated by the college for their outstanding work in different fields. Similarly, alumni association also felicitated 20 faculty members of the college for their work in the field of research and teaching.

On this occasion the members of alumni association announced endowment to the college, Rs. 25,000/- from Mr.

Vishal Masulkar, Rs. 51,000/- from Mr. Balasaheb Waghere and Rs. 51,000/- from Mr. Jalindar Katkade.

President of alumni association Mr. Vishal Masulkar shared his college life experiences on this occasion and also assured the every help from alumni association for the college.

In the presidential speech of this program Hon. Prin. Dr. Kailas Jagdale highlighted the uniqueness of this alumni meet and congratulated alumni for their active participation both in online and offline mode.

Dr. Mrunalini Shekhar (Faculty Incharge-Arts), Mr. Shahaji More (Faculty Incharge-Science), Mr. Aniket Khatri (Faculty Incharge-Commerce), Dr. Neelkanth Dahale (IQAC Co-Ordinator), Dr. Milind Bhandare (Director, BBA-CA), and Dr. Dattatray Hingane (Director B.Voc.), 232 alumni and 60 Faculty members were present for this program.

Mr. Shahaji More (Chairman, Alumni meet) presented vote of thanks. This program was anchored by Prof. Dr. Kamayani Surve and Dr. Pratima Kadam.

Cultural Committee

The cultural committee of the college is constantly active to give scope to the new talents of the college students and to enable the students to participate in university, state level and national

competitions, as well as committee organizes various events & competitions through out the year. The details are as follow:

- 26th June 2022, an Image Worship was organized on the occasion of birth anniversary of Chhatrapati Shahu Maharaj. The event was guided by Hon. Prin. Prof. (Dr.) Madhav Sarode.
- 1st August 2022, an Image Worship was organized on the occasion of birth anniversary of Annabhau Sathe and death anniversary of Lokmanya Bal Gangadhar Tilak. The event was guided by Hon. Prin. Dr. Kailas Jagadale, Voice Prin. Prof. (Dr.) Madhav Sarode and Cultural Committee Chairman Dr. Bharati Yadav to all staff and students.
- 15th August 2022, the flag hoisting ceremony was organized on the occasion of Independence day & 'Har Ghar Tiranga' Programme was conducted on the occasion of Amrit Mahotsav of Independence
- 7th September 2021, On the occasion of 'Teacher's Day' program and India's former President Dr. Sarvapalli Radhakrishnan's Birth Anniversary, a lecture was organized by Hon. Dr. Nandkumar Nikam (Ex. President, Maharashtra State Principal Forum).
- 22nd September 2022, an Image Worship was organized on the occasion of birth anniversary of Karmveer Bhaurao Patil. The event was guided by Hon. Prin. Dr. Kailas Jagadale. The rally was organized by the college, all the students, teachers & non teaching staff of the college participated in the rally with great enthusiasm. On 23rd September 2022, special lecture on life & work of Karmveer Bhaurao Patil was delivered by Hon Meenatai Jagadhane (Member of Managing Council, Rayat Shikshan Sanstha, Satara.)
- On 2nd October 2022, an Image Worship was organized on the occasion of birth anniversary of Mahatma Gandhi. The event was guided by Hon. Principal Dr. Kailas Jagadale.
- On 31st October 2022, an Image Worship was organized on the occasion of birth anniversary of Sardar Vallabhai Patel and death anniversary of Indira Gandhi. The event was guided by Hon. Principal Dr. Kailas Jagadale.
- On 4th November 2022, college organized 'Dandiya' for girls students on the occasion of 'Navratri'
- On 14th November 2022, an Image Worship was organized on the occasion of birth anniversary of Pandit Jawaharlal Neharu. The event was guided by Hon. Prin. Dr. Kailas Jagadale & Prof. (Dr.) Bharati Yadav, chairman cultural committee.
- On 25th November 2022, an Image Worship was organized on the

- occasion of death anniversary of former Chef Minister Yashwantrao Chavhan.
- On 28th November 2022, an Image Worship was organized on the occasion of Mahatma Phule death anniversary. The event was guided by Hon. Prin. Dr. Kailas Jagadale. a lecture was organized by Hon. Dr. Sagar Deshpande (Editor, Jadanghadan Magazine).
 - On 6th December 2022, an Image Worship was organized on the occasion of death anniversary of Dr. Babasaheb Ambedkar. The event was guided by Hon. Principal Dr. Kailas Jagadal.
 - On 6th to 12th December 2022, various programmes & competitions were organized in the college on the occasion of 82nd birthday of Padmavibhushan Dr. Sharadchandraji Pawar Saheb, (President, Rayat Shikshan Sanstha).
1. Essay writing Competition, Date - 06/12/2022, Participate Students - 72
 2. Special Lecture, Date - 07/12/2022, Participate Students - 180
 3. Elocution Competition, Date- 08/12/2022, , Participate Students - 24
 4. Rangoli Competition, Date - 09/12/2022, Participate Students - 60
 5. Mini Marathon, Date - 09/12/2022, Participate Students - 300
 6. Pencil Sketch Competition, Date - 10/12/2022 , Participate Students - 21
 7. Tree Plantation, Date - 11/12/2022, , Participate Students - 80
 8. Blood Donation Camp, Date - 12/12/2022, , Participate Students - 40
 9. Photography Competition, Date - 10/12/2022, Participate Students - 33
- On 2nd January 2023, A special lecture of Prin. Pradip Kadam, (Conquest College of Arts, Commerce & Computer Studies, Chikhali, Pune.) was organized by the Cultural department on the occasion of death anniversary of Maharshi Vittal Ramji Shinde. This programme's chairperson was Sanjogbhau Waghare, Member of Managing Council, Rayat Shikshan Sanstha, Satara.
 - On 3rd January 2023, A special lecture of Prin. Dr. Pramod Botre (Guruwary, Sadanand maharaj Mahavidhyalaya, Kondhava BK.,) was organized by the Cultural department on the occasion of birth anniversary of Savitribai Phule.
 - 12th January 2023, an Image Worship was organized on the occasion of birth anniversary of Rajmata Jijausaheb and Swami Vivekanand . The event was guided by Hon. Prin. Dr. Kailas Jagadale, Voice Prin. Prof. (Dr.) Madhav to all staff and students.
 - On 17th January 2023, an Image Worship was organized on the occasion of death anniversary of Dr. N.D. Patil, former Chairman, Rayat Shikshan Sanstha.

- On 30th January 2023, an Image Worship was organized on the occasion of death anniversary of Mahatma Gandhi.
- On 19th February 2023, an Image Worship was organized on the occasion of birth anniversary of Chattrapati Shivaji Maharaj. On 22nd Feb. 2023 a special lecture of Prin. Vijaykumar Nalawade, was organized, this programme's chairperson was Hon. Prin. Dr. Kailas Jagadale.
- On 21st March 2023, A special lecture of Dr. Mrinalini Shekhar, (HoD of English Department) was organized by the Cultural department on the occasion of death anniversary of Sou. Laxmibai Bhaurao Patil. This programme's chairperson was Hon. Prin. Dr. Kailas Jagadale.
- On 11th April 2023, A special lecture of Dr. Pandurang Bhosale, (HoD of Marathi Department) was organized by the Cultural department on the occasion of birth anniversary of Mahatma Jyotiba Phule. This programmes chairperson was Hon. Prin. Dr. Kailas Jagadale.
- On 14th April 2023, an Image Worship was organized on the occasion of birth anniversary of Bharatratna Dr, Babasaheb Ambedkar and on 15th April 2023, A special lecture of Assos. Prof. Shahaji More (HoD of Chemistry Department) was organized by the Cultural department. This programmes

chairperson was Hon. Prin. Dr. Kailas Jagadale.

- 9th May 2023, an Image Worship was organized on the occasion of death anniversary of Padmbhushan Dr. Karmveer Bhaurao Patil.. The event was guided by Hon. Prin. Dr. Kailas Jagadale,
- During 26th to 29th April 2023, various competitions & various days were organized by the Cultural department.
 1. Singing Competition Balloon Day Dt. 26/04/2023
 2. Musical Instruments Competition Mismatch Day, Dt. 27/04/2023
 3. Drama / Street Play Competition Retro Day, Dt. 28/04/2023
 4. Dance Competition Traditional Day, Dt. 29/04/2023

Apart from above college students participated in other inter-college and state level competitions. Students of the college performed a street play in the inter-college 'Karmveer Karandak' street Play competition held at Dr. Babasaheb Ambadkar College Aundh. Navnath Chavan won frist prize of Best Acter. Samrasta Sahitya Parishad organized various competitions. Students of the college performed in Street Play Competition, Quiz Competition, Poetry Competition, and won third prize, second prize and second prize consequently.

Chairman
Cultural Committee

विद्यार्थी विकास मंडळ

विद्यार्थी विकास मंडळ, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे आणि रयत शिक्षण संस्थेचे महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'निर्भय कन्या अभियान' कार्यशाळा दि. १६ मार्च २०२३ रोजी घेण्यात आली. सदर कार्यशाळेत प्रितम प्रकाश कला व वाणिज्य महाविद्यालयातील अर्थशास्त्राचे प्रा. सचिन पवार यांचे 'निर्भीड कन्या जनजागृती' या विषयावर व्याख्यान झाले. बदलत्या काळात आणि आजच्या धकाधकीच्या युगात मुलींनी निर्भयपणे समाजात वावरले पाहिजे यासाठी प्रशिक्षक मा. बुधभूषण गायकवाड यांनी मुलींना ऐनवेळी उद्भवलेल्या प्रसंगाला समर्थपणे सामोरे जाण्यासाठी काय दक्षता घ्याव्यात याचे मार्गदर्शन केले. तसेच कराटे प्रशिक्षण दिले. या कार्यशाळेत १३७ विद्यार्थिनी सहभागी झालेल्या होत्या.

विद्यार्थ्यांनी स्वतःच्या पायावर उभे राहून शिक्षण घेण्यासाठी आर्थिक सहकार्य मिळावे यासाठी विद्यापीठाने सुरु केलेल्या कर्मवीर भाऊराव पाटील कमवा व शिका योजनेत ५४ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. कमवा व शिका योजनेवर २०२२-२३ मध्ये १३१७६०/- रुपये खर्च करण्यात आले.

विद्यार्थी विकास मंडळ अंतर्गत दि. २५/०१/२०२३ रोजी 'मतदान जनजागृती रॅली' काढण्यात आली. या रॅलीत २५० विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. वरील उपक्रम यशस्वी करण्यासाठी प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे व समितीतील सर्व सदस्यांनी बहुमोल सहकार्य केले.

डॉ. पांडुरंग भोसले
चेअरमन

आजीवन अध्ययन व विस्तार विभाग

विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी महाविद्यालय व विद्यापीठ सातत्याने विविध उपक्रम राबवीत असते. सन २०२२-२३ मध्ये सावित्रीबाई फुले

पुणे विद्यापीठ, आजीवन अध्ययन व विस्तार विभाग व रयत शिक्षण संस्थेचे महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन' कार्यशाळा घेण्यात आली. सदर कार्यशाळेत मा.प्रताप भोसले (असिस्टंट डायरेक्टर, ट्रेनिंग जॉइंट डायरेक्टर अकाऊंट्स अँड ट्रेझरी, पुणे रीजन ऑफिस, पुणे) यांनी 'स्पर्धा परीक्षा पूर्वतयारी' या विषयावर मार्गदर्शन केले. तसेच प्राचार्य मा. डी.एस. जगताप (शासकीय तंत्रनिकेतन संस्था, जुन्नर) यांनी 'स्पर्धा परीक्षा आव्हाने व संधी' या विषयावर व्याख्यान दिले. सदर कार्यशाळेत १४७ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. कार्यशाळा यशस्वी करण्यासाठी प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे, प्रा.संदीप नन्नावरे, प्रा.संग्राम गोसावी यांनी सहकार्य केले.

डॉ. पांडुरंग भोसले
चेअरमन

फीडबॅक कमिटी

फीडबॅक कमिटीमार्फत सिल्याबसबद्दल विद्यार्थी, माजी विद्यार्थी, प्राध्यापक, एम्प्लॉयर्स यांच्याकडून फीडबॅक फॉर्म ऑनलाईन भरून घेण्यात आले. तसेच कॉलेजमधील विद्यार्थ्यांकडून Student Satisfaction Survey हा फीडबॅक फॉर्म ऑनलाईन भरून घेण्यात आला.

महाविद्यालयामध्ये झालेले उपक्रम -चर्चासत्रे, विविध कार्यक्रम, व्याख्याने इत्यादी उपक्रमांचे फीडबॅक फॉर्म सर्व विद्यार्थी व प्राध्यापकांकडून ऑनलाईन भरून घेण्यात आले. सदर फॉर्म विश्लेषणकरून ते पुढील कार्यवाहीसाठी प्रशासनाकडे सुपूर्त करण्यात आले. फीडबॅक कमिटीस सर्व सदस्यांचे सहकार्य लाभले. तसेच समितीस मा. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे यांचे मार्गदर्शन लाभले.

डॉ. ज्योती थोरात
चेअरमन

Certificate / Value Added / Add-on-Courses

Certificate / Value Added / Add-on-Courses is the salient feature of Mahatma Phule Mahavidyalaya, Pimpri, Pune. In the academic year 2022-23, 41 Certificate / Value Added / Add-on-Courses Courses were conducted in collaboration with 'Karmaveer Vidyaprabodhini', the academic wing of Rayat Shikshan Sanstha, Satara. Among them 13 courses are approved by Savitribai Phule Pune University, Pune. 2308 students were enrolled in all these courses. Teaching-learning and evaluation of these courses have taken place on blended mode in this academic year.

List of Certificate/Value Added/Add-on-Courses :

Sr. No.	Course Code	Name of the Course	Coordinator	Class	Department	Duration	Number of Students Enrolled
ARTS							
1	F-A-1	A Certificate course in Spoken English	Prof. Esak Shaikh	F.Y. B.A.	English	60 Hrs.	219
2	F-A-2	A Certificate course in Fashion Designing	Dr. Kamayani Surve	F.Y. B.A.	Hindi	90 Hrs.	115
3	S-A-1	A Diploma Course in Fashion Designing	Dr. Kamayani Surve	S.Y. B.A.	Hindi	90 Hrs.	19
4	T-A-1	An Advanced Diploma Course in Fashion Designing	Dr. Kamayani Surve	T.Y. B.A.	Hindi	90 Hrs.	11
5	S-A-2	A Certificate Course in Proof Reading, Editing and Translation	Dr. Neelkanth Dahale	S.Y. B.A.	English	90 Hrs.	22
6	S-A-3	A Certificate Course in Journalism for Electronic Media	Dr. Vaishali Khedakar	S.Y. B.A.	Hindi & Marathi	90 Hrs.	19
7	S-A-4	A Certificate Course in Basic GIS	Dr. Shubhada Londhe	S.Y. B.A.	Geography	90 Hrs.	14

8	T-A-2	A Certificate course in Advanced GIS	Dr. Shubhada Londhe	T.Y. B.A.	Geography	90 Hrs.	11
9	ST-A-1	A Certificate Course in Modi Manuscript	Prof. Sandip Nannaware	S.Y.& T.Y. B.A.	History	60 Hrs.	33
10	S-A-5	A Certificate Course in Foundation of Psychology	Prof. Babasaheb Pawal	S.Y. B.A.	Psychology	90 Hrs.	19
11	T-A-3	A Certificate Course in Psychological Counseling and Guidance	Prof. Babasaheb Pawal	T.Y. B.A.	Psychology	90 Hrs.	11
12	S-A-6	A Certificate Course in Introduction to Share Market	Dr. Bharti Yadav	S.Y. B.A.	Economics	90 Hrs.	24
13	T-A-4	A Certificate Course in Economics for Competitive Examination	Dr. Pratima Kadam	T.Y. B.A.	Economics	90 Hrs.	10
14	T-A-5	A Certificate Course in English for Competitive Examination	Dr. Mrunalini Shekhar	T.Y. B.A.	English	90 Hrs.	18
15	T-A-6	A Certificate Course DTP & Book Publishing	Dr. Pandurang Bhosale	T.Y. B.A.	Marathi and Hindi	90 Hrs.	17
16	MA-I-1	An Advanced Course in Spoken English	Dr. Vaishali Khedkar	M.A. - I	Hindi History Marathi Economics	90 Hrs.	50
17	MA-II-1	A Certificate Course in Soft Skills Development	Prof. Sangram Gosawi	M.A. - II	Hindi History Marathi Economics	60 Hrs.	35
COMMERCE							
18	F-C-1	A Certificate Course in Personality Development	Prof. Seema Thongire	F.Y. B.Com.	Commerce	90 Hrs.	313

2-A	F-C-2	A Certificate course in Fashion Designing	Dr. Vijaya Pokale	F.Y. B.Com	Commerce	90 Hrs.	53
3-A	S-C-1	A Diploma course in Fashion Designing	Dr. Vijaya Pokale	S.Y. B.Com	Commerce	90 Hrs.	28
4-A	T-C-1	An Advanced Diploma course in Fashion Designing	Dr. Vijaya Pokale	T.Y. B.Com	Commerce	90 Hrs.	11
19	S-C-2	A Certificate Course in Insurance	Prof. Vikram Udar	S.Y. B.Com	Commerce	90 Hrs.	83
20	S-C-2	A Certificate course in Self Employment & Entrepreneurship Development	Dr. Shubhada Londhe	S.Y. B.Com	Commerce	90 Hrs.	168
21	S-C-3	A Certificate course in Beauty and Wellness	Dr. Vijaya Pokale	S.Y. B.Com	Commerce	90 Hrs.	46
22	T-C-2	A Certificate Course in Basics of Stock Market	Prof. Aniket Khatri	T.Y. B.Com	Commerce	90 Hrs.	140
23	T-C-3	A Certificate Course in Direct Taxation & GST	Prof. Sushama Chattar	T.Y. B.Com	Commerce	90 Hrs.	123
16 A	M. Com.I	An Advanced Course in Spoken English	Dr. Pravin Borse	M. Com.I	Commerce	90 Hrs.	52
24	M. Com.-II	A Advanced Course in Personality Development	Dr. Pravin Borse	M. Com.-II	Commerce	60 Hrs.	75
SCIENCE							
25	F-SC-1	A Certificate Course in Instrumental Methods of Chemical Analysis	Dr. Dattatray Hingane	F.Y. B.Sc.	Chemistry	90 Hrs.	47
26	F-SC-2	A Certificate Course in Aquarium Maintenance	Prof. Madhuri Sawant	F.Y. B.Sc.	Zoology	90 Hrs.	33

27	F-SC-3	A Certificate course in Herbal Cosmetics (Basic)	Prof. Swapana Hajare	F.Y. B.Sc.	Botany	90 Hrs.	45
28	S-SC-1	A Certificate course in Herbal Cosmetics (Advanced)	Prof. Swapana Hajare	S.Y. B.Sc.	Botany	90 Hrs.	24
29	S-SC-2	A Certificate Course in Pharmaceutical Techniques	Pro. Shital Kashid	S.Y. B.Sc.	Botany	90 Hrs.	17
30	S-SC-3	A Certificate Course in Repairing of Domestic Electrical Home Appliances	Prof. Priyanka Babar	S.Y. B.Sc.	Physics	90 Hrs.	12
31	S-SC-4	A Diploma Course in Instrumental Methods of Chemical Analysis	Prof. Shahaji More	S.Y. B.Sc.	Chemistry	90 Hrs.	14
32	T-SC-1	A Certificate Course in CCTV Installation and Repairing	Prof. Priyanka Babar	T.Y. B.Sc.	Physics	60 Hrs.	5
33	T-SC-2	A Certificate Course in Quality Management System (QMS) & Food Safety Management System (FSMS)	Prof. Supriya Jagtap	T.Y. B.Sc.	Micro-biology	90 Hrs.	23
34	T-SC-3	An Advanced Diploma Course in Instrumental Methods of Chemical Analysis	Dr. Jyoti Thorat	T.Y. B.Sc.	Chemistry	90 Hrs.	19
35	M.Sc.-1	A Certificate Course in Career Prospects in Intellectual Property Rights	Prof. Reema Batra	M.Sc. - I	Chemistry Micro-biology & Geography	60 Hrs.	51
36	M.Sc.-3	A Certificate Course in Bio-informatics	Prof. Priya Maurya	M.Sc. - II	Micro-biology	60 Hrs.	20
37	M.Sc.-4	A Certificate Course in Drug Designing	Prof. Reema Batra	M.Sc. - II	Chemistry	60 Hrs.	22
25-A	M.Sc.-5	An Advanced Course in Personality Development	Dr. Rajesh Birajdar	M.Sc. - II	Geography	60 Hrs.	11

B.B.A. (C.A.)							
38	F-BBA -1	A Certificate Course in Digital Marketing	Prof. Priti Nevse	F.Y. B.B.A. (C.A)	BBA (CA)	90 Hrs.	89
39	ST-BBA -1	A Certificate Course in PHP Jomla and Drupal	Prof. Priti Nevse	S.Y.& T.Y. B.B.A. (C.A)	BBA (CA)	90 Hrs.	88
B.Voc.							
40	F-BV -1	A Certificate Course in Performing Arts	Prof. Dattatray Bidbag	F.Y. B.Voc.	B.Voc. Mass Cummunication	60 Hrs.	20
Open to all							
41	ASCB - 1	A Certificate Course in Yoga	Dr. Pandurang Lohate	Open to all	Physical Education	30 Hrs.	10

Newly introduced Certificate / Value Added / Add-on-Courses :

In the academic year 2022-23 following 07 courses were newly introduced as per the need of time.

Sr. No.	Name of the Course	Department	Credits	Beneficiaries
1.	A Certificate Course in Modi Manuscript	History	3	37
2.	A Certificate Course in English for Competitive Examination	English	4	18
3.	A Certificate Course in Economics for Competitive Examination	Economics	4	10
4.	A Certificate Course in Bio-informatics	Microbiology	3	20
5.	A Certificate Course in PHP Joomla and Drupal	BBA (CA)	4	88
6.	A Certificate Course in Performing Arts	B. Voc. Mass	2	21
7.	A Certificate Course in Yoga	Communication		
8.	Physical Education		1	10

Certificate / Value Added / Add-on-Courses approved by Savitribai Phule Pune University, Pune:

For the academic year 2022-23 following courses were approved by Savitribai Phule Pune University as value added courses :

Sr. No.	Name of the Course	Department	Credits	Beneficiaries
1.	A Certificate Course in DTP and Book Publishing	Marathi	4	17
2.	An Advanced Diploma Course in Fashion Designing (Arts)	Hindi	4	11
	An Advanced Diploma Course in Fashion Designing (Commerce)	Commerce	4	11
3.	A Certificate Course in English for Competitive Examination	English	4	18
4.	A Certificate Course in Economics for Competitive Examination	Economics	4	10
5.	A Certificate Course in Modi Manuscript	History	3	33
6.	A Certificate course in Advanced GIS	Geography	4	11
7.	A Certificate Course in Psychological Counselling and Guidance	Psychology	4	14
8.	A Certificate Course in Direct Taxation and GST	Commerce	4	123
9.	A Certificate Course in Basics of Stock Market	Commerce	4	79
10.	A Certificate Course in PHP, Joomla and Drupal	B.B.A. (C.A.)	4	88
11.	A Certificate Course in CCTV Camera Installation and Repairing	Physics	4	06
12.	An Advanced Diploma Course in Instrumental Methods of Chemical Analysis	Chemistry	4	19
13.	A Certificate Course in Quality Management System and Food Safety Management System	Microbiology	4	23

Memorandums of Understanding (MoU) :

In order to college-industry coordination and availability of placement opportunities for students ,following MoUs have taken place on behalf of Short Term Courses in the academic year 2022-23:

Sr. No.	Name of the Course	Name of the Industry / College	Date	Beneficiaries
1.	A Certificate Course in Aquarium Maintenance	Hindvi Research Centre, Satara	18/01/2023 (for 5 years)	33
2.	A Certificate Course in Fashion Designing	Dr.Babasaheb Ambedkar College, Aundh,Pune	09.02.2021 (For 3 years)	168
3.	A Certificate Course in Digital Marketing	Pashium Web Solution Pvt. Ltd.,Pune	12.03.2021 (For 3 years)	89

The coordinators namely Mrs. Madhuri Sawant, Dr. Kamayani Surve, Dr. Vijaya Pokale, Ms. Priti Nevse have taken efforts for these MoUs.

Student Centric Activities Organized :

Following student-centric activities are undertaken in the academic year 2022-23:

Field Visit :

On behalf of A Certificate Course in Aquarium Maintenance run by Department of Zoology, field visit was arranged at Aqua Fish World Shop, Akurdi, Pune on Wednesday, 11/01/2023. Total 12 students participated in this visit. The aim of the visit was to observe and aware about different types of aquatic animals as well as aquarium fishes and how to maintain and construct aquarium. The aquarium fish shop located at the behind Bhaji Mandai, Akurdi Gaothan, Vivek Nagar, Akurdi, Pimpri-Chinchwad, Pune. Owner of shop Smt. Vandana Sunil Patil has been running this business since last 22years. She gave valuable information regarding aquarium maintenance.

Workshop :

One Day Workshop on 'Construction of Fish Aquarium and its Maintenance' was arranged on Wednesday, 18/01/2023.Total 38 students participated in this workshop. The aim of the workshop was to observe and construct aquarium as well as aware about different types of aquatic animals and aquarium fishes and how to maintain it. Prof. Dr.V.Y. Deshpande (Hindvi Research centre) delivered lecture and Mr. Abhijit Pathare (Research Scholar) gave demonstration to students about how to construct and maintain aquarium.

Guest Lectures :

In the academic year 2022-23, following guest lectures were organized on behalf of Certificate /Add-on-Courses :

Sr. No.	Name of the Course	Date of Guest Lecture	Guest Speaker	Topic	Beneficiaries
1.	A Certificate Course in Fashion Designing	05/11/2022	Ms. Priyanka Bansode	Fashion Designing Skills	47
2.	A Certificate Course in Aquarium Maintenance	10/04/2023	Prof. Dr. Madhav Bhilave (Dept. of Zoology & Fisheries, Shivaji University, Kolhapur)	Construction of fish aquarium and its maintenance.	30
3.	A Certificate Course in Psychological Counselling and Guidance	Lecture Series - 10/12/22, 17/12/2022, 23/02/2023	Mr. Yusufali Abdulrajhak Shaikh	Music Therapy	21

Fashion Show :

On behalf of 'A Certificate Course in Fashion Designing' conducted by Department of Hindi and Commerce Fashion Show was organized on 22/05/2023 .Twelve students participated in it. The students wore garments stitched and designed by themselves and made a ramp walk. It helped students to increase their creativity and confidence. Faculty of Fashion designing Mrs. Sunita Pusalkar and Mrs. Deepali Jadhav guided the students. Dr. Kamayani Surve, Dr. Vijaya Pokale and Dr. Sonal Bawkar organized this activity.

Poster Presentation and Exhibition :

On behalf of A Certificate Course in Introduction to Share Market, poster presentation and exhibition was organized. 23 students participated in this activity and presented posters based on different themes of Share Market. HoD of Economics Professor (Dr.) Bharti Yadav, Course Coordinator Dr. Pratima Kadam and faculty successfully organized this activity.

All these activities were organized under the valuable guidance of Hon'ble Prin. Dr. Kailas Jagdale, Vice Principal Professor (Dr.) Madhav Sarode, Professor (Dr.) Kamayani Surve worked as Chief Coordinator for all the courses. Dr. Mrunalini Shekhar, Prof. Shahaji More, IQAC Coordinator Dr. Neelkanth Dahale, Mr. Lakshman Jagdale all the faculty Coordinators Mr. Sanjay Nangare, Dr. Sonal Bawkar, Prof. Supriya Bankar, Prof. Priti Nevse, all coordinators, faculty, committee members, OS Mrs. Ratnaprabha, Mr. Navnath Shewale, Mr. Aute, Miss Mahima Kumbhar and staff have given support and cooperation to organize all these activities.

Dr. Kamayani G. Surve
Chief Coordinator

- चेअरमन -
मा.डॉ. अनिल पाटील
चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा
- सभासद
मा.प्राचार्य डॉ. विठ्ठल शिवणकर
सचिव, रयत शिक्षण संस्था, सातारा
मा.प्रा. शहाजी मोरे
प्राध्यापक प्रतिनिधी
मा.डॉ. भारती यादव
प्राध्यापक प्रतिनिधी
मा.प्रा. अनिकेत खत्री
प्राध्यापक प्रतिनिधी
मा. श्री. शांताराम गराडे
लोकल प्रतिनिधी
मा. श्री. विशाल मासुळकर
लोकल प्रतिनिधी
मा. डॉ. हंसराज थोरात
लोकल प्रतिनिधी
मा. श्री. हनुमंत वाघेरे
लोकल प्रतिनिधी
- चेअरमन प्रतिनिधी -
मा.श्री. संजोग भिकू वाघेरे-पाटील
सामाजिक क्षेत्रातील प्रतिनिधी
- मा. डॉ. नीलकंठ डहाळे
समन्वयक, आय.क्यू.ए.सी.
मा. सौ. रत्नप्रभा नाईक
शिक्षकेत्तर प्रतिनिधी
मा. डॉ. मिलिंद भंडारे
सदस्य
मा. कु. प्रतीक्षा चावक
सदस्य
अध्यक्ष, महाविद्यालय विद्यार्थी परिषद
सचिव, महाविद्यालय विद्यार्थी परिषद
- सचिव,
मा.प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे
प्राचार्य, महात्मा फुले महाविद्यालय,
पिंपरी, पुणे - ४११ ०१७.

दि प्रेस रजिस्ट्रेशन ॲक्ट नियम ८ फॉर्म नं. ४ प्रमाणे आवश्यक माहिती

- प्रकाशन स्थळ : रयत शिक्षण संस्थेचे, महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी-वाघेरे, पुणे ४११ ०१७.
प्रकाशन काल : वार्षिक
प्रकाशकाचे नाव : प्राचार्य डॉ. पांडुरंग गायकवाड
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी-वाघेरे, पुणे ४११ ०१७.
संपादकाचे नाव : प्रा. डॉ. वैशाली खेडकर
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी-वाघेरे, पुणे ४११ ०१७.
मुद्रकाचे नाव : संतोष तोरणमल
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
स्वाती ग्राफिक्स, काळेवाडी, पुणे ४११ ०१७.
मुखपृष्ठ : प्रा.डॉ. वैशाली खेडकर
मी प्राचार्य डॉ. पांडुरंग गायकवाड जाहीर करतो की, वर दिलेली माहिती / तपशील माझ्या माहिती व समजूतीप्रमाणे बरोबर आहे.
प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे
प्रकाशक

‘शाल्मली’ या अंकात व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही. शिवाय अंकातील साहित्यकृतींच्या स्वतंत्रतेची अन्य जबाबदारी लेखकांची / लेखिकांची आहे.

हा अंक खाजगी वितरणासाठी आहे.

वरिष्ठ विभाग प्राध्यापक
प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे, एम.एस्सी., पीएच.डी.

● कला विद्याशाखा ●

मराठी विभाग

डॉ. पांडुरंग भोसले	एम.ए., एम.फिल., पीएच.डी., नेट, डीजेएमसी
प्रा. विद्यासागर वाघेरे	एम.ए., सेट
प्रा. संग्राम गोसावी	एम.ए., एम.एड., सेट, नेट

हिंदी विभाग

प्रा. डॉ. कामायनी सुर्वे	एम.ए., पीएच.डी., नेट, सेट
प्रा. डॉ. वैशाली खेडकर	एम.ए., पीएच.डी., नेट (JRF), सेट

इंग्रजी विभाग

प्रा. डॉ. मृणालिनी शेखर	एम.ए., बी.एड., पीएच.डी.
प्रा. डॉ. नीलकंठ डहाळे	एम.ए., बी.एड., पीएच.डी.
प्रा. ईसाक शेख	एम.ए., बी.एड., सेट
प्रा. अविनाश शेळके	एम.ए., सेट, नेट, एम.बी.ए.
प्रा. रूपाली पोखरकर	एम.ए. (इंग्रजी, राज्यशास्त्र), बी.एड., सेट, नेट

भूगोल विभाग

प्रा. डॉ. शुभदा लोंढे	एम.ए., बी.एड., एम.फिल., पीएच.डी.
प्रा. डॉ. राजेश बिराजदार	एम.ए., पीएच.डी., डिप्लोमा इन G.I.S.
प्रा. संजय नांगरे	एम.ए., G.I.S.
प्रा. विशाल निकम	एम.ए., एम.फिल.
प्रा. मनीषा डोंगरे	एम.ए., नेट

अर्थशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. भारती यादव	एम.ए., एम.एड., एम.फिल., सेट, पीएच.डी.
डॉ. प्रतिमा कदम	एम.ए., एम.फिल., पीएच.डी.
डॉ. सचिन काळेल	एम.ए., नेट, पीएच.डी.
प्रा. मीना बांबळे	एम.ए., एम.फिल.
प्रा. नवनाथ हजारे	एम.ए.

इतिहास विभाग

प्रा. भाऊसाहेब सांगळे	एम.ए. (इतिहास, मराठी, समाजशास्त्र), बी.एड., नेट
प्रा. संदीप नन्नावरे	एम.ए., एम.फिल., सेट

मानसशास्त्र विभाग

प्रा. बाबासाहेब पवळ	एम.ए.
प्रा. एस. बी. जाधव	एम.ए., एम.एड.

राज्यशास्त्र विभाग

प्रा. राजेंद्र पुजारी	एम.ए., सेट
-----------------------	------------

ग्रंथालय व माहितीशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. तृप्ती अंब्रे	एम.ए., एम.लिब., पीएच.डी.
-------------------------	--------------------------

शारीरिक शिक्षण

प्रा. डॉ. पांडुरंग लोहोटे	बी.कॉम., बी.पी.एड., एम.पी.एड. सेट, पीएच.डी.
---------------------------	---

● वाणिज्य विद्याशाखा ●

प्रा. अनिकेत खत्री	एम.कॉम., नेट, सेट
प्रा. प्रविण बोरसे	एम.कॉम., पीएच.डी., नेट, सेट
प्रा. डॉ. विजया पोकळे	एम.कॉम., एम.फिल., पीएच.डी.
प्रा. डॉ. सोनल बावकर	एम.कॉम., पीएच.डी., सेट, नेट

प्रा. विक्रम उदार	एम.कॉम., सेट, जी.डी.सी.अॅण्ड ए.
प्रा. सुषमा चत्तर	एम.कॉम.
प्रा. सीमा ठोंगिरे	एम.कॉम., सेट, नेट, जी.डी.सी.अॅण्ड ए.
प्रा. प्राजक्ता गुजर	एम.कॉम.

● विज्ञान विद्याशाखा ●

रसायनशास्त्र विभाग

प्रा. शहाजी मोरे	एम.एस्सी., एम.फिल.
डॉ. ज्योती थोरात	एम.एस्सी., बी.एड., एम.फिल., पीएच.डी.
डॉ. दत्तात्रय हिंगणे	एम.एस्सी., सेट, पीएच.डी.
डॉ. प्रज्ञा भरड	एम.एस्सी., पीएच.डी., नेट
प्रा. गणेश भांगरे	एम.एस्सी., नेट जेआरएफ, सेट
प्रा. रिमा बत्रा	एम.एस्सी., सेट
प्रा. विजय वानखडे	एम.एस्सी., नेट
प्रा. उर्मिला कांबळे	एम.एस्सी.

प्राणिशास्त्र विभाग

प्रा. माधुरी सावंत	एम.एस्सी., नेट
प्रा. अश्विनी पवार	एम.एस्सी., सेट

गणित विभाग

प्रा. बाठे प्रसाद	एम.एस्सी., नेट
-------------------	----------------

सूक्ष्म जीवशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. संगीता अहिवळे	एम.एस्सी., सेट, पीएच.डी.
प्रा. सुप्रिया बनकर	एम.एस्सी., नेट
प्रा. शितल काशिद	एम.एस्सी., नेट, सेट
प्रा. मंगल शिंगे	एम.एस्सी.
प्रा. ऐश्वर्या वाळूज	एम.एस्सी.

भौतिकशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. माधव सरोदे	एम.एस्सी., पीएच.डी.
प्रा. डॉ. मिलिंद भंडारे	एम.एस्सी., पीएच.डी.
प्रा. प्रियांका बाबर	एम.एस्सी. नेट, गेट

वनस्पतीशास्त्र विभाग

प्रा. स्वप्ना हजारे	एम.एस्सी., सेट
प्रा. दीपाली कोळेकर	एम.एस्सी., सेट

संख्याशास्त्र विभाग

प्रा. माधुरी हाडवळे	एम.एस्सी.
---------------------	-----------

बी.बी.ए. (कॉम्प्युटर ऑप्लिकेशन)

प्रा. प्रीती नेवसे	एम.सी.ए. (सायन्स)	प्रा. धनंजय वाघ	एम.सी.ए. (मॅनेटमेंट)
प्रा. पल्लवी सूर्यवंशी	एम.एस्सी. (कॉम्प्यूटर सायन्स)	प्रा. विनिता पवार	एम.सी.ए. (मॅनेटमेंट)
प्रा. सुप्रिया पवार	एम.एस्सी. (कॉम्प्यूटर सायन्स)		

मास कम्प्युनिकेशन

प्रा. दत्तात्रय बिडबाग	एम.सी.एम.एस., नेट, सेट
------------------------	------------------------

कनिष्ठ विभाग प्राध्यापक

कला, वाणिज्य व विज्ञान विभाग

मराठी

प्रा. मनीषा काकडे	एम.ए., बी.एड.
प्रा. रुपाली गोसावी	एम.ए. (मराठी, इंग्रजी), एमपी.एड.

हिंदी

प्रा. शुभांगी मोरे	एम.ए., एम.एड.
प्रा. शर्मिला भांबारे	एम.ए. (हिंदी, मराठी), बी.एड.

इंग्रजी

प्रा. रुपाली जाधव	एम.ए., बी.एड.
प्रा. लक्ष्मण जगदाळे	एम.ए., बी.एड.

भूगोल

प्रा. सावकार गोरडे	एम.ए., बी.एड.
प्रा. श्रीमती माणिक कुदळे	एम.ए., बी.एड.

अर्थशास्त्र

प्रा. संजय शेळके	एम.ए., बी.एड., सेट
प्रा. मंगेश म्हस्के	एम.कॉम., बी.एड.

राज्यशास्त्र

प्रा. नेहा भडोले	एम.ए., बी.एड.
------------------	---------------

मानसशास्त्र

प्रा. रमेश पाटील	एम.ए. (तत्त्वज्ञान, मानसशास्त्र, इतिहास), बी.एड.
------------------	--

वाणिज्य

डॉ. किरण मोहिते	एम.कॉम., एम.फिल., पीएच.डी., बी.एड., जी.डी.सी. अॅण्ड ए.
प्रा. अनिता तारळेकर	एम.कॉम., बी.एड.
प्रा. शितल चव्हाण	एम.ए., बी.एड.

रसायनशास्त्र

प्रा. ज्योती दरेकर	एम. एस्सी., बी.एड.
--------------------	--------------------

जीवशास्त्र

प्रा. स्मिता नाईक	एम. एस्सी., बी.एड.
-------------------	--------------------

गणित

प्रा. लीना झोपे	एम. एस्सी., बी.एड.
-----------------	--------------------

भौतिकशास्त्र

प्रा. स्वप्ना किर्वे	एम.एस्सी., बी.एड.
----------------------	-------------------

शा. शिक्षण, पर्यावरण

प्रा. रूपा गोसावी	एम.ए. (मराठी, इंग्रजी), एम.पी.एड.
-------------------	-----------------------------------

प्रशासन विभाग

सौ. रत्नप्रभा नाईक, बी.कॉम., बी.लिब.	अधीक्षक	श्री. सुरेश देसाई, एस.एस.सी.	प्रयोगशाळा परिचर
श्री. नवनाथ शेवाळे, एच.एस.सी.	ज्युनि. स्टेनो	श्री. अनिल नवले, बी.ए., बी.लिब.	ग्रंथालय परिचर
श्रीमती कीर्ती शेडगे, बी.ए.	ज्युनि. स्टेनो	श्री. बाळासाहेब शिंदे, बी.ए., बी.लिब., एल.टी.सी.	ग्रंथालय परिचर
श्रीमती अंजली पवार,	वरिष्ठ लिपिक	श्रीमती आशालता काकडे, एस.एस.सी.	ग्रंथालय परिचर
श्री. संतोष बोभाटे, एम.कॉम., एम.लिब.	सहाय्यक ग्रंथपाल	श्री. पांडुरंग जाधव, एस.एस.सी.	ग्रंथालय परिचर
श्रीमती संध्या भागवत, बी.कॉम.	कनिष्ठ लिपिक	श्रीमती रंजना झरेकर, एस.एस.सी.	प्रयोगशाळा परिचर
श्री. राजेंद्र औटे, बी.ए.	कनिष्ठ लिपिक	श्री. रोहिदास मुन्हे, एच.एस.सी.	शिपाई
श्री. राजू जाधव, एच.एस.सी., एम.एससी.आयटी.	प्रयोगशाळा सहाय्यक	श्री. अंकुश बोकड, एस.एस.सी.	शिपाई
श्री. पंढरीनाथ दाते, एम.ए., एम.लिब.	प्रयोगशाळा सहाय्यक	श्री. वैभव कादबाने, बी.ए.	शिपाई
श्री. दत्तात्रय गणगे, एस.एस.सी., एल.टी.सी.	प्रयोगशाळा परिचर	श्री. किरण करवंदे, एम.ए., बी.एड. बी.लिब.	कार्यालय लिपिक
श्री. विक्रम सावंत, एस.एस.सी.	प्रयोगशाळा परिचर	कु. महिमा कुंभार, बी.कॉम.	कार्यालय लिपिक
श्री. बाळासाहेब बोधक, एस.एस.सी.	प्रयोगशाळा परिचर	श्रीमती शितल पवार, बी.कॉम.	कार्यालय लिपिक
श्री. संजय पाटोळे, बी.ए.	प्रयोगशाळा परिचर	श्रीमती वर्षा दीक्षित	कार्यालय लिपिक

Wild Life photography Competition

Extension Activity: Teenage counseling for 7th and 8th std. students of Kanya Vidyalaya, Pimpri

Study tour at 'Rajeev Gandhi Zoological Park & Wild animal Research Center Katraj, Pune

Study tour at Central bee research center, Pune

Study visit at Aquarium Fish Shop (A Certificate Course in Aquarium Maintenance)

One Day Workshop for Construction of Fish Aquarium and its Maintenance (A Certificate Course in Aquarium Maintenance)

वाय.सी.एम. हॉस्पिटल स्टाफ

प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

डॉ. वैशाली खेडकर (चेअरमन, आरोग्य समिती)

कॅम्पसाठी उपस्थित विद्यार्थिनी

भूगोल

जागतिक भूगोल दिन - डॉ. अर्जुन मुसमाडे,
भूगोल विभाग प्रमुख, टी.जे. कॉलेज, खडकी

डॉ. राजेश बिराजदार
आभार व्यक्त करताना

‘मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा’ निमित्त ग्रंथप्रदर्शन उद्घाटन

मराठी भाषा दिन

मा. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

मा. अभिजीत काळे

मा. दिनेश भोसले

डॉ. तृप्ती आंब्रे

कवडुडी पंच शिबिर

विज्ञान मंडळ उद्घाटन कार्यक्रमात 'विज्ञानातील व्यवसाय संधी' विषयावर मार्गदर्शन करताना
मा. पंकज जगदाळे Sr. Manager, Cancer Therapy Operations USA

T.Y B.Voc. विद्यार्थी निरोप समारंभ

Research Methodology Workshop

सेवानिवृत्ती समारंभ

मा. प्राचार्य डॉ. मंजुश्री बोबडे,
श्रीपतराव कदम महाविद्यालय, शिरवळ

डॉ. इंदिरा पाटील सेवानिवृत्ती समारंभ

‘राजभाषा अधिकारी के रूप में रोजगार की संभावनाएँ’
विषयपर मार्गदर्शन करते हुए सम्माननीय डॉ. पल्लवी जमदग्नि
(अनुसंधान एवं राजभाषा अधिकारी, क्षेत्रीय आयुर्वेद अनुसंधान केंद्र, कोथरूड, पुणे)

अध्यक्षीय मंतव्य प्रस्तुत करते हुए सम्माननीय
प्रधानाचार्य डॉ. कैलास जगदाळे जी

‘हिंदी पखवाड़ा’ के उपलक्ष्य में आयोजित हिंदी निबंध,
वक्तृत्व, काव्यवाचन प्रतियोगिता के विजेता छात्र

हिंदी वक्तृत्व प्रतियोगिता में उद्घाटनपरक मंतव्य प्रस्तुत करते
हुए सम्माननीय प्रधानाचार्य डॉ. कैलास जगदाळे जी

‘हिंदी पखवाड़ा’ के उपलक्ष्य में आयोजित हिंदी वक्तृत्व
प्रतियोगिता में भाषण प्रस्तुत करते हुए महाविद्यालय की छात्रा

हिंदी काव्यवाचन प्रतियोगिता में प्रतिभागी छात्रों का मार्गदर्शन
करते हुए निर्णायक प्रा. संग्राम गोसावी जी

हिंदी काव्यवाचन प्रतियोगिता में काव्यप्रस्तुति करते हुए
महाविद्यालय की छात्रा

‘विश्व हिंदी दिवस’ के उपलक्ष्य में आयोजित हिंदी सुलेखन
प्रतियोगिता में सम्मिलित छात्र

Mr. Sanjogji Waghare Patil, Chairman,
CDC of the college addressing at the
Inaugural Function

Dr. Neelkanth Dahale, Convener

Prof. Dr. R.T Bedre, Director of UGC HRDC,
Dr. Harisingh Gour Vishvavidyalaya,
Sagar (M.P.) delivering speech

Prin. Dr. Arun Adsool, former V.C.,
Savitribai Phule Pune University Pune
delivering speech

Prin. Dr. Kailas Jagdale,
delivering presidential speech

Dr. Pratima Kadam, Co convener,
Proposing Vote of thanks

‘सामाजिक रूढी परंपरा आणि विज्ञान’ विशेष व्याख्यान - मा.श्री. एम. एस. जगदाळे

प्रा. शहाजी मोरे, (विज्ञान विभाग प्रमुख)

उपस्थित प्राध्यापक व विद्यार्थी

फटाकेमुक्त दिवाळी अभियान

वाचन प्रेरणा दिनानिमित्त ग्रंथ प्रदर्शनाचे उद्घाटन करताना
मा. प्राचार्य डॉ. मिलिंद सुर्यवंशी व मान्यवर

वाचन प्रेरणा दिनानिमित्त ग्रंथ प्रदर्शनाची
पाहणी करताना

भितीपत्रकाचे अनावरण करताना मा. प्राचार्य डॉ. मिलिंद सुर्यवंशी व मान्यवर

शाल्मली प्रकाशन सोहळा

‘शाल्मली’ (२०२१-२२) वार्षिक अंकाचे प्रकाशन करताना
मा. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे, मा. प्राचार्य डॉ. प्रदीप कदम, मा. संजोगजी वाधेरे-पाटील, मा. किसन रत्नपारखी व प्राध्यापक

शिवजयंती व्याख्यान

छत्रपती शिवाजी महाराज जयंतीनिमित्त विशेष व्याख्यान प्रमुख वक्ते : मा.प्राचार्य डॉ. विजयराव नलावडे (शिवव्याख्याते)

डॉ. बाबासाहेब सांगळे, इतिहास विभाग प्रमुख

प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

१ मे माजी विद्यार्थी मेळावा

प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

‘इको फ्रेंडली गणेशा’ पोस्टर्स प्रदर्शन

अविष्कार स्पर्धेत वाणिज्य विभागातील विद्यार्थ्यांचा सहभाग

शुभेच्छा समारंभामध्ये प्राचार्य डॉ. हंसराज थोरात मार्गदर्शन करताना

अभिभाषण करताना प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे

वाणिज्य मंडळाचे उद्घाटनप्रसंगी मा. प्राचार्य डॉ. गोरख सांगळे

जेटकिंग संस्थेचे श्री. अजित कुलकर्णी करिअरविषयी मार्गदर्शन करताना

NISM या संस्थेतर्फे कार्यशाळेमध्ये श्री. जगदीश माने मार्गदर्शन करताना

ज्येष्ठ नागरिकांसाठी कार्यशाळेमध्ये डॉ. विजया पोकळे मार्गदर्शन करताना

विद्यार्थ्यांना Advance Excel चे ट्रेनिंग देताना डॉ. प्रवीण बोर्से

CGSI या संस्थेतर्फे कार्यशाळेमध्ये सौ. विद्या मयेकर मार्गदर्शन करताना

गायन स्पर्धा

नृत्य स्पर्धा

कला गुणदर्शन स्पर्धा

विविध कलागुण दर्शन स्पर्धा

फोटोग्राफी स्पर्धा

पेन्सिल स्केच / रांगोळी स्पर्धा

वक्तृत्व स्पर्धा

अर्थशास्त्र विभागातील 'A Certificate Course in Introduction to Share Market' या कोर्समधील विद्यार्थी शेअर मार्केटमधील विविध संकल्पनांवर आधारित पोस्टर तयार करून त्यांचे सादरीकरण करताना

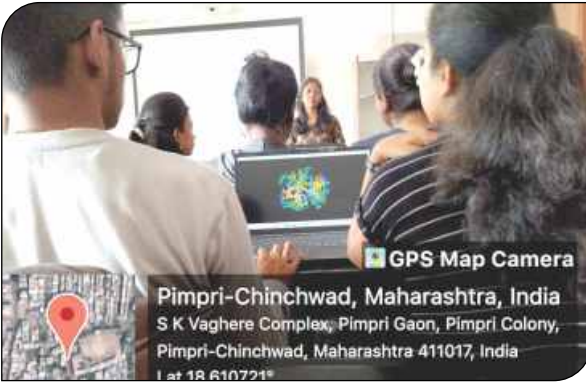
प्राणिशास्त्र विभागातील 'A Certificate Course in Aquarium Maintenance' मार्फत प्रकाशित करण्यात आलेले ISBN पुस्तक

मानसशास्त्र विभागातील 'A Certificate Course in Psychological Counseling and Guidance' च्या वतीने अध्ययन क्षमतांचा विकास याबाबत करण्यात आलेले मानसशास्त्रीय समुपदेशन

हिंदी आणि कॉमर्स विभागांतील 'A Certificate Course in Fashion Designing' मधील विद्यार्थिनी स्वतः शिवलेले व डिझाईन केलेले विविध फॅशन्सचे ड्रेस परिधान करून Fashion Show सादर करताना

मायक्रोबायॉलॉजी विभागातील 'A Certificate Course in Bioinformatics' या Value Added Course मधील विद्यार्थी RASMOL Software च्या साह्याने प्रात्यक्षिक करताना

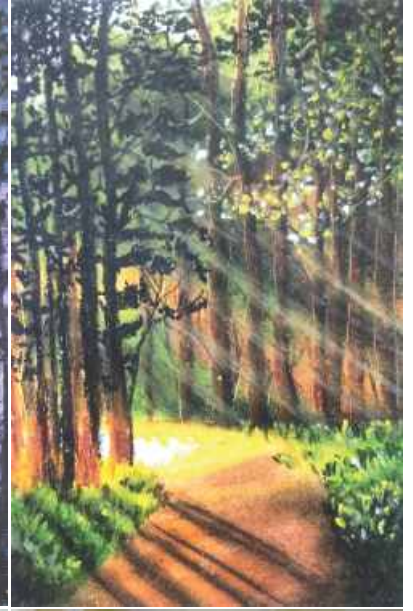
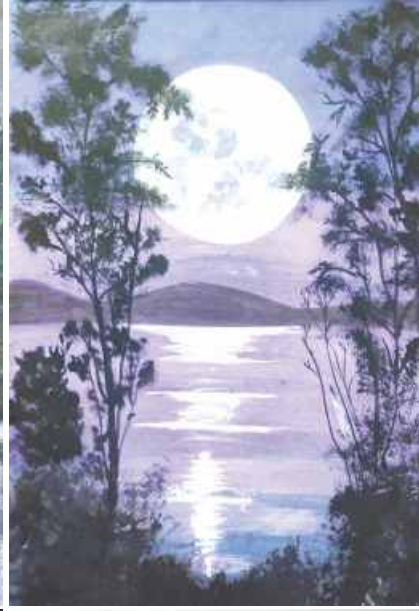

मानसशास्त्र विभागातील 'A Certificate Course in Psychological Counseling and Guidance' च्या वतीने आयोजित Music Therapy या विषयावरील Guest Lecture व प्रात्यक्षिक

आरोग्य तपासणी शिबीर (दि. १९/०८/२०२३)

चित्रकार :
प्राची शेलार,
एम.ए.-२ (हिंदी)

प्रभात

पुणे, बुधवार, दि. १० फेब्रुवारी २०२३

आर्थिक साक्षरता समृद्ध समाजासाठी आवश्यक - प्रा. सुनील सालके

पुणे, दि. ९ (शुक्रवारी) - देशात आर्थिक साक्षरता वाढवण्यासाठी आवश्यक असलेल्या प्रभात पुणे, बुधवार, दि. १० फेब्रुवारी २०२३

प्रभात

पुणे, बुधवार, दि. १० फेब्रुवारी २०२३

मानवी मनाचा हुंकार म्हणजे काव्य - अभिजीत काळे

पुणे, दि. ९ (शुक्रवारी) - मानवी मनाचा हुंकार म्हणजे काव्य - अभिजीत काळे

पुनर्जाती

शहरात सावित्रीबाई फुले यांना अभिवादन

पुणे, ५ फेब्रुवारी २०२३

शहरात सावित्रीबाई फुले यांना अभिवादन करताना प्रमुख मान्यवर.

रोखटोक

महात्मा फुले महाविद्यालयात महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

पुणे, ५ फेब्रुवारी २०२३

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन करताना प्रमुख मान्यवर.

सकाळ

'आर्थिक साक्षरतेतूनच समृद्ध समाजनिर्मिती'

पुणे, दि. ९ (बुधवार) - आर्थिक साक्षरतेतूनच समृद्ध समाजनिर्मिती

सकाळ

महात्मा फुले यांच्या 'महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन'

पुणे, दि. ९ (बुधवार) - महात्मा फुले यांच्या 'महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन'

सकाळ

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

पुणे, दि. ९ (बुधवार) - महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

सकाळ

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

पुणे, दि. ९ (बुधवार) - महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

लोकमत

महापुरुषांच्या विचारांची राजवट हवी

प्रदीप कदम : महात्मा फुले विद्यालयामध्ये मार्गदर्शन

पुणे, दि. ९ (बुधवार) - महापुरुषांच्या विचारांची राजवट हवी

सामना

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

पुणे, दि. ९ (बुधवार) - महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

पुणे, दि. ९ (बुधवार) - महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

सकाळ

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

पुणे, दि. ९ (बुधवार) - महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

पुणे, दि. ९ (बुधवार) - महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

सकाळ

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

पुणे, दि. ९ (बुधवार) - महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

पुणे, दि. ९ (बुधवार) - महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

सकाळ

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन करताना प्रमुख मान्यवर.

सकाळ

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन करताना प्रमुख मान्यवर.

सकाळ

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन करताना प्रमुख मान्यवर.

सकाळ

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन

महर्षी वि.रा.शिंदे यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन करताना प्रमुख मान्यवर.

महात्मा फुले महाविद्यालयात महर्षी शिंदे यांना अभिवादन

पुणे, दि. ९ (शुक्रवारी) - महात्मा फुले महाविद्यालयात महर्षी शिंदे यांना अभिवादन

पुरोगामी विचारांचे लोकनेते शरदचंद्रजी पवारसाहेब- अरुण बोहाडे

पुणे, दि. ९ (शुक्रवारी) - पुरोगामी विचारांचे लोकनेते शरदचंद्रजी पवारसाहेब- अरुण बोहाडे

सावित्रीबाई फुले यांना मानवतावाद म्हजविला - प्राचार्य डॉ. प्रमोद बोत्रे

पुणे, दि. ९ (शुक्रवारी) - सावित्रीबाई फुले यांना मानवतावाद म्हजविला - प्राचार्य डॉ. प्रमोद बोत्रे

सकाळ

नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाच्या अंमलबजावणीची गरज : डॉ. बेत्रे

पुणे, दि. ९ (शुक्रवारी) - नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाच्या अंमलबजावणीची गरज : डॉ. बेत्रे

सुकाळ पुणे, बुधवार, 22 सप्टेंबर २०२२

बहुजन उद्धारक

अमृत उषासिनी

बहुजन उद्धारक म्हणजे काय? हे प्रश्न अनेकदा येतो. बहुजन म्हणजे बहुतेक लोक. उद्धारक म्हणजे उद्धार करणारा. अमृत उषासिनी हे बहुजन उद्धारकाचे नाव आहे. ते बहुजन समाजाचे उद्धार करणे हे त्यांचे उद्देश्य आहे. ते बहुजन समाजाचे उद्धार करणे हे त्यांचे उद्देश्य आहे. ते बहुजन समाजाचे उद्धार करणे हे त्यांचे उद्देश्य आहे.

झुंजार वार्ता

अविरत पारिश्रम हीच यशाची गुरुकिल्ली-मा. प्रताप भोसले

मा. प्रताप भोसले यांनी अविश्रांतीने काम केले आहे. ते अविश्रांतीने काम केले आहे. ते अविश्रांतीने काम केले आहे. ते अविश्रांतीने काम केले आहे. ते अविश्रांतीने काम केले आहे.

सुकाळ TODAY पुणे, बुधवार, १ नोव्हेंबर २०२२

सहायक पोलिस आयुक्त प्रेरणा कट्टे यांचा विद्यार्थ्यांना सल्ला

क्षमता ओळखून आपले ध्येय निश्चित करा

प्रेरणा कट्टे यांनी विद्यार्थ्यांना सल्ला दिला आहे. ते विद्यार्थ्यांना सल्ला दिला आहे. ते विद्यार्थ्यांना सल्ला दिला आहे. ते विद्यार्थ्यांना सल्ला दिला आहे. ते विद्यार्थ्यांना सल्ला दिला आहे.

झुंजार वार्ता

स्वप्ने सत्यात उतरविणारा जाणता राजा

मा. शरदचंद्रजी पवारसाहेब - मा.डॉ. दिगंबर दुर्गाडे

मा. शरदचंद्रजी पवारसाहेब यांनी स्वप्ने सत्यात उतरविले आहे. ते स्वप्ने सत्यात उतरविले आहे. ते स्वप्ने सत्यात उतरविले आहे. ते स्वप्ने सत्यात उतरविले आहे. ते स्वप्ने सत्यात उतरविले आहे.

लोकमत पुणे, बुधवार, १८ ऑगस्ट २०२२

सर्व तरुणांनी आपली ध्येय निश्चित करावीत

प्रेरणा कट्टे : फुले कॉलेजमध्ये स्पर्धा परीक्षा केंद्र

प्रेरणा कट्टे यांनी सर्व तरुणांना सल्ला दिला आहे. ते सर्व तरुणांना सल्ला दिला आहे. ते सर्व तरुणांना सल्ला दिला आहे. ते सर्व तरुणांना सल्ला दिला आहे. ते सर्व तरुणांना सल्ला दिला आहे.

सुकाळ पुणे, गुरुवार, १८ ऑगस्ट २०२२

महात्मा फुले महाविद्यालयात उपक्रम

पिपरीगड : महात्मा फुले महाविद्यालयात स्वयंसेवकांचा उद्भवोत्सव

महात्मा फुले महाविद्यालयात स्वयंसेवकांचा उद्भवोत्सव झाला आहे. ते स्वयंसेवकांचा उद्भवोत्सव झाला आहे. ते स्वयंसेवकांचा उद्भवोत्सव झाला आहे. ते स्वयंसेवकांचा उद्भवोत्सव झाला आहे. ते स्वयंसेवकांचा उद्भवोत्सव झाला आहे.

झुंजार वार्ता

तरुणांनी आपली ध्येय निश्चित करावीत सौ प्रेरणा कट्टे (ए.सी.पी.)

प्रेरणा कट्टे यांनी तरुणांना सल्ला दिला आहे. ते तरुणांना सल्ला दिला आहे. ते तरुणांना सल्ला दिला आहे. ते तरुणांना सल्ला दिला आहे. ते तरुणांना सल्ला दिला आहे.

सुकाळ पुणे, शुक्रवार, ३० सप्टेंबर २०२२

'एनएसएस' मधील सहभाग विकासाचा केंद्रबिंदू : शेळके

शेळके यांनी एनएसएस मधील सहभाग विकासाचा केंद्रबिंदू म्हणून सांगितला आहे. ते एनएसएस मधील सहभाग विकासाचा केंद्रबिंदू म्हणून सांगितला आहे. ते एनएसएस मधील सहभाग विकासाचा केंद्रबिंदू म्हणून सांगितला आहे. ते एनएसएस मधील सहभाग विकासाचा केंद्रबिंदू म्हणून सांगितला आहे.

साहजना पुणे, शुक्रवार, दि. ७ ऑक्टोबर २०२२

राष्ट्रीय सेवा योजनेचे उद्घाटन

राष्ट्रीय सेवा योजनेचे उद्घाटन झाले आहे. ते राष्ट्रीय सेवा योजनेचे उद्घाटन झाले आहे. ते राष्ट्रीय सेवा योजनेचे उद्घाटन झाले आहे. ते राष्ट्रीय सेवा योजनेचे उद्घाटन झाले आहे. ते राष्ट्रीय सेवा योजनेचे उद्घाटन झाले आहे.

पुढारी रविवार, ४ डिसेंबर २०२२

महात्मा फुले महाविद्यालयात स्पर्धा उत्साह

महात्मा फुले महाविद्यालयात स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे.

लोकमत पुणे, शुक्रवार, दि. १८ ऑगस्ट २०२२

महात्मा फुले कॉलेजमध्ये फोटो अल्बमचा अभियान

महात्मा फुले कॉलेजमध्ये फोटो अल्बमचा अभियान चालू आहे. ते फोटो अल्बमचा अभियान चालू आहे. ते फोटो अल्बमचा अभियान चालू आहे. ते फोटो अल्बमचा अभियान चालू आहे. ते फोटो अल्बमचा अभियान चालू आहे.

साहजना

महात्मा फुले महाविद्यालयात सापक्षरहित टॅक स्पर्धा संपन्न

महात्मा फुले महाविद्यालयात सापक्षरहित टॅक स्पर्धा संपन्न झाली आहे. ते सापक्षरहित टॅक स्पर्धा संपन्न झाली आहे. ते सापक्षरहित टॅक स्पर्धा संपन्न झाली आहे. ते सापक्षरहित टॅक स्पर्धा संपन्न झाली आहे. ते सापक्षरहित टॅक स्पर्धा संपन्न झाली आहे.

साहजना

पिपरी-परिसर

पिपरी-परिसर मध्ये कामे सुरू आहेत. ते पिपरी-परिसर मध्ये कामे सुरू आहेत. ते पिपरी-परिसर मध्ये कामे सुरू आहेत. ते पिपरी-परिसर मध्ये कामे सुरू आहेत. ते पिपरी-परिसर मध्ये कामे सुरू आहेत.

साहजना

महात्मा फुले महाविद्यालयात स्पर्धा उत्साह

महात्मा फुले महाविद्यालयात स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे.

साहजना

महात्मा फुले महाविद्यालयात स्पर्धा उत्साह

महात्मा फुले महाविद्यालयात स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे. ते स्पर्धा उत्साह दिसून येत आहे.

रयत शिक्षण संस्थेचे,

महात्मा फुले महाविद्यालय

पिंपरी-वाघेरे, पुणे-४११ ०१७.

यु.जी.सी. मान्यताप्राप्त आणि सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाशी संलग्न

Re-accredited by NAAC (Third Cycle) with 'A' Grade, CGPA : 3.16

DST-FIST
College
'सेडा' चा उत्कृष्ट
कॉलेज पुरस्कार

उपलब्ध अभ्यासक्रम सुविधा

बी.ए.

मराठी
हिंदी
इंग्रजी
इतिहास
भूगोल
अर्थशास्त्र
मानसशास्त्र

एम.ए.

मराठी
हिंदी
इतिहास
भूगोल
(एम.ए./एम.एस्सी.)
अर्थशास्त्र

एम.कॉम.

कॉस्टिंग
बँकिंग

बी.कॉम.

अकॉउंटन्सी
कॉस्टिंग
बँकिंग

एम.एस्सी.

रसायनशास्त्र
सूक्ष्मजीवशास्त्र

बी.एस्सी.

रसायनशास्त्र
पदार्थविज्ञान
सूक्ष्मजीवशास्त्र

बी.बी.ए.

(सी.ए.)

बी.व्होक.
मास कम्प्युनिकेशन

य.च.म. मुक्त विद्यापीठ, नाशिक यांचे
बी.ए., बी.कॉम., बी.लिब. व एम.लिब.
हे कोर्सेस उपलब्ध.

महाविद्यालयातील विविध सुविधा

- पीएच.डी., सेट-नेट असे उच्च गुणवत्ताधारक व अनुभवी प्राध्यापक.
- विद्यार्थ्यांचा विकास हाच आमचा ध्यास, त्यासाठी विविध योजना.
- गरीब व होतकरु विद्यार्थ्यांसाठी - 'कमवा आणि शिका' योजना.
- स्पर्धा परीक्षा व प्लेसमेंट संदर्भात विशेष मार्गदर्शन.
- आर्थिक व शैक्षणिक दृष्ट्या मागे पडलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी विशेष मार्गदर्शन.
- विशेष शिष्यवृत्ती योजना, विद्यार्थी दत्तक पालक योजना, उद्योजकता व व्यक्तिमत्त्व विकास योजना.
- विविध सांस्कृतिक उपक्रम, विद्यार्थिनी कल्याण योजना (महिला मंच उपक्रम)
- बहिःशाल शिक्षण योजनेद्वारे तज्ज्ञांचे मार्गदर्शन.
- सामाजिक जाणिवेसाठी राष्ट्रीय सेवा योजना, रक्तदान, मागास खेडे दत्तक योजना व महिला मंच उपक्रम.
- विद्यार्थी - पालक - शिक्षक सुसंवाद - पालक मेळावे, माजी विद्यार्थी मेळावा, विद्यार्थी दत्तक योजना, नियतकालिक
- सुसज्ज संगणक प्रयोगशाळेद्वारे विज्ञानयुगात भरारी मारण्याची संधी.
- समुपदेशन केंद्राची सुविधा.
- विज्ञान संशोधनासाठी सुसज्ज संशोधन प्रयोगशाळा.
- इंग्रजीतून उत्तम संभाषण करण्याची / शिकण्याची संधी.
- समृद्ध व संपूर्ण संगणकीकरण झालेले ग्रंथालय.
- नोंदणीकृत व सक्षम माजी विद्यार्थी संघटना.
- आंतरराष्ट्रीय व राष्ट्रीय क्रीडा स्पर्धांमध्ये विद्यार्थ्यांची निवड व पदक प्राप्त.
- प्रशस्त क्रीडांगण व विविध क्रीडा साहित्याने समृद्ध असा क्रीडा विभाग.
- राष्ट्रीय छात्र सेना (NCC)

रोजगारभिमुख ४८ शॉर्ट टर्म कोर्सेस

□ फॅशन डिझायनिंग	□ डिप्लोमा कोर्स इन फार्मास्युटिकल टेक्निक्स	□ ब्युटी केअर	□ डिजिटल मार्केटिंग
□ सॉफ्ट स्किल डेव्हलपमेंट	□ कॉम्प्युटराईज्ड अकाउंट रायटींग	□ हर्बल कॉस्मेटिक्स	□ फोटोग्राफी
□ पर्सनॅलिटी डेव्हलपमेंट	□ कॉम्प्युटर हार्डवेअर अँड नेटवर्किंग	□ उद्योजकता विकास	□ अँडव्हान्स एक्सेल
□ जर्नॅलिझम	□ इन्स्ट्रुमेंटल मेथडस् इन केमिकल अँडानॅलिसिस	□ सी.सी.टी.व्ही. इन्स्टॉलमेंट	□ योगा अँड फिटनेस
□ टॅक्सेशन अँड जी.एस.टी.	□ क्यू.एम.एस. आणि एफ.एस.एम.एस.	□ इंटलेक्च्युअल प्रॉपर्टी राईटस्	□ एक्झेरिसिस मॅनेजमेंट
□ पुफु रीडिंग, एडिटिंग अँड ट्रान्सलेशन	□ सेल्फ एम्प्लॉयमेंट अँड इंटरप्रिनरशिप	□ बेसिक्स ऑफ स्टॉक मार्केट	□ टॅब्ल्यू

डॉ. कैलास जगदाळे

प्राचार्य, महात्मा फुले महाविद्यालय,
पिंपरी, पुणे ४११०१७.